Renāte Fila

**EIROPAS SAVIENĪBA
KĀ TIESĪBU SUBJEKTS:
PROBLĒMAS UN RISINĀJUMI**

Promocijas darbs
tiesību doktora zinātniskā grāda iegūšanai
Specialitāte – juridiskās zinātnes
Apakšnozare – starptautiskās tiesības

Rīga, 2014

RĪGAS STRADIŅA
UNIVERSITĀTE

Renāte Fila

EIROPAS SAVIENĪBA KĀ TIESĪBU SUBJEKTS: PROBLĒMAS UN RISINĀJUMI

Promocijas darbs
tiesību doktora zinātniskā grāda iegūšanai

Specialitāte – juridiskās zinātnes

Apakšnozare – starptautiskās tiesības

Darba zinātniskais vadītājs:

Dr. iur., asociētais profesors **Jānis Grasis**

Promocijas darbs izstrādāts ar ESF līdzfinansēta projekta
“Atbalsts doktorantiem studiju programmas apguvei un zinātniskā grāda ieguvei Rīgas Stradiņa universitātē”,
vienošanās Nr.2009/0147/1DP/ 1.1.2.1.2/09/ IPIA/VIAA/009, atbalstu.

Rīga, 2014

ANOTĀCIJA

Promocijas darba mērķis ir izpētīt Eiropas Savienībā esošo starptautisko līgumattiecību administratīvi tiesiskos aspektus, kompleksi ar administratīvo tiesību avotu piemērošanas teorētisko un praktisko jautājumu izpēti, apzināt Eiropas Savienības jurisdikcijas apjomu, robežas un ar noteikto jurisdikciju saistītās problēmas un izstrādāt priekšlikumus, kas dotu iespēju precīzi norobežot valsts konstitūtiem piemītošās administratīvās tiesības no administratīvajām tiesībām, kuras starptautiskajās attiecībās pilnvarota īstenot starptautiska organizācija un tās konstitūti.

Promocijas darbā ir ievads, piecas pamatdaļas, kuras ir sadalītās vairākās apakšnodaļās, secinājumi un priekšlikumi un izmantotās literatūras saraksts. Teorētisko un praktisko atziņu analīzes rezultāti ir atspoguļoti 8 (astoņos) attēlos.

Darba ievadā tiek aplūkota pētāmās tēmas aktualitāte, tiek izskaidrots pētījuma mērķis, uzdevumi, pētījuma objekts un priekšmets, kā arī pētījumā izmantoto zinātnisko metožu pamatojums.

Darba pirmo daļu veido administratīvi tiesisko attiecību noteikšanas un nostiprināšanas Eiropas Savienības pārvaldības sistēmā vēsturiskais apskats, saistīto tiesību aktu un zinātniskās literatūras analīze un starptautiskas organizācijas pārvaldības īpatnību noskaidrošana.

Darba otrajā daļā tiek analizēti Eiropas Savienības administratīvi tiesisko attiecību struktūras elementi, t.i., izpētīti Eiropas Savienības subjekti, objekti un administratīvi tiesisko attiecību saturs, klasificēti šo administratīvi tiesisko attiecību veidi, apzināta to izplatība ekonomisko procesu ietekmē un sekas.

Darba trešajā daļā tiek analizēta Eiropas Savienības tiesībsubjektība, līgumos noteikto kompetenču apjoms, to nozīme, īstenošanas priekšnosacījumu atbilstība starptautiskai organizācijai kā tiesību subjektam, kā arī identificētas kompetenču piekritības problēmas.

Darba ceturtajā daļā tiek analizēta un hipotētiski izvērtēta ar Lisabonas līgumu izdarīto grozījumu piemērošana un identificētas problēmas, kas būtu attiecināmas uz tiesībsubjektības realizāciju un tās piekritību federālam pārvaldības subjektam, kā arī vērtēta normu un definīciju atbilstība kā piekrītoša izpildei starptautiskā organizācijā.

Darba piektajā daļā, lai salīdzinātu Eiropas Savienībai kā starptautiskai organizācijai līdzvērtīgus tiesību subjektus Eirāzijas telpā, veikts pētījums tiesību apjoma, normu satura ziņā līdzvertīgu vai pārāku, konkurējošu starptautisku organizāciju identificēšanai, un pierādīta Eiropas Savienībai konkurējošu tiesību subjektu neesamība, kā arī iepriekš izdarīto salīdzinājumu metodoloģiskās kļūdas attiecībā pret pētījuma objektu.

Pētījuma empīriskās daļas apakšnodaļās ir atspoguļots pētīšanas metodoloģijas raksturojums, pētījuma norise, iegūtie rezultāti un to statistiskā un kvalitatīvā analīze, kā arī filozofiskā interpretācija. Pamatojoties uz teorētisko analīzi un pētījumā iegūtajiem empīriskajiem rezultātiem, ir izdarīti secinājumi un izteikti priekšlikumi.

Darbā izmantotās literatūras saraksts sastāv no 339 literatūras avotiem un 338 citiem informatīviem resursiem latviešu, krievu un angļu valodā, kā arī normatīvajiem aktiem un tiesu prakses dokumentiem.

ABSTRACT

The aim of the the promotion paper is to study administrative legal aspects of current European Union international contractual relations in connection with a study of theoretical and practical aspects of enforcement of administrative law sources and to elaborate proposal that would provide an opportunity to separate the existing authorities organ of state (constitutions) from those governance rights that are empowered to utilize in international relations by governance institutions of international organizations.

The Thesis consists of introduction, five basic parts, that are divided into several underchapters, conclusions and proposals and a list of references. The results of analysis of theoretical and practical conclusions are reflected in 8 (eight) pictures.

The introduction of the Thesis describes the topicality of the studied topic, the hypothesis, aim, tasks, research object and subject of the Thesis as well as justification of the scientific methods used in the research are explained.

The first part of the Thesis consists of historical description of implementation and strengthening of administrative legal relations within the European Union governance system, analysis of the related legal acts and scientific literature as well as clarification of peculiarities of governance of international organizations.

The second part of the Thesis consists of analysis of structural elements of European Union administrative legal relations, i.e. study of the content of the European Union subjects, objects and administrative legal relations, classification of the patterns of the administrative legal relations, identified their spreading within the influence of economical processes and their consequences.

The third part of the Thesis describes the European Union legal subjectivity, the scope of the competencies defined in the treaties, their importance, conformity of preconditions for implementation for international organization as a legal subject as well as problems of jurisdiction of identified competences.

In the fourth part of Thesis described and done hypothetical valuate as can to use certain amendments of Lisbon Treaty and identify problems for legal subjectivity realizations and its equivalence with subject of federal governance, as well as evaluating the conformity of the norms and definitions for an international organization.

In the fifth part of the Thesis in order to compare legal subjects equivalent to the European Union as an international organization within the Eurasian area, doing research for identification of equivalent or superior international organizations in the terms of legal scope and content of the norms, recognizing and prove absence about a legal subject of competitive versus European

Union as well as methodological mistakes in the earlier defined comparisons about object of research.

The underchapters of the empirical part of the research describe the characteristics of the research methodology, the process of the research, obtained results and their qualitative and statistical analysis as well as philosophical interpretation. Based on the theoretical analysis and empirical results obtained within the research conclusions and proposals are elaborated.

The reference of the used literature contains of 339 literature sources and 338 other informative sources in Latvian, Russian and English as well as legal acts and documents of jurisprudence.

Satura rādītājs

Darbā lietotie saīsinājumi	7
Ievads	8
1. Eiropas Savienības kā sistēmas vispārējs raksturojums	22
1.1. Eiropas Savienības pārvaldības sistēmu raksturojošās iezīmes	22
1.2. Eiropas Savienības sistēmas attīstības raksturojums un tendences	40
1.3. Eiropas Savienības konstitūtu identificēšanas priekšnosacījumi	57
1.4. Eiropas Savienības pārvaldības tiesību institūta identificēšana	69
2. Eiropas Savienības pārvaldības institūts	77
2.1. Valstiskās pārvaldības pilnvaras, to klasifikācija un pārvaldības tiesību subjekti	77
2.2. Pārvaldības proces	91
2.3. Pārvaldības procesa subjektu tiesībspēja	95
3. Eiropas Savienības tiesībsubjektība	99
3.1. Eiropas Savienības tiesībsubjektības saturs un apjoms	100
3.2. Kompetenču saplūšana	106
4. LES un LESD nosacījumu realizācija un problēmas	116
4.1. Ekonomikas un politikas ietekme uz līgumu saturu	117
4.2. Sociālo tiesību īstenošanas kompetence	122
4.3. Brīvības, drošības un tiesiskuma telpas funkcionālās robežas	148
4.4. Secesija vai izstāšanās	162
5. Salīdzinošā metode un rezultāti	178
Nobeigums	198
Izmantotās literatūras, normatīvo aktu, juridiskās prakses, citu avotu un interneta resursu saraksts	206

DARBĀ LIETOTIE SAĪSINĀJUMI

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija

ASV – Amerikas Savienotās Valstis

Briseles līgums – Apvienošanās līgums, Līgums, ar kuru nodibina vienotu Eiropas Padomi un Komisiju visiem Eiropas Kopienu līgumiem, parakstīts Briselē 1965. gada 8. aprīlī, stājies spēkā 1967. gada 1. jūlijā

ECPAK – 04.11.1950. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, LR pieņemta 1997. gada 4. jūnijā, stājās spēkā 1997. gada 13. jūnijā

EirāEK – Eirāzijas Ekonomiskā Kopiena

Eiropas Kopienas līgumi – Parīzes, EURATOM un Romas līgumi

EKT – Eiropas Kopienu tiesa

ES – Eiropas Savienība

EURATOM – Eiropas Atomenerģijas kopienas dibināšanas līgums, parakstīts Romā 1957. gada 25. martā, stājās spēkā 1958. gada 1. janvārī

ES pamatlīgumi – pašreiz spēkā esošie līgumi: Lisabonas līgums, LESD, LES, EURATOM

LES – Līguma par Eiropas Savienību. 2012. gadā konsolidētā versija, 26.10.2012., OJ C 326.

LESD – Līguma par Eiropas Savienības darbību 2012. gadā konsolidētā versija, 26.10.2012., OJ C 326.

Lisabonas līgums – Līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu, parakstīts Lisabonā 2007. gada 13. decembrī, stājies spēkā 2009. gada 1. decembrī

LR – Latvijas Republika

Māstrihtas līgums – Līgums par Eiropas Savienību, parakstīts Māstrihtā 1992. gada 7. februārī, stājies spēkā 1993. gada 1. novembrī

NVS – Neatkarīgo valstu sadraudzība

Parīzes līgums – Eiropas Ogļu un tērauda kopienas dibināšanas līgums, parakstīts Parīzē 1951. gada 18. aprīlī, stājās spēkā 1952. gada 25. jūlijā

PSRS – Padomju Socialistisko Republiku Savienība

Romas līgums – Eiropas Kopienas dibināšanas līgums (EKL), parakstīts Romā 1957. gada 25. martā, stājās spēkā 1958. gada 1. janvārī

Romas līgumi – EURATOM un Romas līgums (EKL)

ŠSO – Šanhajas Sadarbības organizācija

IEVADS

Integrācijas procesu attīstība Rietumeiropā divdesmitā gadsimta otrajā pusē un divdesmit pirmajā gadsimtā jau iepriekš ir saistījusi starptautisko tiesību speciālistu uzmanību, lai noteiktu iekšvalstisko un starptautisko procesu mijiedarbības (savstarpējo sakarību) saturu. Divdesmitā gadsimta deviņdesmito gadu sākumā jaunajā valstu attīstības periodā veidojās arī jauni sabiedriskās attiecības regulējoši mehānismi un jauni apstākļi, kas veicināja integrācijas procesu attīstību dažādās nozarēs. Turklāt dažās sabiedrisko attiecību nozarēs integrācijas procesu attīstība arvien ciešāk tika sasaistīta ar politiskajiem un ekonomiskajiem faktoriem.

ES izveide un attīstība starptautiskā līmenī tiek atzīta par vienu no pilnīgākajām starptautiskās organizācijas integrācijas formām. Tieši dalībvalstu kooperācijas stimulēšana un kooperācijas motīvi, kas vērsti uz lielāku valsts pilnvaru nodošanu pārnacionālajām pārvaldības institūcijām un pakāpeniska dalībvalstu „teritoriālās integritātes izzušana” ekonomiskās un politiskās internacionalizācijas rezultātā, rada interesi veikt izpēti par ES, nevis tikai kā starptautisku organizāciju, bet gan apzināt iespējamās, ES noteiktās vai piemētošās īpašās valstiskuma pazīmes, pārvaldības formas, identificējot šo kompetenci noteicošos tiesību avotus un starptautiskās organizācijas administratīvo attiecību subjektus.

Iespējams, šāda interese ir pamatojama arī ar to, ka LR atsevišķas sabiedrības grupas jau pirms Līguma par pievienošanos ES¹ uzskatīja, ka LR atjaunotā neatkarība un suverenitāte, darbojoties ES kā starptautiskas organizācijas ietvaros, tiks zaudēta, un darbības modelis būs līdzīgs PSRS darbības modelim, t.i., darbībai totalitāras lielvalsts modelī ar federālu pārvaldības sistēmu.

Turklāt ir vairāki, vērtējami kā pietiekami autoritatīvi viedokļi² ar norādēm, ka PSRS bija starptautiska organizācija, bet kuras dibināšana nebija pamatota ar starptautiskā līguma esamību

¹Līgums starp Beļģijas Karalisti, Dānijas Karalisti, Vācijas Federatīvo Republiku, Grieķijas Republiku, Spānijas Karalisti, Francijas Republiku, Īriju, Itālijas Republiku, Luksemburgas Lielhercogisti, Nīderlandes Karalisti, Austrijas Republiku, Portugāles Republiku, Somijas Republiku, Zviedrijas Karalisti, Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti (Eiropas Savienības dalībvalstīm) un Čehijas Republiku, Igaunijas Republiku, Kipras Republiku, Latvijas Republiku, Lietuvas Republiku, Ungārijas Republiku, Maltas Republiku, Polijas Republiku, Slovēnijas Republiku, Slovākijas Republiku par Čehijas Republikas, Igaunijas Republikas, Kipras Republikas, Latvijas Republikas, Lietuvas Republikas, Ungārijas Republikas, Maltas Republikas, Polijas Republikas, Slovēnijas Republikas un Slovākijas Republikas pievienošanos Eiropas Savienībai, LR starptautiskais līgums. *Latvijas Vēstnesis*. 2003, 12. novembris, Nr. 159.

²Bukovsky, V. *Is the European Union the New Soviet Union?* [aplūkots 2009. gada 24. novembrī]. Pieejams: <http://www.redicecreations.com/article.php?id=7323>; raidījuma „Kas notiek Latvijā?” apskats „Lisabonas līgums: kādā savienībā Latvija nonāks?” [aplūkots 2009. gada 24. novembrī]. Pieejams: <http://www.knl.lv/raksti/468/prin>; „Eurobarometrs 69” ziņojums par Latviju, pavasaris 2008 [aplūkots 2009. gada 24. novembrī]. Pieejams: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_lv_nat.pdf

dabā un iztrūka tiesiskās (*de jure*), bet ne faktiskās (*de facto*) procedūras sadarbības akceptēšanai (ratifikācijai) no sadarbības subjektu puses. Tomēr ir būtiski izprast, vai starptautiska līguma esamība var būt pamats jauna valsts formējuma izveidei un kādi ir kritēriji, kas dod tiesisku pamatu nošķirt valsti ar federālu pārvaldības modeli no starptautiskas organizācijas.

Šajā kontekstā ir jāvērtē starptautiskā līguma saturs, šī līguma ietekme uz dalībvalstu konstitucionālajām tiesībām un citām starptautiskajām saistībām, no šīm saistībām izrietošām garantijām, kuras tiek attiecinātas uz starptautiskās organizācijas tiesību subjektiem un tiem piešķirto tiesību īstenošanas kontroles līmeņiem un procesiem.

Diskusijas, kas saistītas ar ES integrācijas procesiem, noteiktu stratēģiju īstenošanu, kā arī par eurozonas pastāvēšanu, norāda uz to, ka ES tiesību subjektu starpā pastāv atšķirības izpratnē par dalībvalstu saistībām, to izpildi un ietekmi vai to apturēšanu un pārtraukšanu.

Viennozīmīgi, ka ES efektīvas darbības pamats ir atbilstīga normatīvā regulējuma esamība, lietoto terminu skaidrība un vienota un nepārprotama šī kopuma interpretācija gan no tiesību veidotāja, gan no tiesas puses.

Izpratni par ES definētajiem mērķiem, uzdevumiem un pilnvarojumiem to sasniegšanai ir jāskata vienotā sistēmiskā kopumā, nevis atsevišķus jautājumus atrauti citu no cita, piemēram, definējot vienus kā virzītus uz ekonomisku, bet citus uz politisku mērķu sasniegšanu. Pāreja no Māstrihtas līguma³ noteiktās trīs pīlāru sistēmas uz konceptuāli jaunu līguma struktūru⁴ viennozīmīgi saistīta ar nepieciešamību precīzi definēt ES īstenošanās darbības vienotā sistēmiskā modelī, nosakot precīzu ietvaru un robežas tās tiesībsubjektībai. Līguma par Konstitūciju Eiropai ratifikācijas gaita pierādīja atšķirīgas izpratnes esamību par starptautiskas sadarbības saturu. Šis process būtībā arī varētu tikt vērtēts kā priekšnosacījums integrācijas dinamikas samazināšanai, jo netika pietiekami izvērtēti visi *sociālpolitiskie un tiesiskie* riski, kurus var radīt jaunu dalībvalstu pievienošanās.

Turklāt pamatoti var apgalvot, ka jaunajām dalībvalstīm, it īpaši, kuru tiesību sistēmas transformējās no sociālistiskās tiesību sistēmas uz kontinentālo tiesību sistēmu, atrodoties kandidātvalstu statusā, nepieciešams ilgāks adaptācijas periods pirms iestāšanās ES. Tas nepieciešams, lai pietiekamā apmērā apzinātu un izvērtētu ar pievienošanos saistīto ietekmi uz *nacionālajiem* sociālekonomiskajiem un tiesiski politiskajiem procesiem, kā arī lai apzinātu *savas* ietekmes spējas starptautiskajā organizācijā kopumā. Jāpiebilst, ka zinātniski šādas ietekmes novērtējums pat pieņemumu līmenī, nav veikts, savukārt no publiski pieejamo statistikas datu

³Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis C321E. [aplūkots 2011. gada 12. martā]. Pieejams: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:321E:0001:0331:LV:pdf>.

⁴Treaty establishing a Constitution for Europe 2004.29.10. *Official Journal of the European Union* 2004/C310/01. [aplūkots 2012. gada 7. janvārī]. Pieejams: <http://www.consilium.europa.eu/igcpdf/en/04/.../cg00087-re02.en04.pdf>

kopuma nav iespējams izdarīt pietiekami precīzus secinājumus to atšķirīgo rādītāju dēļ, kādi ir datu apstrādātāja, t.sk. ES iestāžu, rīcībā.

Vienotā veselumā izvērtējot iepriekš norādīto jautājumu izpētes līmeni, to pamatoti var uzskatīt par nepietiekamu. Šo īpatnību var izskaidrot gan ar ES integrācijas procesu sarežģītību un dinamiskumu, kā arī, piemēram, ar filozofisku apsvērumu par nepietiekamu laika posmu iedzīvotāju tiesiskās apziņas izmaiņām pārejas periodā no sociālistiskās tiesību sistēmas uz kontinentālo tiesību sistēmu, gan arī ar izpratni par solidaritāti kopumā.⁵

Arī pētījumi par ES pārvaldības sistēmu tās definēto mērķu sasniegšanai vai par šāda administratīvi tiesiskā institūta esamību ES ir sākti samērā nesen. Tos ir aktualizējuši ne tikai ES dalībvalstu, bet arī citu valstu pētnieki, jo doktrinārā izpratnē administratīvā tiesībsubjektība tiek saistīta ar valsti un publisko pārvaldi. Tādā izpratnē administratīvi tiesiskās attiecības var īstenot tikai valsts (publiskās) pārvaldes iestādes (institūcijas) attiecībā pret fiziskām un juridiskām personām, kurām nav piešķirtas atsevišķas valstiskas (publiskās pārvaldes) pilnvaras.

Tomēr netiek noliegta un tiek pierādīta arī administratīvi tiesisko attiecību pastāvēšanas iespējamība starptautiskas organizācijas ietvaros. Raksturīgākā iezīme šiem pētījumiem ir to individuālais raksturs, kas izpaužas kā konstruktīvas diskusijas trūkums vai neesamība par jau veiktajiem pētījumiem un divu tiesību nozaru pētījumu *savietošanas* iespēju ignorance. Līdz ar to ir pietiekams pamats uzskatīt, ka ne starptautisko, ne arī administratīvo tiesību zinātnē līdz šim brīdim nav bijuši veikti *vienoti un vispusīgi* pētījumi par starptautiskas organizācijas administratīvo tiesībsubjektību un administratīvi tiesiskajām pilnvarām.

Tomēr, veicot pētījumus par ES ne tikai kā starptautisko, bet arī kā administratīvo tiesību subjektu, jau šobrīd diezgan būtisku zinātnisku ieguldījumu ir snieguši tiesību zinātnieki un pētnieki gan no ASV, piemēram, J.Veilers (*J.H.H.Weiler*),⁶ gan no dažādām ES dalībvalstīm – M.Ruferts (*M.Ruffert*),⁷ Lucīcija un Anni Matei (*Lucicia Matei, Anni Matei*),⁸ V.Peters (*Vaczi Peter*),⁹ E.Smits-Ahmans (*Eberhard Schmidt-Aßmann*),¹⁰ F.C.Pereto, A.Freiberts (*Anke*

⁵Eiropas Parlamenta 2009. gada 6. maija rezolūcija par tādu cilvēku aktīvu integrāciju, kuri ir atstumti no darba tirgus, 2008/2335(INI) [aplūkots 2010. gada 23. februārī]. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/sides>

⁶Weiler, J.H.H. *Three Generations of Participation Rights in European Administrative Proceedings*. New York: NY 10012, USA, 2003. 33 pp.. ISSN 1087-2221.

⁷Ruffert, Matthias. *The Transformation of Administrative Law in Europe/La mutation du droit administratif en Europe*. Munich: SellierEuropean Law Publishers, 2007. 326 pp. ISBN: 9783935808910.

⁸Matei, Anni. *The Development of the European Administration. Fundamental Concepts and Approaches*. Bucharest, Romania, 2009. pp. 18. Matei, Lucicia, Matei, Anni. *The Administrative System of the European Union – from Concept to Reality*. Transylvanian Review of Administrative Sciences, no. 33 E/2011, pp. 170-196.

⁹Vaczi Peter. *A Few Words About The Existence Of Constitutional European Administrative Procedural Law*. COFOLA 2007 Conference. Key points and ideas. Brno, 2007.

Freibert).¹¹ Turklāt diezgan nozīmīgas atziņas, veicot pētījumu par Eiropas Savienību kā tiesību subjektu, ir aizgūstamas arī no Krievijas zinātnieku, tādu kā A.Asoskova, V.Klemina, J.Kapustina, V.Bezbaha, V.Lučina, N.Toropina, M.Etnina, V.Kaklakova, E.Cirkina, S.Avtonomova, M.Ketova, P.Aljohina, A.Karmolicka, M.Kozlova, A.Tihomirova, A.Strašuna,¹² kā arī Latvijas Republikas pētnieku un zinātnieku – E.Levita, T.Dekšņa, V.Blūzmas un J.Načisčioņa – zinātniskajiem darbiem. Daži no minētajiem autoriem izdarīja interesantus secinājumus par ES administratīvi tiesiskās pārvaldības īstenošanas formu un metodēm. Galvenokārt šie secinājumi ir izdarīti, izpētot atsevišķas ES darbības sfēras, un vairāk ir vērsti uz to, lai atspoguļotu ES subjektu kvazi-administratīvās pilnvaras un darbības organizatoriski tiesiskos pamatus kā starptautisko tiesību daļu, nevis vērtētu starptautiskas organizācijas administratīvās tiesībsubjektības esamību kopumā. Lai gan iepriekš minēto zinātnieku pētījumi nebija saistīti ar administratīvo un starptautisko tiesību mijiedarbības problēmām, pētījumos ir secinājumi, kurus, izmantojot formālās loģiskas principus, iespējams attiecināt uz promocijas darbā noteikto pētījuma objektu.

Līdz ar to konkrētais pētījums par ES kā tiesību subjektu ir oriģināls autores pētījums. Darbā tiek analizēti tiesību akti, tiesu prakse un vērtēti pētnieku atzinumi par ES darbību, kompetenču apjomu un ar to saistītajiem jautājumiem.

Zinātniskā novitāte un teorētiskais nozīmīgums: Promocijas darba zinātniskā novitāte ir komplekss teorētiski praktiskais pētījums par organizatoriski tiesiskām problēmām ES kā starptautiskā tiesību subjekta administratīvi tiesisko attiecību izveidē, esamībā, īstenošanā mijiedarbībā ar starptautiskajām tiesībām un attīstībā.

Izpētes procesā aktualizēti tiesiskās izpratnes un konsekvences jautājumi par starptautiskas organizācijas *iespējām* īstenot administratīvās pārvaldības funkcijas, šādu funkciju īstenošanas piekritību ES kā tiesību subjektam un ES *subjektu* darbībām šādas pārvaldības nodrošināšanai.

Kompleksi analizējot ES tiesībsubjektības apjomu, pētījumā identificēti priekšnosacījumi, lai starptautiskas organizācijas tiesību pielāgošanai un vienveidīgai

¹⁰Schmidt-Aßmann, Eberhard, Hoffmann-Riem, Wolfgang. *Strukturen des Europäischen Verwaltungsrechts*. Baden-Baden: Nomos-Verl. Ges. 1999. 393 pp. 3-7890-5951-X Kunststoff.

¹¹Peretó, Francisco Cardona, Freibert, Anke. *The European Administrative Space and Sigma Assessments of EU Candidate Countries*. Hrvatska Javna Uprava, god. 7. (2007.), br. 1, 51–59 pp.

¹²Pētnieciskajā darbā izmantota bibliogrāfija krievu valodā, un autoru iniciāļi un uzvārdi precīzi būtu norādāmi šādi: A.В.Асосков, А.В.Клемина, А.А.Капустин, В.В.Безбах, И.В.Лучина, Б.Н.Торопин, Л.М.Этнин, В.В.Маклаков, В.Е.Чиркин, А.С.Автономов, Ю.М.Кетов, А.П.Алехин, А.А.Кармолицкий, Ю.М.Козлов, Ю.А.Тихомиров, Б.А.Страшун.

piemērošanai varētu izveidot noteiktu pārvaldības virsbūvi,¹³ kas diferencē (izšķir) ES administratīvās pārvaldības funkcijas pret dalībvalstīm no tās administratīvās pārvaldības, kuru īsteno valsts ar federālu pārvaldību attiecībā pret tās subjektiem.

Promocijas darbā izdarītie secinājumi un piedāvātie risinājumi varētu tikt izmantoti arī citu starptautisko organizāciju darbības attīstībai un tiesiskā ietvara definēšanai, it īpaši pārvaldībai – atvasinātās tiesībsubjektības apjomā – pār šādas starptautiskas organizācijas dalībvalstīm.

Latvija ir atzinusi ES mērķus un noteiktos uzdevumus, kas konceptuāli vērsti arī uz Latvijas iedzīvotāju labklājības celšanu. Tas norāda uz nepieciešamību vienotas tiesiskas izpratnes veidošanai arī par Latvijas vietu un nozīmi ES, lai novērstu problēmas un piedāvātu risinājumus saistībā ar Lisabonas līgumā¹⁴ noteikto saistību izpildi ES stratēģiski definētajos termiņos šo mērķu sasniegšanai. Kā būtiskākais izaicinājums šajā pētījumā ir autores piedāvātais risinājums administratīvajās tiesībās esošo terminu attiecināmībai un piemērojamībai starptautiskajās tiesībās. Tas būtu vērtējams kā vienkāršākais risinājums, lai izskaidrotu un veidotu vienotu izpratni par *dalībvalsti*, t.sk. Latvijas, vietu un nozīmi ES.

Jāpiebilst, ka izpratni par ES tiesībsubjektību, kas līdzvērtīga ar valstij kā sākotnējam starptautisko publisko tiesību subjektam piemītošai *oriģinālai* tiesībsubjektībai, veicināja 1999. gadā izstrādātais iniciatīvas dokuments „Valsts pārvaldes principi Eiropā”, kurā uzmanība ir vērsta uz kopīgu administratīvo principu piemērošanu ES *telpā* un vienotas Eiropas Administratīvās

¹³Gan zinātniskajā literatūrā (J.Načisčionis, J.Eglītis), gan arī publicistikā, latviešu valodā apzīmējot valsts pārvaldes institūciju kopumu un to īstenojamās publiskās funkcijas, izmanto terminu „(valsts vai valsts pārvaldes) virsbūve”. Šāds termins ir aizgūts no krievu valodas, tieši tulkojot terminu „(государственно-правовая) надстройка”. Autore uzskata, ka latviešu valodā šis termins nav sevišķi veiksmīgs no valodniecības viedokļa, kā arī ne sevišķi veiksmīgi raksturo visu optimālo valsts varas slāņu, kas nodrošinātu maksimāli efektīvu publiskās pārvaldes funkciju izpildi, izveidi, esamību un rīcības nepieciešamību. Promocijas darbā šāds termins ir izmantots, raksturojot Eiropas Savienības pārvaldības institūtu, tomēr izmantojamais termins nepretendē uz izvērtējumu kā optimālākais, vispusīgākais un pilnīgākais, kas raksturo pētāmā objekta darbības sfēru.

¹⁴Lisabonas līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu. Parakstīts Lisabonā 13.12.2007., stājies spēkā 01.01.2009. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis* C306 [aplūkots 2011. gada 12. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:LV:HTML>

telpas izveidi, kā arī 2000. gada Baltā grāmata,¹⁵ no kuras aizgūti *pārvaldības* principi, lai nodrošinātu Eiropas izaugsmes stratēģijas īstenošanu.¹⁶

Pētījums par ES kā tiesību subjektu ir svarīgs, lai izprastu šī starptautisko publisko tiesību subjekta uzbūves un darbības principus, kā arī spētu izmantot ES piedāvāto sadarbības modeli valstu ekonomiskās labklājības celšanai un pozitīvai atpazīstamībai starptautiskajā vidē. Šāda izpratne veicinātu sabiedrības uzticību ES izveidotajam pārvaldības modelim.

Līdz ar to promocijas darbs ir vērtējams ne tikai kā pienesums Latvijas iedzīvotāju sociālo priekšstatu izveidei, bet tā rezultāti ir tieši izmantojami tiesisko un sociālo procesu izskaidrošanai praksē, tiesību aktu pilnveidošanā, kā arī iedzīvotāju sociālo priekšstatu izziņai par problēmām turpmākajos pētījumos.

Pētījums novērtējams kā ieguldījums tiesību zinātnes attīstībā, jo darbā detalizēti ir analizēti starptautiskas organizācijas darbības principi, tai *noteiktās* kompetences ietvaros un vērtētas piešķirto kompetenču robežas, lai nošķirtu dalībvalstu sadarbību starptautiskas organizācijas pārvaldības ietvaros no subjektu darbības federālas valsts pārvaldības ietvaros. Pamatojoties uz apkopoto informāciju, praktiķiem un tiesību zinātniekiem tiks nodrošinātas iespējas mērķtiecīgāk darboties tiesību normu pilnveidē, kā arī spēkā esošo tiesību normu interpretācijā. Promocijas darbā paustās atziņas var izmantot turpmākajos pētījumos, kas saistīti ar ES tiesībsubjektību, kompetenču apjomu un starptautiskas organizācijas statusa jautājumiem, kā arī izmantot sabiedrības juridiskās izglītošanas procesā, izstrādājot mācību grāmatas un studiju līdzekļus, kā arī studentu zinātniski praktiskajā darbā.

Pētījuma hipotēze ir pieņēmums par Lisabonas līgumu kā sabiedrisko līgumu,¹⁷ kas ES pārveido par valsti ar federālu pārvaldību un ar tam raksturīgiem pārvaldības mehānismiem un funkcijām *jeb tam līdzvērtīgu vai* ekvivalentu tiesību subjektu.

¹⁵CCNM/SIGMA/PUMA(99)44/REV1 European Principles for Public Administration Sigma Papers: No. 27, kā arī European Governance. A White papers. Brussels, 25.7.2001, COM(2001) 428 final, Commission of the European Communities. [aplūkots 2011. gada 25. jūlijā]. Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com_2001_0428en01.pdf

¹⁶Communication from the Commission Europa 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels, 03.03.2010, European Commission [aplūkots 2011. gada 25. jūlijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>

¹⁷Sabiedriskais līgums (angļu: *social contract*; franču: *contract social*) sabiedriskā līguma teorijas ietvaros ir valdītāja un valdīto nolīgums, ar ko sākotnēji rodas valdīšanas pilnvaras; valdītājs apņemas valdīt un valdāmie par to paklausīt. Sabiedriskā līguma pamats ir indivīdu vēlme veidot pilsonisku savienību, sabiedrību kā noslēgtu veselumu. Sabiedriskā līguma uzdevums ir risināt jautājumu par varas sadali, varas piešķiršanu un pakļaušanos no vienas puses, nodrošināšanu un drošības garantijas – no otras. Sabiedriskā līguma ideju 17.-18.gs. savos darbos attīstīja Tomass Hobss, Benedikts Spinoza, Džons Loks.

Autore atzīst, ka izvirzītā hipotēze ir pietiekami strīdīga, jo neapstrīdams ir fakts, ka ES dibināta kā starptautiska organizācija. Nenoliedzami, ka starptautiska organizācija var veidot tās mērķu sasniegšanai nepieciešamo pārvaldības institūtu tā sastāvā esošo starptautisko publisko tiesību subjektu pārvaldībai. Tomēr ir arī pietiekami pamatoti uzskatīt, ka dalībvalstīm, palielinot starptautiskas organizācijas kompetenci pār noteiktu tiesību nozaru jautājumiem jeb integrējot starptautiskas organizācijas pārvaldībā jaunus vai saistītus pārvaldāmo tiesību jautājumus, veidojas sabiedriskā līguma teorijā raksturotie apstākļi, it īpaši jautājumos par varas sadali, varas piešķiršanu un pakļaušanos, pilsoniskās savienības nodibināšanu, pilsoņu drošības un tiesību nodrošināšanas garantijām. Turklāt pastāv *tikai nelielas* atšķirības starp starptautiskās organizācijas un federācijas pārvaldības institūtu, un ir virkne līdzību, kuru tiesiskā izpausme ir virzība regulēt sabiedriskās dzīves pamatnorises.

Līdzību iespējams pamatot arī ar to, ka starptautiskās organizācijas pārvaldes organizatoriskā uzbūve tiek veidota, izmantojot atsevišķu starptautisko publisko tiesību subjektu administratīvo attiecību darbības „labāko praksi”.

Tomēr jāuzsver, ka starptautiskas organizācijas pārvaldības institūcijas, kurām deleģētas *ne tikai* atsevišķas tiesību nozares pārvalde, bet arī tiesības pārvaldīt sabiedrisko attiecību daļu ekonomiskajā sfērā, likumsakarīgi un pakāpeniski *pieņem* no dalībvalstīm pilnvarojumu īstenot tiesisko un politisko sabiedrisko attiecību pārvaldi *kā loģiski saistītu* ar ekonomiskajām aprisēm.

Pamatojoties uz starptautisko līgumattiecību dalībnieku vienošanos, pastāv pietiekami pamatoti priekšnosacījumi pierādīt hipotēzi par iespējām izveidot jaunu valsti ar federatīvu valsts pārvaldes formu, noslēdzot noteikta satura un līmeņa līgumu un nostiprinot ES pārvaldības institūtam piekritīgās normas, kas nodrošinātu administratīvi tiesisko attiecību īstenošanu ES „kopvalstu” pārvaldes sistēmā. Būtu pietiekami loģiski uzskatīt, ka pārvaldības nosacījumi būtu iekļauti gan ES dibināšanas līgumā, gan arī katras ES dalībvalsts konstitucionālajā likumā, tādējādi nostiprinot ES kā tiesību subjektam noteiktās tiesības īstenot federālās pārvaldības valsts varai piemītošās pilnvaras.

Jāņem vērā, ka arī ekskluzīvās kompetences nostiprināšana un īstenošana ir vērtējama kā administratīvi tiesisko attiecību sistēmas būtiska daļa. ES institūcijas kā īpašu juridiskās prakses veidu īsteno ekskluzīvo kompetenci saskaņā ar dibināšanas līgumos un citos atbilstošo nozari regulējošajos tiesību aktos noteikto pārvaldes attiecību kārtību izskatāmajā jomā. Šajā kompetencē, ja vien tiek atzīts, ka pārvaldība ir juridisks termins un pārvaldība ir administratīvo tiesību institūts, *jābūt paredzētai* arī juridiskai atbildībai par deleģētās kompetences pārkāpumiem.

Hipotēzes pierādīšanas rezultātā ir iespējams identificēt zinātiskā pieņēmuma kļūdu, bet tas neliedz iespēju izstrādāt priekšlikumu kompleksu par administratīvo tiesību pilnvaru apjoma

noteikšanu un optimālu ES kā starptautiskās organizācijas pārvaldības veidu administratīvi tiesisko attiecību īstenošanai, jo promocijas darbā ES kā tiesību subjekts tiek vērtēta no vairāku tiesību teoriju skatījuma, neaprobežojoties tikai ar tās novērtējumu starptautisko tiesību kontekstā.

Pētījuma objekts – ES pārvaldības sistēma un no dalībvalstīm atvasināto pilnvaru apjoms pārvaldības īstenošanai.

Pētījuma priekšmets – no ES spēkā esošiem līgumiem, tiesību aktiem, ES (Kopienu) tiesu prakses un politiskiem dokumentiem izrietošie administratīvi tiesiskie aspekti un to salīdzinājums ar valsts *oriģinālo* pilnvaru apjomu federālās pārvaldības īstenošanai.

Pētījuma mērķis ir pierādījumu iegūšana par Eiropas Savienības organizatorisko uzbūvi kā raksturīgu (ekvivalentu) valstij ar federālu pārvaldību, kā arī priekšlikumu izstrāde, kas nodrošina iespēju norobežot valsts konstitūtiem piemītošās pilnvaras no tām pārvaldības tiesībām, kuras starptautiskajās attiecībās pilnvarotas īstenot starptautiskas organizācijas pārvaldības institūcijas.

Pētījuma uzdevumi pētījuma mērķa sasniegšanai:

1. izpētīt tiesību aktus, kuros tiek noteiktas (definētas) starptautisko organizāciju administratīvās pilnvaras, un identificēt to apjomu, kā arī pierādīt administratīvo tiesību esamību un šo tiesību īstenošanas veidus ES;
2. analizēt ES pārvaldības sistēmas un pārvaldības institūta izveides un attīstības priekšnosacījumus;
3. identificēt ES tiesībsubjektības veidu un apjomu, veicot specifiski regulēta ES pilnvarojuma jautājumu (kompetenču) izpēti un kompetenču veidu identificēšanu, pierādot to atbilstību un īstenošanas ekvivalenci federālas pārvaldības sistēmā;
4. metodoloģiski precīzi salīdzināt ES ar līdzvērtīgiem starptautisko publisko tiesību subjektiem, pierādot dalībvalstu izveles īstenošanas neiespējamību, kā arī iespēju nodrošināt „labākās prakses” pārņemšanu no konkurējošiem, līdzvērtīgiem tiesību subjektiem ES pārvaldības sistēmas attīstībai;
5. izstrādāt priekšlikumus ES pārvaldības īstenošanas pilnveidei un administratīvi tiesisko attiecību robežām.

Pētījuma teorētiskā bāze pamatā tiek balstīta uz starptautisko tiesību aktu un starptautisko un administratīvo tiesību zinātnieku darbu izpēti, papildinot to ar zinātniskajām atziņām no pētījumiem valsts un tiesību teorijā, konstitucionālajās, administratīvajās un administratīvi procesuālajās tiesībās, kā arī ar starptautisko tiesu judikatūras analīzi.

Pētnieciskā darba normatīvā bāze ir ES dibināšanas un spēkā esošie līgumi, starptautisko tiesību principi, kurus atzinusi ES, citi tiesību akti, kas noteic ES un dalībvalstu pārvaldības pilnvaras, kā arī citu Eiropas reģionālo ekonomisko un politiski ekonomisko starptautisko

organizāciju dibināšanas līgumi. Šie tiesību akti ir vispārpieejami, un to aktualizācija kontrolēta visā pētnieciskā darba izstrādes laikā.

Pētījuma empīriskais pamats ir statistikas dati un tiesu prakses materiāli, kas atspoguļo ES administratīvi tiesisko attiecību esamību un attīstības dinamiku, kā arī ES līgumos noteiktās pārvaldības pilnvaras un identificētās jomas. Pētījumā izmantotas autore zinaātniskās publikācijas par pētījuma tēmu, praktiskā pieredze ES tiesību aktu ieviešanā un izpildē, tiesību aktu izstrādes procesā, kā arī aprobētais teorētiskais materiāls kursam „Eiropas Savienības tiesības”,¹⁸ kas izmantots arī Latvijas Republikas augstāko izglītības iestāžu programmās.

Promocijas darba izstrādē tiek izmantotas vispārzināātniskās, kā arī speciālās juridiskās **izziņas metodes**. Pētījuma bāzē ir dažādu dokumentu, atziņu, viedokļu, normatīvo aktu analīze, kas iekļauta ES attīstības un kompetenču modelēšanā, noskaidrojot, kādas problēmas ir skatāmas attīstības un pilnvaru noteikšanas jomā. Lai nodrošinātu iespēju sniegt vispusīgu, pilnīgu un objektīvu ES kā tiesību subjekta izvērtējumu, aktualizējot problēmas un piedāvājot šo problēmu risinājumu, promocijas darba izstrādē galvenokārt tiek izmantotas šādas izziņas metodes: **analīzes un sintēzes metode, zināātniskās indukcijas metode, dedukcijas metode, salīdzinošā metode**, kā arī **vēsturiskā un socioloģiskā metode**.

Analīzes un sintēzes metodes izmantotas, lai izziinātu ES pārvaldības institūtu vienotas juridiskās sistēmas ietvaros, sintezētu kopsakarības, formulētu likumsakarības un konstatētu problēmas, gan izvērtējot sociālo aptauju datus, gan pētot tiesību aktus, tiesu praksi, kā arī citus tiesību un informācijas avotus. **Analīze un sintēze** ir arī veikto secinājumu un priekšlikumu pamatā.

Zināātniskās indukcijas metode pielietota, lai no atsevišķiem faktiem veidotu vispārīgus atzinumus un noteiktu sakarības. Savukārt **dedukcijas metode** izmantota, lai loģiski sistematizētu un teorētiski izskaidrotu empīrisko pētījumu rezultātus. Šo metožu pielietošana nodrošina iespēju pētīt ES gan valsts, gan starptautisko tiesību sistēmā, ņemot vērā arī sabiedrības nostāju par noteiktu procesu norisi, kuri vērtējami gan starptautisko, gan valsts tiesību kontekstā, mijiedarbībā starp starptautiskajiem un administratīvo tiesību principiem.

Salīdzinošā metode izmantota, salīdzinot pārvaldības modeļus starptautiskajās organizācijās un valstu, t.sk. federāciju, pārvaldības sistēmās, kompetenču veidus un apjomu, diferencējot un vienojot valstu un starptautisku organizāciju kompetencē esošos jautājumus, kā arī salīdzinājumam idenificējot metodoloģiski atbilstošus objektus.

Vēsturiskā metode pielietota, lai atklātu ES pārvaldes struktūras izveides un tiesību transformācijas gaitu, kā arī lai iezīmētu ES tiesību attīstības tendences.

¹⁸Fila, R. *Eiropas Savienības tiesības*. Tālmācības studiju kurss. SIA „Biznesa vadība koledža”, 2010. 317 lpp.

Analizējot ES tiesību aktus un tiesu praksi, lai noteiktu to jēgu, piemērošanas īpatnības un formulētu promocijas darba priekšlikumus, izmantotas tiesību normu analīzes metodes – **gramatiskā, sistēmiskā, teleoloģiskā un vēsturiskā metode.**

Konkrētas pētniecības pamatos piemērota arī speciālā juridiskās izziņāšanas metode – **socioloģiskā metode** –, pētot un vērtējot tiesību normas un institūtus kopsakarībā ar sabiedrības, zinātnes un kultūras attīstības aspektiem.

Datu kvantitatīvai apstrādei izmantoti salīdzināmie un objektīvie dati, kas pieejami „Eurostat” mājaslapā, kā arī aktuālākā socioloģisko datu apstrādes informācija par sabiedriskās domas aptaujām Eiropas Komisijas sabiedriskās domas izpētes un analīzes „Eurobarometer” mājaslapā. Izmantojot kvantitatīvo datu apstrādes informāciju un kvalitātes rādītāju analīzi, autore ir izstrādājusi ES attīstības izpētes metodi,¹⁹ kas vienotā sistēmā apvieno atsevišķi veiktu datu analīzi par noteiktiem procesiem, kuri gūti gan statistikas datu, gan tiesību aktu, gan zinātnisko viedokļu apkopojumu izvērtējuma rezultātā. Šādas metodes izveide ir autores praktiskās darbības rezultāts ES tiesību kursa īstenošanā augstākās izglītības iestādēs, skaidrojot ES tiesību piemērošanas iespējas un īpatnības. Piedāvātā metode pēc būtības nodrošina iespēju saturiski interpretēt iegūto datu attēlojumu.

Pētījuma ilgums. Pētījums sākts 2006. gada decembrī, autorei sākot doktora studijas Krievijas Federācijas Sanktpēterburgas Iekšlietu ministrijas universitātē, un turpināts Rīgas Stradiņa universitātē no 2009. gada līdz 2013. gada jūnijam, veicot nepieciešamās zinātniskās literatūras atlasīšanu un analīzi, aprobējot pētījuma rezultātus, apkopojot un interpretējot tos, kā arī izvērtējot rezultātu publiskošanas lietderību un veicot promocijas darba noformēšanu.

Rezultātu aprobācija. Pētījuma rezultāti ir aprobēti, piedaloties vietējā un starptautiskā līmeņa zinātniskajās konferencēs ar referātiem par promocijas darbā iekļautajiem jautājumiem:

Gads	Nosaukums, vieta, referāta tēma
2010. gada 18-19. marts	Referāts „Valsts garantēto sociālo tiesību ierobežošanas aspekti”, Rīgas Stradiņa universitātes 9. zinātniskā konference
2010. gada 8. aprīlis	Referāts „Sociālās aizsardzības sistēmas nodrošinājuma analīze”, Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes Starptautiskā zinātniskā konference
2010. gada 14. aprīlis	Referāts „Eiropas Savienības tiesu varas atzaru raksturojošie aspekti”, Daugavpils universitātes 52. starptautiskā zinātniskā konference

¹⁹ Autore piedāvātās metodes apraksts ir publicēts Zinātnisko rakstu krājumā „Научные труды” Российская академия юридических наук. Фила, Р. *Методология исследования развития Европейского Союза*. Maskava, 570.-575. lpp. ISBN 978-5-392-91835-090-4.

2010. gada 6. maijs	Referāts „Sodu izpildes tiesību aktuālie jautājumi”, Baltijas Starptautiskās akadēmijas Starptautiskā zinātniski pētnieciskā konference „Krimināltiesiskās un procesuālās novitātes, to realizācijas problēmas”
2010. gada 9. septembris	Referāts „Narkotikas cietumos”, ECAD starptautiskā konference, Jūrmala
2010. gada 28. novembris	Referāts „Eiropas Savienības tiesībsubjektība”, Daugavpils 53. starptautiskā zinātniskā konference
2010. gada 1. decembris	Referāts „Eiropas Savienības tiesībsubjektības aspekti”, O.E. Kutafina Maskavas valsts juridiskās akadēmijas zinātniski praktiskā konference „Государство и право; вызовы 21 века – Кутафинские чтения”
2010. gada 2. decembris	Referāts „Eiropas Savienības attīstības izpētes metodoloģija”, M.V. Lomonosova Maskavas valsts universitātes starptautiskā zinātniski praktiskā konference „Проблемы методологии правовых научных исследований и экспертиз”
2011. gada 13.-15. aprīlis	Referāts „Eiropas Savienības kvalitātes izmaiņu iespējamības tendences”, Daugavpils universitātes 53. starptautiskā zinātniskā konference
2011. gada 25.-26. aprīlis	Referāts „Stratēģijas „Eiropa 2020” īstenošanai nepieciešamie tiesiskie priekšnosacījumi”, Rīgas Stradiņa universitātes Starptautiskā zinātniskā konference
2011. gada 25-26. maijs	Referāts „Lisabonas līguma īstenošanas problēmas sociālo garantiju jomā”, O.E. Kutafina Maskavas valsts juridiskās akadēmijas VII zinātniski praktiskā konference „Международное, российское и зарубежное законодательство о труде и социальном обеспечении: современное состояние (сравнительный анализ)”
2012. gada 27. novembris – 2. decembris	Referāts «Институты управления Европейского союза», V Starptautiskā zinātniski praktiskā konference „Kutafina lasījumi” Maskavā
2012. gada 8.-11. novembris	Referāts „Eiropas Savienības pārvaldības institūta identificēšana”, VII Starptautiskā zinātniskā konference „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2012: finanšu kapitāla ietekme uz reģiona ekonomisko konkurētspēju” Daugavpilī
2013. gada 11. aprīlis	Referāts „Vai izstāšanās no Eiro zonas ir līdzvērtīga ar dalībvalsts izstāšanos no Eiropas Savienības”, 55. starptautiskā zinātniskā konference Daugavpils universitātē

2013. gada 25. aprīlis	Referāts „Eiropas Savienības noteikto līgumsaistību konkurentsphējas Eirāzijas telpā salīdzinājums”, Rīgas Stradiņa universitātes Starptautiskā zinātniskā konference „Inovātīvās jurisprudences aktuālās problēmas”
2013. gada 24. maijs	Referāts „Eiropas Savienībai konkurējošie starptautiskie reģionālie politiski-ekonomiskie līgumi”, Sociālo Tehnoloģiju augstskolas Starptautiskā zinātniskā konference „Tiesību attīstība mūsdienu sabiedrībā”
2013.gada 10- 12.oktobris	Referāts „Eiropas Savienības salīdzinājuma teorētiskie un praktiskie aspekti”, Daugavpils Universitātes 8.starptautiskā zinātniskā konference „Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2013”

Pētījuma gaitā atsevišķi promocijas darbā iekļautie jautājumi tika publicēti zinātnisko rakstu krājumos:

Gads	Zinātniskā publikācija
2008.	Fila, Renāte. Сравнительный анализ аннулирования законодательных актов в суде ЕС и административном суде Франции. <i>KF zinātniskais žurnāls „Известия Российского государственного педагогического университета им.А.И.Герцена”</i> , Nr.33(73), 472.-475. lpp., St.Pēterburga, ISSN 1992-6464.
2010.	Fila, Renāte. Eiropas Savienības tiesībsubjektība. <i>Daugavpils 52.starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums</i> . Daugavpils universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”. ISBN 978-9984-14-505-1.
2010.	Fila, Renāte. Valsts kā drošības garants. <i>Daugavpils universitātes Starptautiskās zinātniskās konferences „Valsts un tiesību aktuālās problēmas” zinātnisko rakstu krājums</i> . 110.-115. lpp., Daugavpils universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”. ISBN 978-9984-14-505-1.
2011.	Fila, Renāte. Eiropas Savienības attīstības izpētes metodoloģija. <i>RSU zinātnisko rakstu krājums „Zinātniskie Raksti: 2011.gada sociālo zinātņu nozares pētnieciskā darba publikācijas”</i> . ISBN 978-9984-793-11-5.
2011.	Fila, Renāte. Eiropas Savienības tiesu varas atzaru raksturojošie aspekti. <i>RSU zinātnisko rakstu krājums „Zinātniskie Raksti: 2010.gada sociālo zinātņu nozares pētnieciskā darba publikācijas”</i> . ISBN 978-9984-788-96-8.
2011.	Fila, Renāte. Eiropas Savienības tiesībsubjektība sociālo tiesību jomā. <i>Sociālo tehnoloģiju augstskolas Starptautiskās zinātniski praktiskās konferences „Starptautisko un nacionālo tiesību attīstība mūsu dienās” rakstu krājums</i> . 43.-45. lpp., Rīga. ISBN 978-9984-748-38-2.

2011.	Fila, Renāte. Проблемы реализации Лиссабонского договора в сфере социальных гарантий. <i>Международное, Российское и зарубежное законодательство о труде и социальном обеспечении: современное состояние (сравнительный анализ)</i> . 117.-119.lpp., Maskava. ISBN 978-5-392-02599-2.
2011.	Fila, Renāte. Методология исследования развития Европейского Союза. « <i>Научные труды</i> », 11 выпуск, (том 1), Российская академия юридических наук. 570.-575.lpp., Maskava. ISBN 978-5-392-91835-090-4.
2011.	Fila, Renāte. Eiropas Savienības tiesībsubjektība. <i>Daugavpils Starptautiskās zinātniskās konferences „Valsts un tiesību aktuālās problēmas” rakstu krājums</i> , Daugavpils universitāte. ISBN 978-9984-14-543-3.
2011.	Fila, Renāte. Социальное право Европейского Союза. <i>XII starptautiskās zinātniskās un praktiskās konferences „Key instruments of human co-existence organization: economics and law” rakstu krājums</i> , Londona, Odesa. 51.-52.lpp. ISBN 978-966-2621-09-0.
2012.	Fila, Renāte. Eiropas Savienības tiesību attīstības teorētiskie aspekti labklājības teorijas kontekstā. <i>Sociālo tehnoloģiju augstskolas organizētās 5. zinātniski praktiskās konferences rakstu krājums „Moderno tiesību attīstības teorētiskās un praktiskās problēmas”</i> , Rīga. 17.-19.lpp. ISBN 978-9984-748-39-9.
2012.	Fila, Renāte. The european union as subjects of law. <i>3rd International Interdisciplinary Scientific Conference SOCIETY. HEALTH. WELFARE</i> , 1 st Congress of Rehabilitation Doctors of Latvia, Riga, Latvia, November 11–12, 2010. Rīga Stradiņš University (Ed.) 7. lpp., Citējams: ISI, Scopus. ISBN:978-2-7598-0801-4.
2012.	Fila, Renāte. Izstāšanās no Eiropas Savienības: perspektīvas un problēmas. <i>Rēzeknes augstskolas II Starptautiskā jauno pētnieku un studentu zinātniski praktiskās konferences rakstu krājums „Izaicinājumu un iespēju laiks: problēmas, risinājumi, perspektīvas”</i> . BSA, EA, LMA, LF. 352.-356. lpp. ISBN 978-9984-47-064-1.
2012.	Fila, Renāte. Eiropas Savienības sociālās politikas īstenošanas tiesiskie aspekti. <i>Liepājas Universitātes Dabas un sociālo zinātņu fakultātes XIV rakstu krājums „Sabiedrība un kultūra”</i> . 263.-267.lpp., Liepāja. ISBN1407-6918.
2012.	Fila, Renāte. Перспективы развития системы социального обеспечения Европейского Союза. <i>VIII международная научно-практическая конференция «Сочетание государственного и договорного регулирования в сфере наемного труда и социального обеспечения»: материалы конференции</i> . Под общ. ред. д.ю.н., проф. К.Н. Гусова, сост. к.ю.н., доц. О.А. Шевченко., к.ю.н., преп. М.И.

	Акатнова. М., Проспект.
2012.	Fila, Renāte. Subsīdaritātes principa īstenošanas tiesiskie aspekti. <i>Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums</i> . 6.-13. lpp., Daugavpils Universitāte, Citējams: GESIS Socio Guide datubāzē. ISBN 978-9984-14-585-3.
2012.	Фила, Р.В. Правовые аспекты объема полномочий Европейского Союза по вопросам пространства свободы, безопасности и правопорядка. <i>Журнал "Российское право в Интернете"</i> . Номер 2012 (01). ISSN 1729-5939.
2013.	Фила, Р.В. Институты управления Европейского союза. <i>IV Международная научно-практическая конференция «Кутафинские чтения» МГЮА имени О.Е. Кутафина</i> . ISSN 2407-6918.
2013.	Фила, Р.В. Правовые аспекты системы управления Европейского Союза. <i>XIII Ежегодной международной научно-практической конференции Юридического факультета МГУ имени М.В. Ломоносова</i> . ISSN 2492-6464.
2013.	Fila, Renāte. Eiropas Savienībai konkurējošie starptautiskie reģionālie politiski-ekonomiskie līgumi. <i>Sociālo Tehnoloģiju augstskolas rīkotās starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums „Tiesību attīstība mūsdienu sabiedrībā”</i> . ISBN 978-9984-748-40-5.

1. EIROPAS SAVIENĪBAS KĀ SISTĒMAS VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS

1.1. Eiropas Savienības pārvaldības sistēmu raksturojošās iezīmes

Starptautisko tiesību klasiskā doktrīna noteic, ka starptautiskajām tiesībām kā atsevišķai tiesību nozarei raksturīgs īpašs regulējuma priekšmets, kuru attiecina uz starptautiskajām attiecībām, kas rodas starptautisko tiesību subjektu starpā.²⁰ Starptautisko tiesību būtība ir tādas tiesību sistēmas kā objektīvas realitātes atzīšana, kura pastāv un attīstās neatkarīgi no cilvēku subjektīvās gribas. Starptautisko tiesisko attiecību specifika ir tā, ka starptautisko tiesību subjekti paši garantē pieņemto normu izpildi. Atbildības apjoms un sankcijas izriet no uzvedības nosacījumiem, par kuriem ir vienojušies tiesību subjekti. Savukārt starptautisko tiesību normu izpilde tiek nodrošināta ar atbilstīga juridiska mehānisma esamību, kuru uztur tiesību subjektu pilnvarotās institūcijas, tādējādi īstenojot noteikta apjoma administratīvās jeb pārvaldības funkcijas un procedūras.

Arī starptautiskās saimnieciskās jeb ekonomiskās attiecības daudzu gadsimtu garumā ir bijusi un ir viena no cilvēces saziņas pamatformām. Šo attiecību turpmākās attīstības virziens tiek skatīts planetārajā līmenī²¹ kā viena no neomarksistu starptautisko attiecību attīstības koncepcijām,²² izdalot tādas pamatjēdzienus kā „pasaules sistēma” un „pasaules ekonomika”, un valstu nacionālās ekonomikas „neatkarīgi no indivīdu subjektīvās gribas”, saistot vienotā saimnieciskā blokā, kas veido starptautiskās ekonomiskās attiecības. Šajā gadījumā, piekrītot kritiskās teorijas atziņām,²³ valsts varas apjoms nākotnē varētu būt saistīts tikai ar kādu noteikta apjoma starpnieka funkciju izpildi starptautisko organizāciju institucionālās sadarbības sistēmā.

Tomēr starptautisko ekonomisko attiecību regulējuma noteikšanā viena no būtiskākajām problēmām ir saistīta ar valsts varas esamību un tiesībām piemērot ekonomiskas sankcijas, patstāvīgi un objektīvi izvērtējot noteiktus juridiskus faktus.²⁴ Šāda pilnvarojuma esamība ir pamats jau tieši definētu administratīvu procedūru īstenošanai bez citu starptautisko publisko tiesību subjektu piekrišanas. Saskaņā ar ANO Statūtu 2. pantu starptautisko publisko tiesību

²⁰ Шаповалов, Н.И., *Международное публичное право*. М.: Московская финансово-промышленная академия, 2004. с 7.

²¹ Шумилов, В.М. *Международное публичное экономическое право*. Учебное пособие. М.: НИМП, 2001, с 7. ISBN 5-88720-031-6.

²² Wallerstein, I. *The Politics of the World-Economy: The States, the Movements and the Civilizations (Studies in Modern Capitalism)*. Cambridge University Press, 1984, 200 pp.

²³ Дробот, Г.А. *Роль международных организаций в мировой политике: основные теоретические подходы*. Вестник Московского университета. Сер. 18. Социология и политология. 1999, № 1, с 140-142.

²⁴ Cannizzaro, Enzo, Palchetti, Paolo, Remses, A. Wessel. *International Law as Law of the European Union*. Martinus Nijhoff Publishers, 2011, 5-17 pp. ISSN 1875-0451.

subjektiem ir noteikts aizliegums īstenot varu bruņotu sankciju veidā, savukārt jautājumi attiecībā par ekonomisko varu statūtos nav noteikti.

Nenoteiktā aizlieguma definēšana tiek skaidrota kā no ANO principiem izrietošā loģiskā starptautisko saistību forma, kurai atbilstošu saturu piešķir tādi tiesību akti kā ANO Ģenerālās asamblejas 1965. gada rezolūcija Nr. 2131/XX²⁵ par aizliegumu iejaukties valstu iekšējās lietās un valstu imunitātes un suverenitātes aizsardzību, 1970. gada Deklarācijā par starptautiskajiem principiem,²⁶ ANO Ģenerālās asamblejas 1973. gada rezolūcija Nr. 3171/XXVIII par patstāvīgo suverenitāti par dabiskajiem resursiem,²⁷ Valstu ekonomisko tiesību un pienākumu harta (apstiprināta ar ANO Ģenerālās asamblejas 1974. gada rezolūciju²⁸), UNCTAD rezolūcija Nr. 152 (IV), kas nosoda politiskā spiediena izdarīšanu un ietekmē jaunattīstības valstu ekonomisko, politisko un sociālo attīstību u.tml.

ANO Drošības padome, kuras uzdevums ir pieņemt lēmumus par sankciju piemērošanu un noteikt piemērojamo sankciju veidus, vairākkārtīgi ir piemērojusi arī ekonomiskas sankcijas, tomēr šo ekonomisko sankciju piemērošanas pamats bija ANO Statūtu pārkāpumi politiskajā jomā. Faktiski tas norāda, ka universālā līmenī nav vienota mehānisma, kuru būtu iespējams attiecināt uz ekonomiskās varas īstenošanu. Turklāt *prettiesiskas vai neatbilstīgas* ekonomiskās varas piemērošanu pēc būtības var novērtēt arī kā neiejaukšanās valsts iekšējās lietās principa pārkāpumu, kas ietekmē valsts politiskos, tiesiskos un arī ekonomiskos procesus, jo diferenciācija starp šīm sabiedrisko attiecību formām pastāv tikai teorijā.

Nemot vērā iepriekš norādīto, viennozīmīgi kā unikālu ir iespējams vērtēt starptautiskas organizācijas dalībvalstu sadarbības formu, kurā hipotētiski, pietiekami efektīvā līmenī tiek nodrošināta iepriekš norādīto starptautisko tiesību aktu ievērošana starp publisko tiesību subjektiem, kuri atrodas nevis padotības, bet gan horizontālās sadarbības attiecību formā. Ja no starptautisko tiesību viedokļa formāli juridiskā valstu vienlīdzība pieļauj, ka valstis atšķiras pēc

²⁵General Assembly resolution 2131(XX) of 21 December 1965. Declaration On The Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of their Independence and Sovereignty. By Edward McWhinney, Q.C. Professor of International Law, United Nations Audiovisual Library of International Law [aplūkots 2013. gada 23. aprīlī]. Pieejams: http://untreaty.un.org/cod/avl/pdf/ha/ga_2131-xx/ga_2131-xx_e.pdf

²⁶Declaration of principles of International law friendly relations and co-operation among states in accordance with the charter of the United Nations. 1883rd plenary meeting, 24 October, 1970 [aplūkots 2013. gada 23. aprīlī]. Pieejams: <http://www.law.hku.hk/conlawhk/conlaw/outline/Outline4/2625.htm>

²⁷General Assambly resolution 3171 (XXVIII) of 17 December, 1973. Permanent Sovereignty Over Natural Resources [aplūkots 2013. gada 23. aprīlī]. Pieejams: <http://www.un.org/documents/ga/res/28/ares28.htm>

²⁸General Assambly 3281(XXIX) of 12 December, 1974. Charter of Economic Rights and Duties of States [aplūkots 2013. gada 23. aprīlī]. Pieejams: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/738/83/IMG/NR073883.pdf?OpenElement>

teritorijas, iedzīvotāju skaita, ekonomiskās un sociālās stabilitātes, tad loģiski, ka šāda atšķirība vērojama nacionālā varas līmenī, kas arī rada starptautiskās stratifikācijas sekas, kuru raksturo atsevišķu valstu faktiskā hierarhija starptautiskajā arēnā. Īstenojot noteiktu starptautisko attiecību veidu, ietekme var būt tikai tam starptautisko publisko tiesību subjektam, kam iepriekš ir iedalīta noteikta loma starptautisko attiecību sfērā, kuru virzīto politisko kursu atzīst citas valstis un valdības, un kam piemīt noteikta autonomija lēmumu pieņemšanā. Šādas teorijas esamība, skatoties no formālās loģikas principiem, izskaidro to, ka jebkurš tiesību subjekts var būt starptautisko publisko attiecību dalībnieks, bet ne katram starptautiskajam subjektam tiek piešķirts vienlīdzīgs pilnvarojums starptautisko publisko attiecību īstenošanas jomā.

Vērtējot starptautiskās sadarbības hierarhisko attiecību veidus, konstatēts, ka augstākā līmeņa pilnvarojums izriet no piemītošo „valstisko” funkciju attiecību klasifikācijas,²⁹ kurā saskaņā ar klasisko starptautisko tiesību doktrīnu iekļaujas ne tikai valstis, bet arī starptautiskas organizācijas un līdzvērtīgas sistēmas.³⁰ Ņemot vērā valsts un tiesību teorijas viedokli, ja valstisko funkciju piekritība pilnā apjomā var būt attiecināma uz minētajiem starptautisko publisko tiesību subjektiem (saskaņā ar J. Starkes (Starke) viedokli jēdzienam „valsts” arī nav konkrētas definīcijas³¹), tad to pastāvība un virsvadība jāsaista ar nepieciešamību īstenot pietiekami pretrunīgas funkcijas:

1. palielināt teritoriju, resursus, sabiedroto skaitu;
2. saglabāt esošās robežas un intereses;
3. atteikties no noteiktiem labumiem, lai stiprinātu mieru un solidaritāti starptautiskajās attiecībās.³²

Loģiski, ka šādu funkciju nodrošināšanai nepieciešams veidot pastāvīgas pārvaldības institūcijas, kuras darbojas vienotā hierarhiskā sistēmā un īsteno noteiktas administratīvas procedūras.³³ Turklāt tieši starptautisko (starpvaldību) organizāciju skaita un starptautisko

²⁹Цыганков, П. *Политическая социология международных отношений*. Москва: Издательство "Радикс", 1994. с 15-20.

³⁰Pastāv vairāku tiesību zinātnieku atšķirīgi viedokļi, kuros norādīts, ka „valstisko” attiecību starptautiskais subjekts var būt multinacionāli uzņēmumi, starptautiskās arodbiedrības, kā arī vietējās autonomijas administratīvās institūcijas, transnacionālas organizācijas, etniskas grupas, baznīca u.tml., bet šādu viedokļu esamība neiekļaujas klasiskajā valsts tiesību doktrīnā.

³¹Starke, J. G. *An Introduction to International Law*. Reprint, LEXIS Publishing, 1989, 73 pp. ISBN-10: 0406513015.

³²Wolfers, A. Discord and Collaboration. No Цыганков, П. *Политическая социология международных отношений*. Москва: Издательство "Радикс", 1994. с 5.

³³Zorgbibe, Ch. *Los organizations Internationales*. Paris, 1991. No Цыганков П. *Политическая социология международных отношений*. Москва: Издательство "Радикс", 1994. с 5.

(starpvaldību) organizāciju administratīvo darbinieku skaita palielinājums tiek vērtēts gan kā pamatojums valstu ciešākai un daudzpusīgākai sadarbībai, gan kā efektīvākais un objektīvākais veids noteikto funkciju īstenošanai.

Apkopojot faktus, kas liecina par valstu stratifikāciju, precīzāk, formāli juridisko vienlīdzību un faktisko nevienlīdzību, kā arī norāda uz to, ka valsts lomu nevar absolutizēt, un apkopojot zinātniskos pētījumus starptautisko attiecību socioloģijas jomā, kas pierāda, ka indivīdu intereses un „patriotisms” ir saistīts ne tieši ar valsti, bet ar citām apvienībām, politiskām vai kultūras vērtībām, kuras tiek uztvertas daudz augstākā līmenī,³⁴ ir pietiekams pamats secināt, ka tieši indivīdu griba ir saistīta ar viņu vajadzību noteikšanu, kontroli un izvērtējumu augstākā pārvaldības līmenī kā objektīvāko un atbilstošāko viņu prasībām.

Piešķirot arī indivīdam starptautiskā tiesību subjekta pilnvaras īstenot noteiktas starptautiskas attiecības publisko tiesību jomā jeb iesaistīties „valstiskā” pilnvarojuma izpildē, starptautiskas organizācijas institūcijas arī *var* iegūt īpašu autonomiju attiecībā pret dibinātajvalstīm un pārnacionāla institūta lomu, kura lēmumi ir saistoši visām dalībvalstīm neatkarīgi no to piekrišanas. Tomēr starptautiskajās attiecībās ar šādām pilnvarām apveltītu starptautisko organizāciju institūciju, izņemot Eiropas Savienību, praktiski nav (skat. vairāk 4. nodaļā).

EKT lēmumi *Van Gend & Loos*³⁵ un *Costa v ENEL*³⁶ lietās ir vērtējami kā cēloņi priekšstatu maiņai par ES tiesisko dabu, kā arī tiesību izpratnes kolīzijām saistībā ar šīs starptautiskas organizācijas kā starptautiskā tiesību subjekta attālināšanos no tradicionālajām starptautiskajām tiesībām. Ir pietiekams pamats piekrist E. Šteina (*Eric Stein*) viedoklim, ka konkrētajos gadījumos EKT lēmumi, kas tika pamatoti ar „jauna” tiesību subjekta pārvaldības pilnvarojuma esamību un kas tika nostiprināti līgumos *ciešākās* sadarbības principa ietvaros, bija

³⁴Цыганков П. *Политическая социология международных отношений*. Москва: Издательство "Радикс", 1994. с 31-38.

³⁵Judgment of the Court of 5 February, 1963. *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration*. Case 26-62 [aplūkots 2011. gada 24. aprīlī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61962CJ0026:EN:HTML>

³⁶Judgment of the Court of 15 July, 1964. *Flaminio Costa v ENEL*. Case 6/64. [aplūkots 2011. gada 24. aprīlī]. Pieejams: <http://www.cvce.eu/viewer/-/content/64bee43f-b334-4894-8806-b7c60f645456/cb4154a0-23c6-4eb58b7e7518e8a2a995/en>

sākums ES konstitucionalizācijas procesam,³⁷ un līdz ar to izpratnei par federatīvas valsts pārvaldības modeļa ieviešanu nākotnē.³⁸

Teorētiski, izslēdzot šo divu minēto spriedumu esamību, būtu pietiekami sarežģīti noteikt, vai turpmāk ES tiesību sistēmas attīstības rezultātā tiktu paplašināti regulēšanas objektu veidi, veikta normu un institūtu strukturāla diferencēšana. Šobrīd ES tiesību sistēmā ir normas, kuras atbilstoši ārvalstu juridiskajā zinātnē nostiprinātajām tēzēm atbilst gan konstitucionālo, administratīvo, finanšu, civiltiesisko, darba tiesisko, sociālās drošības, gan arī bankas, korporatīvo, muitas, procesuālo un citu tiesību nozarēm. No vienas puses, tas norāda uz pilnvarojuma nepieciešamību starptautiskās organizācijas *iekšējās* pārvaldības īstenošanai par regulēšanai noteiktajiem objektiem, bet, no otras puses, to joprojām var vērtēt tikai valstu starptautiskās sadarbības principa piemērošanas kontekstā. ANO Statūtos šis princips ir norādīts³⁹ bez detalizēta komentāra, lai gan minētais princips kopsakarībā ar citiem starptautisko tiesību principiem ir vērtējams kā vienotas organizatoriskas sadarbības sistēmas pamats.

Valstu sadarbības principa ignorēšana un valstu suverenitātes noliegšana tiek vērtēta kā noziegums pret starptautisko kopienu, turklāt arī vēsturē ir pierādījumi traģiskām sekām, kas saistītas ar valstu sadarbības principa ignorēšanu. Līdz ar to sadarbības veids, ar kuru tiesību subjekti ir vienojušies par ekonomiskās varas piemērošanas tiesībām, ņemot vērā starptautiskajās tiesībās noteiktos ierobežojumus, viennozīmīgi ir uzskatāms par unikālu, jo šīs vienošanās pamatā ir iespējams saskatīt vairāku teoriju saplūšanu un īstenošanu praksē.

Pietiekami nozīmīgs un pārvaldības teorijas skatījumā vērtējams ir EKT 2008. gada 3. septembra spriedums *Kadi lietā*,⁴⁰ kurā tika noteikts, ka ES pienākums attiecībā uz ANO rezolūciju neizpildi ir attaisnojams, ja šo rezolūciju izpilde var radīt ierobežojumus (reģionālajiem) konstitucionālajiem principiem. Pirmās instances tiesas arguments – „*Savienībai piekritīgi nodrošināt atbilstošu Drošības padomes rezolūciju īstenošanu savas kompetences*

³⁷Stein, E. Lawyers, Judges, and the Making of a Transnational Constitution. 75 *American Journal of International Law*. 1981, 1-27; Bogdandy, A., Smrkolj, M. *Regional organizations, institutions and developments*; Subject of international law, The European Community and Union Law, Nr.2, 2011.

³⁸Judgment of the Court of 15 July, 1964 1. Flaminio Costa v ENEL. Case 6/64 [aplūkots 2011. gada 24. aprīlī]. Pieejams: <http://www.cvce.eu/viewer/-/content/64bee43f-b334-4894-8806-b7c60f645456/cb4154a0-23c6-4eb5-8b7e7518e8a2a995/en>

³⁹ANO Ģenerālās asamblejas 1970. gada 24. oktobra deklarācijā par starptautisko tiesību principiem, attiecināmiem uz sadarbību un draudzīgām attiecībām starp valstīm, minētais valstu sadarbības princips tiek izskaidrots, lai norobežotu iejaukšanos valstu iekšējās lietās.

⁴⁰Joined Cases C-402/05 P and C-415/05 P Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities [aplūkots 2012. gada 3. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62005J0402:EN:HTML>

ietvaros, nevis ņemot vērā starptautisko tiesību spēkā esamību, bet tādēļ, ka tas ir paredzēts dibināšanas līgumā,” – un ģenerālvokāta P. Maduro arguments – „Attiecības starp starptautiskajām tiesībām un Kopienu tiesību sistēmu reglamentē pati Kopienu tiesību sistēma, un starptautiskās tiesības var iespiesties šajā tiesību sistēmā tikai atbilstoši nosacījumiem, kurus izvirza Kopienu konstitucionālie principi,”⁴¹ – šajā kontekstā nav viennozīmīgi, jo tie var būt interpretējami gan kā ES dalībvalstu pienākums ignorēt ANO Statūtus (būtiskāko starptautisko tiesību aktu), ja tas konfliktē ar ES konstitucionālo kārtību, gan kā ES dalībvalstu izpratne un atsaukšanās uz starptautisko tiesību esamību.⁴²

Ģenerālvokāts P. Maduro norāda, ka no „EKL 307. panta izrietošie pienākumi un ar tiem saistītais lojālas sadarbības pienākums darbojas abos virzienos: tie ir piemērojami Kopienai un arī dalībvalstīm.”⁴³ EKL 307. panta 2. punktā noteikts, ka „attiecīgā dalībvalsts vai attiecīgās dalībvalstis veic visus vajadzīgos pasākumus, lai novērstu [...] nesaderību” starp iepriekšējiem pienākumiem, ko tām uzliek nolīgumi, un to pienākumiem atbilstoši Kopienu tiesību aktiem. Šajā sakarā dalībvalstis „sniedz savstarpēju palīdzību un [vajadzības gadījumā] vienojas par kopēju attieksmi”. Šis pienākums dalībvalstīm liek izmantot savas pilnvaras un pildīt savus pienākumus tādā starptautiskā organizācijā, kāda ir Apvienoto Nāciju Organizācija, tādā veidā, kas ir atbilstošs nosacījumiem, kuri ir izvirzīti Kopienu primārajos tiesību aktos un vispārējos principos.”⁴⁴ Dalībvalstīm kā Apvienoto Nāciju Organizācijas biedriem, it īpaši – šīs lietas kontekstā – tām dalībvalstīm, kuras ietilpst Drošības padomē, ir jārīkojas tādā veidā, lai cik vien iespējams novērstu, ka Apvienoto Nāciju Organizācijas institūcijas pieņem tādus lēmumus, kas varētu būt pretrunā kādam no Kopienu tiesību sistēmas pamatprincipiem. Tādēļ pašas

⁴¹24.p., Opinion of Advocate General Poiares Maduro, 16/01/2008, Case C-402/05 P Yassin Abdullah Kadi v Council of the European Union and Commission of the European Communities [aplūkots 2012. gada 26. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62005CC0402:EN:HTML>

⁴²Goldsmith, J., Posner, E. Does Europe Believe in International Law? *The Wall Street Journal*. 2008, November 25 [aplūkots 2009. gada 23. martā]. Pieejams: <http://online.wsj.com/article/SB122757164701554711.html> J. Goldšmits ir pasniedzējs Hārvardas universitātes Juridiskajā fakultātē, E. Pozners – Čikāgas universitātē Juridiskajā fakultātē. J. Goldšmits un E. Pozners ir autori grāmatai „Starptautisko tiesību ierobežojumi”, kas izdota 2006. gadā Oksfordas universitātē.

⁴³Piemēru lietai, kas attiecas uz dalībvalstu pienākumiem atbilstoši EKL 307. pantam, skat. 2005. gada 1. februāra lietā C-203/03 Komisija/Austrija (Krājums, I-935. lpp., 59. p) no Opinion of Advocate General Poiares Maduro, 16/01/2008, Case C-402/05.

⁴⁴Līdzīgā sakarā attiecībā uz prasību par vienotību Kopienas starptautiskajā pārstāvībā skat. tiesas 1994. gada 15. novembra atzinumu 1/94 (Recueil, I-5267. lpp., 106.–109.p.) un iepriekš minēto spriedumu lietā Komisija/Padome, 40.–51.p., no Opinion of Advocate General Poiares Maduro, 16/01/2008, Case C-402/05.

*dalībvalstis ir atbildīgas par to, lai samazinātu risku, ka radīsies konflikts starp Kopienu tiesību sistēmu un starptautiskajām tiesībām”.*⁴⁵

Analizējot spriedumu Kadi lietā, ir pietiekams pamats uzskatīt, ka ES pārvaldības sistēmā neviena starptautisko tiesību norma nav privilēģoša ES *iekšējās* tiesībās. Vēl jo vairāk, tās normu hierarhijā ir pakārtotas. Saistības, kas izriet no Eiropas Kopienų līguma 307. panta⁴⁶ kārtībā noslēgtajiem līgumiem, principā ES *iekšējā tiesību sistēmā* varētu būt hierarhiski augstākas, bet tikai attiecībā pret sekundārajām tiesību normām. Tas nozīmē, ka ES iekšējo tiesību hierarhijā ANO Statūtu nosacījumi ir pakārtoti salīdzinājumā ar ES primārajām, t.i., konstitucionālajām tiesībām. Ņemot vērā EKT norādīto, ka „pārākums Kopienų tiesību jomā neattiecas uz primārajām tiesībām”,⁴⁷ ES tiesībās primāri ir tikai tie jautājumi, kas izriet no starptautiskajās tiesībās definētajiem vispārējiem principiem, kuros iekļautas cilvēka pamattiesības.

Turklāt būtiska nozīme ir P. Maduro norādītajam, ka veidam, kādā tiek dibinātas starptautiskās attiecības un ES tiesiskā kārtība, jābūt noteiktam „*Savienības tiesiskajā kārtībā*”.⁴⁸ Jāpiebilst, ka viena no *starptautiskās sistēmas* koncepcijas pamatidejām, kuru atbalsta lielākā daļa pētnieku, ir struktūras loma un tās noteikumu esamība. Struktūra dod iespēju saprast un *paredzēt* valstu darbību starptautiskajās attiecībās. Tās darbības indikatori tiek vērtēti vairākos veidos – gan pēc stabilitātes, mainības, sadarbības un konfliktības rādītājiem (skat. 2. nodaļā), gan arī pēc spēku samērības, dalībnieku hierarhijas, homogēnisma vai heterogēnisma esamības,⁴⁹ kuru pamatnosacījumi ir:

1. **varas centra** esamība starptautiskajā sistēmā, kas tieši ietekmē sadarbību ar suverēniem;
2. **hierarhijas esamība**, kas norāda uz faktisko nevienlīdzību suverēnu starpā pēc ekonomiskās, sociālkulturālās, ideoloģiskās, aizsardzības politikas ietekmes uz starptautisko sistēmu;
3. vienošanās līmenis par principiem (piemēram, politiskā leģitimitāte) un/vai vērtībām (piemēram, tirgus ekonomika, demokrātija u.c.), kas norāda uz sistēmas homogēno vai heterogēno raksturojumu.

⁴⁵32.p., Opinion of Advocate General Poiares Maduro, 16/01/2008, Case C-402/05 P Yassin Abdullah Kadi v Council of the European Union and Commission of the European Communities [aplūkots 2012. gada 26. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62005CC0402:EN:HTML>

⁴⁶Šobrīd LESD 351. pants.

⁴⁷Yassin Abdullah Kadi un Al Barakaat International Foundation pret Eiropas Savienības Padomi un Eiropas Kopienų komisiju. Apvienotās lietas C-402/05 P un C-415/05 P. Eiropas Tiesas ziņojumi 2008, lappuse I-06351.5p.

⁴⁸24.p., Opinion of Advocate General Poiares Maduro, 16/01/2008, Case C-402/05 P Yassin Abdullah Kadi v Council of the European Union and Commission of the European Communities. [aplūkots 2012. gada 26. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62005CC0402:EN:HTML>

⁴⁹Aron, R. *The Dialectics Of Modern Society*. Pall Mall Press, 1968. 5-37 pp.

Jo vairāk *vienošanos* suverēnu valstu starpā, jo sistēma ir homogēnāka, un līdz ar to stabilāka. Homogēnā sistēmā suverēnās valstis var būt konkurenti, bet ne politiskie ienaidnieki, jo *politiskajam varas centram* jānodrošina koordinēšana par *vienošanas apjomu un saturu*. Turklāt tieši šāds izvērtējums arī norāda uz iespēju sapludināt vienā sistēmā dažādu tiesību nozaru teorētiskos apsvērumus un principus.

Šajā kontekstā viennozīmīgi ir jāpiekrīt ES iniciatīvas dokumentā „Valsts pārvaldes principi Eiropā”⁵⁰ norādītajam, ka ES dalībvalstu tiesisko sistēmu tuvināšanās procesa ietekmes rezultātā, kas saistīti ne tikai ar noteiktu dokumentu implementāciju, bet arī ar EKT nolēmumu piemērošanu, tiek ietekmētas arī dalībvalstu administratīvās sistēmas un izpratne par valsts pārvaldi kādā noteiktā politikas jomā.

Netiek noliegts arī tas fakts, ka tradicionāli administratīvās darbības standarti ir tikuši definēti un skaidroti suverēnu valstu robežās, kā arī ir bijuši radīti pietiekami priekšnosacījumi, lai nodrošinātu ES prasīt no visām dalībvalstīm vienotu administratīvo standartu ievērošanu. Tomēr Baltajā grāmatā par ES pārvaldību⁵¹ iekļautais administratīvās pārvaldības princips netika piemērots efektīvi, iespējams, jau to iepriekš minēto apsvērumu dēļ, kas saistīti ar ES dalībvalstu neviennozīmīgo izpratni par administratīvo tiesību esamību starptautiskajās attiecībās.

Tradicionālo administratīvo procesu aizstājošais radītais alternatīvais pārvaldības mehānisms – atvērtā koordinācijas metode (turpmāk – AKM),⁵² kuru jau 1973. gadā kā optimālāko dalībvalstu pārvaldības modeli iniciēja Ž.Monē, – būtībā ir uzskatāms par samērīgu risinājumu starp starptautiskajām un administratīvajām tiesībām un varētu pierādīt sevi kā efektīvs pārvaldības mehānisms, ja vien tas atbilstīgi un pilnvērtīgi tiktu leģitimizēts.

Ja ES „tiesiskā kārtības nodrošināšana” ir viens no *iekšējās* pārvaldības veidiem, kura īstenošana ir arī sadarbības koordinēšana starp *publisko tiesību subjektiem*, tad ES līgumos ir jābūt noteiktām atbilstoši pilnvarotām institūcijām. LES un LESD, kā arī saistītie tiesību akti noteic autonomo vai pārvaldības institūciju lēmumu pieņemšanas procedūru (procesu), darba kārtību, sastāvu u.tml. *Primārajā* starptautisko līgumtiesību līmenī starptautisko institūciju

⁵⁰CCNM/SIGMA/PUMA(99)44/REV1 17. un 18. lpp., kā arī: European Governance, A White papers, Brussels, 25.7.2001, COM(2001) 428 final, Commission of the European Communities [aplūkots 2011. gada 25. jūlijā]. Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0428en01.pdf

⁵¹European Governance, A White papers, Brussels, 25.7.2001, COM(2001) 428 final, Commission of the European Communities [aplūkots 2011. gada 25. jūlijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com20010428en01.pdf>

⁵²Angl.: *Open method of coordination*.

īstenotie administratīvie jeb pārvaldības procesa jautājumi nav speciāli regulēti, vēl jo vairāk lietojot tādus terminus kā „administrācija”, „administratīvais process” vai „pārvaldība”.⁵³

Lai gan starptautisko tiesību teorijā starptautisko organizāciju institūcijas klasificē pēc dažāda veida kritērijiem,⁵⁴ tomēr to pamata uzdevums ir izpildīt arī noteikta veida *iekšējo* – administratīvo procedūru – pārvaldības funkciju horizontālā (sadarbībā ar šīs starptautiskas organizācijas citām institūcijām) vai vertikālā (sadarbībā ar šīs starptautiskās organizācijas dalībvalstu atbilstīgām struktūrām) pārvaldības līmenī, īstenojot starptautiskas organizācijas jautājumus, kas tieši ir saistīti ar šīs organizācijas „administratīvo institūciju” kompetenci. Jāpiebilst, ka šādu institūciju autonomiju un neatkarību nav pamata uzskatīt par unikālu un saistāmu ar federālas pārvaldības ieviešanu, jo arī, piemēram, ANO Statūtos,⁵⁵ atsevišķām „administratīvajām institūcijām” tiek paredzēta noteikta veida neatkarība un darbības autonomija.

Tomēr nav pamata noliegt –, lai realizētu valstiski noteiktos vai sankcionētos sociālos nosacījumus, t.i., pārvaldībai piekrītošās materiālās normas, ir nepieciešams noteikt *nepārprotamu, konkrētai tiesību nozarei atbilstošu* procesu jeb juridiska satura kārtību, jo pretējā gadījumā materiālo tiesību normu nav iespējams atbilstīgi īstenot.⁵⁶

Starptautiskie tiesību akti, kuri satur normas ar „procesu” aprakstiem, ir ļoti daudzveidīgi. Lielākoties šādu normu esamība tiek skaidrota vairāk kā nepieciešamība potenciālu konfliktsituāciju risinājumam starp *dažāda līmeņa* starptautisko tiesību subjektiem (valsts-starptautiska organizācija). Savukārt administratīvā procesa principi un kritēriji, t.sk. *pārvaldības nosacījumi*, kas tieši tiek attiecināti uz nacionālajām tiesību sistēmām, ir pamatoti ar EKT izdarīto *starptautisko* normatīvo aktu izvērtēšanu un interpretāciju.

Ņemot vērā iepriekš norādīto, *ES pārvaldības sistēmu kopumā* kā daudzveidīgu tiesību parādību – juridiska un sociāla procesa paveidu – raksturo šādu kritēriju esamība:

1. mērķtiecīga, apzināta darbība;
2. to īsteno ar „valstisku” pilnvarojumu apveltīts publisko tiesību subjekts;
3. nepieciešama noteiktu juridisku rezultātu sasniegšanai;
4. starpposmi un rezultāti tiek nostiprināti dokumentāli;
5. pilnīga (vai pamata) darbība tiek noteikta ar juridiski procesuālām normām.⁵⁷

⁵³ Angl. „administration” vai „authority”, „administrative process”, „governance” dibināšanas līgumos nav definēti, bet ir iekļauti politiskās attīstības dokumentos.

⁵⁴ Колосов, Ю., Кузнецов, В. *Международное право*. М.: 2004. с 215-278.

⁵⁵ ANO Statūtu 100. pants [aplūkots 2011. gada 26. aprīlī]. Pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/anostat.htm>

⁵⁶ Сорокин, В.Д. *Административный процесс и административно процессуальное право*. СПб., 2002. с 22; Сорокин, В.Д. Правовое регулирование: предмет, метод, процесс. *Правоведение*. 2000. № 4, с 34-46.

⁵⁷ Бахрах, Д.Н. Вопросы законности в государственном управлении. *Правоведение*. 1992, № 3, с 3-12.

No minētā izriet, ka *ne jebkura* ES kā ar „valstiskām” pilnvarām apveltīta tiesību subjekta *darbība* vērtējama kā pamata nosacījums pārvaldības īstenošanai, bet tikai *juridiska darbība* gan pēc satura, gan pēc mērķa un rezultātiem. Turklāt jāņem vērā, ka ne visos gadījumos juridiskā mērķa konstatēšana, pat ja šis mērķis ir būtisks starptautisko publikso *tiesību subjektam*, ir pietiekams pamats definēt šāda procesa *tiesisko* statusu.

Nenoliedzami, ka kopējā procesu „valstiskā” daba pieļauj un juridiski diferencē procesuālo formu daudzveidību, atšķirot vienu procesu no cita pēc apjoma un satura. Tomēr administratīvais process gan no juridiskā, gan no pārvaldības teorijas skatījuma⁵⁸ vairāk tiek definēts kā izpildvaras procesuālā forma. Šādu teoriju atbalsta vairāki tiesību zinātnieki. Ja piekrīt viedoklim, ka „attiecības starp iestādēm un to amatpersonām apzīmējamās ar nosaukumu „pārvaldes process” un attiecības starp iestādēm un privātpersonām apzīmējamās kā „administratīvais process”,⁵⁹ tad, pirmkārt, ir pietiekami sarežģīti (*gandrīz neiespējami*) dot precīzu apzīmējumu procesam, kas veidojas starp ES institūcijām un tiem tiesību subjektiem, uz kuriem būtu attiecināmas ES *pamatlīgumu*⁶⁰ un no tiem izrietošās tiesību normas. Otrkārt, ja kā vienots jēdziens „process” iegūst jēgu tikai tādā gadījumā, ja tam tiek pievienots atbilstošs *īpašības vārds*, tad nekādā gadījumā nav iespējams definēt vai pat uzskatīt ES *īstenoto pārvaldības* procesu pašu par sevi par kādas zinātnes nozari, apakšnozari vai tiesību institūtu.

Turklāt saturiski jēdziens „ES pārvaldība” ir dinamisks un apzīmē pietiekami sarežģītu ar valstiskām pilnvarām apveltīta starptautiskā tiesību subjekta darbības jomu – likumdošanas, izpildvaras, tiesībaizsardzības u.tml. –, bet termins „administratīvais process” ir saturiski nepietiekams, lai pilnvērtīgi raksturotu ES uzdevumus un būtību, jo tās darbība un šo darbību saistītās *procesuālās realizācijas* formas ir daudzveidīgas.

Ja atbilstoši starptautisko tiesību doktrinālajām atziņām starptautiskas organizācijas attīstība pilnībā ir atkarīga no dalībvalstīm, tām noslēdzot vai izdarot grozījumus līgumos, savukārt *visas* starptautiskas organizācijas institūcijas un tiesību institūti darbojas pilnīgā dalībvalstu kontrolē, kas līdzinās civiltiesiskajām attiecībām raksturīgam vertikālās sadarbības

⁵⁸Гагаев, А.А., Румянцев, А.А. *Философия управления обществом, провинцией, фирмой в этнокультурном и реформационном аспектах в теории и методологии субстратного подхода*. Саранск, 2009. с 79, 324, 340, 366. ISBN 978-5-98344-094-4.

⁵⁹Načisčionis, J. *Administratīvās tiesības*. Biznesa augstskola „Turība”, 2009. 21.-22. lpp.

⁶⁰Amendments to the Treaty on European Union and to the Treaty Establishing the European Community (Treaty of Lisbon) [aplūkots 2011. gada 5. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12007L/htm/C2007306EN.01001001.htm>

modelim – „pasūtītājs-izpildītājs” –, tad EKT spriedums Kadi lietā⁶¹ ne tikai pieļāva, bet nostiprināja starptautisko tiesību klasiskās doktrīnas interpretāciju par labu *īpašas pārvaldības formas* esamībai ES.⁶²

Saskaņā ar Kadi lietā esošajiem argumentiem Eiropas Kopienų dibināšanas līguma 307. panta 2. punkta nosacījumu izpilde ir vērtējama kā ES dalībvalstīm juridiski nostiprinātais pienākums kontrolēt tādu *cit*u starptautisko organizāciju pieņemto lēmumu satura atbilstību „Kopienų tiesību sistēmas pamatprincipiem”, kuru dalībnieces tās ir. Ja kontroles īstenošanas mehānisms pret citiem starptautisko tiesību subjektiem un kontroles neattiecināmība uz ES būtu tieši un nepārprotami nostiprināta līgumā, nevis radusies interpretācijas rezultātā, šāds pārvaldības mehānisms viennozīmīgi būtu uzskatāms par atbilstīgu starptautiskajām tiesībām, jo *būtu* izrietošs no vienošanās (līguma).

Jāatzīst, ka pastāv arī viedoklis, ka starptautiskai organizācijai piešķirto kompetenču apjoms *jau kopumā* ir vērtējams, kā tiesību piešķirums mērķtiecīgi regulēt tiesības piešķirušo subjektu (dalībvalstu) savstarpējās attiecības prioritārā kārtībā, t.sk. ar tiesībām noteikt šiem subjektiem *obligāti izpildāmus* nosacījumus.⁶³

Saskaņā ar formālās loģikas principiem ES dalībvalstis *var* nodrošināt pietiekamu starptautiskās organizācijas institūciju darbības kontroli, ja tiem nav integrētu tiesisko jautājumu un ir nepieciešams kontrolēt tikai starptautiskās institūcijas lēmuma pieņemšanas procesu par *atsevišķu* jautājumu, kas izriet no *šauri* piešķirtā pilnvarojuma (kompetences). Savukārt to, ka *pietiekamā* līmenī nav iespējams kontrolēt ES institūciju *iekšējo* darbību, it īpaši *pašreizējo* lēmumu pieņemšanas gaitā, ir iespējams pamatot tikai ar atsevišķiem juridiski nostiprinātiem formulējumiem, bet vairāk tikai ar pārvaldības procesa īstenošanai nepieciešamajiem, loģiski izpildāmajiem faktiskajiem apsvērumiem. Kontroles neiespējamību raksturo šādu kritēriju esamība:

1. ekskluzīvās kompetences piekritība ES institūcijām;
2. dalībvalstu valdību īslaicīgi izvirzīto mērķu īstenošana;
3. pietiekami liels apjoms neparedzamo seku;
4. dalībvalstu valdību prioritāšu izmaiņas laikā;⁶⁴

⁶¹Joined Cases C-402/05 P and C-415/05 P Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities [aplūkots 2012. gada 26. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62005J0402:EN:HTML>

⁶²Autore apzināti atturas lietot terminu „konstitucionālā kārtība” vai „administratīvā pārvaldība”.

⁶³Фещенко, А.С. *Наднациональность в деятельности международных организаций*. Советский ежегодник международного права -1987. М.: Наука, 1988. с 170.

⁶⁴Pierson, P. *The path to European integration: a historical-institutionalist analysis*. European integration and supranational governance. Ed. by Sandholtz W. and Sweet A. S. N.Y.: Oxford University Press, 1998. 27-58 pp.

5. atšķirīgās ES institūtu un dalībvalstu valdību prioritātes;
6. atšķirības pilnvarojuma (deleģējuma) piešķiršanas mehānismā;
7. diferencēta piekļuve informācijai;
8. ES institūtu atbalsts transnacionālajām un subnacionālajām organizācijām.⁶⁵

ES *tiesību institūti* dalībvalstu noteikto prioritāšu robežās var funkcionēt un funkcionē, nodrošinot integrācijas procesu, piemērojot *legitīmi* nostiprinātās lēmumu pieņemšanas procedūras, ievērojot noteikto *tiesisko kārtību*, izmantojot to rīcībā esošo informāciju un iespējas manipulēt ar nacionālajām koalīcijām.

Pamatojoties uz iepriekš norādīto, ES *īpašās* pārvaldības sistēmu varētu definēt kā juridiski formulētu normu un *atzītu* faktisko darbību kopumu, kas nepieciešams *dalībvalstu* juridiski nostiprinātu kopīgu mērķu un mērķiem izrietošo prioritāšu sasniegšanai, ievērojot noteikto tiesisko kārtību. Tas nozīmē, ka pārvaldības nosacījumi ir attiecināmi uz ES un dalībvalstu konstitūtiem,⁶⁶ iestādēm, uzņēmumiem, pilsoņiem un iedzīvotājiem. Šī definīcija līdzinās *ES administratīvo tiesību* definīcijai, kas noteic šīs tiesības kā principu un noteikumu kopumu, kurš attiecas uz valsts pārvaldes organizāciju un vadību un uz attiecībām starp administrāciju un pilsoņiem.⁶⁷ Lai gan šī definīcija ir plašāka nekā klasiskā administratīvo tiesību definīcija, ar kuru izprot valsts darbību *izpildvaras funkciju* īstenošanā, tai viennozīmīgi nevar piekrist, attiecinot to uz ES institūciju funkcijām *kopumā*.

Ņemot vērā atšķirīgos zinātniskos viedokļus par administratīvajā tiesībām, t.sk., ka:

1. administratīvās tiesības un process konceptuāli tiek skatīts kā vienota tiesību nozare, kas tieši saistīta ar valsts darbības īstenošanu noteiktā *kārtībā*, kādā tiek īstenotas *administratīvi tiesiskās* normas,⁶⁸ ar mērķi ne tikai izšķirt *strīdus* vai piemērot sankcijas, bet arī nodrošināt regulējošo normu piemērošanu jeb īstenot arī pozitīva rakstura darbības;⁶⁹
2. administratīvo tiesību *īstenošana* ir cieši saistīta ar jēdzienu „atbildība”, tādējādi nodrošinot pieņemto lēmumu efektivitāti, caurredzamību, iezīmē mehānismus un procedūras valsts pārvaldes atbildībai pret pilsoņiem, bet nepilnības administratīvajā

⁶⁵Pollack, M.A. Delegation, agency and agenda setting in the European Community. *International organization*. 1997, vol. 51, 99-134 pp.

⁶⁶LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 14. Par terminiem institūcija, konstitūts un orgāns. *Terminoloģijas Jaunumi*, 31.05.2002. Pieņemts 31.05.2002.; prot. Nr. 4/1028. Lēmuma pamats: likumprojektu termini.

⁶⁷Ziller, J. *Administrations comparées: les systèmes politico-administratifs de l'Europe des Douze*. Paris, Montchrestien, 1993., Schwarze, J. *Europäisches Verwaltungsrecht*. Nomos, Baden-Baden, 1988.

⁶⁸Манохин, В.М. *Органы советского государственного управления*. Изд. Саратовского университета, 1962. с 44-45.

⁶⁹Бахрах, Д.Н. *Советское законодательство об административной ответственности*. Пермь, 1969. с 276.

procesā, saistībā ar atbildības noteikšanu, aizstāj ar „tiesībām uz labu pārvaldību”,⁷⁰ kurām kopumā nav pietiekama juridiska pamatojuma tiesību ierobežošanas gadījumā, sākotnēji būtu nepieciešams rast atbildi uz jautājumu, ja ar terminu „pārvaldība” izprot tikai izpildvaras īstenošanu, kurām ES *institūcijām* ir piekrītošas izpildvaras funkcijas administratīvo tiesību izpratnē, t.i., orientējoši uz ES *iekšējās* kārtības nodrošināšanu?

Atbildēt uz šo jautājumu *varētu* slēdziena veidā. Ja piekrīt doktrīnai, ka valstiskās pārvaldības saturā iekļaujas un mijiedarbojas šādi elementi:

- a) izpildvaras institūciju tiesības pieņemt tiesību aktus;
- b) izpildvaras institūciju tiesības piemērot tiesību aktus;
- c) organizatoriskā darbība, kurā iesaistītas izpildvaras institūciju iestādes;
- d) materiāli tehniskās darbības, t.i., dažāds atbalsta tehnoloģiskās darbības,⁷¹

tad tas nozīmē, ka būtībā administratīvā procesa saistību ar pārvaldību, kuru īsteno ES *izpildvaras institūcijas*, būtu iespējams noteikt, identificējot *institūcijas* ar atbilstošo „valstiskās” pārvaldības elementu saturu.

Tomēr jāņem vērā, ka administratīvā procesa juridiskā nozīme izpaužas ne tikai kā izpildvaras noteiktu noregulētu procedūru īstenošanas kārtība, bet arī kā pietiekami plašu, konkrētu individualizētu lietu risinājums pārvaldes jomā. To īstenojot, veidojas jaunas tiesiskās attiecības, kuras regulē administratīvi procesuālās normas un kuras iegūst arī administratīvi procesuālo attiecību saturu (skat. elementu uzskaitījumā „c” punktu).

Turklāt jāņem vērā arī problēmas termina „administratīvā process” juridiskā satura izpratnē, kas konceptuāli ir saistīts ar plašāk izprotamiem terminiem „administratīvā pārvaldība” vai „pārvaldība”.

Šajā kontekstā loģisks ir arī *otrs* jautājums, ciktāl juridiski *vispār* tiek izprasts termins „administratīvā pārvaldība”,⁷² ja latviešu valodā šo terminu praktiski neizmanto?

Autore atbalsta viedokli, ka saturiski šajā terminā iekļaujas publisko sabiedrisko attiecību jomas⁷³ jautājumi, tomēr tās pārskatāmības nolūkos būtu lietderīgāk klasificēt šādā veidā:

1. pārvaldība, kas saistīta ar organizācijas *iekšējās* vadības uzdevumu izpildi;

⁷⁰Charter of Fundamental Rights of the European Union, 2000 O.J. (C 364), 1 (Dec. 7, 2000), 1-22 pp [aplūkots 2012. gada 6. jūnijā]. Pieejams: <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/europeanunion2.html>

⁷¹Сорокин, В.Д. *Административный процесс и административно процессуальное право*. СПб., 2002. с 24.

⁷²Lindseth, Peter L. *The Contradictions of Supranationalism: Administrative Governance and Constitutionalization in European Integration since the 1950s*. 37 Loy.L.A.L. Rev 363. 2003., Ewalt, Jo Ann G. Theories of Governance and New Public Management: Links to Understanding Welfare Policy Implementation. *American Society for Public Administration*. Newark, NJ, 2001, March 12, 24 pp.

⁷³Stoker, G. *Governance as theory: five propositions*. 17-27 pp, ISSJ155/1998, UNESCO, Blackwell Publisher, Oxford OX4, 18 pp.

2. pārvaldība, kuru īsteno institūcijas savā starpā, ar citām iestādēm un uzņēmumiem;
3. pārvaldība starp pilsoņiem, sabiedriskām organizācijām un izpildvaras iestādēm.⁷⁴

Tātad, atbildot uz jautājuma *pirmo daļu*, izpildvara kā viens no valsts varas sadalījuma elementiem tā statikā un dinamikā būtībā raksturo *tikai vienu* no valstiskā pilnvarojuma pazīmēm. Izpildvara ir patstāvīga deleģēto funkciju īstenošanā *un* tās institūciju kompetencē, kuras īsteno šo varu *organizatoriski saturiskā* procesā un vienotā tiesiskā *telpā*. Tas nozīmē, ka izpildvara organizē tiesību aktu izpildi, bet šim mehānismam pašam par sevi ir jābūt organizētam. Izpildvaras klasiskā dalījuma *problēma* jeb tas, ka funkcionāli izpildvara īsteno gan likumdošanas, gan tiesību piemērošanas pilnvaras, ir rezultējusies Eiropas Komisijai noteikto funkciju apjomā.

Turklāt, ja plašākā skatījumā administratīvais process ir valstiskas pārvaldības darbības visdažādākajos virzienos, bet šaurākā – pilnvaroto izpildu institūciju darbība, piemērojot administratīvo tiesību materiālo normu sankcijas, tad, izvērtējot šos divus virzienus, administratīvais process kā juridiskas darbības forma satur visas iespējamās daudzveidīgās un specifiskās izpausmes, kas tiek papildinātas ar *tā valsts varas atzara funkciju saturu*, kurš nepieciešamas šādas darbības īstenošanai. Līdz ar to administratīvais process arī ES *ietvaros* nevar pastāvēt bez visiem *iekšējo pārvaldību* raksturojošiem *varas* elementiem.

Pastāv arī uzskats, ka pārvaldības process ir administratīvo tiesību institūts, kam ir raksturīgas vairākas valsts pārvaldes procesa īpašības, savas īpašas pazīmes un elementi, kuri tiek īstenoti tiesiskā formā.⁷⁵ Diemžēl šādam zinātniskajam uzskatam ir vairākas nepilnības, pirmkārt, tā sarežģītā definīcija, bet, otrkārt, institūts saskaņā ar tiesību teoriju ir normu sistēma, kura pastāv noteiktā tiesību nozarē. Savukārt „process” vienmēr ir noteiktu subjektu darbība, un darbība kā tāda nevar būt pati par sevi tiesību institūts.

Minētais norāda, ka ir pietiekams pamats secināt, ka jebkuri pārvaldības veidi vairāk vai mazāk tiesiski tiek regulēti ar tādu organizatorisku normu palīdzību, kuras veido arī noteikta apjoma materiālo administratīvo tiesību normu grupa. Normas, kuras noteic pārvaldības struktūru, to mijiedarbību, sadarbību, pārvaldības aktu un juridisku dokumentu izsludināšanu, kontroles īstenošanas kārtību, regulē arī pārvaldību kopumā.

Šāds koncepts kardināli nesaskan ar starptautisko publisko tiesību reālistiskās paradigmas nostādnēm, kas noliedz starptautiskās tiesiskās kārtības *iekšējā* normatīvā regulējuma, kolektīvās drošības un vienotas pārvaldības struktūras izveidošanu.⁷⁶ Tas vairāk atbilst neomarksisma

⁷⁴Сорокин, В.Д. *Административный процесс и административно процессуальное право*. СПб., 2002. с 9-10.

⁷⁵Махина, С.Н. *Административный процесс: проблемы теории, перспективы правового регулирования*. Воронеж: Изд-во Воронежского гос. университета, 1999. с 20-21.

⁷⁶Kenneth, N.Waltz. *Theory of International Politics (Paperback)*. McGraw-Hill, 1979. 74 pp. ISBN: 007-554852-6.

paradigmai, kas balstīta uz pamatnostādņiem par „pasaules sistēmu” un „pasaules ekonomiku” un kurā valstis darbojas kā starpnieki, kuru loma ir iekļaut nacionālās ekonomiskās sistēmas „pasaules ekonomikas” prasības konkurētspējas nodrošināšanai, kā arī transnacionālisma paradigmai, kura kā vienu no starptautiskās tiesiskās kārtības nodrošināšanas veidiem atzīst *ārpus valsts tiesībām* esošu vai pat pārnacionālu normu, struktūru un institūtu esamību.⁷⁷

Arī termins „pārvaldība” Eiropas administratīvajās tiesībās pietiekami ilgu laika posmu netika uzskatīts par juridisku, bet kopumā tikai par sociālajām un politiskajām zinātnēm atbilstīgu terminu. Attiecībā uz notiekošajiem „*intensīvās sadarbības procesiem starp ES un dalībvalstīm visos politiskos ciklos, no programmu izveides, lēmumu pieņemšanas līdz politikas īstenošanai*” tiesību zinātnēs tika piemērots apzīmējums „administratīvā integrācija”.⁷⁸ Lai arī termins „administratīvā integrācija” tika definēts kā vēlamākā sadarbības forma, t.sk., kas neapdraud ES kā starptautiskas organizācijas pastāvēšanu, šis termins iemantoja kritiku tā iemesla dēļ, ka administratīvā integrācija vairāk tika izprasta kā formāla vai institucionāla kategorija,⁷⁹ savukārt termins „pārvaldība” (nevis valdība vai administrācija) tika lietots, lai apzīmētu struktūras un darbības, kas neiekļaujas tradicionālajā administratīvo tiesību tipoloģijā un metodoloģijā.

Līdz ar to jautājuma *otrās daļas* atbilde nav tieša atbilde par attiecināmību, kas loģiski izriet no iepriekš norādītajiem apsvērumiem, bet vairāk ir saistīta ar norādīto par ES institūciju paplašinātajiem regulēšanas priekšmetu veidiem, ka arī ar uzskatu par to, ka administratīvais process kā darbība un procesuālās normas, kas regulē šo darbību, nodrošina *ne tikai nosaukumā līdzīgās tiesību nozares īstenošanu*, bet arī citu materiālo tiesību nozaru – civilo, finanšu, darba, ģimenes u.c. – tiesību *vienveidīgu* normu ieviešanu un piemērošanu hierarhiski *augstākā* līmenī. Tā ir pietiekami būtiska īpašība, kura atbilstīgā līmenī atspoguļo *sociālo lomu* pārvaldības piemērošanai *telpā* un konceptuāli pamato to, ka pārvaldības īstenošanai jeb administratīvi procesuālajām attiecībām ES līmenī ar deleģējumu ir nepieciešams noteikt tiesības un pienākumus arī *pārvaldāmajiem*, protams, tādā apjomā, kādā *pārvaldīšanas apjoms* ES institūcijām deleģēts tiesību aktos.

⁷⁷Современные международные отношения. Под. ред. Торкунова А.В. М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1999. с 10.

⁷⁸Nickel, R. *Participatory governance and European administrative law: new legal benchmarks for the new European public order*. EUI Working Paper LAW, No. 2006/26, 125-146 pp. ISSN 1725-6739.

⁷⁹Herwig, C.H.Hofmann, Alexander, H.Türk. *EU Administrative Governance*. Hardback, The Challenges of Europe's Integrated Administration, 2006, 107-124 pp.

Arī šajā gadījumā būtiska loma ir EKT, kura paplašināti interpretē esošo līgumu nosacījumus „domājamo” pilnvaru teorijas ietvaros.⁸⁰ Atbilstoši minētajai teorijai dibināšanas līgumos noteiktais mērķis paredz ES jebkuras pilnvaras, kuras *saprātīgi* nepieciešamas mērķa sasniegšanai, pat ja dibināšanas līgumos nav atrunāts šo pilnvaru deleģējums. Šādas teorijas atzīšana ir vērtējama gan kā risinājums dalībvalstu strīdiem par pārvaldības nodošanu pārnacionālajā līmenī, t.i., ES *institūcijām*, gan arī faktiskai darbībai, kuru raksturo tas, ka ES pārnacionālās pārvaldības elementi palielinās, neskatoties uz pietiekami nozīmīgu ārējo faktoru ietekmi. Arī J. L. Kuncs (*J. L. Kunz*) uzskatīja, ka pārnacionalitāte nav nekas vairāk kā valstiskās pārvaldības tiesību nodošana starptautiskai organizācijai⁸¹ un *atbilstošas* kompetences piešķiršana šo tiesību īstenošanai. Saskaņā ar šo viedokli starptautiskajām tiesībām ir raksturīgs pārnacionalitātes elements. Tās izprotamas nevis kā *tiesības* sadarbībai starp valstīm, bet kā *starptautiskas organizācijas tiesības kontrolēt* valstu starptautiskās līgumsaistības,⁸² t.i., īstenot noteiktu administratīvi tiesisko procedūru. Arī P. Heijs (*P. Hay*) uzskatīja, ka pārnacionālu tiesību īstenošanas priekšnosacījums ir *noteiktas autonomijas* piešķiršana, un tikai neatkarīgu, koordinējošu darbību īstenošana no ES *iestāžu* puses ir bijis pamats vai drīzāk raksturojošais elements Eiropas Kopienām (t.sk. ES) piemītošās pārnacionalitātes definēšanai.⁸³

Arī citos zinātniskajos avotos ES pārnacionalitāte vairāk tiek skaidrota kā kompromiss starp valstu suverenitāti un starptautiskai organizācijai nodotajām *iekšējo attiecību* organizatoriskajām *pilnvarām*. Un tieši deleģējuma *apjoms* noteic pārvaldības veida *saturu*.⁸⁴

Pamatojot atbildi uz jautājumu: „Ciktāl juridiski *vispār* tiek izprasts termins „administratīvā pārvaldība”?” ar divām iepriekš norādītajām administratīvā procesa koncepcijām, ir iespējams konstatēt, ka pārvaldības ideja ir atbalsts pozitīva satura uzdevumu risināšanai un *jurisdikcija* nav tās saturu noteicošais pamatelements, kā arī tai nepiemīt tāpatības ar tiesvedības procesa īstenošanu. Līdz ar to autore atbalsta viedokli, ka konceptuāli var būt pieņemami skatīt

⁸⁰Īpaša nozīme „domājamo pilnvaru” teorijas attīstībai ir lietām: Case 8/55, Federation Charbonniere de Belgique v. High Authority, (1956) ECR, p. 291, Joined cases 281, 283-285, 287/85, Germany, France, Netherlands, Denmark and United Kingdom v. Commission, (1987) ECR, p. 3203.

⁸¹Kunz, Josef L. Supra-National Organs (Editorial Comments). *American Journal of International Law*, 1952, vol.46, Nr.4, 696 pp., Kunz, Josef L. Treaty Establishing the European Defence Community. *American Journal of International Law*, 1953, vol. 47, Nr.2, 275-281 pp.,

⁸²Толстухин, А.Э. О наднациональном характере Европейского Союза. *Московский журнал международного права*. 1997, №4, с 4.

⁸³Hay, P. *Federalism and supranational Organizations. Patterns for New Legal Structures*. Urbana: University of Illinois Press, 1966, 98-101, 152-202 pp.

⁸⁴Шибеева, Е.А. К вопросу о наднациональном характере универсальных международных организаций. *Советский журнал международного права*. 1992, №4, с 45.

administratīvo procesu tā šaurākajā vai plašākajā nozīmē tikai tādā gadījumā, ja tiek atzīta otra koncepta esamība,⁸⁵ vēl jo vairāk – viena administratīva procesa ietvaros, kurā tiek īstenoti *iekšējās pārvaldības* un citi *ārējie* (starptautiskie) juridiska satura procesi.⁸⁶

Viennozīmīgi par unikālu ir pamats atzīt reāli darbojošos ES pārvaldības sistēmu, kura nav raksturīga ne citām starptautiskām organizācijām, ne arī valstīm, ne arī uzņēmumam kā ekonomiskās darbības vienībai. Šo unikalitāti pietiekami veiksmīgi raksturo vārdi: „Uz tiesībām dibināta savienība ir arī tiesību avots un tiesiskās kārtības noteicēja.”⁸⁷ Tas nozīmē, ka ES pārvaldības sistēma *kā vienots veselums* darbojas, ja vienlaikus tiek izpildīti četri nosacījumi:

1. *noteiktās kompetences* lēmumus pieņem no dalībvalstīm neatkarīgas institūcijas vai starpvaldību institūcijas, bet ne vienbalsīgi;
2. *noteiktās kompetences* lēmumi ir imperatīvi, tiem ir prioritāte par dalībvalstu nacionālajiem tiesību aktiem, un to spēkā stāšanās nav saistīta ar to iepriekšēju ratifikāciju nacionālajā līmenī;
3. *noteiktās kompetences* lēmumi noteic tiesības un pienākumus ne tikai dalībvalstīm, bet arī to pilsoņiem un juridiskām personām-rezidentiem.
4. pastāv efektīva tiesvedības sistēma un izpildu process no dalībvalstīm neatkarīgo institūciju pieņemto lēmumu aizsardzībai.

Turklāt pieņemtos *noteiktās kompetences* lēmumus nav iespējams konstruēt tādā veidā, lai tie neskartu kādas citas nozares jautājumu. Tas arī ir veids, kā pārvaldības sistēmā tiek integrēti papildu jautājumi. Neofunkcionalistiskajā koncepcijā šis process tiek apzīmēts ar terminu „pāriešana”⁸⁸ vai „pierēķināšana”. Šim procesam raksturīgs arī tas, ka lēmumu pieņemšanas nepieciešamība apsteidz dalībvalstu tehniskās iespējas un politisko gribu izdarīt nepieciešamos līguma grozījumus, vērstus uz papildu pilnvarojuma noteikšanu un deleģējumu ES institūcijām un iestādēm.

Raksturotā situācija ir pamats viedoklim par dalībvalstu tiesībsubjektības pāriešanu ES, kura deleģēto kompetenču ietvaros faktiski īsteno federālai valstij līdzvērtīgu pārvaldību pār

⁸⁵ *Административное право*. Под ред. проф. Козлова Ю.М., проф. Попова Л.Л., М., Юристъ, 2000. с 382-383.

⁸⁶ Сорокин, В.Д. *Административный процесс и административно процессуальное право*. СПб., 2002. с 22.

⁸⁷ Борхардт, К.Д. *Азбука права Европейского сообщества. Серия «Европейский союз: Прошлое, настоящее будущее»*. Отв. ред. Борко Ю. А. М.: Межд. изд. Группа «ПРАВО», 1994. с 31.

⁸⁸ *Angl.: spillover. Kriev.: переливание/переплескивание*. Norādītie termini lietoti, kā arī vienlīdzīgi skaidro procesa būtību šādās bibliogrāfijās: Haas, E.B. *Beyond the Nation-State*. Stanford, 1958., Крылова, И.С. *Правовые аспекты буржуазных интеграционных теорий и проблема суверенитета. Проблемы буржуазной государственности и политико-правовая идеология*: Сб. науч. трудов. М., 1990.; Лешуков, И.Е. *Политическая система ЕС и вопросы ее теоретической интерпретации. Десятилетие сотрудничества (1988–1998): Европейский Союз и Россия в перспективе*. СПб., 1999.

dalībvalstīm kā federācijas subjektiem. Ņemot vērā iepriekš norādīto, autore uzskata, ka nav pamata noliegt administratīvo tiesību īstenošanas esamību, atzīstot, ka ES ar tās institūciju starpniecību tiek īstenoti *noteiktās kompetences* pārvaldības procesi.

Šajā kontekstā būtu akcentējams arī profesora K.Dišlera viedoklis par administratīvo līgumu⁸⁹ kā vienu no starptautiskā līguma paveidiem. Konceptuāli ir iespējams atzīt, ka uzskats – „nav svarīgi, kas ir administratīvo tiesību subjekts pēc dotās valsts tiesību aktiem, nav svarīgi, ka nacionālās administratīvo tiesību normas var izdot gan likumdošanas varas, gan izpildvaras institūcijas, un nav svarīgi, ka ar administratīvo tiesību normām noregulētos jautājumus subjektu attiecībās var noregulēt ar šo subjektu savstarpēju vienošanos, kuru apzīmē kā administratīvu līgumu,”⁹⁰ – ir ieguvis noteiktu saturisku veidolu Eiropas Savienībā.

Faktiski šādā starptautiskajā administratīvajā līgumā saturiski jābūt identificējamam deleģējumam lēmumu pieņemšanas kompetenču pāriešanai *horizontālā* līmenī, bet nebūtu pamata arī noliegt, ka, veidojot līgumu pārraugošās institūcijas, lēmumu pieņemšanu, kura būtu piekritīga „pāriešanai” horizontālā līmenī, var pārvietot *vertikāli* un attiecināt uz pārraugošajām institūcijām.

Ja administratīvo tiesību normas ir pilnvarotas izdot līgumu pārraugošās institūcijas pret klasiskajiem starptautisko publisko tiesību subjektiem jeb administratīvos nosacījumus piemēro attiecībā pret tiesību subjektiem, kas apveltīti ar „valstiskām” pilnvarām (to klasiskajā izpratnē) kas darbojas noteiktas administratīvās telpas ietvaros,⁹¹ tad ir jāatzīst, ka arī pārvaldības tiesības darbojas nevis valstu administratīvi teritoriālās jurisdikcijas ietvaros, bet gan administratīvās telpas ietvaros, kas nosakāma pēc to dalībvalstu skaita, kuras saista starptautiskais *administratīvais* līgums.

⁸⁹Dišlers, K. *Ievads administratīvo tiesību zinātnē*. Rīga: LU, 1938. 94.lpp., kā arī Jakubaņecs, V. *Tiesību jēdziens, struktūra un formas*. R: P&Ko tipogrāfija, 2002. 115.lpp., Jakubaņecs, V. *Tiesību normas*. R: P&Ko tipogrāfija, 2002. 247.-249.lpp.

⁹⁰Načisčionis, J. *Administratīvās tiesības*. Biznesa augstskola „Turība”, 2009. 109.lpp.

⁹¹CCNM/SIGMA/PUMA(99)44/REV118 lpp., kā arī: European Governance, A White papers, Brussels, 25.7.2001, COM(2001) 428 final, Commisision of the European Communités [aplūkots 2011. gada 25. jūlijā]. Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0428en01.pdf

1.2. Eiropas Savienības sistēmas attīstības raksturojums un tendences

Iepriekšējā apakšnodaļā raksturotais norādīja uz to, ka Eiropas integrācijas process cieši saistīts ar ES pārvaldības sistēmas attīstību un pārvaldības institūtu lomu. Tas atbilst L.Krema viedoklim, ka ES pastāv noteikta dinamika, kura spēj ģenerēt jaunus politiskus piedāvājumus noteiktā laika posmā – gan tradicionālās likumdošanas procesā, gan arī *ieteikuma tiesību*⁹² formā.⁹³

Par klasiskām *pakāpeniskās* ekonomiskās integrācijas stadijām tiek uzskatīti četri pārejas posmi:

1. brīvās tirdzniecības zonas izveide;
2. muitas savienība;
3. vienotais iekšējais tirgus;
4. valūtas savienība.

No institucionālā viedokļa pāreja no viena posma citā nozīmē jaunu, detalizētu un būtisku pilnvaru nodošanu pārvaldībai *augstākā* – pārnacionālā – līmenī ar noteiktu posmu ieviešanu saistītajās jomās. Katrā ekonomiskās integrācijas posmā attīstījās ES pilnvaras arī sociālās politikas jomā. Romas līgums⁹⁴ tikai iezīmēja sociālās politikas kopīgos mērķus un principus, bet Eiropas Kopienas institūcijas nebija pilnvarotas pieņemt lēmumus sociālās politikas jomā. Komisijas funkcijas aprobežojās ar dalībvalstu ciešu sadarbību, veicot pētījumus, sniedzot atzinumus un rīkojot apspriedes gan par problēmām, kas rodas valsts līmenī, gan par tām, kurās ieinteresētas starptautiskas organizācijas.⁹⁵ Savukārt Ministru padomei tikai pēc Komisijas priekšlikuma bija tiesības ar vienprātīgu lēmumu veikt pasākumus sociālās nodrošināšanas sistēmas koordinēšanā.⁹⁶ Šāds sadarbības modelis viennozīmīgi uzskatāms par atbilstošu ANO Statūtu 52. un 57. pantā definētajiem ciešākas sadarbības nosacījumiem un atzīstams par klasisku starptautisko tiesību īstenošanas mehānismu, kas īstenojams ar nolīgumu saistīto dalībvalstu starpā.

⁹²Angl. *Soft law*. Skaidrojums atrodams Eiropas Parlamenta 2007. gada 4. septembra rezolūcijā par ieteikuma tiesību instrumentu izmantošanas institucionālo un juridisko ietekmi (2007/2028(INI)). Senden, Linda. *Soft Law, Self-Regulation and Co-Regulation in European Law: Where do they meet?* EJCL, 9.elektroniskais izdevums, 01.01.2005.

⁹³Sundholm, M. *The open method of co-ordination: The Linux of European integration? A theoretical and empirical study of the method of the 'Lisbon Strategy'*. Bruges: College of Europe, 2001.

⁹⁴The Treaty of Rome 1957, Celex Nr. 11957E247 [aplūkots 2012. gada 26. aprīlī]. Pieejams: http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf

⁹⁵Turpat, Article 118.

⁹⁶Turpat, Article 51.

Saskaņā ar Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām⁹⁷ 2. panta nosacījumiem ANO *dalībvalstis* uzņēmas noteiktus pienākumus *pakāpeniski* nodrošināt paktā atzīto tiesību īstenošanu. Līdzīga satura nosacījumi tika iekļauti Vienotajā Eiropas aktā,⁹⁸ kas papildināja Romas līgumu, nosakot Kopienas dalībvalstīm vienotus uzdevumus veicināt uzlabojumus „*attiecībā uz darbinieku veselību un drošību*”, savukārt *Eiropas Kopienām* tika deleģētas *tiesības* noteikt dalībvalstīm minimālās, pakāpeniski izpildāmās prasības.

Minēto nosacījumu esamība noteica pienākumu katrai valstij nekavējoties *nodrošināt* vismaz noteiktu pamatpienākumu izpildi, bet pēc tam katrai valstij *pieejamo resursu* ietvaros *pakāpeniski paaugstināt* ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību īstenošanas līmeni. Atzīstot sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības par otrās paaudzes cilvēktiesībām un iekļaujot šīs tiesības katras valsts pamatlikumā, atkāpties no to īstenošanas valsts nevar pat tad, ja tai pieejamo resursu apjoms ir ļoti mazs,⁹⁹ jo valsts pamatlikumos iekļautajām tiesībām nav tikai deklaratīvs raksturs.¹⁰⁰

Tomēr arī Vienotajā Eiropas aktā iekļautie nosacījumi varēja tikt īstenoti, pastāvot *vienotam* politiskajam virzienam, par kura nepieciešamību diskusijas bija sākušās jau no 1961. gada.¹⁰¹ Valstu nodrošinātās sociālo tiesību garantijas gan kvantitatīvi, gan kvalitatīvi atkarīgas tikai no katras valsts ekonomiskā stāvokļa. Sociālā politika ir būtiska *katras valsts* stratēģijas daļa, lai izstrādātu un īstenotu lēmumus, kas saistīti ar cilvēku, tā statusu sabiedrībā, tam piemērojamajām sociālajām garantijām, ņemot vērā *valsts iedzīvotāju* dažādu grupu īpatnības.

Iepriekš norādītais iezīmē to, ka Vienotajā Eiropas aktā iekļautais deleģēto tiesību apjoms pamatoti ir vērtējams kā pietiekami *nekonkrēts*, jo termins „sociālā garantija” *pamatā* tiek tulkots kā ar likumu noteikts *valsts ilgtermiņa saistību* mehānisms, īstenojot pilsoņu konstitucionālās tiesības. Valsts *atzītie* minimālie sociālie standarti tās iedzīvotājiem garantē sabiedrībā atzītas nodrošinājuma tiesības atkarībā no valsts ekonomiskā stāvokļa, t.i., minimālais dzīves līmeņa standarts ir katras *valsts* sociālo garantiju pamats (skat. vairāk 4. nodaļā).

⁹⁷International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, pieņemts 1966.gada 16. decembrī, stājies spēkā 1976. gada 23. martā, Latvijā ratificēts 14.04.1992. [aplūkots 2012. gada 24. februārī] Pieejams: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>

⁹⁸Single European Act, article 21, OJL169, 29.6.1987. [aplūkots 2012. gada 26. aprīlī] Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1987:169:FULL:EN:PDF>

⁹⁹Ziemele, I. Sociālās tiesības zem ekonomiskās krīzes spiediena. *Jurista Vārds*. Nr.33 (576) Otrdiena, 18.08.2009.

¹⁰⁰Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija spriedums lietā Nr. 2007-01-01 [aplūkots 2012. gada 3. martā]. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2007-01-01_pensiju_aplikshana_ar_IIN.pdf

¹⁰¹Bonnas augstākā līmeņa sanāksmē 1961. gadā Eiropas Kopienas dalībvalstu valdību vadītāji pieprasīja starpvaldību komitejai iesniegt priekšlikumus un izstrādāt līguma projektu dalībvalstīm par Eiropas tautu apvienības politisko statusu. Tomēr visām dalībvalstīm pieņemamu līguma projektu izstrādāt nebija izdevies.

Iespējams, ka Lielbritānijas „konservatīvā” izpratne par sociālo tiesību *atzīšanu* un garantijām bija pamats izdarīt atrunas Māstrihtas līgumā¹⁰² attiecībā uz sociālās politikas īstenošanu. Tomēr arī vēlākā laika posmā tiesību literatūrā pieejamais *neviennozīmīgais* skaidrojums terminam „sociālā garantija” kā sociāli ekonomisko un tiesisko garantiju kopumam, kas nodrošina *katram sabiedrības loceklim* iespēju īstenot *viņa būtiskākās* sociāli ekonomiskās tiesības un brīvības,¹⁰³ nav pietiekams pamatojums tam faktam, ka ar Amsterdamas līgumu¹⁰⁴ Lielbritānija atsauc Māstrihtas līgumā izdarītās atrunas, lai gan ES saņēma pilnvarojumu harmonizēt dalībvalstu normatīvos aktus sociālās politikas jomā, tādā veidā nodrošinot noteiktu pārvaldības procesu sistēmas *iekšpusē*.

Pat pietiekami šauri raksturojot integrācijas kvalitatīvos rādītājus atsevišķu sociālo jautājumu jomā, var secināt, ka ES kompetenču palielināšanās ir saistīta ar noteiktām aktivitātēm, kuras kā *saistīto jomu* ietekmē dalībvalstu sociālo politiku un tiesības. Formāli ES aktivitāti raksturo arī izstrādāto dokumentu skaits. Laika posmā līdz Briseles līguma¹⁰⁵ parakstīšanai Kopienas sociālās politikas jomā gadā pieņēma līdz 2 tiesību aktiem, bet pieņemto dokumentu skaits pakāpeniski pieauga, un jau uz Vienotā Eiropas akta parakstīšanas brīdi sasniedza 16 tiesību aktus gadā. Pēc Vienotā Eiropas akta stāšanās spēkā pieņemto tiesību aktu apjoms būtiski nepalielinājās – tikai 18,2 gadā, šajā skaitā iekļaujot arī obligāti izpildāmos tiesību aktus. Tomēr būtiskākais tiesību aktu pieauguma skaits bija pēc Māstrihtas līguma parakstīšanas – vidēji 29 tiesību akti gadā.¹⁰⁶

¹⁰²Treaty on European Union, Official Journal C 191, 29/07/1992, 14. Protocol on social policy, to which is annexed an agreement concluded between the Member States of the European Community with the exception of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, to which two declarations are attached [aplūkots 2012. gada 2. maijā]. Pieejams: eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:11992M/TXT:EN:HTML

¹⁰³Sociālo garantiju definīcijas: LR Finanšu ministrijas mājaslapā [aplūkots 2012. gada 14. jūnijā]. Pieejams: <http://www.fm.gov.lv/>

[lv/sadala/valsts_parvaldes_darba_samaksas_politika/normativie_akti_kas_nosaka_socialas_garantijas](http://www.sadala.gov.lv/sadala/valsts_parvaldes_darba_samaksas_politika/normativie_akti_kas_nosaka_socialas_garantijas);

Плотницкий, М.И. *Курс экономической теории. Социальные гарантии*. Мн.: Мисанта, 2003.; Ashwill, M., Norton, A. *Building Citizenship through Social Policy in the Eastern Caribbean: The Role of Social Guarantees*. The World Bank, 2011. 6., 14., 20. pp.; Report Nr.40047-GBL, Realizing Rights Through Social Guarantees. Social Development Department, The World Bank group, 2008. 1., 9., 12., 72. pp.

¹⁰⁴Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, Official Journal C 340, 10.11.1997. [aplūkots 2012. gada 2. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:11997D/TXT:EN:HTML>

¹⁰⁵Merger Treaty, *Treaty establishing a Single Council and a Single Commission of the European Communities*. 08.04.1965. [aplūkots 2012. gada 2. maijā]. Pieejams: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_ecsc_en.htm

¹⁰⁶Fligstein, N., McNichol, J. *The Institutional Terrain of the European Union. European Integration and Supranational Governance*. Ed. by Sandholtz W. and Sweet A. S. N.Y.: Oxford University Press, 1998. 80-81 pp.

Minētais norāda uz to, ka *pārnacionālā* līmenī tika koncentrēti un palielināti resursi (t.sk. finanšu un personāla), lai nodrošinātu atbilstīgu dalībvalstu pilnvarojuma izpildi. Tomēr šajā gadījumā ir izvērtējami arī atsevišķi jautājumi saistībā ar resursu pārvaldību. Piemēram, saskaņā ar Francijas Valdības padomes 1992. gada ziņojumu tikai 25% nacionālo tiesību aktu tika pieņemti bez konsultācijas un saskaņošanas ar ES institūcijām. Iespējams, ir pietiekami pamatoti uzskatīt, ka Francijai resurss, kas patērēts tiesību aktu pieņemšanas procesam, 75% gadījumos potenciāli būtu novirzāms pilnvarotajām ES institūcijām.¹⁰⁷ Tomēr šāda izšķiršanās no ES dalībvalstu puses un precedenti, piemēram, par kādas dalībvalsts parlamenta sastāva vai nacionālo kompetento izpildvaras institūciju samazināšanu, piemēram, likvidējot atsevišķas nozares uzraugošās izpildinstitūcijas dalībvalstīs, nav konstatēti.

Turklāt, izvērtējot koplēmuma procedūras modifikācijas (ar grozījumu izdarīšanu Amsterdamas, Nicas un arī Lisabonas līgumos) un piemērošanas apjomus, aptuveni puse ES tiesību aktu tiek pieņemti šādas procedūras ietvaros, tādējādi ir konstatējams, ka dalībvalstis *labprātīgi deleģēja* tiesības Eiropas Komisijai un Eiropas Parlamentam pieņemt izšķirošos lēmumus jautājumos, par kuriem dalībvalstīm konceptuāli varētu būt nesaskaņas vai atšķirīgi viedokļi.¹⁰⁸

Viennozīmīgi, ka pārnacionālu lēmumu pieņemšanas nepieciešamība izriet no mērķiem un uzdevumiem, kas definēti ES, tomēr arī EKT pietiekami mērķtiecīgi, bet uzmanīgi iesaistījās tiesību jaunrades procesā, t.sk. līgumu konstitucionalizācijā, kas pārveidoja dalībvalstu sadarbību horizontālo attiecību plaknē vertikāli integrētā režīmā, nosakot saistības un piešķirot tiesības visām ES esošām personām. Lai gan sākotnēji EKT judikatūra netika atzīta, jau pirms Eiropas Vienotā akta parakstīšanas dalībvalstu augstākās tiesas formāli piekrita norādītajai doktrīnai.¹⁰⁹

Pilnvarojuma palielināšanās saistīta arī ar ES budžetu, kas sākotnēji tika veidots tikai no dalībvalstu iemaksām,¹¹⁰ un tā pārvaldība bija Ministru padomes ekskluzīvā *kompetence*. 1970. gada rezolūcija¹¹¹ tiek uzskatīta par finanšu reformas sākuma posmu, kas ir rezultējies ar

¹⁰⁷Majone, G.A. *European regularity state? European Union: power and policy-making*. Ed. by Richardson J. London: Routledge, 1996. 265 pp.

¹⁰⁸LESD 2.-7. pants, LES 5. pants.

¹⁰⁹Sweet, A.S., Caporaso, J.A. *From Free Trade to Supranational Polity: the European Court and Integration. European Integration and Supranational Governance*. Ed. by Sandholtz W. and Sweet A.S. N.Y.: Oxford University Press, 1998. 104 pp.

¹¹⁰Informācija par ES ieņēmumiem un izdevumiem. Pieejams: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/lv/FTU_1.5.1.pdf; Statistika par pašu resursiem [aplūkots 2012. gada 27. jūlijā]. Pieejams: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-026/EN/KS-SF-11-026-EN.PDF

¹¹¹70/243/ECSC, EEC, Euratom: Council Decision of 21 April 1970 on the replacement of financial contributions from Member States by the Communities' own resources, OJ L 94, 28.4.1970.

Līgumu par stabilitāti, koordināciju un pārvaldību ekonomiskajā un monetārajā savienībā,¹¹² kurā iekļautās prasības dalībvalstīm jāiestrādā nacionālajās tiesību normās, vēlams konstitucionālā līmenī, vai kā citādi jānodrošina to ievērošana valsts budžeta procesos. Šī līguma mērķis ir atturēt dalībvalstis no pārmērīga budžeta deficīta un valsts parāda veidošanas. Līgums paredz stiprināt fiskālo disciplīnu un uzlabot ekonomisko pārvaldību gan eurozonā, gan tajās ES dalībvalstīs, kas izvēlēsies piemērot daļu līguma, neesot eurozonā. Eiropas Komisijai tiek palielināts deleģējums – *konstatēt* fiskālās disciplīnas pārkāpumus, savukārt pārkāpuma procedūru ES tiesā varēs sākt jebkura dalībvalsts. Ja tiesas nolēmums netiks ievērots, atkārtotā nolēmumā ES tiesa tiek pilnvarota piespriest lietas apstākļiem atbilstošu naudas sodu līdz pat 0,1 procentam no dalībvalsts iekšzemes kopprodukta.

Turklāt vērā ņemams fakts ir ne tikai ES patstāvība budžeta politikas īstenošanā, bet arī pats budžeta apjoms,¹¹³ kā arī ar formāli neatkarīgās Eiropas Investīcijas bankas starpniecību veiktie aizdevumi projektu īstenošanai. Tomēr viens no projektu realizācijas pamatnosacījumiem ir arī projekta pieteicēja līdzekļu esamība. Tas nozīmē, ka ES, *īstenojot iekšējās pārvaldības procesus*, kontrolē gan tieši, gan pastarpināti aptuveni 250-300 miljardus euro, kas veido aptuveni 3% no kopējā dalībvalstu iekšzemes kopprodukta vai 7% no dalībvalstu izdevumu kopējās summas.¹¹⁴

Akcentējot attīstības periodus, būtiski uzsvērt arī to faktu, ka neilgi pēc Māstrihtas līguma spēkā stāšanās ekspertu un politiķu viedoklis par sadarbību otrā un trešā pīlāra ietvaros bija diezgan skeptisks, tomēr ES politiskās sistēmas attīstību viennozīmīgi veicināja izvēlētais kompromisu meklējumu virziens.¹¹⁵

Par kompromisa risinājumiem ir iespējams uzskatīt gan proporcionālās vēlēšanas sistēmas ieviešanu vēlēšanām Eiropas Parlamentā, Eiropas Parlamenta deputātu pilnvaras, t.sk. kontroles pilnvaras pār Eiropas Komisiju, decentralizācijas elementus kompetenču sadalījumam, subsidiaritātes un proporcionalitātes principa ieviešanu, ES tiesas īstenoto konstitucionālās

¹¹²Likums „Par Līgumu par stabilitāti, koordināciju un pārvaldību ekonomiskajā un monetārajā savienībā”, *Latvijas Vēstnesis*, 92 (4695), 13.06.2012. [stājas spēkā 14.06.2012.].

¹¹³Draft General Budget of the European Commission for the Financial Year 2013 Working Document Part I Activity Statements of operational expenditure COM(2012) 300 MAY 2012. [aplūkots 2013. gada 17. jūnijā]. Pieejams: <http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/documents/2013/DB2013/DB2013-WDVII-EXTERNAL ACTIONS.pdf>

¹¹⁴Informācija par ES budžetu. Pieejams: http://ec.europa.eu/budget/figures/fin_fw0713/fw0713_en.cfm#cf0713; Revīzijas palātas pārskats par 2010. gadu. Pieejams: <http://eca.europa.eu/portal/pls/portal/docs/1/9766748.PDF> [aplūkoti 2012. gada 27. jūlijā]; Буйвид, Э. Латвийский путь: из Российской империи в СССР и ЕС. Р., 2007. с 143–156.

¹¹⁵Стрежнева, М. *Институциональное развитие ЕС, Европейский союз на пороге XXI века*. М.: УРСС, 2001. с 262.

kontroles mehānismu,¹¹⁶ kā arī aģentūru autonomiju, komitoloģijas sistēmas izveidošanos, kooperācijas modeli starp Ministru padomi, Eiropas Komisiju un Eiropas Parlamentu pašreizējo jautājumu risināšanā, Eiropas Parlamenta funkcionalitāti „lielas koalīcijas” ietvaros.

Kompromisu meklējumi esošajā ES *kompetenču* daudzveidībā nebija īstenojami bez sabiedrības līdzdalības lēmumu pieņemšanas procesā.¹¹⁷ Palielinoties nevalstisko organizāciju interesei par ES darbību,¹¹⁸ lēmumu pieņemšanas procesam tika nodrošināta noteikta autonomija. Tomēr arī sabiedrības iesaistes procesam bija nepieciešams izveidot *iekšējās* kontroles sistēmu, jo līdz 2000. gadam, pēc Eiropas Komisijas datiem, Briselē bija uzskaitītas aptuveni 2600 interešu grupas, un tas arī bija veicinošais faktors aktualizēt jautājumus par ietekmējamību un interešu konfliktiem ES institūcijās.¹¹⁹ 2008. gadā tika izveidots Pārredzamības reģistrs, kurā lielāko daļu reģistrēto lobistu sadarbībai ar Eiropas Komisiju un Eiropas Parlamentu veido profesionālās organizācijas (2474) un nevalstiskās organizācijas (1488).¹²⁰ Līdz ar to varētu pietiekami loģiski uzskatīt, ka tieši pārstāvniecības iniciē jaunu sfēru integrāciju, un tādējādi arī veicināja un veicina ES kompetenču palielināšanos.¹²¹ Dalībvalstis arī iegulda resursus, cenšoties meklēt atbalstu gan vertikālā, gan horizontālā līmenī, lai samazinātu ietekmējamību un sasniegtu kādus īpašus mērķus.¹²² Šāda organizāciju un resursu sadale norāda arī uz daudzlīmeņu pārvaldības

¹¹⁶Фила, Р. Сравнительный анализ аннулирования законодательных актов в суде ЕС и административном суде Франции. *Известия Российского государственного педагогического университета им.А.И.Герцена*. Спб., Nr.33 (73), с 472-475.

¹¹⁷Coen, D. The evolution of the large firm as a political actor in the European Union. *Journal of European Public Policy*. 1994, vol.4, 94 pp.

¹¹⁸McGrath, C. The ideal lobbyist. Personal characteristics of effective lobbyists. *Journal of Communication, Management, Emerald Group Publishing Limited*. 2006, vol. 10, no. 1, 67-79 pp.

¹¹⁹Atbilstoši neatkarīgu ekspertu viedoklim pārrunās komisāri attaisnojās ar to, ka nav zinājuši, kas notiek viņu pakļautībā esošajos dienestos. Ekspertu atzinumā norādīts: „Tādā veidā neapstrīdamie pārkāpumi un korupcija Komisijā tika „nepamanīta” no pašu komisāru puses.”.

¹²⁰Pārredzamības reģistra informācija [aplūkots 2012. gada 30. jūlijā]. Pieejams: <http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/statistics.do?locale=lv&action=prepareView>

¹²¹Greenwood, J. *Representing Interests in the European Union*. New York: Palgrave Macmillan, 2003. 261-264 pp.; Majore, A. *Čehijas, Igaunijas, Lietuvas, Latvijas, Polijas, Slovākijas, Slovēnijas un Ungārijas pašvaldību interešu pārstāvniecības Eiropas Savienībā no 2004. gada*. Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes pētījums, 7.-9. lpp. [aplūkots 2012. gada 25. jūlijā]. Pieejams: http://szf.lu.lv/files/petnieciba/Alternativa/1_numurs_2009/Majore_final.pdf

¹²²Scharpf, F. The joint decision-trap: lessons from German federalism and European integration. *Public Administration*. 1998, autumn, 239-276 pp.

veidošanos, bet tās rezultātā veidojas uzskats, ka tiek „noārdītas” dalībvalstu suverēnās tiesības,¹²³ kas tām *varētu būt nozīmīgas* kā klasiskam starptautisko tiesību subjektam.

Divdesmitā gadsimta beigās ES pārvaldības sistēmā iezīmējās arī kvalificētā vairākuma¹²⁴ balsojuma jautājumi. Vienprātības principa saglabāšana būtu vērsta uz ES kompetenču samazināšanos, jo sasniegt kompromisu līdz ar dalībvalstīm, kas pievienojās ES pēc 2004. gada, būtu praktiski neiespējami, un līdz ar to ES nevarētu realizēt tai ar līgumu noteikto pilnvarojumu, t.i., šādam pilnvarojumam būtu tikai deklaratīva nozīme.

Būtiski piebilst, ka arī sākotnēji balsu sadalījums kvalificētā balsojuma sistēmā nav bijis veidots pēc īpašiem, loģiskiem un pārskatāmiem principiem. Šī sistēma *sākotnēji* bija politiskais kompromiss starp sešām dibinātājvalstīm, t.i., pietiekami labs risinājums, lai nepieļautu valstu iespējamo segregāciju. Tomēr katra jauna pievienošanās līguma noslēgšana tika saistīta ar jautājumu par dalībvalstu varas līdzsvarojumu ES ietvaros un arī jau iedibinātās sistēmas saglabāšanu. Vēl jo vairāk, jau vairākus gadus pirms Nicas līguma¹²⁵ noslēgšanas dalībvalstu aktuālie jautājumi bija saistīti ar piešķiramo balsu skaitu, kuru varētu noteikt, izvērtējot valstu teritorijas, iedzīvotāju skaitu un citus ģeopolitiskos rādītājus. Kā loģiskākais risinājums tika piedāvāts ANO Drošības padomes analogs – lielā sešinieka izveidošana, kurā iekļautos „lielais četrinieks” (Vācija, Francija, Itālija, Spānija), saglabājot savu dibinātājvalstu statusu un ietekmi, un papildu, ņemot vērā pietiekami lielo neatkarību un ekonomisko intensitāti, Lielbritānija un Polija.¹²⁶ Lai arī šāds risinājums starptautisko tiesību izpratnē būtu novērtējams kā pieņemams, tomēr tas būtiski ietekmētu citu starptautisko tiesību subjektu viedokli par ES kā starptautiskas organizācijas unikalitāti, t.i., šādas sistēmas ieviešana tikai pierādītu to, ka ES nevar nodrošināt līdztiesīgu pārvaldību *pār un starp* visām dalībvalstīm, un tai ir pieņemama atsevišķu tiesību subjektu privileģēšana, neskatoties uz ES definēto diskriminācijas aizliegumu pilsonības dēļ un tā tiešo attiecināmību uz dalībvalstīm.¹²⁷

¹²³Hooghe, L. *Cohesion policy and European integration: building multi-level governance*. Oxford: Oxford University Press, 1996.

¹²⁴LES 7., 15., 16. pants, LESD 238. panta 2. punkts.

¹²⁵Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, OV C 80, 10.03.2001. [aplūkots 2011. gada 20. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12001C/TXT:EN:HTML>

¹²⁶Pedersen, Th. *Germany, France and the Integration of Europe: a realist interpretation*. London and New York: Pinter, 1998. 191 pp.

¹²⁷Judgment of the Court of 5 February 1963. NV Algemene Transport en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration. Case 26-62. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61962CJ0026:EN:HTML>; Judgment of the Court of 6 June 2000. Roman Angonese v Cassa di Risparmio di Bolzano SpA. Case C-281/98. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61998CJ0281:EN:HTML> [aplūkoti 2011. gada 20. aprīlī].

Ar Nicas līgumu tika noteikta kvalificētā balsošanas sistēma, kurā būtiski ir ne tikai uzskaitīt balsojumam noteikto balsu skaitu, bet arī 62% iedzīvotāju vairākuma esamību balsojošajās valstīs.¹²⁸ Šādas balsojuma sistēmas ieviešanas mērķis vairāk saistīts ar ES institūciju funkcionēšanas īstermiņa¹²⁹ uzlabošanu, atstājot atklātu jautājumu par ES pārvaldības sistēmas reformas nepieciešamību. Vērtējot piešķirto balsu skaitu, var secināt, ka jebkurā gadījumā Vācijai, Francijai, Lielbritānijai un Itālijai būtu iespējams saglabāt kontroli par lēmumu pieņemšanu, tos bloķējot.¹³⁰ Lai arī pastāv viedokļi, kas norāda uz balsošanas nosacījumu neviennozīmīgumu,¹³¹ visprecīzāk šo kvalificēto balsošanas sistēmu var raksturot, citējot Eiropas politikas centra ekspertu viedokli – „netaisnīga, pretrunīga un ļoti sarežģīta metode”.¹³² Tātad, ņemot vērā iepriekš norādīto, bija konstatēti pietiekami būtiski priekšnosacījumi, lai pēc Nicas līguma pieņemtu jaunu līgumu, kas neradītu pamatu līdzīgu viedokļu esamībai ar norādi uz ES dalībvalstu segregāciju. Turklāt norādītie fakti liecina, ka pamatlīgumu grozījumu izdarīšana ir tieši saistāma ar pietiekami lielu resursu aktivizēšanos gan ES iekšējās koordinācijas jomā, gan arī ES kā juridiskas, bet ne politiskas¹³³ personas prezentēšanā ārējās politikas jomā.

Tātad faktiski ES ietvaros tika veiktas darbības, lai nodrošinātu dalībvalstu līdztiesību un vienlīdzību, kas atbilstu ANO Statūtos definētajiem principiem. Šo ANO principu respektēšana no ES puses nav pamatoti vērtēt kā faktisko valstisko kompetenču pierēķinu ES, bet tikai kā saistītu ar vienlīdzīgas un taisnīgas pārvaldības nosacījumu īstenošanu pār dalībvalstīm.

Pēc Eiropas Komisijas demisijas 1999. gadā¹³⁴ tika aktualizēti jautājumi arī par Eiropas Komisijas reorganizāciju. Pati Eiropas Komisija formulēja priekšlikumus,¹³⁵ kuri tika iekļauti

¹²⁸Declaration No 21 Qualified majority threshold and number of votes of the blocking minority in an enlarged Union [aplūkots 2013. gada 19. jūnijā]. Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12001C/htm/C_2001080EN.007001.html

¹²⁹Veidenfelds, V., Vesels, V. *Eiropa no A līdz Z*, 416 lp. Alberts XII, 2000, 14. lpp.

¹³⁰Baldwin, R., Berglof, E., Giavazzi, F., Widgren, M. *Nice Try: Should the Treaty of Nice be ratified?* Monitoring European Integration 11. CEPR, London, 2001. 28., 49. pp.

¹³¹Holler, Manfred J. *European Governance*. Mohr Siebeck, 2003. 272-274 pp.

¹³²Sutherland, P. Nice: is the glass half-full or half-empty? *European Policy Centre Report*. 2000, 18 December.

¹³³Alehno, I., Buka, A., Butkevičs, J. *Ievads Eiropas Savienības tiesībās (tiesu prakse un komentāri)*. Otrais papildinātais izdevums; K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. Rīga: TNA, 2004. 5.-10. lpp.

¹³⁴Van Buitenen, P. *Blowing the Whistle: Fraud in the European Commission*. Politicos Pub., 2000; Kenneth, M. Dye. *Corruption and Fraud Detection by Supreme Audit Institutions*. World Bank, 2007, 303-321 pp.; Second report on Reform of the Commission Analysis of current practice and proposals for tackling mismanagement, irregularities and fraud: 10 September 1999 [aplūkots 2012. gada 26. janvārī]. Pieejams: http://www.europarl.europa.eu/experts/default_en.htm

¹³⁵Commission Opinion (COM (2000) 34, Brussels, 26 January 2000 [aplūkots 2011. gada 26. janvārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2000:0034:FIN:EN:PDF>

Nicas līgumā, pilnveidoti Konstitucionālajā līgumā¹³⁶ un galīgā redakcijā nostiprināti Lisabonas līgumā.¹³⁷ Ņemot vērā iepriekš norādīto, ir pamats piekrist viedoklim, ka Eiropas Komisija no *institūcijas*, kas veido un ierosina politiku, ir pārtapusi par *konstitūtu*, kas vienlaikus īsteno šo politiku, un „tai ir nepieciešams formulēt ambiciozu dienas kārtību, bet tās organizatoriskā struktūra nav pietiekami pielāgota šādu uzdevumu veikšanai”.¹³⁸

Laika posms no 1998. gada līdz 2005. gadam ES iezīmējās ar pietiekami lielu aktivitāti, vērstu uz *ārējās* ietekmes saglabāšanu, t.sk. jautājumos par euro kursa stabilitāti, kura kritums valūtas tirgū pirmo reizi tika novērots uzreiz pēc Eiropas Komisijas demisijas.¹³⁹ Lai arī vēlākā laika posmā saskaņā ar Eiropas Komisijas darbības pētījuma¹⁴⁰ rezultātiem Eiropas Komisijas darbs tika novērtēts kā būtiski uzlabojams, it īpaši ekonomiskās izaugsmes stimulēšanas un nodarbinātības jautājumu regulēšanas jomā, tomēr nozīmīgākie trūkumi norādīti tieši saistībā ar komisāru darbības koordināciju, t.sk. līgumu grozījumu izstrādes brīdī, lai nodrošinātu piešķirtā pilnvarojuma pilnvērtīgu izpildi.¹⁴¹ Šie trūkumi iezīmē problēmas ES *iekšējās* pārvaldības sistēmā, bet šo trūkumu novēršanai šobrīd nav galējā risinājuma, jo Eiropas Komisijai kā administratīvās pārvaldības institūcijai ir piekrītošas virkne otršķirīgu funkciju, kuras veicot tikai strukturālas iekšējās reformas ir iespējams pārdalīt citiem ES *konstitūtiem* vai iestādēm.

Iepriekš norādītais pierāda, ka ES kā jebkura cita struktūra ir reāla esamība, kura objektīvi pastāv un izpaužas gan kā *subjekts*, gan arī kā *subjektu* sadarbības sistēma. Izpratne par ES struktūru viennozīmīgi ir un būs saistīta ar izpratni par subjektu sadarbības sistēmu. Struktūra ir likumsakarības un invariācijas sistēmā, kuru noteic mijiedarbība vai sadarbības kārtība starp tās satura daļām¹⁴² horizontālā un vertikālā virzienā. Piemērojot statistisko izziņas metodi, atbilstošo mijiedarbību vai sadarbības kārtību var izpētīt kā atkarību no atkarīgā mainīgā Y un viena vai

¹³⁶Likuma „Par Līgumu par Konstitūciju Eiropai” 1.-26. panta 7. un 8. punkts. *Latvijas Vēstnesis*. 97 (3255), 21.06.2005., *Ziņotājs*, 14, 28.07.2005. [stājas spēkā 22.06.2005.; zaudējis spēku 02.05.2008.].

¹³⁷LESD 17. pants.

¹³⁸Becht, M. *Dewatripont et Weil Ph. Commission impossible. Le nouveau modèle européen*. Ed. par P.Magnette et E.Remacle. Vol. 1 Institutions et gouvernance. Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles, 2000. 79 pp.

¹³⁹Informācija par Eiropas Komisijas demisiju: Business: The Economy, Euro stabilises after fall, BBC News, Tuesday, March 16, 1999. Pieejams: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/297532.stm>; EU Executive Body to Resign in Fraud Probe, 1999. Pieejams: <http://www.washingtonpost.com>; Entire Commission Quits, Puts EU In Crisis 16.03.1999. Pieejams: gazeta.lenta.ru/daynews/031699/index.html [aplūkoti 2012. gada 26. janvārī].

¹⁴⁰Burson-Marsteller pētījums, 2010-2014 Eiropas Komisijas komisāru pirmais darbības gads [aplūkots 2012. gada 26. janvārī]. Pieejams: <http://oursocialmedia.com/wp-content/uploads/2011/02/Barroso-II-1-Year-Report-Card.pdf>

¹⁴¹Informācija par ES līgumiem un Eiropas Parlamentu [aplūkots 2012. gada 24. februārī]. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/lv/00b82c7869/L%C4%ABgumi-un-Eiropas-Parlaments.html>

¹⁴²Поляков, А.В. *История и методология юридической науки*. Москва, 2008. с 2.

vairākiem neatkarīgiem mainīgajiem $X_1, X_2 \dots X_p$. Bet šīs metodes problēma ir, ka tā norāda tikai mainīgo matemātisko atkarību, nevis cēloņu un seku attiecības.

Tomēr, izpētot ES kā strukturētas sistēmas attīstību kā noteiktu un *iepriekš plānotu* atkarību, dalībvalstu pievienošanas var pieņemt kā tādu pamata sistēmas modeļa attīstību, kuru izveidoja sešas valstis. Izmantojot sistēmas metodi, tiek noteikta sistēmas iekšējā uzbūve, katra struktūras elementa vieta sistēmā, kā arī tiek atklātas saistības, kas ietekmē sistēmas kvalitatīvās un mērķtiecīgās izmaiņas. Lai noteiktu neatkarīgos mainīgos, iespējams izpētīt saistītos procesus, kuri līdz vai pēc dalībvalstu pievienošanās ietekmēja starptautiskās organizācijas, kā *atvasinātā starptautisko publisko tiesību subjekta* dokumentētos mērķus un plānus, kā arī šo procesu ilgumu. Tādā veidā ar mainīgo neatkarīgo palīdzību var izdarīt secinājumu par atkarīgā mainīgā nozīmi, noteikt atsevišķu neatkarīgo mainīgo ieguldījumu atkarīgā mainīgā variācijās un izdarīt ES kā sistēmas attīstības prognozi, t.sk. attiecībā uz tiesībsubjektības apjoma palielināšanos.

Autores piedāvātajā metodē neatkarīgo mainīgo termiņi tika noteikti, izpētot diverģences periodizāciju, t.i., pamatlēmumus, kas ietekmēja 1957. gadā izveidotās pamata sistēmas modeļa izmaiņas, jo nav pamata apšaubīt, ka sākotnējās ES tiesību, precīzāk, triju Eiropas Kopienų – Eiropas Ogļu un tērauda kopienas, Eiropas Atomenerģijas kopienas un Eiropas Ekonomiskās kopienas – sistēmai ir klasiska starptautiski tiesiskā izcelsme. Arī Eiropas Kopienų institūciju apvienošana 1967. gada 1. janvārī nemaina pamata sistēmas modeli, tās tiesisko ievirzi un sistēmu, kas virzīta uz starptautiski tiesisko lēmumu pieņemšanu. Neviena no minētajiem tiesību aktiem, kā arī Māstrihtas līgums nenoteic pienākumu dalībvalstīm ieviest kādu noteiktu pārvaldības modeli. Šajā periodā dalībvalstīm ir raksturīga pietiekami liela administratīvā autonomija, ko iespējams pakārtot noteiktiem diverģences periodiem ES sistēmā, kurus bez iepriekš norādītajiem attīstības aspektiem raksturo:

1. ar noteiktiem termiņiem, kas ir skatāmi vispārpieejamās informācijas kontekstā:

- 1979. gads – lēmumu pieņemšanas demokratizācijas leģitimizācija;
- 1987. gads – sistēmas modeļa robežu izmaiņas un politiskais pamats esošās pamata *sistēmas saglabāšanai*;¹⁴³
- 1992. gads – nepietiekams riska faktoru izvērtējums plānotajam¹⁴⁴ sistēmas modelim;

¹⁴³Single European Act, signed at Luxembourg on 17 February 1986 and at The Hague on 28 February 1986. OJ L 169 [aplūkots 2013. gada 17. martā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/singleeuropeanact.pdf

¹⁴⁴Treaty on European Union, signed at Maastricht on 7 February 1992. OJ 92/C 191/01 [aplūkots 2013. gada 17. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:1992:191:SOM:EN:HTML>

- 1999. gads – pagaidu mehānisma¹⁴⁵ izstrāde pamata (eurozonas valstīm) sistēmas *modeļa saglabāšanai*;
- 2005. gads – pamata, noteiktās (ar dalībvalstīm, kas pievienojās ES pēc 2004. gada 1. maija) un plānotās (ar ES kandidātvalstīm) sistēmas leģitimizācijas problēmas (Līguma par ES konstitūciju¹⁴⁶ ratifikācijas apturēšana);
- 2009. gads – jaunas darbības modeļa noteikšana sistēmā;¹⁴⁷
- 2011. gads – drošības mehānisma izstrāde pamata (eurozonas valstu) *sistēmas modeļa saglabāšanai*.¹⁴⁸

2. analizējot periodu termiņiem, kuri ietekmēja lēmumu pieņemšanu attiecībā uz izmaiņām, kas tika veiktas sistēmas pamata struktūrā. Lēmumu pieņemšanas termiņš (tā ilgums) ir raksturīgs ar noteiktiem procesiem, kas saistīti ar sociālā labuma pārdali sistēmā starp tās pamata un noteiktās struktūras elementiem. No tā izriet, ka minētie periodi ir saistīti ar nepieciešamību optimizēt resursus, t.sk. finanšu, kuri būtu vērtējami kā neprognozējami enerģētiskie resursi.¹⁴⁹ Turklāt būtiski ņemt vērā, lai finanšu resursu optimizācija neietekmētu (neierobežotu pieeju noteiktām garantijām) sistēmas elementu resursus, rodas nepieciešamība šādus resursus ieviest sistēmā no ārpuses, t.sk., noslēdzot vienošanās par sadarbību, savstarpējo palīdzību, preču apriti. Lēmumu pieņemšanas periodizācijas termiņi noteikti šādā veidā:

- 1964.-1973. gads – lēmuma pieņemšanas periods par sistēmas *ārējo robežu* palielinājumu – 11 gadi;
- 1985.-1987. gads – lēmuma pieņemšana par funkciju un struktūras reorganizāciju – 2 gadi;

¹⁴⁵Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, signed at Nice, 26 February 2001. OJ C 080 [aplūkots 2013. gada 17. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12001C/TXT:EN:HTML>

¹⁴⁶Treaty establishing a Constitution for Europe. OJ 2004/C 310/0 [aplūkots 2013. gada 17. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:EN:HTML>

¹⁴⁷Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 Decemer 2007. OJ C 306, 17.12.2007. [aplūkots 2013. gada 17. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12007L/TXT:EN:HTML>

¹⁴⁸Treaty establishing the European Stability Mechanism, signed on 2 February 2012, T/ESM 2012/en 4. OJ L 91 [aplūkots 2013. gada 17. martā]. Pieejams: <http://www.european-council.europa.eu/media/582311/05-tesm2.en12.pdf>

¹⁴⁹Sistēmas pārvaldību ietekmē vairāku kritēriju esamība, t.sk. spēku mijiedarbība, iespējamie un nepiespējamie, vadāmie un nevadāmie procesi, labojumu izdarīšana, vispārīgie cēloņi un īpašie cēloņu varianti un uzdevumu pārdale (esošajā metodē netiek ņemti vērā). Skat. vairāk: Deming, E., Edwards, W. *The New Economics for Industry, Government, Education*. 2000. 266 pp.

- 1992.-1999. gads – lēmuma pieņemšana par sistēmas aizsardzības elementu izveidošanu un ieguldījumiem reorganizācijas procesā – 7 gadi;
- 2002.-2004. gads – lēmuma pieņemšana par būtiskām sistēmas kvantitatīvajām un kvalitatīvajām izmaiņām – 2 gadi;
- 2007.–2012. gads – pašregulācijas mehānisma darbība līdz lēmuma pieņemšanai par ieguldījumiem izmainītās sistēmas darbības nodrošināšanai – 5 gadi;
- 2014.–2016. gads – lēmuma pieņemšana par funkciju un struktūras reorganizāciju vai par sistēmas kvantitatīvajām un kvalitatīvajām izmaiņām – prognozējamais pieņēmums – 2 gadi;
- 2017. - – lēmuma pieņemšanas periods par sistēmas *ārējo* robežu palielinājumu (pieņēmums – maksimums 11 gadi¹⁵⁰).

Esošās analīzes rezultātā identificētajiem periodiem, kurā veiktas sistēmas *kvantitatīvās* izmaiņas, tika piešķirts skaitļu koeficients (no 0 līdz 9) aritmētiskā progresijā nepāra skaitļu virknē, t.i., dalībvalstu paplašināšanās periods no 6 līdz 9 valstīm apzīmēts ar koeficienta skaitli 1, no 12 līdz 15 dalībvalstīm – ar koeficienta skaitli 3, no 15 līdz 25 dalībvalstīm – ar koeficienta skaitli – 5, no 27 dalībvalstīm līdz paplašināšanās apjomam laika posmā līdz 2017. gadam – ar koeficienta skaitli – 9.¹⁵¹ Tādā veidā grafiski atveidots ES sistēmas paplašināšanas process, kas korelācijā ar citiem datiem dot pamatu izdarīt pietiekami pamatotus pieņēmumus par ES turpmākās attīstības perspektīvu (skat. 1.attēlu).

¹⁵⁰Sākotnēji metodes izstrādes gaitā tika veikts attīstības aprēķins līdz 2012. gadam, tomēr tas tika grozīts, ņemot vērā ne tikai Lisabonas līguma parakstīšanu, ES stratēģijas „Europa 2020” izstrādi, bet arī zinātniskajos darbos minētos termiņus ES attīstībai, sk. Энтин, Л.М. *Право Европейского Союза. Новый этап эволюции: 2009–2017 годы*. М.: Аксиом, 2009. с 304. Tomēr, pastāvot noteiktām likumsakarībām ES periodizācijā, ir iespējams noteikt pietiekoši precīzus termiņus turpmākajā attīstībā.

¹⁵¹Turpmākajiem periodiem, kuri potenciāli varētu būt 11 gadu garumā laika periodā no 2017. gada līdz 2028. gadam būtu piemērojams skaitļu koeficients 11 ar nosacījumu, ja šajā periodā notiek dalībvalstu skaita palielināšanās.

1. attēls. Eiropas Savienības procesu grafiskais attēlojums

Atbilstoši attēlā norādītajam var secināt, ka, palielinot sistēmas elementu (dalībvalstu) skaitu, t.sk. pamata sistēmā, lai nodrošinātu un attīstītu ES noteiktos mērķus, loģiski būtu izvērtēt noteiktu pārvaldības procesu ieviešanas nepieciešamību un to samērojamību ar mērķu īstenošanai paredzētajiem resursiem, t.sk. finanšu resursiem. Saskaņā ar grafikā norādīto, jau sākot ar 1987. gadu, ir novērojamas disproporcijas ar izteiktu tendenci uz finansējuma papildu nepieciešamību ES *kopējā* pārvaldības līdzsvara nodrošināšanai. Šāda disproporcija potenciāli varētu būt tieši saistīta ar atsevišķu *pamata* sistēmas elementu sociāli ekonomiskā labklājības līmeņa izmaiņām attiecīgajā periodā.¹⁵²

Otro grafisko attēlojumu (skat. 2. attēlu) autore veidoja, izmantojot citu metodi, kurā atkarīgais mainīgais jeb *mērķis* konkrētam integrācijas procesam ES, t.i., no noteiktā laika posmā noslēgtā līguma izrietošo definēto mērķu apjoms, tika noteikts ar nākamo kārtas skaitli aritmētiskajā progresijā. Adaptācijas periods – tas ir pielāgošanās periods pēc līguma noslēgšanas, kura laikā tiek patērēti ES iekšējie (pārvaldības) un ārējie (dalībvalstu) resursi pamata sistēmas saglabāšanai un attīstībai. Būtībā tā ir norāde uz savietojamības līmeni starp ES dalībvalstīm un ES konstitūtu īstenoto koordināciju, ieviešot noteiktas kopīgās administratīvās prasības (*acquis communautaire*). Turklāt, veidojot šo grafiku, skaitliskie koeficienti atbilstoši iepriekš norādītajam tika attiecināti arī uz eurozonas izveidi un periodu no 2002. līdz 2007. gadam, kad euro tika ieviests *pilnvērtīgā* apritē 12 ES dalībvalstīs,¹⁵³ apzīmējot kā ES pamatsistēmas nostiprināšanas

¹⁵²Piemēram, Īrijā 2012. gadā, Grieķijā 2011.-2012. gadā u.tml.

¹⁵³European Commission. Who can join and when? [aplūkots 2012. gada 12. septembrī]. Pieejams: http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/adoption/who_can_join/index_en.htm; Countries, languages, currencies.

vienu no periodiem.¹⁵⁴ Savukārt atskaites periods no 1999. gada līdz 2002. gadam, kad 11 dalībvalstis *kopīgi vienojās* par euro ieviešanu, grafiski attēlotajā ES periodizācijas sistēmā raksturojas tikai kā īstermiņa risinājums par esošās sistēmas stabilitātes nostiprināšanas pozicionēšanu, bet ne ar pielāgošanās un ilgtermiņa darbībām mērķu sasniegšanai, kas tika definēti kopumā.

Pieņemot, ka pēc dalībvalstu pievienošanas perioda nākamais posms ir stabilizācijas periods, kura laikā integrācijas elementu rādītājs ir pielīdzināms skaitlim 0 (nulle), bet jauno dalībvalstu atbilstības novērtējums pievienošanās kritērijiem ir tieši saistīts ar pielāgošanās periodu (adaptācijas periods), t.sk. saistībā ar dalībvalstu pievienošanās līgumos paredzētajiem pārejas noteikumiem (bet ne atrunām), attēls pietiekami uzskatāmi norāda laika posmu (no 1992. gada līdz 1999. gadam), kurā *iekšējie* resursi tiek novirzīti kandidātvalstu tiesību normu pilnveidošanai atbilstoši *acquis communautaire*,¹⁵⁵ lai nodrošinātu kandidātvalstu atbilstību iestāšanās kritērijiem ES¹⁵⁶ un to novērtēšanu attiecībā pret ES administratīvajiem standartiem.

Mērķa sasniegšana ir tieši saistīta ar *iekšējo* resursu pieaugumu un norāda uz to, ka tādu lēmumu adaptācijas periodam (darbībai paplašinātajā sistēmā), kuri pieņemti saistībā ar sistēmas kvantitatīvajām izmaiņām (dalībvalstu pievienošanās), ir nepieciešams lielāks termiņš, kas nodrošinātu sistēmas kopējo ekonomisko un tiesisko stabilitāti. Līdz ar to aktīvais jeb sākotnējais adaptācijas periods, kad pārvaldības procesā realizējas pašregulēšanās mehānisms un, kad līdzekļi atbilstoši politiski tiesiskajiem dokumentiem tiek virzīti mainītās sistēmas izmaiņu nostiprināšanai (piemēram, jauna līguma ratifikācijai), nav vērtējams kā pietiekami labs priekšnosacījums grozījumu izdarīšanai sistēmas kvalitatīvajos rādītājos (mērķa izmaiņas). Šādi grozījumi viennozīmīgi būs saistīti ar funkciju pārdali (*pilnvarojuma apjoma grozījumi*) sistēmas ietvaros starp tās elementiem (dalībvalstīm un ES konstitūtiem) par sistēmas saglabāšanu un attīstību kā obligāto rezultātu ES mērķu īstenošanai, vai arī ieviešot mehānismu, kas nodrošinātu vismaz *pamata* sistēmas un jau *sasniegto* mērķu saglabāšanu.¹⁵⁷

Interinstitutional style guide. The EU Publications Office. [aplūkots 2012. gada 12. septembrī]. Pieejams: <http://publications.europa.eu/code/en/en-370300.htm>.

¹⁵⁴Grafikā turpmāk noteiktajos periodizācijas posmos ir iekļauta vēl piecu dalībvalstu pievienošanās Eiropas Monetārai Sistēmai, t.sk. arī Igaunija, kurai 2011. gada 15. janvārī beidzās pārejas posms uz euro valūtu, kā arī potenciāli ir iezīmēta Latvijas pievienošanās eurozonai.

¹⁵⁵Apzīmē tiesību normu kopumu. Glossary of the 1996 Intergovernmental Conference, 2/17, ES terminu vārdnīca. R.: UNDP, 2004; ES dokumentos un EUROVOC tēzaurā lietotjamie termini. LZA TK prot. Nr. 5/1037, 13.05.2003.

¹⁵⁶Nikuļceva, I. Par Nicas līgumu un Eiropas Savienības reformu. *Jurista Vārds*. 13.08.2002., 16 (249).

¹⁵⁷Polijas valdība 2010.16.11. oficiāli paziņoja par nepieciešamību izdarīt grozījumus Lisabonas līgumā un ES dalībvalstu vadītāji 2010.16.12. pieņēma lēmumu par nepieciešamību izdarīt grozījumus, lai nodrošinātu eurozonas

2. attēls. Funkcijas, kas virzītas uz Eiropas Savienības attīstību

Vērtējot 2. attēlā norādīto grafiku, ir pietiekams pamats secināt, ka praktiski jebkuri līguma grozījumi, pat tādi, kas objektīvi būtu uzskatāmi par nepieciešamiem, lai nodrošinātu ES stabilitāti, laika posmā no 2009. gada vismaz līdz pusei no nākamā periodizācijas termiņa beigām, t.i., līdz 2014. gada beigām, un pēc pietiekami sarežģītās Lisabonas līguma ratifikācijas procedūras, kuras rezultātā tika mobilizēti centieni sistēmas saglabāšanai, var tikai saasināt dalībvalstu attiecības esošajā ekonomiskajā situācijā, jo būs nepieciešams veikt darbības, lai vienotos par *finansējuma novirzīšanu* sistēmas saglabāšanai, t.i., palielināt „enerģijas patēriņu” (skat. 1.attēlu).

Plānotie grozījumi,¹⁵⁸ kuriem būtu jānoteic stingrāka ekonomikas pārvaldība eurozonā un kuriem būtu jāpilnveido valstu pievienošanās nosacījumi ES u.c., faktiski vērsti uz *iekšējās* pārvaldības procesu un arī institucionālās sistēmas reformām un varētu būt pietiekami aktuāli. Tomēr to izdarīšanu, ņemot vērā iepriekš norādītos apsvērumus, nebūtu lietderīgi sasteigt, jo to īstenošana viennozīmīgi būs saistīta ar nepieciešamību dalībvalstīm vienoties par papildu finansējuma piešķirumu jaunu mērķu sasniegšanai, kas savukārt būtiski (visdrīzāk tikai īstermiņā) var ietekmēt dalībvalstu sociālos un ekonomiskos rādītājus.

jeb pamata sistēmas valstu stabilitātes mehānisma ieviešanu līdz 2013. gadam [aplūkots 2012. gada 2. februārī].
Pieejams: http://ec.europa.eu/news/eu_explained/111207_lv.htm

¹⁵⁸Towards a federation of nation states, informācija par Barrozu paziņojumu par ES kā nacionālu valstu savienību
Eiropas Komisijas mājaslapā [aplūkots 2013. gada 24. maijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/index_en.htm

Grafikā (2. attēls) uzskatāmi parādīts, ka riska faktori, kas tika identificēti 2002.-2007. gada periodā, netika detalizēti izvērtēti, lai nodrošinātu efektīvu (kvantitatīvi un kvalitatīvi) pārvaldības īstenošanu esošā sadarbības līguma ietvaros, t.i., laika posmā no 2009. gada. Tas nozīmē, ka augsti definētie mērķi ir jāprognozē to tiešā sasaistē ar periodiem noteiktu uzdevumu izpildē, līdzīgi kā laika posmā līdz 1999. gadam. Savukārt fakts, ka šobrīd pietiekami uzmanīgi tiek vērtēti jautājumi saistībā ar ES pārvaldību un par Lisabonas līguma iespējamajiem grozījumiem,¹⁵⁹ korelējas ar grafikā (2. attēls) norādīto. Tā kā ir pietiekami precīzi identificējami riski, kas varētu rasties saistībā ar grozījumu izdarīšanu, vismaz līdz 2014. gadam būtu lietderīgi meklēt *alternatīvus* risinājumus ES darbības (pārvaldības) stabilitātes nodrošināšanā bez jaunu grozījumu izdarīšanas ES pamatlīgumos.

Savietojot abus grafikus (1. un 2. attēls), var secināt, ka ES, definējot jaunus mērķus, veicina sistēmas elementu palielināšanu, un tādas pamata sistēmas saglabāšana, kas vērsta uz klasisko starptautisko attiecību īstenošanu, nav prioritāra. Kvantitatīvai stabilitātei un iepriekš definēto mērķu sasniegšanai nepieciešams adaptācijas periods, līdz brīdim, kad pastāv noteikta tiesiskā un ekonomiskā stabilitāte, lai noteiktu turpmāko tiesisko virzību jaunu mērķu sasniegšanai un ieviešanai, t.sk. jaunas pārvaldības sistēmas izveidei vai institucionālās sistēmas reformai, jo identificējamā duālā situācija – starptautisko un administratīvo tiesību mijiedarbība nav vērtējama kā *pietiekami* stabila un pastāv risks mērķu nesasniegšanai to īstenošanai paredzētajā termiņā. Minimālais termiņš adaptācijas periodam jeb pārvaldības darbības novērtēšanai pēc līguma spēkā stāšanās vai grozījumu izdarīšanas līdz jauna līguma noslēgšanai vai būtisku līguma nosacījumu grozījumu izdarīšanai ir jābūt vidēji septiņus gadus ilgam.

Savukārt atkarīgo mainīgo – mērķa un dalībvalstu skaita regresīvās izmaiņas, kā arī *iekšējās* pārvaldības īstenošanai nepieciešamā samērīguma (institucionālā un ekonomiskā) – nenodrošināšana *plānotajā* adaptācijas periodā, var būt tieši saistītas ar ES regresiju *ārējās* ietekmes sfērā un papildu resursa (gan institucionālā, gan ekonomiskā) nepieciešamību šādas ietekmes saglabāšanai.¹⁶⁰

Šāds apsvērums teorētiski norāda, ka ES būtu nepieciešams izstrādāt papildu kritērijus vai nosacījumus kandidātvalstu uzņemšanas kārtībai, lai nodrošinātu nepieciešamo resursu atjaunošanos īstermiņā. Pretējā gadījumā ES attīstībā būs identificējamās sākotnējam

¹⁵⁹Informācija par plānotajiem Lisabonas līguma grozījumiem Eiropas Komisijas mājaslapā [aplūkots 2013. gada 24. maijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/news/eu_explained/111207_lv.htm

¹⁶⁰Metodes aprakstā ir izmantots autores raksts „Eiropas Savienības attīstības izpētes metodoloģija” RSU 2010.gada zinātnisko rakstu krājumam. Promocijas darba izstrādes gaitā metode ir papildus vērtēta, papildināta, precizēti skaitliskie koeficienti. Autore uzskata, ka esošās metodes rezultāti un izdarītie secinājumi ir pietiekami precīzi, un ir tikai koriģējami secinājumos norādītie prognozējamie termiņi, bet ne lielākā termiņa diapazonā kā līdz 2 (diviem) gadiem.

starptautisko publisko tiesību subjektam – valstij – raksturīgie politiskie, ekonomiskie un tiesiskie sarežģījumi, kas pamatoti ar reģionālajām atšķirībām.

Izvērtējot Eurobarometra datus, konstatēts, ka lielākoties problēmas, kuras ES dalībvalstu iedzīvotāji uzskata par nozīmīgām, ir tieši korelējamas ar tām jomām, kurās ES ilgtermiņā ir meklēts kopējs risinājums. Šobrīd tie ir ES dalītās un atbalsta¹⁶¹ kompetences jautājumi – bezdarba līmeņa samazināšana, ekonomiskās situācijas uzlabošana, preču un pakalpojumu cenu pieejamība. Tomēr šajā kontekstā būtisks priekšnosacījums ES politisko aktivitāšu īstenošanai ir arī turpmāko divpadsmit mēnešu prognozes labklājības novērtējumam¹⁶² un uzticamībai pārvaldības sistēmai. Īpaša uzmanība jāpievērš tam faktam, ka (ne) uzticamības novērtējuma robeža attiecībā pret dalībvalstu nacionālajām valdībām un ES institūcijām ir būtiski samazinājusies. Tas norāda uz to, ka izpratne par valsts realizētajām aktivitātēm (ekonomiskajām, politiskajām, tiesiskajām) tiek korelēta kā tieši saistīta ar ES īstenotajām aktivitātēm noteiktā pārvaldības jomā (*iekšējā vai ārējā*). Tieši šī izprante varētu būt pamats uzskatam, ka dalībvalstis ir federācijas subjekti un to darbība ir tieši atkarīga no federālās pārvaldības konstitūtu norādījumiem.

Turklāt būtisks ir fakts, ka konceptuāli vienotus risinājumus ekonomiskās situācijas uzlabošanai atbalsta 84% respondentu, kā arī pietiekami augsti ir novērtēta¹⁶³ iniciatīva „Eiropa 2020”.¹⁶⁴ Lai konceptuāli būtu iespējams skatīt jautājumu par sabiedriskā līguma iespējamību, jānovērš viena no būtiskākajām problēmām, kas saistīta ar jautājumu par ES *pilsoniskās sabiedrības* vienotību, jo vairāk kā puse aptaujāto neizjūt solidaritāti ar citās dalībvalstīs dzīvojošajiem.¹⁶⁵

Esošā ES virzība „izklūšanai no krīzes un jaunu problēmu pārvarēšanai”, kas tiek pozicionēta kā diezgan augsti novērtēta,¹⁶⁶ tomēr neiztur kritiku, jo nenoteiktās atbildes būtu

¹⁶¹LESD 3.-6. pants.

¹⁶²Standard Eurobarometer 77 First Results, Spring 2012, 10-12 pp. [aplūkots 2012. gada 26. maijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb77/eb77_first_en.pdf

¹⁶³A resource-efficient Europe – Flagship initiative under the Europe 2020 Strategy. Brussels, 26.01.2011, COM(2011)21 [aplūkots 2012. gada 26. maijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/resource-efficient-europe/pdf/resource_efficient_europe_en.pdf

¹⁶⁴European Commission, Brussels, 03.03.2010, COM(2010) 2020, A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth, 37 pp. [aplūkots 2012. gada 2. aprīlī]. Pieejams: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%202007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>

¹⁶⁵Vairāk par solidaritātes nepietiekamības cēloņiem Фила, Р.В. *Социальное право Европейского Союза, Key instruments of human co-existence organization: economics and law*. Odessa: InPress, 2011. c 51.

¹⁶⁶Standard Eurobarometer 77 First Results, Spring 2012, 20-22 pp. [aplūkots 2012. gada 26. maijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb77/eb77_first_en.pdf

precīzāk sasummēt ar negatīvo vērtējumu, tādējādi apzinot potenciālos riskus, ar kuriem varētu būt saistīta ES turpmāko *vienoto* lēmumu pieņemšana un īstenošana.

Statistikas datu kopums, kā arī autores metodē raksturotais norāda uz nepieciešamību reorganizēt esošos pārvaldības tiesību *institūtus*, lai būtu iespējams nodrošināt stratēģijas „Eiropa 2020”¹⁶⁷ mērķu sasniegšanu un turpināt integrāciju. Tomēr ir jāapzinās risks, ka grozījumu izdarīšana ES pamatlīgumos *visdrīzāk* netiks vienprātīgi atbalstīta, kā arī, *iespējams*, var būt saistīta ar ES dalībvalstu skaita samazināšanos. Jāpiebilst, ka dalībvalstu skaita samazināšanās nevar būt uzskatāma par administratīvās integrācijas procesu ietekmējošu faktoru, ja administratīvā integrācija tiek saprasta kā valstisku pilnvaru nodošana augstāka līmeņa pārvaldībā. Tomēr dalībvalstu skaits ir viens no integrācijas kvantitatīvajiem rādītājiem, t.i., skaitliskais sastāvs, kas vienojas par noteiktu pilnvaru deleģēšanu.

1.3. Eiropas Savienības konstitūtu identificēšanas priekšnosacījumi

Izvērtējot ES tiesību aktos lietotos terminus, kuri nodibina ES *pārvaldības* institucionālo sistēmu un noteic uzdevumus Eiropas Parlamentam, Ministru padomei, Eiropas Komisijai, ES tiesai, Revīzijas palātai u.c. nodibinājumiem, konstatēts, ka iepriekš minētos nodibinājumus apzīmē ar dažādiem terminiem, tādiem kā „institūts”, „orgāns”, „institūcija” vai „iestāde”.¹⁶⁸

Šos terminus var tulkot arī kā sinonīmus,¹⁶⁹ tomēr, vērtējot ES kā valstij līdzvērtīgu tiesību subjektu, būtu nepieciešams konstatēt, vai kopumā ir iespējams piemērot, piemēram, Valsts pārvaldes iekārtas likumā,¹⁷⁰ noteiktās definīcijas attiecībā uz ES institūcijām.

Tādā veidā faktiski ir iespējama interpretācija, ka Parīzes un Romas līgumos *jau sākotnēji* iekļauts pietiekami plašs deleģējums Asamblejai, Padomei, Komisijai un Tiesai darboties starptautiskas organizācijas kā publiskas personas vārdā un izpildīt uzticētos uzdevumus jeb veikt

¹⁶⁷Komisijas paziņojums „Eiropa 2020” Stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un integrējošai izaugsmei. Brisele, 03.03.2010, COM(2010)2020 [aplūkots 2012. gada 20. jūnijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_LV_ACT_part1_v1.pdf

¹⁶⁸Terminu dažādība izriet no tiesību aktiem, piemēram, Lisabonas līguma, kā arī no citos resursos publicētās informācijas [aplūkots 2012. gada 20. jūnijā]. Pieejams: http://lv.wikipedia.org/wiki/Eiropas_Parlaments

¹⁶⁹Angļu-latviešu *nodokļu terminu vārdnīca*. R.: RTU, 2006; *Eiropas Savienības terminu vārdnīca*. R.: UNDP, 2004; Eiropas Savienības tiesību aktos lietotie juridiskie termini (LZA TK prot. Nr. 7/1048, 31.08.2004); *Ekonomikas skaidrojošā vārdnīca*. R.: Zinātne, 2000; *Juridisko terminu vārdnīca*. LZA TKterminoloģija 8. R.: Liesma, 1970; Eiropas Savienības dokumentos lietotie termini (LZA TK prot. Nr. 1/1019, 19.02.2001), kā arī Akadēmisko terminu datubāze [aplūkots 2012. gada 20. jūnijā]. Pieejams: <http://termini.lza.lv>

¹⁷⁰Valsts pārvaldes iekārtas likums, LV, 94 (2669), 21.06.2002.; Ziņotājs, 14, 25.07.2002., stājas spēkā 01.01.2003., ar grozījumiem līdz 13.05.2010., LV, 82 (4274), 26.05.2010., stājas spēkā ar 15.06.2010.

noteiktu pārvaldes funkciju „saskaņā ar pilnvarām, ko tām piešķir šis Līgums,”¹⁷¹ attiecībā pār tiešajiem (klasiskajiem) starptautisko tiesību subjektiem, kas noslēguši atbilstošos līgumus dalībvalstīm. Lai vienas tiesiskās telpas ietvaros veidotu vienotu izpratni par jebkuru izpētes objektu, ir nepieciešama arī vienota izpratne par tiesību avotos lietotajiem terminiem, jēdzieniem un to saturu.¹⁷²

Tas nozīmē, ka atkarībā no tā, kā izprotams institucionālais mehānisms un kā uztverama tā struktūra, veidojas izpratne un risinājumi saistībā ar ES organizatorisko struktūru un pārvaldības sistēmu. Zinātniskajā literatūrā ir sastopams pietiekami autoritatīvs un vērā ņemams viedoklis, ka nav vienotu priekšstatu par ES institucionālā mehānisma saturu,¹⁷³ bet ir vērā ņemami atzinumi, kas ir attiecināmi arī uz ES,¹⁷⁴ viennozīmīgi piekrītot, ka tās organizatoriskais mehānisms ir tās konstitūtu un tiem pakārtoto institūtu sistēma, ar kuru starpniecību starptautiska organizācija īsteno sev piešķirto kompetenci.

Jāatzīst, ka pētījumi liecina par to, ka nav striktas robežas starp konstitūtiem un institūcijām, jo konstitūtīvā attiecināmība tiek izmantota pietiekami plaši, t.i., konstituēto nodibinājumu apzīmējot ar terminu „institūcija” vai vēl biežāk pielietojot terminu „iestāde”.¹⁷⁵

Ja starptautiskas organizācijas institūcijas ir nekas vairāk kā tikai sabiedrības struktūras, kurās tiek pārraidītas sabiedrības vērtības un normas,¹⁷⁶ tas nozīmē, ka būtu nepieciešams tikai skaidri noteikt institūcijas, kurām ir piekritīgas pilnvaras īstenot *institucionālo un funkcionālo* padotību pār dalībvalstīm un kurām ir tiesības noteikt, kāda institucionālā sistēma dalībvalstīs ir nepieciešama, lai nodrošinātu vienotu ES *politisko* mērķu sasniegšanu.

Tomēr lielākā saturiskā problēma, kas izriet no šādi veidotā loģiskā sprieduma, ir saistīta ar to, ka, vērtējot (salīdzinot) ES pārvaldības sistēmu kā līdzvērtīgu valstij, ir iespējams identificēt

¹⁷¹Article 4, Treaty establishing the European Coal and Steel Community, signed 18 April 1951, 11951K/TXT [aplūkots 2011. gada 2. maijā]. Pieejams: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_ecsc_en.htm

¹⁷²Skat., piemēram, lūgumu EKT par jēdziena „tiesa, kam ir īpaša jurisdikcija krimināllietās” izpratni. Lieta C-60/12, 2012/C 109/12 OV, 14.04.2012, 7 lpp. [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:109:0007:0008:EN:PDF>

¹⁷³Право Европейского Союза. Учебник для вузов под ред. С.Ю. Кашкина. М.: Юристъ, 2008. с 227.

¹⁷⁴United Nation Juridical Yearbook, 1981, Decision No. 1 (5 June 1981): Louise de Merode et al. v. the World Bank Condition of employment, 137 pp. [aplūkots 2012. gada 15. februārī]. Pieejams: http://untreaty.un.org/cod/UNJuridicalYearbook/html/volumes/1981/dtSearch/Search_Forms/dtSearch.html Tribunāls pievērta uzmanību faktam, ka katrai starptautiskai organizācijai ir savs konstitūtīvais instruments, savas institucionālās struktūras, diferencētas funkcijas, sava kompetence un sava tiesībsubjektība.

¹⁷⁵Roney, A. *EC/ EU Fact Book. A Complete Guide*. Kogan Page Publishers, 2000. 27 pp.; Право Европейского Союза. Учебник для вузов под ред. Кашкина С.Ю. М.: Юристъ, 2008. с 229.

¹⁷⁶Hoult, Thomass F. *Dictionary of Modern Sociology*. New Yersey: Littlefield Adams&Co, 1969. 93 pp.

būtiskas atšķirības. Valsts *pārvaldes* institucionālajā sistēmā neietilpst *tiesu varas* (Eiropas Kopienų tiesa) un *likumdošanas varas* (Asambleja, Eiropas Parlaments, Eiropas Komisija¹⁷⁷) institūcijas, kā arī konstitūti¹⁷⁸ - jeb nodibinājumi, kuri tiesiski „izveidoti līdz ar pašu juridisko personu, bez kura juridiskā persona nevar pilnvērtīgi tiesiski darboties (tā nav rīcībspējīga) un kura maiņa vai likvidācija maina juridiskās personas būtību,” – tātad lielākā daļa nodibinājumu, kas definēti LES 13. pantā.

Autore atzīst, ka konstitūta noteikšana ir būtiska visos gadījumos, kad ir nepieciešams definēt katra nodibinājuma tiesisko statusu un tā attiecināmību pret citiem ES institucionālās sistēmas elementiem. Tomēr nepiekrīt viedoklim, ka tam nav nozīmes gadījumos, kad tiek izskatīts jautājums par pārnacionālās struktūras esamību kopumā, par tās iekšējās organizācijas sistēmu, jo, neskatoties uz katra nodibinājuma īpatnību, visi ir uzskatāmi par struktūras elementiem un veido vienu kopēju sistēmu. Turklāt nebūtu pamats piekrist viedoklim, ka katrs Eiropas Kopienas un ES (bet ne otrādi) *nodibinājums* vienlaikus ir uzskatāms par ES konstitūtu,¹⁷⁹ tomēr varētu piekrist, ka visu organizatorisko mehānismu, neņemot vērā konstitūta pilnvarojuma apjomus, bet tikai veidus, pietiekami vienkāršoti ir iespējams pakārtot noteiktiem varas institūtiem.

Ņemot vērā iepriekš norādīto, termins „*institution*”, kas lietots Parīzes un Romas līgumos, gan interpretācijā, gan esošajā latviešu valodas tulkojumā¹⁸⁰ ir vērtējams kā būtiski sašaurināts, saturiski izprotot katras minētās starptautiskās institūcijas sasaisti tikai ar līgumos noteikto uzdevumu izpildi. Iespējams, tāds termins lietots apzināti, jo ne Parīzes, ne Romas līgumi nenodibināja juridisku personu – Eiropas Kopienų, bet iedibināja dalībvalstu sadarbības mehānismu starptautiskai organizācijai deleģēto uzdevumu izpildei uz starptautiska līguma normu pamata, un šādu normu sistēmu ir pamats uzskatīt par noteiktiem, no atbilstīgā līguma izrietošiem tiesību institūtiem.¹⁸¹ Tas nozīmē, ka izveidotajai starptautiskajai organizācijai *kā juridiskai personai* bija *tiesībspēja*, bet *ne rīcībspēja*.

¹⁷⁷Piedēvējot konkrētajā gadījumā katram ES nodibinājumam noteikto varas funkciju ir izmantota informācija publiski pieejamos resursos: www.europa.eu [aplūkots 2012. gada 26. martā].

¹⁷⁸LZA Terminoloģijas komisijas 31.05.2002. lēmums Nr.14 „Par terminiem institūcija, konstitūts un orgāns”, LV, 84 (2659), 05.06.2002. [stājas spēkā 31.05.2002.].

¹⁷⁹Lai gan publiski ir pieejama informācija, ka ES „administratīvajā struktūrā” ir iekļauts arī Eiropas Ombuds, šo nodibinājumu nevar uzskatīt par konstitūtu [aplūkots 2012. gada 12. martā]. Pieejams: <http://publications.europa.eu/code/lv/lv-390500.htm>

¹⁸⁰Romas līguma tulkojums latviešu valodā [aplūkots 2012. gada 15. jūlijā]. Pieejams: <http://www.lu.lv/materiali/biblioteka/es/pilnieteksti/svarigakie/Romas%20ligumi%20%281957%29.pdf>

¹⁸¹Jakubaņecs, V. *Juridiski terminoloģiskā, skaidrojošā vārdnīca*. 3. papild. izd. Rīga, 2001; Матузов, Н.И., Малько, А.В. *Теория государства и права*. М.: Юристъ, 2005. с 315-316. ISBN 5-7975-0778-1.

Māstrihtas līgums ieviesa pietiekami būtiskas korekcijas, kuru rezultātā C pantā atsevišķi tika izdalīts pilnvarojums respektēt un paplašināt ES tiesību *institūtus*, savukārt līguma 3b.pantā¹⁸² atsevišķi tika izdalīts pilnvarojums Kopienām, tādējādi nosakot tās rīcībspēju un tiesībspēju kā juridiskai personai, neatsaucoties *šajā normā* uz tās tiesiski izveidotajām institūcijām¹⁸³ vispār. Par neloģisku varētu uzskatīt to, ka 4. pants tiek iekļauts Māstrihtas līgumā bez būtiskiem Parīzes vai Romas līgumu 4. panta grozījumiem. Tomēr šī panta iekļaušana ir pietiekami pamatota, ņemot vērā, ka konstitūtiem, bez kuriem juridiska persona pilnvērtīgi tiesiski nevar darboties, jābūt izveidotiem līdz ar pašu juridisku personu.

Jāpiebilst, ka tieši šim ES līgumam tika piedēvēti strukturālie grozījumi, kas izveidoja starptautiskas organizācijas darbības līdzību kā valstij ar federatīvu pārvaldības sistēmu, kas izpaudusies, piemēram, iedibinot vienotu pilsonības jēdzienu¹⁸⁴ u.tml. Tomēr varētu izteikt arī pietiekami apšaubāmu pieņēmumu, ka 3b. panta normas struktūra un kārtība līgumā ir vērtējama kā loģiska, lai *nodibinājumi*, kuriem to kompetences robežās piešķirtas tiesības nepastarpināti rīkoties starptautiskas organizācijas vārdā, īstenotu darbību ne *sevišķi skaidri noteikto* kompetenču ietvaros¹⁸⁵ un ievērojot *līdzvērtīgi definētos*¹⁸⁶ principus, piemēram, subsidiaritātes principu.¹⁸⁷

Saskaņā ar Māstrihtas līgumā iedibināto subsidiaritātes principu ES, tās nodibinājumus kā ES daļu un dalībvalstis *iespējams* izprast kā vienotu strukturālu kopumu, kuru noteiktā līmenī¹⁸⁸ reprezentē atbilstošie reālie konstitūti, kas apveltīti ar publisko varu (ar pilnvarojumu *faktiskai*

¹⁸²Article C, Article 2b, Treaty on European Union. *Official Journal*. C 191, 29 July 1992 [aplūkots 2012. gada 15. jūlijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/lv/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>

¹⁸³Angl. „establishment” „authority” vai „institution”.

¹⁸⁴Article 8, Treaty on European Union. *Official Journal*. C 191, 29 July 1992 [aplūkots 2012. gada 15. jūlijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/lv/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>

¹⁸⁵Kuklis, P. *The principle of Subsidiarity, in Fiscal Decentralization Initiative for Central and Eastern Europe*. 2000, 10 pp. [aplūkots 2011. gada 12. janvārī]. Pieejams: <http://www1.worldbank.org/wbiep/decentralization/FDIRreadings/untitl3.htm>

¹⁸⁶Estella, A. *The EU Principle of Subsidiarity and Its Critique*. Oxford Studies in European Law, 2002. 2 pp.

¹⁸⁷Minētais princips, nostiprināts Vienotā Eiropas akta 130r. pantā, bet darbojās kā paražu tiesība jau ilgi pirms šī līguma grozījumu izdarīšanas. Vairāk: Dehousse, R. *Europe after Maastricht. An Ever Closer Union?* Munich: Verlag CH Beck, 1994. 25 pp.

¹⁸⁸Marks, G. *Structural policy and Multi-level governance in the EC*. In Cafruny A.W. and Rosenthal G.G. (eds). *The State of the European Community*. Vol. 2. *The Maastricht Debates and Beyond*. Burnt Mill: Longman, 1993. 391-411 pp.

rīcībai ar to), un kuru rīcība tiek *pierēķināta*¹⁸⁹ ar valstiskām pilnvarām apveltītajam abstraktajam (tiesībspējīgam) starptautisko tiesību veidojumam – juridiskai personai.¹⁹⁰

Ja hipotētiski pieņem, ka ES konstitūtiem tika pierēķināta katras dalībvalsts kā juridiskas personas pašu darbība *ekskluzīvās, dalītās un atbalsta* kompetences jomā, tas nozīmē, ka šādiem (abu līmeņu) konstitūtiem būtu nepieciešams tieši un nepastarpināti sadalīt savā starpā atbilstošo valstisko pilnvarojumu. Ja visaptverošās kompetences īstenošanas tiesības valstī tiek sadalītas starp tās konstitūtiem tādā veidā, ka visu konstitūtu kompetenču summa veido valsts kopējo, visaptverošo kompetenci, kuras robežas nosaka konstitūcija un vispārējie tiesību principi, tas nozīmē, ka arī tādā strukturālā kopumā, kurā ir noticis kompetenču sadalījums, to summārā vērtība nevarētu mainīties no saskaitāmo izvietošanas kārtības¹⁹¹.

Nedaudz pievēršot uzmanību Māstrihtas līguma F panta pirmās daļas saturam,¹⁹² kopumā tas būtu uzskatāms par deklaratīvu, ja neņem vērā, ka viens no modernās demokrātiskās valsts pamatprincipiem ir varas dalīšanas princips, kas konceptuāli ir vispiemērotākais *pierēķina* īstenošanai starp konstitūtiem, t.sk. daudzlīmeņu pārvaldības sistēmas ietvaros izveidojot savstarpējas atkarības¹⁹³ (līdzsvara un atsvara)¹⁹⁴ sistēmu.

Arī atbilstoši EKT spriedumam lietā C-70/88¹⁹⁵ institucionālā līdzsvara principa nodrošināšanai nepieciešama *tikai* valstiska pilnvarojuma piešķiršana dažādām ES institūcijām, kurām ir deleģēta noteikta loma ES institucionālajā struktūrā, un, lai īstenotu tos uzdevumus, kuri ir noteikti ES. Ja prezumē, ka ES institucionālā sistēma darbojas kā vienotu un arī *nacionālo* interešu paudēja, tad autore viennozīmīgi piekrīt viedoklim, ka tai nepieciešams darbības pamats,

¹⁸⁹Juridiskā „pierēķināmība” (accountability) ir juridiska saite, kas sasaista viena tiesību subjekta rīcību ar citu tiesību subjektu, tā kā šī rīcība tiesiski tiek uzskatīta par otrā tiesību subjekta rīcību (ar no tā izrietošām sekām, it īpaši juridisko atbildību).

¹⁹⁰Dišlers, K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. Rīga, 1930, 38.-47. lpp., Sajo, A. *Limiting Government: An Introduction to Constitutionalism*. Central European University Press, 1999. 54 pp.

¹⁹¹Vispārējās algebras komutatīvo metodi raksturojošais pārvietošanas (pierēķina) likums.

¹⁹²Līguma par Eiropas Savienību konsolidētās versijas 4. pants. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. C83/13, 30.03.2010.

¹⁹³Van Nuffel, P., Lenearts, K. *Constitutional Law of the European Union*. 3rd edition. Sweet & Maxwell, 2011. 557-562 pp.

¹⁹⁴Angl. *Checks and balances*. Skat. arī Satversmes tiesas 24.03.2000. spriedums Nr.04-07 (99) „Windau” lietā, §3. *Latvijas Vēstnesis*. 29.03.2000., Nr.113-114,

¹⁹⁵21.p, Judgment of the Court of 22 May 1990. European Parliament v Council of the European Communities. Case C-70/88 [aplūkots 2012. gada 25. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61988CJ0070 :EN:HTML>

kas veidots, izteikti delikāti līdzsvarojošot un labticīgi īstenojot pārstāvamās intereses¹⁹⁶ gan horizontālā, gan vertikālā līmenī attiecībā pret citiem ar valstiskām pilnvarām apveltītiem sistēmas elementiem un nosakot pietiekami būtiskas sankcijas par institucionālā līdzsvara principa neievērošanas pārkāpumiem.¹⁹⁷

Turklāt arī kompetenču sadalījuma rezultātā starp ES un dalībvalstu konstitūtiem nevar secināt par katra konstitūta *ekskluzīvu piekritību* vienam no trim valsts varas atzariem. Veidojot „līdzsvara un atsvara” sistēmu, ir jāpieļauj noteikta apjoma atkāpes no *idealizētās ekskluzīvās piekritības*. ES konstitūtu statuss *pietiekami* detalizēti ir noteikts dibināšanas līgumos, kā arī jautājumi par tiem piekritīgajām valstiskajām pilnvarām vai piekritībai kādam valsts varas atzaram ir pietiekamā apmērā atrunāti zinātniskajā literatūrā, lai tam atkārtoti pievērstu īpašu vērību šī darba kontekstā. Tomēr kā būtisks nosacījums ir akcentējami konstitūtiem piekrītošā atsevišķa *atbildības* joma, piemēram, Eiropas Komisijai pamatdarbības princips ir komisāru neatkarība un garantētais aizliegums pieņemt jebkādus norādījumus, t.sk. no dalībvalstu pārstāvjiem¹⁹⁸ Autores skatījumā pietiekami nozīmīga Eiropas Parlamenta atbildības joma ir absolūtā vairākuma balsojuma īstenošana jautājumos par jaunu dalībvalstu uzņemšanu, piekrišana starptautautisko līgumu noslēgšanai un amatpersonu norīkošanai Eiropas Komisijā. Tomēr viennozīmīgi arī šajā kontekstā varētu būt aktuāls jautājums par to, kādu sankciju veidā rezultējas ES konstitūtu neatbilstoši īstentās tiesības un pienākumi.

Ar Lisabonas līgumu Māstrihtas līgumā definēto konstitūtu skaits ir palielināts par divām vienībām. Tomēr attiecībā par LES 13. pantā norādītajiem konstitūtiem ir būtiski uzsvērt, ka no formālās loģikas principa, ja pieņem, ka ES ir veidota pēc federālas valsts modeļa, tad katra tās konstitūta uzdevums, kura izpildi nodrošina atbilstoši cilvēkresursi, viennozīmīgi jāpierēķina attiecīgā konstitūta rīcībai, savukārt šī konstitūta rīcībai jābūt pierēķinātai ES kā juridiskai personai. Tas nozīmē, ka atbilstošā ES konstitūta amatpersonas rīcībai jābūt vērtējamai kā ES rīcībai no tās izrietošajām juridiskajām sekām un atbildību, līdzīgi kā dalībvalstu konstitūtu amatpersonu rīcība ir *tieši identificējama* ar valsts rīcību.

Atbilstoši iepriekš norādītajam Ministru padomi *iespējams pat varētu pietiekami pamatoti* uzskatīt par ES *divlīmeņu pārvaldības* sistēmas konstitūtu – dalībvalstu ministri, kas iekļaujas katras dalībvalsts konstitūtā ES līmenī nodrošina pārstāvamās dalībvalsts interešu identificēšanu

¹⁹⁶Van Nuffel, P., Lenearts, K. *Constitutional Law of the European Union*. 3rd edition. Sweet & Maxwell, 2011. 560 pp.

¹⁹⁷25.p, Judgment of the Court of 23 April 1986. Parti écologiste „Les Verts” v European Parliament. Case 294/83 [aplūkots 2012. gada 25. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61983J0294:EN:HTML>

¹⁹⁸LES 17. pants.

un aizstāvību noteiktā jomā, t.i., darbojoties uz dalībvalsts konstitucionālā likumā piešķirtās pārstāvības varas pamata, noslēdz *pārstāvamajam* saistošus tiesiskos darījumus un izdara gribas izteikumus. Tomēr Ministru padomei kā ES konstitūtam iztrūkst *tiešā identificējamība* ar ES.

Tādā veidā pārnacionālītāti lēmumu pieņemšanā ir iespējams pierēķināt ES konstitūtam, kurā institucionalizēts nekas vairāk kā tikai starpvaldību sadarbības mehānisms.¹⁹⁹

Nemot vērā jau iepriekš norādītos argumentus, viennozīmīgi sarežģīti, gandrīz neiespējami ir apzināt Eiropadomi kā konstitūtu, it īpaši vērtējot šī *konstitūta sastāvu* no starptautisko tiesību viedokļa, kā arī attiecinot uz šo konstitūtu definīciju par *pilnvērtīgu tiesisku* darbību, kuras maiņa vai likvidācija varētu mainīt juridiskās personas būtību.

Turklāt, kā piemēru izvērtējot Latvijas konstitūta – prezidenta – kā valsts vadītāja vai Ministru prezidenta kā valdības vadītāja²⁰⁰ *deleģējumu iesaistīties (iespējamā) ES divlīmeņu* pārvaldības sistēmā atbilstoši LES 15. panta nosacījumiem, var konstatēt, ka iespējamais (zemākā vai atbilstošā) *līmeņa* tiesību institūts ir konstituēts LR Satversmes 68. pantā²⁰¹ ar noteiktu mērķi, kas līdzvērtīgs LES un LESD iekļautajiem nosacījumiem par demokrātiju.²⁰² Ja varētu pieņemt, ka *izpratne* par pilnvarojuma nepieciešamību – *demokrātijas stiprināšana* – ir pietiekami skaidri definēta, tad ne sevišķi skaidri noteikts ir tieši *pilnvarojuma apjoms* no nacionālā līmeņa uz starptautisko, kā arī šādas dalībvalstu nacionālās pārstāvības konstituēšanas *nepieciešamība* līgumā, jo tā vairāk būtu raksturīga federācijas subjektam.

Ja „*demokrātijas stiprināšanas*” nosacījumi tiek *pierēķināti* atbilstošiem LES noteiktiem konstitūtiem un tiem ir saistoši atbilstoši izpildāmo darbību nosacījumi, tad varētu *pieņemt*, ka, piemēram, Latvijas Republikas valsts vadītāja, t.i., prezidenta, pilnvarojums Eiropadomei, kā konstitūtam būtu uzskatāms par izrietošu no LR Satversmes 40. panta – veikt darbības, kas sekmētu Latvijas valsts un tās iedzīvotāju labklājību, saglabāt dalībvalsts konstitucionālo kārtību, 41. panta – nodrošināt starptautisko reprezentāciju un diplomātisko pārstāvju iecelšanu, 42. panta – pieņemt lēmumus kā bruņoto spēku virsvadītājam, lai saglabātu mieru, novērstu konfliktus un

¹⁹⁹Мещерякова, О. *Наднациональность в праве Европейского Союза и проблема суверенитета*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук, 2010 [aplūkots 2012. gada 14. jūlijā]. Pieejams: http://eulaw.ru/files/autoreferat/autoreferat_meshcheryakova.pdf

²⁰⁰Latvijas Republikas Satversmē noteiktās valsts varas institūcijas – Saeima, Valsts prezidents, Ministru kabinets, Tiesa, Satversmes tiesa, Valsts kontrole –, kurām to kompetences robežās piešķirtas tiesības nepastarpināti rīkoties valsts vārdā, ir uzskatāmas par konstitūtiem. Vairāk: 31.05.2002. LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr.14 „Par terminiem institūcija, konstitūts un orgāns”, LV, 84 (2659), 05.06.2002.

²⁰¹Likums „Latvijas Republikas Satversme”, LV, 43, 01.07.1993., stājas spēkā 07.11.1922., ar grozījumiem līdz 08.04.2009., LV, 66 (4052), 29.04.2009.

²⁰²LES preambula, 2., 21. pants, LESD 165., 222. pants, 29. protokols, Deklarācija attiecībā uz LES 16. panta 4. punktu un LESD 238. panta 2. punktu.

stiprinātu starptautisko drošību saskaņā ar ANO Statūtu mērķiem un principiem, Helsinku Nobeiguma akta²⁰³ principiem un Parīzes Hartas²⁰⁴ mērķiem, tostarp attiecībā uz ārējām robežām, un no 47. panta – par likuma ierosināšanas tiesībām, kas potenciāli varētu rezultēties Eiropadomes sniegtajā ziņojumā Eiropas Parlamentam.

Tomēr, ja šādā veidā, balstoties uz pieņēmumu par divu līmeņu pārvaldības sistēmas *esamību* ES, gan ES, gan nacionālajiem kontitūtiem tiek pierēķinātas piekrītošās norādītās pilnvaras, ir pietiekams pamats uzskatīt, ka ir izveidojusies konfliktējoša situācija ES līgumos neatbilstoši definēta tiesību *institūta* rezultātā. Tas uzskatāmi ir norādīts attēlā (skat. 3. attēlu).

3. attēls. Kompetenču pierēķina grafiskais attēlojums

Atbilstoši attēlā norādītajam ne dalībvalsts vadītājs, ne likumdevējs (parlaments), ne tiesu vara *faktiski* nevar nodalīt daļu no pašu dalībvalsts konstitūtu kompetences citā (*augstākā*) pārvaldības līmenī.

Savukārt Eiropadomes kompetencē saturiski ir iekļauti priekšnosacījumi darbībai noteiktā *dalībvalstu pārstāvības* līmenī, bet tādā gadījumā būtu nepieciešams īpašs deleģēšanas institūts, kas izpaužas kā kontrole un atbildība nevis no ES konstitūtu, bet gan tieši no dalībvalstu puses par piešķirtā pilnvarojuma apjoma izpildi.

Otra Eiropadomes kā konstitūta noteikšanas teorētiskā problēma ir saistīta ar to, ja pieņem, ka tiesības *deleģēt daļu* no dalībvalsts konstitūcijā noteiktās *kompetences sev padotām iestādēm* ir tikai izpildvarai, Latvijas gadījumā – Ministru kabinetam –, jo izpildvara nevar veikt pietiekami apjomīgus uzdevumus tikai augstākā pārvaldības līmenī, tas nozīmē, ka faktiski Eiropadomei kā *konstitūtam* piekrītošās noteiktās funkcijas, ar tam nepieciešamo atbildību un kontroli gan tieši,

²⁰³Helsinki Final Act. Helsinki, 1975 [aplūkots 2012. gada 14. jūlijā]. Pieejams: <http://www.osce.org/mc/39501?download=true>

²⁰⁴Charter of Paris A New Europe: A New Era of Democracy, Peace and Unity. Signed Paris, 19 - 21 November 1990 [aplūkots 2012. gada 14. jūlijā]. Pieejams: <http://www.osce.org/mc/39516>

gan pastarpinātā veidā no dalībvalstu puses pilnvērtīgi var nodrošināt Ministru padomes darbam deleģētie dalībvalstu *valdību* pārstāvji.²⁰⁵

Tomēr būtu pietiekami loģiski kā ES konstitūtu noteikt nevis Eiropadomi, bet gan *Eiropadomes priekšsēdētāju* ar tam piekritošo dalībvalstu vadītāju tikšanās koordinēšanu ne tikai horizontālā līmenī, bet arī ar citiem ES konstitūtiem vai to vadītājiem. Šādu uzskatu pamato tas, ka ES konstitūtiem piekritošo lēmumu pieņemšanas institucionalizācijas saturs ir jāskata kā tieši izrietošs no dibināšanas līgumiem, kurus formulējis sākotnējais starptautisko tiesību subjekts, kas arī dibinājis starptautisko organizāciju savu mērķu sasniegšanai, bet ne otrādi.²⁰⁶ Autore atzīst par nepieciešamību norādīt arī to, ka nebūtu loģiski uzskatīt dalībvalstu vadītājus par ES konstitūta Eiropadomes padotības institūcijām, jo deleģējuma loģiskā struktūra ir izrietoša no sākotnējā starptautiskā publiskā tiesību subjekta gribas. Ja kompetenču nodošana jebkurai starptautiskai organizācijai viennozīmīgi ir saistīta ar valsts varas (suverenitātes) ierobežojumiem, jo dalībvalsts konstitūti nevar tikt skatīti atrauti no valsts, tad 3. attēlā norādītais uzskatāmi parāda to, ka arī ekskluzīvās kompetences jomā ES *nav līdzvērtīgs* valstij tiesību subjekts. *Nebūtu loģiski*, ka dalībvalsts vadītājam būtu ierobežotas kaut vai šajā jomā tiesības pārstāvēt savas valsts politiskos uzskatus ārpolitikas jautājumos (skat. vairāk 4. nodaļā).

Papildu iepriekš norādītajam esošie dalībvalstu vēsturiskie piemēri ar līgumā noteikto balsu skaitu, dalībvalstu pievienošanos, tiesas nolēmumiem, balsojumu par noteikta satura jautājumiem, piemēram, arī Līguma par Eiropas Savienības konstitūciju ratifikācija u.tml., jau pietiekami pamatoti norāda uz to, ka ES konstitūtiem piekritošo funkciju strukturēšana pēc līdzības ar federālu pārvaldības sistēmu kopumā nav vērtējama kā atbilstošākā, lai gan ES konstitūtiem piekritīgā neatkarība vērtējama kā veicinošais faktors paplašināt²⁰⁷ tiem deleģētās dalībvalstu kompetences, kas nostiprinātas dibināšanas līgumos.

Lai arī Lisabonas līgums „likvidēja” ar Māstrihtas līgumu nodibināto trīs pīlāru struktūru, šī dalījuma faktiskās sekas nav bijis iespējams svītrot ar līguma grozījumiem. Saskaņā ar LES 24. panta nosacījumiem atbildība par kopējās ārējās un drošības politikas īstenošanu lielākoties ir piekritīga divām konstitūētām *starpvaldību* institūcijām – Eiropadomei un Ministru padomei –, kā

²⁰⁵Tādu valsts konstitūtu kā prezidents, parlaments, tiesa, resursu kontrole izveidotās padotības iestādes nevar realizēt kādu valstiska pilnvarojuma uzdevumu, t.i., visu vai daļu no konstitūta kompetences, bet var darboties tikai kā attiecīgā konstitūta apkalpojošā iestāde.

²⁰⁶Ir pietiekams pamats uzskatīt, ka šī izpratne praksē var būt pietiekami nozīmīga atbildības, zaudējumu atlīdzības vai regresa gadījumos.

²⁰⁷Article 36., 38., 39., European Parliament, Financial Perspective 2007-2013. Working document Nr.21 on the organisation of the Financial Perspective after 2006: timeframe, structure and flexibility [aplūkots 2012. gada 24. februārī]. Pieejams: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dt/548/548936_548936_en.pdf

arī LES un LESD ir ticis saglabāts dalībvalstu pārstāvju vienprātības principa ievērošanas un sadarbības starp dalībvalstu *tiesībsargājošo iestādēm* nosacījums. Tātad, joprojām otrā pīlāra elementi ir vērtējami kā autonomas sadarbības virzieni. Arī šādai situācijai ir loģisks skaidrojums, jo gan otrais, gan trešais pīlārs katrai dalībvalstij kā starptautisko publisko tiesību subjektam ir *īpaši* piekritīgā, *oriģinālā* pārvaldības joma. Dalībvalstis neapvieno nacionālo suverenitāti kopējās ārējās un drošības politikas jomā un tieslietu un iekšlietu jautājumos.²⁰⁸ Gadījumā, ja kopējā ārējā un drošības politika, kā arī sadarbība iekšlietu un tieslietu jomā tiktu īstenota saskaņā ar *komunitāro pārvaldības* metodi, tad *federālās* pārvaldības īstenošanai ES līmenī pār šo jomu būtu nepieciešami pietiekami nozīmīgi dalībvalstu valstisko pilnvaru (suverenitātes) ierobežojumi.

ES Augstais pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos nav noteikts kā ES konstitūts. Lai gan zināmu kompromisu iepriekšējo divu pīlāru jomā bija paredzēts sasniegt, ieviešot attiecīgo amatu, šobrīd viennozīmīgi nav iespējams apgalvot, ka tas ir ticis panākts. ES Augstā pārstāvja pilnvarām ir tikai reprezentējoša nozīme, savukārt noteicošos lēmumus konceptuāli pieņem Ministru padome un Eiropadome²⁰⁹ tās dalībvalstu vadītāju vārdā, bet, piemēram, citos ārpolitikas jautājumos (t.sk., sociāli ekonomiskajā sfērā) šo pilnvarojumu joprojām īsteno Eiropas Komisija.

Raksturojot ES organizatorisko mehānismu jeb konstitucionālo kārtību, būtiski ir arī apzināt tiesiskos pamatus *valstij līdzvērtīgā tiesību subjekta* konstitūtu un institūciju darbībai un iestāžu dibināšanai, t.i., atbilstošos tiesību institūtus. Zinātniskajā literatūrā pietiekami pamatoti norādīts, ka minēto ES konstitūtu un citu institūciju tiesību sistēma ir dinamiska un tai ir raksturīga tendence modificēt gan pašas institūcijas, gan tiem piekritīgās funkcijas.²¹⁰ Dotie apsvērumi tieši attiecas uz dibināšanas līgumos un tiem pievienotajos protokolos iekļautajām tiesību normām un nosacījumu kopumu, kas ir pamats ES tiesas, Eiropas Centrālās bankas un citu pārnacionālu institūciju darbībai.²¹¹ Tomēr iepriekš norādītajiem *konstitūtiem* un citām ES institūcijām piekrītošās tiešās, nepārprotamās, neradošās vairāk nozīmīgu interpretāciju normas (atšķirībā no normām par ES tiesisko statusu) ir tiesiskais pamats, kas liecina ne tikai par leģitimitāti,²¹² bet arī par iekļauto tiesību un pienākumu īstenošanu vai īstenojamo efektivitāti.

²⁰⁸Informācija no Eiropas drošības pētījumu institūta. Pieejams: <http://www.iss-eu.org>; Informācija no Eiropas Savienības Satelīta centra. Pieejams: <http://www.eusc.org> [aplūkoti 2013. gada 14. maijā].

²⁰⁹LES 24. pants.

²¹⁰Топорнин, Б.Н. *Европейское право*. М.: Юристъ, 1998. с 312-313. ISBN 5-7975-0061-2.

²¹¹*Право Европейского Союза*. Учебник для вузов, под ред. Кашкина С.Ю. М.: Юристъ, 2008. с 231-233.

²¹²Silbey, Susan S. *Legal Culture and Cultures of Legality*. Handbook of Cultural Sociology, eds: John r.Hall., 2010. 470-480 pp.; Каландаришвили, З. Теоретико-правовой анализ понятийно-категориального аппарата правовой культуры. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*. 2009,

Ņemot vērā iepriekš norādīto, ir pietiekams pamats uzskatīt, ka šobrīd ES nav izdevies izveidot vienotu ES pārvaldības struktūru, lai gan ES vēsturiskajā attīstības gaitā mēģināja to darīt. Ja ES esošo attiecību esamībai ir pietiekami pamatoti piedēvēt ne tikai divlīmeņu, bet vairāklīmeņu pārvaldības sistēmas esamību, tad joprojām ir aktuāls jautājums par zinātnisko teoriju piemērošanu šādas pārvaldības noteikšanai. Angļu valodā terminu „*multilevel governance*” pretstata terminam „*government*”. Daudzlīmeņu pārvaldība vairāk tiek izprasta kā decentralizēta administratīvā pārvaldība, nevis hierarhiski pakārtota vienotā sistēmā. Zinātniskajā literatūrā tiek piedāvāti arī atšķirīgi termini, ar kuriem apzīmēt ES pārvaldības – „*governance*” – sistēmu, piemēram, līdzvadība, reglamentācija, pārvaldāmība. Ņemot vērā *pierēķina* teorijas un sistēmas pastāvēšanu, nav iespējams pētīt pārvaldības procesu tikai kā neatkarīgu publisko tiesību subjektu starptautiskās *horizontālās* attiecības,²¹³ kurās nav iespējams identificēt vienotu varas centru.

4. attēls. ES pārvaldības sistēmas attēlojums

Teorētiski atbilstoši 4. attēlā norādītajam ir iespējams *diferencēt* dalībvalstu starptautiskajā līgumā iekļauto pilnvarojumu izveidotās starptautiskās organizācijas konstitūtiem nodrošināt *iekšējo* konstitucionālo kārtību, kurai raksturīga īpaša administratīvi tiesisko attiecību vai pārvaldības procedūru esamība starp ES *nodibinājumiem* un dalībvalstīm, un dalībvalstu

Nr.87, c 125-129; Гуляихин, В.Н. Правовая культура как объект научного исследования: методологические подходы, структура и критерии оценки. *Вопросы права и политики*. 2013, № 4, с 135-158.

²¹³Stone, D. Global Public Policy, Transnational Policy Communities and Their Networks. *Journal of Policy Sciences*. University of Warwick, 2008. 8 pp.

pilnvarojumu ES kompetencei *ārējo* attiecību īstenošanai. Tomēr praktiski šādā sadalījumā var konstatēt vairākas specifiskas īpatnības. Piemēram, ja standartizētā hierarhiskās pārvaldības modelī viens un tas pats subjekts nevar būt vairāku pārvaldības (varas dalījuma) struktūru dalībnieks, tad ES pārvaldības sistēmā šāda iespēja pastāv, it īpaši, ja pārvaldības sistēma koncentrējas uz noteiktu uzdevumu izpildi. Tas hipotētiski norāda uz to, ka šādā pārvaldības līmenī hierarhija tiek „izskausta” un tāda sistēma konceptuāli atbilst globālās pārvaldības definīcijai, kas identificējas ar valstu telpiskās lokalizācijas pārsniegšanu, politisko ekspansiju un kontroli pār valstu robežām.²¹⁴ Tikai šādā gadījumā provizoriski nebūtu iespējams nošķirt jebkādas definētos līmeņus – nacionālos, pārnacionālos, subnacionālos u.tml. –, bet šādu līmeņu identificēšana ES pārvaldības sistēmā ir iespējama.

Attēlotā (skat. 4. attēlu) tīklveida pārvaldības sistēma tiek raksturota kā pietiekami stabila un ilglaicīga, kas varētu nodrošināt resursu mobilizāciju, lai organizētu kolektīvās vai paralēlās darbības, kuras virzītas uz vienota politiska mērķa sasniegšanu.²¹⁵ Vienlaikus tas norāda arī uz to, ka potenciāli starpvaldību sadarbība šādā ES tīklveida pārvaldības sistēmā samazinās.

Jāpiebilst, ka vairāklīmeņu pārvaldības teorija šobrīd ir vienīgais līdzeklis, lai izskaidrotu ES notiekošos sadarbības procesus starp līgumā identificētajiem tiesību subjektiem, bet šī teorija pat bez citu teoriju papildinājumiem ģenerē jaunas hipotēzes, t.sk. jau autores izvirzīto, kā arī to, vai tiešām ES pastāv īpaša vairāklīmeņu pārvaldības sistēma, nevis sistēma, kurā centrālā vara pieder dalībvalstīm. Var piekrist viedoklim,²¹⁶ ka vairāklīmeņu pārvaldības sistēmas esamība varētu veicināt dalībvalstu nacionālā pārvaldības potenciāla palielināšanos. Viennozīmīgi ES dalībvalstu sadarbības līmenī šādas pārvaldības sistēma (*vai tās legalizācija*) var būt novērtēta kā augsts kompromisa līmenis, it īpaši attiecībā uz atšķirīgām lēmumu pieņemšanas metodēm.²¹⁷

ES *ārējo* darbību raksturo nevis pašas starptautiskas organizācijas kā tiesību subjekta esamība vai tās „normatīvā vara” (*normative power*), bet tieši ES īpaša *pārvaldības sistēma*, kura

²¹⁴Стрежнева, М. „Трансправительственные сети” в ЕС. Международные процессы. *Журнал теории международных отношений и мировой политики*. 2008, январь-апрель, том 6, №1.

²¹⁵Marks, G. Structural policy and Multi-level governance in the EC. Cafurny A. and Rosenthal G. (ed.). *The State of the European Community: The Maastricht Debate and Beyond* (Boulder 1993) 391-411pp.; Peters, B.G., Pierre, J. Multi-level Governance: a View from the Garbage Can. *Manchester Papers in Politics: EPRU Series*. №1. 2002; Стрежнева, М. Сетевой компонент в институциональном устройстве Европейского Союза. *Международные процессы. Журнал теории международных отношений и мировой политики*. 2005, сентябрь-декабрь, том 3, №3 (9).

²¹⁶Moravcsik, A. In Defense of the Democratic Deficit: Reassessing Legitimacy in the European Union. *Journal of Common Market Studies*. 2002, vol.40, Nr.4, 606 pp.

²¹⁷Шемятенков, В.Г. *Европейская интеграция. Международные отношения*. М., 2003. с 335.

ietekmē citas starptautiskas sistēmas²¹⁸ vai starptautisko tiesību subjektus. Tas norāda uz ES piemītošo tiesībsubjektību *starptautisko tiesību* jomā. Nebūtu pamata noliegt, ka Lisabonas līgums neatrisina būtiskāko ES problēmu – tas neveido vienotu monolītu struktūru, jo noteiktas pārvaldības jomas ir atstātas īstenošanai starpvaldību līmenī, kas rada pamatu identificēt būtiskus *izņēmumus* attiecībā uz vienotu izpratni par ES tiesībsubjektību. Tomēr tieši strukturālā pārskatāmība nodrošina iespēju apzināt ES pārvaldības sistēmā katra ar līgumu nodibinātā (pārnacionālā) elementa sadarbības nozīmi un mehānismu ar dalībvalstu *konstitūtiem un/vai to padotībā esošajām* iestādēm (nacionālie institucionālie elementi).

Lai arī minētie jautājumi ir tikuši vērtēti kā „klupšanas akmens” visā ES vēsturiskās attīstības procesā, autore uzskata, ja *ir iespējams atzīt* noteiktu konstitūtu esamību, tad *ir iespējams identificēt*, ja ne ES federālās, tad ES *specifisko* pārvaldības tiesību institūtu, kā arī noteikt nepieciešamos priekšnosacījumus šāda tiesību institūta atzīšanai.

1.4. Eiropas Savienības pārvaldības tiesību institūta identificēšana

Neskatoties uz iepriekš tika konstatēti strukturālie trūkumi, ES kā tiesību subjekta padziļinātas izpētes rezultātā būtu nepieciešams noskaidrot esošās tiesību sistēmas²¹⁹ kopsakarības ar šīs sistēmas tiesību fenomenu, kas veido tās pārvaldības tiesību virsbūvi kā pārvaldības tiesību institūtu²²⁰ (turpmāk – PTI) un šo tiesību īstenošanas mehānismu.

²¹⁸Schimmelfennig, F., Sedelmeier, U. Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research. *Journal of European Public Policy*. 2002, vol.9, Nr.4, 500-528 pp.

²¹⁹Konkrētajā gadījumā tiek izmantots zinātniskais viedoklis, ka ES tiesības ir īpaša pārnacionāla, dinamiskā attīstībā esoša tiesību sistēma, kurā iekļaujas Eiropas cilvēktiesību aizsardzības nosacījumi, Eiropas integrācijas tiesības, kas regulē attiecības, kuras veidojas integrācijas procesā. Tādā veidā ES tiesības tiek iedalītas institucionālajās tiesībās (normas, kas reglamentē konstitūtu un iestāžu dibināšanu un funkcijas) un materiālās tiesībās (normas, kas regulē ES mērķu sasniegšanas procesu). ES materiālās normas, tāpat kā arī citu valstu tiesības, var iedalīt nozarēs. Skat. vairāk: Энтин, Л.М. *Европейское право. Право европейского Союза и правовое обеспечение руниты прав человека*. М., 2005. с 3; Albi, A. *Implications of the European constitution. EU enlargement and the constitutions of Central and Eastern Europe*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2008. 204 pp.; Кашкин, С. Ю., Калиниченко, П. А., Четвериков, А. О. *Введение в право Европейского Союза*. Под ред. Кашкина С. Ю. 3-е изд., перераб. и доп. М.: «ЭКСМО», 2010. с 22.

²²⁰Zinātniskajā literatūrā termins „virsbūve”, kas skaidrots kā filozofisks jēdziens, izrietošs no vēsturiskā materiālisma, un promocijas darba ietvaros pamatā tiek skatīts kā vienotas sistēmas esamība un sabiedrības, kuras pamatā ir materiālās attiecības, veidošanās.

Protams, par diskutablu ir iespējams uzskatīt ES PTI pastāvēšanu kopumā,²²¹ tomēr autore uzskata, ka šajā kontekstā jautājumu iespējams skatīt, ņemot vērā teorijas atziņas, ka par tiesību institūtu tiek uzskatīts tiesību *sistēmas* pamatelements, kuru veido normu kopība, kas regulē noteiktu viendabīgu sabiedrisko attiecību veidu. ES tiesību *sistēmai*²²² ir raksturīgas tiesisko parādību sistēmiskās un funkcionālās *iekšējās* (strukturālās) saistības. Savukārt pārvaldības tiesību īstenošanas mehānisma ietvaros uzmanība tiek pievērsta funkcionalitātei un sabiedrisko attiecību regulēšanas procesam, bet esošā ES tiesību *sistēma* norāda uz struktūras elementu kopību un mijiedarbību, vienotību un tiesību dinamisko un statisko esamību.²²³

Arī ja ES tiesības tiek uzskatītas par kompleksu starptautisko tiesību *nozari*,²²⁴ ņemot vērā, ka komplekso nozari veido gan starptautisko publisko, gan starptautisko privāto, gan arī iekšvalstisko tiesību normas, tad, pirmkārt, atsevišķu nozaru un institūtu noteikšana nebūtu uzskatāma par kādu īpašu privileģējošu nosacījumu attiecībā pret ES tiesībām. Otrkārt, autore atbalsta pietiekami stabili zinātnisko uzskatu, ka, atzīstot ES konstitūtiem piemītošo pārnacionālismu un pārnacionālas pilnvaras, vēl nerodas pietiekami priekšnosacījumi, lai ES tiesības skatītu *bez sasaistes* ar starptautiskajām tiesībām.²²⁵ Tomēr uzskatu²²⁶ esamība par ES kā starptautisku organizāciju *sui generis*, kura dod pamatu nošķirt ES tiesības atsevišķā tiesību nozarē, autores ieskatā ir vērtējami pietiekami kritiski. Nav pareizi skatīt ES tiesības kā daļu no Eiropas tiesībām vai savietot šos jēdzienus kā vienu. Starptautiskās tiesības var skatīt, izdalot nozarēs gan pēc to piekritības noteiktiem reģioniem, gan starptautiskām reģionālām organizācijām, ja attiecīgās nozares tiesībām piekritīgs starptautisko publisko, starptautisko privāto un iekšvalstisko normu komplekss. Arī saskaņā ar 1975. gada 1. augusta Eiropas Drošības

²²¹Tiesību institūti ar laiku var izveidoties par patstāvīgām tiesību nozarēm vai apakšnozarēm atkarībā no virknes subjektīvu un objektīvu cēloņu esamības. Vairāk: Вовченко, Н.Н. *Очерки общей теории права*. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2009. с 365.

²²²Starptautiskās tiesības regulē noteiktu starptautisko attiecību veidu, savukārt starptautisko attiecību pārvaldības institūts būtu vērtējams kā īpašs attiecību veids šīs tiesību sistēmas ietvaros.

²²³Teorētiskās atziņas par tiesību institūtu: Алексеев, С.С. *Теория права*. Москва, 1994. с 241; Марченко, М.Н. *Теория государства и права*. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. с 640; Петров, А.В. *Теория государства и права*. Челябинск, 2002. с 156-174; Матузов, Н.И., Малько, А.В. *Теория государства и права*. 2-е изд. М.: Юрист, 2005. с 541.

²²⁴Piemēram, līdzīgi kā starptautiskās gaisa tiesības. Vairāk: Малеев, Ю.Н. *Международное воздушное право. Вопросы теории и практики*. М.: Междунар. отношения, 1986.

²²⁵Колодкин, Р.А. Фрагментация международного права. *Московский журнал международного права*. 2005. № 2, с 39.

²²⁶Малеев, Ю.Н. *Международное воздушное право. Вопросы теории и практики*. М.: Междунар. отношения, 1986. с 13-27.

un sadarbības apspriedes Helsinku noslēguma aktā noteiktajiem sadarbības principiem²²⁷ reģionalizācija starptautiskajās tiesībās nav vērtējama kā diferencēšanas (kā atšķirtības) priekšnosacījums. Norādīto pamato arī iepriekšējās apakšnodaļās un arī turpmāk dotais ES raksturojums.

Esošā normatīvi tiesiskā bāze, kas noteic procesuālo kārtību, nodrošina iespējas apvienot ES pastāvošās *starpinstitucionālās* attiecības, definējot tās kā *administratīvi procesuālās* attiecības. Tomēr nepastāv vienoti nosacījumi, kādā veidā tas būtu darāms, bet tiem arī būtu pietiekami būtiska loma. Būtu pārskatāmāk, ja atsevišķi tiktu nošķirti nosacījumi, piemēram, tiesību aktu izdošanai, aizliegumu īstenošanai, kontroles funkciju īstenošanai u.tml. Nav noliedzams, ka šādi nosacījumi pastāv, bet tie tiek noteikti, attiecinot uz konkrētu pārvaldības darbību, t.sk. tie tiek iekļauti dažādas nozīmes un atšķirīga juridiska spēka tiesību aktos, un arī ne visos gadījumos ir pietiekami skaidri izprotami. Turklāt būtisks ir jautājums par to, kuram nodibinājumam funkcionāli vai institucionāli būtu piekritīga ES administratīvi procesuālo normu izdošana. Tas norāda, ka administratīvi tiesiskās attiecības²²⁸ tās absolūtā un universālā variantā vēl nepastāv un esošo administratīvi procesuālo darbību veidu precīzāk būtu raksturot kā organizatoriski procesuālo, kas ir būtisks tiesību noteikšanas un tiesību piemērošanas funkciju izpildei, kurus īsteno ES konstitūti. Bet arī tas ir pietiekami plašs diapazons, kas nedod iespējas konkretizēt tā saturu, vēl jo vairāk, tā tipveida tiesisko noformējumu, tomēr nodrošina iespēju to *analizēt administratīvo tiesību teorijas kontekstā*.

Iepriekš norādītais pierāda, ka, piemērojot tiesību teorijas atziņas, ir iespējams atrast ES PTI raksturojošās pazīmes, tādas kā faktiskā satura viendabība, normu kompleksā daba, nošķirtība, pilnība u.c., kuru rezultātā ir iespējams identificēt to, ka attiecīgais tiesību institūts veic tikai vienu noteiktu regulatīvu uzdevumu un nerada kolīzijas²²⁹ ar citiem ES tiesību sistēmas elementiem.

Šajā pētījumā PTI netiek skatīts sākotnējā marksistiskā kontekstā, kurā katra tiesību institūta pirmatnējā un noteicošā loma tiek piedēvēta *gan* materiālajām normām, *gan*

²²⁷Helsinki Final Act. Helsinki, 1975 [aplūkots 2012. gada 14. jūlijā]. Pieejams: <http://www.osce.org/mc/39501?download=true>

²²⁸CCNM/SIGMA/PUMA(99)44/REV1, kā arī: European Governance, A White papers, Brussels, 25.7.2001, COM(2001) 428 final, Commisision of the European Communitis [aplūkots 2011. gada 25. jūlijā]. Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0428en01.pdf

²²⁹Kvalificējami viendabīgas sabiedriskās attiecības var būt identificētas ne tikai vienas tiesību nozares ietvaros, bet arī kā vairāku nozaru robežojums. Tiesību institūts, atšķirībā no tiesību nozares apvieno normas, kuras regulē tikai noteikta veida attiecību daļu. Tomēr jāņem vērā, ka zinātniskajās aprindās joprojām ir diskutabls jautājums par atsevišķu sistēmu elementu attiecināmību kādai tiesību nozarei vai apakšnozarei. Vairāk: Поляков, А.В., Тимошина, Е.В. *Общая теория права*. СПб., 2005. с 105-132.

ekonomiskajām attiecībām pret citiem tiesību institūtiem un attiecībām. ES izpētes kontekstā jēdziena „*pārvaldības tiesību institūts*” piemērošana ir saistīta ar iespēju pietiekami veiksmīgi raksturot dalībvalstu un sabiedrības lomu tiesību normu veidošanās procesā, kad dabisku, vēsturiski un politisku apstākļu veidošanas rezultātā nepieciešamas aktīvas darbības, lai noformētu tiesiskās attiecības, veidojot „virsbūvi” pār saistībām, formām, nodibinājumiem, kas objektīvi *varētu pastāvēt* ES sabiedriskajās attiecībās.

Jāņem vērā, ka ES tiesību sistēmai un PTI ir saturiski kopīgi un tai pašā laikā faktiski atšķirīgi kritēriji, piemēram, tādi kā saturs, veidošanās kārtība, elementu esamība, mērķi, funkcionalitāte. ES tiesību sistēmas ietvaros PTI atspoguļo vispārējo tās līmeni, nostiprinot tiesiskās apziņas, ideju un normu esamību kā tādu (faktiski).²³⁰ Pastāvošā tiesību sistēma raksturo vienošanās apjomu un nepieciešamo saikni starp PTI elementiem, nodrošinot iespēju analizēt PTI kā organisku sistēmu. Izmantojot tiesību zinātnieka F.Fatkullina²³¹ atziņas, autores ieskatā, pietiekami precīzi var definēt ne tikai ES, bet arī tās PTI kā sistēmu, kurā ietilpst visi sabiedrībā esošie juridiskās ietekmes veidi, kas iekļauti tiesību kategorijās,²³² kuras dažādos veidos izriet no *tiesību normām*.

Jāatzīst, ka F.Fatkullina viedoklis ir vairākkārt asi kritizēts, kā arī ir sastopamas norādes, ka pārvaldības tiesības nav tikai institūts, bet tiesību sistēma, kura apvieno vairāku elementu – tiesiskie uzskati, tiesiskie nodibinājumi un attiecības – kopumu, kuriem piemīt noteikta *patstāvība* un iespējas veidot apakšsistēmas ar vairāku līmeņu struktūrām, nodrošinot iespēju identificēt kopējā PTI sistēmā „centrālo” elementu, kas ietekmē citu PTI elementu funkcionēšanu.²³³ Šādā gadījumā, piemēram, ES tiesībās nostiprinātā likumības princips, kas caurvij visas ES PTI funkcionēšanas stadijas un noteic sabiedrisko attiecību regulējumu tiesību normu un tajās noteikto robežu ietvaros un kas ir saistošs subjektu darbībai jebkurā līmenī, kā atsevišķa PTI elementa definēšanu iespējams uzskatīt par nelietderīgu, kas viennozīmīgi nebūtu pareizi.

²³⁰Тиунова, Л.Б. *Системные связи правовой действительности: Методология и теория*. СПб., 1991. с 45.

²³¹Fidai Fatkullin (Фаткуллин Фидаи Нургалиевич), 01.01.1931.-26.11.2000., ne tikai nodarbojas ar kriminālprocesa problēmu pētījumiem, bet arī aktualizēja fundamentālas diskusiju problēmas tiesību teorijai, izpratnei par „virsbūves” jēdzienu un saturu, par sociālām vērtībām un sociālistisko tiesību efektivitāti, tiesību zinātnes metodes struktūru. Viņš normu sistēmai „pierēķināja” tiesību būtību un nepiekrita padomju autoru centieniem palielināt tiesību izpratni, pamatojoties uz parādībām, kas netiek nostiprinātas juridiskajās normās.

²³²Šajā kategorijā iekļaujas tiesiskie mērķi, uzdevumi, principi (tiesiskais statuss, subjektīvās tiesības, pilnvaras, pienākumi), t.i., valstiskās varas atbildības un juridiski fiksētu privilēģiju esamība. Vairāk: Фаткуллин, Ф.Н. *Правоотношения в социалистическом обществе*. Москва, 1958. с 90.

²³³Винюкова, И.В. *Соотношение правовой системы, правовой надстройки и механизма правового регулирования*. Вестник Астраханского ГТУ. Гуманитарные науки. 2002. с 82.

Turklāt jāatzīst, ka *centrālajam elementam* – ES PTI – tādu piekritīgu normu identificēšana, kas atrodas dinamiskā mijiedarbībā ar citiem elementiem un kuras veidojušās dažādu ekonomisku, politisku, kultūras, ideoloģisko u.c. apstākļu rezultātā, lai arī atzīstama par būtisku, ir pietiekami sarežģīta un, izdarot pieļāvumu, pat *neiespējama*. Pirmkārt, jāņem vērā, ka ES tiešā subjektu darbības reglamentēšanā (nosakot tiesības un pienākumus) darbojas ne visi sistēmas elementi, piemēram, interpretācijas, ieteikumi un citi nenormatīva rakstura akti nesatur kopējus nosacījumus noteiktai darbībai vai kārtības noteikšanai. Tomēr bez to esamības nav iespējams pilnvērtīgi nodrošināt līgumā nostiprinātās normas darbību. Otrkārt, ES tiesību sistēmas efektivitāte ir tieši atkarīga no tās elementu *esamības* un sadarbības. Teorētiski tas nozīmē, ka ES PTI iekļaujas visu ES tiesību sistēmas elementu kopums, kurš *ietekmē* (*gan organizējot, gan stabilizējot*) ES *sabiedrisko* dzīvi un sabiedriskās attiecības.

Kā būtisks aspekts, kas izriet no iepriekš norādītā, t.i., ja konceptuāli pieņem par patiesu, ka ES PTI elementi, kas nepieciešami valstisku funkciju nodrošināšanai – tiesības, tiesa, judikatūra –, tiek veidoti ES „konstitucionālās”²³⁴ sistēmas ietvaros, ir *atkārtotā* teorētiskā iespējamība iepriekš konstatētajam attiecību kopumam *pierēķināt* pilnvaras, kas izriet no *administratīvajām* tiesībām, kuras sākotnēji tiek skatītas kā *tiesības pārvaldīt jeb pārvaldības tiesības*.²³⁵ Tādā gadījumā jāatzīst arī kopējas kultūras, tiesiskās apziņas, ideoloģijas esamība, kas savukārt būtu uzskatāma par ES sabiedrības vai tās dalībvalstu, vai to atsevišķu sociālo grupu (klašu) produktu.

Tas nozīmē, ka, sākotnēji raksturojot ES PTI, ir jāvērtē tiesību *regulējošo* mehānismu elementu daba jeb *iekšējās* sadarbības modelis. Loģisks ir jautājums, kāda būtu šāda vērtējuma piemērojamība. Tomēr, ja pieņem, ka tiesību veidošanās process tiek vērtēts kā dinamiskais PTI pret tiesībām,²³⁶ tas nozīmē, ka ES PTI aktivitāte dod iespēju izprast tādu tendenču saturu, kurām tiek pakļauta tiesību attīstība esošajā situācijā.

No iepriekš norādītā izriet, ka ES *ir jābūt* nodibinātiem nosacījumiem tās *iekšējās pārvaldības* subjektiem, kuri ne vienmēr pēc dabas vai savu tiesību apjoma ir identiski un kuru daba ir atkarīga no sabiedrības vajadzībām,²³⁷ veikt noteiktas darbības, kas nepieciešamas

²³⁴Joined Cases C-402/05 P and C-415/05 P Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities [aplūkots 2012. gada 26. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62005J0402:EN:HTML>

²³⁵Пучнина, С.А. *Административное право: методические указания*. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2006. с 5.

²³⁶Горшенев, В.М. *Способы и организационные методы правового регулирования в социальном обществе*. Москва, 1979. с 21.

²³⁷International court of justice. Advisory Opinion of 11 April 1949 (including the text of the declaration of Judge Winarski) [aplūkots 2012. gada 23. janvārī]. Pieejams: <http://www.icj-cij.org/docket/files/4/1835.pdf>

*kopvalstu sabiedrības vajadzībām. Ja kopējā starptautisko tiesību sistēmā suverēnu uzvedība ir tieši atkarīga no sistēmas strukturālā raksturojuma, tad viennozīmīgi, ka pārvaldības likumsakarības iespējams konkretizēt, ņemot vērā struktūras elementu raksturojumu pēc apjoma un satura. Atzīstot viedokli, ka ir iespējams definēt tiesībsubjektību administratīvajā procesā, diferencējot materiālo administratīvo tiesību un procesuālo administratīvo tiesību subjektus, un konceptuāli atbalstot D.Bahraha administratīvo tiesību subjektu diferencēšanu individuālajos un kolektīvajos subjektos,²³⁸ kas tiek skatīts kā pamats administratīvo procesa subjektu noteikšanai, autore *izvērtēja* iespējamību šo teoriju piemērot arī attiecībā uz ES *iekšējo* organizatorisko struktūru, kas pamatotu atbilstošu PTI esamību. Lai varētu definēt to, ka ES pastāv kāds īpaša veida *iekšējās* PTI, *nepieciešams definēt* vai identificēt šos īpašos *subjektus* un to *tiesībspēju*, it sevišķi, izdalot procesus, kurus atbilstošām *pārvaldības institūcijām* vai *amatpersonām* ir ne tikai tiesības, bet arī pienākums īstenot.*

Tomēr jāņem vērā, ka ES *iekšējās* PTI kopumā nodrošina tikai *viena veida* sistēmas elementu integrāciju, veidojot tiesisko pamatu to funkcionēšanai un garantijas ne tikai esošai tiesiskajai, bet arī politiskajai kārtībai kopumā. Kamēr valsts starptautiskās sadarbības politiskajā sistēmā tiks vērtētas kā galvenais ķēdes posms, saturiski sasaistīts ar nacionālo tiesību sistēmu, tik ilgi no starptautisko tiesību viedokļa ES tiks definēta kā „pārnacionāla” tiesību sistēma, norādot uz tiesību politizēšanu noteiktās politiskās sistēmas ietvaros, un *netiks vērtēta* kā tiesību subjektu mijiedarbība vienotā Eiropas administratīvajā telpā.²³⁹

Nodrošinot vispusīgu, pilnīgu un objektīvu ES *iekšējā* PTI satura raksturojumu, kuru veido tiesiskie procesi, tiesiskās attiecības un tiesību akti, ir nepieciešams izdalīt un veikt klasifikāciju arī *valstiskām pārvaldības* pilnvarām, kuras ar ES *institūciju* starpniecību *faktiski tiek atzītas par īstenotām* pārnacionālā līmenī, noteikt pilnvarojuma apjomu izpildītājam (konstitūtiem) un definēt *starptautisko tiesību subjektu* tiesībspēju šāda administratīvā procesa ietvaros. Jāņem vērā, ka atkarībā no sava tiesību statusa, vietas administratīvi procesuālo darbību struktūrā, izpildāmajām funkcijām, ieinteresētības u.c. parametriem jēdzienus „pārvaldības procesa dalībnieks” un „pārvaldības procesa subjekts” nevar uzskatīt par radniecīgiem. Klasifikācijā pieļaujot arī *visu* dalībnieku identificēšanu, t.sk., kas *nav apveltīti* ar valstiskās pārvaldības pilnvarām, ES tiks skatīta, nevis izceļot tās *sui generis* pārvaldības sistēmu, kura vairāk būtu saistāma ar valsts pārvaldes teoriju, bet *skatīta* tikai saistībā ar administratīvo tiesību teorijas atziņām.

²³⁸Бахрах, Д.Н. *Административное право*. М.: БЕК, 1996. с 20-22.

²³⁹CCNM/SIGMA/PUMA(99)44/REV1 European Principles for Public Administration Sigma Papers: No.27, 18 pp. [aplūkots 2011. gada 25. jūlijā]. Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0428en01.pdf

Turklāt administratīvo tiesību teorijā izdarītais pieļāvums, ka noteiktos administratīvajos *procesos netiek uzskaitīti* procesu dalībnieki, ir pietiekams pamats secināt, ka attiecībā uz ES tiesību sistēmu praktiski nav iespējams *attiecināt* administratīvo tiesību *kopuma* esamību, bet tikai atsevišķu šo tiesību institūtu *pārvaldības* tiesības. *Tikai* valsts tiesību teorijas piemērojamība ES pārvaldības procesu izpētē būtu nepietiekama, jo pārvaldības problēmas šīs teorijas ietvaros tiek skatītas bez juridisko aspektu analīzes.

Iepriekš norādītais ir pietiekams pamats secinājumam – ja dalībvalstu *vienotas* politiskas gribas rezultātā ES *nosaka* kā vienotu administratīvo telpu noteiktas konstitucionālas kārtības nodrošināšanai, tad kā obligāts priekšnosacījums šādas kārtības īstenošanai starptautiskajā līgumā ir *noteikt* gan atbilstošus procesus, gan arī noteikt *visus* šo procesu *dalībniekus*, t.sk. indivīdus un organizācijas, un to tiesībspēju, jo, ievērojot tikai starptautiskajā līgumā definētos administratīvi tiesiskos nosacījumus, tie starptautiskas organizācijas *administratīvo tiesību un tiesisko attiecību* ietvaros var kļūt par pilnvērtīgiem administratīvi tiesisko attiecību subjektiem.²⁴⁰

Savietojot divas atziņas – par to, ka Lisabonas līgums varētu būtu uzskatāms par tiesisko pamatu (platformu) ES „iedomātas” *administratīvās* telpas pastāvēšanai, kurā ar *īpašu subjektu* starpniecību tiek nodrošināti *iekšējās* pārvaldības procesi, un to, ka starptautiskiem *tiesību subjektiem*²⁴¹ ir saistoši *pienākumi*, kas tiem *piešķirti* ar starptautiskajām tiesībām, to konstitūcijām vai starptautiskiem līgumiem, kuru dalībnieki tie ir,²⁴² ES iekšējās PTI piekritīgs pārvaldības procesa subjekts un *tā tiesībspēja* būtu identificējama pēc šādiem kritērijiem:

1. kā procesa dalībnieks, kas administratīvi procesuālās darbības rezultātā īsteno savu procesuālo statusu, lai aizsargātu *savas* tiesiskās intereses vai pārstāvam indivīdu vai indivīdu grupu intereses, kā arī lai sadarbotos procesa īstenošanā;
2. kā subjekts, kura mērķis ir īstenot *deleģētos* procesus un ar deleģētām tiesībām pieņemt ar valsts varas piemērošanas tiesībām pamatotus lēmumus.²⁴³

²⁴⁰ Administratīvi tiesisko attiecību subjektiem jāpiemīt gan administratīvai tiesībspējai, gan rīcībspēja un prakse īsteno savu administratīvo tiesībspēju konkrētās administratīvi tiesiskās attiecībās. Vairāk: Габричидзе, Б.Н., Чернявский, А.Г. *Административное право*. М.: БЕК, 2006. с 110.

²⁴¹ Par starptautiskas organizācijas tiesību nesēju var būt tikai starptautisko tiesību subjekts.

²⁴² International Court of Justice. Reports of Judgments, Advisory opinions and orders, Interpretation of the agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt, Advisory Opinion of 20 December 1980 [aplūkots 2012. gada 22. februārī]. Pieejams: <http://www.icj-cij.org/docket/files/65/6303.pdf>

²⁴³ Šajā izpētes stadijā tiek ņemta vērā arī problēma, kas saistīta ar administratīvo tiesību un administratīvā procesa subjektu duālo dabu, un ir tieši saistīta ar administratīvi tiesisko sankciju piemērošanas efektivitāti. Tas nozīmē, ka normatīvo aktu esamība nerisina administratīvo attiecību subjektu atbildības apjomu ne teorijā, ne praksē. Vairāk: Махина, С.И. *Административный процесс: проблемы теории, перспективы правового регулирования*. Воронеж: Изд-во Воронежского гос. ун-та, 1999. с 93., 126.

Ja hipotētiski ir atzīstams, ka ES organizatoriskajā (konstitucionālajā) sistēmā *visi iekšējie* tiesiskie procesi, kā arī to rezultāti, kurus īsteno vai sasniedzis subjekts, kam piemīt vai kam ir deleģētas valstiskas pilnvaras, t.i., pārvaldības procesa subjekts, var tikt pakļauti kontrolei, tas nozīmē, ka ES PTI esamību raksturo arī ar speciālu līgumu vai citu tiesību normu palīdzību izveidotais *valstiskā pilnvarojuma un tiesiskās realitātes kontroles* process. No minētā izriet, ka šādas juridiskās bāzes (normu kopuma) esamība *varētu* nodrošināt *iespēju* identificēt *centrālo* ES *iekšējā* pārvaldības procesa *tiesību turētāju*. Tas savukārt būtu vērtējams kā viens no pierādījumiem par ES piemītošās, līdzvērtīgas valstij (oriģinālās) tiesībsubjektības esamību.

2. EIROPAS SAVIENĪBAS PĀRVALDĪBAS INSTITŪTS

Šajā nodaļā autore izvirzīja mērķi konceptuāli nepieļaut diskusiju par to, vai ES ir vai nav *tiesību subjekts*,²⁴⁴ pieņemot, ka līdzīgi jebkurai citai starptautiskai organizācijai ES var darboties tikai saskaņā ar „deleģēto pilnvaru” principu. Konkrētajā gadījumā valstiskās pārvaldības pilnvaru jautājums tiek skatīts *nevis kā tieši izrietošs* no ES dibināšanas līgumā noteiktajām kompetencēm ES darboties *kā starptautisko tiesību subjektam* (skat. vairāk 3. nodaļā), bet tādā apjomā, lai nodrošinātu ES kā sistēmas *iekšējās* pārvaldības procesu PTI ietvaros.

Izvērtējot vairākus zinātniski teorētiskos pamatojumus, konstatētas būtiskas zinātnieku viedokļu atšķirības jautājumos par ES juridisko dabu. Daļa zinātnieku pilnībā noliedz ES pārvalstisko raksturu, norādot, ka noteiktais pilnvarojums neskar dalībvalstu suverenitāti, citi uzskata, ka konstitūtiem pilnībā deleģētas valstiskās pilnvaras līgumā noteiktās kompetences jomā. Savukārt daļa tiesību zinātnieku, kuru viedoklim piekrīt arī autore, atbalsta starppozicijas esamību²⁴⁵ kā tiesiski pamatotāko.

2.1. Valstiskās pārvaldības pilnvaras, to klasifikācija un pārvaldības tiesību subjekti

Atbilstoši iepriekšējā nodaļā minētajiem apsvērumiem, analizējot tiesību avotus, nebūtu pamata noliegt, ka ES *iekšējās* administratīvās pārvaldības īstenošanas priekšnosacījumi, kas tiek apzīmēti ar terminu „pārnacionāls”,²⁴⁶ ir iedibināti Parīzes līguma 9. pantā, tomēr attiecībā nevis uz Augstāko iestādi kopumā, kuru konceptuāli varētu uzskatīt par *centrālo tiesību turētāju*, bet gan attiecībā uz tās pārstāvjiem, kuriem uzticēta „pārnacionāla rakstura pienākumu”²⁴⁷ īstenošana. Turklāt būtu pietiekami pamatoti uzskatīt, ka šā līguma 7. pantā konstituētā Augstākā iestāde *sadarbībā* ar Konsultatīvo komiteju *būtu pilnvarota* izpildīt deleģētos uzdevumus, tomēr

²⁴⁴Deksnis, E.B. *Lisabonas līgums un Eiropas Savienības konstitucionālie pamati*. Juridiskā koledža, 2008. 60. lpp. ISBN 978-9984-9913-3-7; Paparanskis, M., Repšs, A., Bērziņa-Andersons, I. *Analītiskais darbs par starptautiskajām līgumtiesībām un šo tiesību mijiedarbību ar Eiropas Savienības un tās dalībvalstu tiesībām*. Rīga, 2009. 322. lpp. [aplūkots 2012. gada 27. jūnijā]. Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/documents/petijumi/Work.Final-Supplemented.2009-11-23.lv.ievaba.pdf>

²⁴⁵Шабан, И. С. *Принципы равноправия и взаимной выгоды в международных экономических отношениях государств*. Международное право и международный правовой порядок. Москва, 1981. с 137-148.

²⁴⁶Angl. Supranational. Article 9, Treaty establishing the European Coal and Steel Community, signed 18 April 1951, 11951K/TXT [aplūkots 2011. gada 2. maijā]. Pieejams: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_ecsc_en.htm

²⁴⁷Parīzes līguma 9. panta tulkojums no angļu valodas: „Augstākās iestādes locekļiem ir jāatturas no jebkādas rīcības, kas nav saderīga ar viņiem uzticēto pienākumu pārnacionālo raksturu.”

līguma 8. pantā noteiktais pienākums nodrošināt, lai līgumā noteiktie mērķi tiktu sasniegti saskaņā ar līguma nosacījumiem, attiecas tikai uz Augstāko iestādi, neatrunājot potenciālo solidāro pienākumu nastu un atbildību konstitūtai Konsultatīvai komitejai, ar kuru sadarbības apjoms atrunāts 19. pantā. Tas nozīmē, ka ar Parīzes līguma 19. pantu ir diferencēta kompetence lēmumu pieņemšanai, tādējādi presumējot, kuri starptautiskās organizācijas mērķi ir uzskatāmi par svarīgākajiem un kuru izpildei *konstitūtiem* ir jāievēro dalībvalstu starptautiskajās saistībās noteiktās procedūras.

Līguma pantos attiecībā uz *citiem* konstitūtiem vai to pārstāvjiem nav tiešas atrunas par tiem piemītošiem „pārnacionāliem pienākumiem”, bet ir norādīta to pieņemto lēmumu attiecināmība (noteiktos gadījumos) uz *visām* dalībvalstīm.²⁴⁸

Romas līgumos tiešas atsauces uz terminu „pārnacionāls” nav. Turklāt ar Briseles līgumu izdarītie grozījumi svītvoja no Parīzes līguma 9. panta minēto terminu. Jautājums par šāda konkrēta deleģējuma neesamību visdrīzāk nav ticis uzskatīts par būtisku grozījumu, jo pārnacionalitāte tiek uzskatīta par starptautiskas organizācijas, *nevis tās atsevišķu konstitūtu vai konstitūtu pārstāvju* juridisko kvalitāti, kas saskaņā ar dalībvalstu iedibinātu (līgumisko) procedūru starptautiskai organizācijai piešķir *pilnvarojumu* ar tās konstitūtu starpniecību pieņemt saistošus, imperatīvus lēmumus, lai neatkarīgi, t.sk. bez ieinteresētās dalībvalstu tiešas *piekrišanas*,²⁴⁹ īstenotu starptautiskai organizācijai noteiktos mērķus un uzdevumus attiecībā uz *noteiktiem tiesību, t.sk. pārvaldības procesa, subjektiem*.

Šāda pilnvarojuma piešķiršanas kārtība izriet no ekonomiskā menedžmenta teorijas, kurā pilnvarojums tiek definēts kā *oficiāli* piešķirtās tiesības un pienākumi *patstāvīgi* pieņemt lēmumus un dot norādījumus organizācijas interesēs. Turklāt tieši šīs teorijas kontekstā tiek norādīts, ka katras pārvaldības struktūras posmā būtiski ievērot samērību starp pilnvarojumu un atbildību. Tādos gadījumos, kad pilnvarojums pārsniedz atbildību, var iestāties administratīvais nihilisms (patvaļā), bet pretējā situācijā – tiek paralizēta pārvaldība kopumā.

Terminu „pilnvarojums” civiltiesībās un starptautiskajās privātajās tiesībās parasti izmanto, lai apzīmētu *tiesību kopumu*, kāds nodots ar līgumu vai vienošanos pilnvarniekam uzdevuma izpildei. Savukārt pilnvarojuma izpratne, sasaistot to ar institucionālo (iestāžu un amatpersonu) kompetenci un rīcības brīvību, kas piešķirta ar ārējiem normatīvajiem aktiem, izriet no

²⁴⁸ Piemēram, Parīzes līguma 44., 92. pants.

²⁴⁹ Моисеев, А.А. *О соотношении суверенитета и надгосударственности в современном международном праве. International law.* 2007. с 5-30; Моисеев, А.А. *Суверенитет государства в международном праве.* М.: Восток-Запад, 2009. с 82-125.

administratīvi tiesiskajām attiecībām. Šāds *pilnvarojums* netiek izprasts kā civiltiesību nozīmē izmantotā jēdziena ekvivalents.²⁵⁰

Vērtējot ES pārvaldības procesus *kopumā*, būtiski ir izšķirt terminu „vara” un „pilnvaras” saturu. Varu jeb reālo spēju ietekmēt situāciju var īstenot bez *pilnvarojuma*, un otrādi – var īstenot noteiktas pilnvaras bez varas esamības. Savukārt konkrētajā situācijā, kad tiek pētīti ES *iekšējās* pārvaldības procesi un tiek norādītas „*valstiskās pārvaldības pilnvaras*”, tās neatkarīgi no *faktiski* piešķirtā (nodibinātā) pilnvarojuma *satura* ir klasificējamas gan kā lineārās, gan kā *administratīvās* pilnvaras.²⁵¹

Atbilstoši šādai klasifikācijai jēdzienu „valstiskās pārvaldības pilnvaras” vai „pārnacionālu pienākums” saturā iekļaujas vairāk nekā tikai izpildvaras funkciju īstenošana,²⁵² kas sākotnēji tika piedēvēta Augstākās iestādes, bet vēlākā periodā – Eiropas Komisijas pārstāvjiem.

Piemēram, valstiskās pārvaldības pilnvarojumā *noteicošo* pilnvaru nesējiem ir tiesības pieņemt lēmumus, kuru izpilde ir obligāta, tiem, uz ko šie lēmumi attiecas. Šādi lēmumi var būt saturiski hierarhiski augstāki vai funkcionāli nepieciešami,²⁵³ lai netiešu iedarbību rezultātā dotu norādes uz rīcību, kas nepieciešama mērķu sasniegšanai.²⁵⁴

No šīs definīcijas izrietošos lēmumu veidus ir iespējams attiecināt uz regulām un direktīvām.²⁵⁵ Līdz ar to, iespējams arī *identificēt noteicošo* pilnvaru nesējus kā šādu tiesību aktu izdevējus – Ministru padomi un Eiropas Parlamentu kopā, un Eiropas Komisiju –, jo līgumā nav tieši norādīts katra ES tiesību akta izdevējs. Izprotot arī *koordināciju* kā vienu no ES kā *vienotas ekonomiskās organizācijas* un *starptautiskā tiesību subjekta* iekšējās pārvaldības pilnvarojuma īstenošanas *nepieciešamajiem* elementiem lēmumu pieņemšanas procesā, iepriekš norādītie

²⁵⁰Ruķers, M. *Pilnvara un pilnvarojums administratīvajā procesā*. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Konference, 27.03.2009., 30-31 lpp. [aplūkots 2012. gada 25. augustā]. Pieejams: www.at.gov.lv/files/docs_en/conferences/adm5gadi/teezes.doc

²⁵¹Lineārās pilnvaras ir likumīgās varas piešķirums un tiesības pieņemt lēmumus bez citu vadītāju piekrišanas. Lineāro pilnvaru deleģēšana veido organizācijas pārvaldības hierarhijas līmeņus. Savukārt administratīvās pilnvaras ir izprotamas kā atbalsta funkciju nodrošināšana, lai atvieglotu vadošo funkciju izpildi. Vairāk: Дорофеев, В.Д., Шмелева, А.Н. *Менеджмент*. 2006. c 8-19.

²⁵²Katram pārvaldības struktūras elementam piekritīgas pārvaldības pilnvaras, tādas kā noteicošās, piekrišanas, kontroles-atskaites, rekomendējošās, koordinējošās.

²⁵³Lenaerts, K., Desomer, M. Towards a Hierarchy of Legal Acts in the European Union? Simplification or Legal Instruments and Procedures. *European Law Review*. 2005, vol. 11, Nr.6, 746 pp.

²⁵⁴Дорофеев, В.Д., Шмелева, А.Н. *Менеджмент*. 2006. c 16-19, 32.

²⁵⁵LESD 288. pants (bijušais EKL 249. pants).

konstitūti bija²⁵⁶ identificēti arī kā šāda pilnvarojuma nesēji. Ar Lisabonas līgumu tika svītrotā norma, kurā bija definēta šāda pārvaldības procedūra, bet šādu rīcību varētu pamatot vairākos veidos.

Pirmkārt, ņemot vērā koordinācijas funkcijas piekritību vairākiem ES pārvaldības subjektiem un sasaistot to ar vadības teorijas atziņām par koordinācijas īstenošanu, ir pietiekams pamats uzskatīt, ka tās īstenošanā tika konstatētas tipveida *problēmas*, kuras pamatā raksturo tas, ka katram ES konstitūtam ir piekritīgs *īpašais* un *ierobežotais* (*oriģinālais un atvasinātais*) pilnvarojums. Šīs problēmas izpaužas kā atšķirības funkcionālajā pieejā, izpildes termiņos, it īpaši jautājumos par vispusīgas, pilnīgas un objektīvas izpētes principa piemērojamību noteiktā pilnvarojuma ietvaros, atšķirības vadības stilā, t.sk. sadarbībā starp konstitūtiem horizontālajā līmenī un konstitūtu kvalitatīvās izmaiņas, kas kopumā samazina pārvaldības koordinācijas efektivitāti. Šī problēma var tikt novērsta, ja patstāvīgi divu konstitūtu vadītāji piedalās trešā konstitūta vadītajās darba grupās. Bet tas viennozīmīgi norāda, ka katram no trim konstitūtiem ir nepieciešams ne tikai vadītājs ar lēmumu pieņemšanas tiesībām, bet ir nepieciešami papildu resursi dalībai darba grupās.

Otrkārt, sasaistot minētās normas svītrošanu ar valsts pārvaldes teorijas atziņām, varētu pieņemt, ka tādā veidā bija plānots mazināt *sabiedrībā valdošos uzskatus par* ES konstitūtu darbības *nepārprotamo* līdzību ar valsts konstitūtu darbību.²⁵⁷

Tomēr jāņem vērā, ka tieši koordinācija ir viens no pārvaldības efektivitātes rādītājiem. Ir pietiekami loģiski, ka viens no ES mērķiem ir efektīvas koordinācijas sistēmas izveide²⁵⁸ gan horizontālā, gan vertikālā līmenī. Bet, kā jau tika norādīts iepriekš, viens no būtiskākajiem jautājumiem ir gan šāda pārvaldības institūta daļas nostiprināšana līgumā, gan izpratne par vienotu (viendabīgu) organizatorisko struktūru un tās elementu sadarbības modeli.²⁵⁹

²⁵⁶Koordinācijas procedūrā Eiropas Parlamentam bija tiesības ietekmēt daļu no ES likumdošanas procesa. Ar Lisabonas līgumu EKL 252. pants tika atcelts.

²⁵⁷Tallberg, J. *Executive Power and Accountability in the European Union* [aplūkots 2012. gada 23. aprīlī]. Pieejams: http://www.statsvet.su.se/publikationer/tallberg/tallberg_executive_power_080917.pdf

²⁵⁸LES 18., 34., 45. pants, LESD 5. panta 3. punkts, 23. pants.

²⁵⁹Ja ES vai dalībvalstu iekšējie rādītāji turpinās būtiski atšķirties no ES stratēģijā „Eiropa 2020” noteiktajiem rādītājiem, vēl vienu reizi tiks apliecināta atvērtās koordinācijas metodes nelietderība un neefektivitāte, lai gan vairāki Komisijas veiktie novērtējumi un pētījumi liecina, ka, pateicoties kopīgai izaicinājumu un prioritāšu apzināšanai, vienotu rādītāju izstrādāšanai un saskaņošanai regulāras uzraudzības veikšanai, labākās prakses apmaiņai un savstarpējai mācīšanai, atvērtās koordinācijas metode ir palīdzējusi gūt panākumus Lisabonas stratēģijā noteiktās sociālās politikas, kā arī nodarbinātības un izglītības politikas īstenošanā. Tomēr kopumā Lisabonas stratēģijas īstenošanas rezultāti ir vērtējami neviennozīmīgi. Parliamentary questions H-0192/10, 6 April 2010. [aplūkots 2012. gada 23. aprīlī]. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=QT&reference=H->

Nākamais būtiskākais pārvaldības pilnvarojuma veids ir kontroles un atskaites pilnvaras, kuru rezultātā ir iespējams kontrolēt *noteicošo* pilnvaru nesēju un *izpildītāju* darbību un nodot kontroles rezultātus turpmākai īstenošanai. Šajā jautājumā ir bijušas diezgan asas zinātniskas diskusijas saistībā ar Eiropas Komisijai piešķirto pilnvarojumu kopumā, kurās saskatāma *līdzība* ar izpildvarai piešķirtajām funkcijām (t.sk. to zemo leģitimitātes līmeni) un pilnvarojuma piešķiruma kārtību, kuru rezultātā Eiropas Komisija ir atbrīvojama no demokrātiskās pakļautības un arī demokrātiskās atbildības.²⁶⁰ Autore atbalsta viedokli, ka racionāls skaidrojums Eiropas Komisijai piešķirtajām noteicošajām un kontrolējošajām pilnvarām varētu būt saistīts ar to, ka šādā veidā dalībvalstis vēlējas izveidot pietiekami drošu un neatkarīgu regulatoru, kuru tās, iespējams, varēs kontrolēt ar komitoloģijas mehānisma palīdzību.²⁶¹ Tomēr šādu kontroles modeli ir sarežģīti izprast, jo Eiropas Komisijai šajā procesā ir īpaša loma.

Piemēram, Eiropas Komisijas pienākumos ir kontrolēt valsts atbalsta piešķiršanas un uzņēmumu apvienošanas nosacījumus. Tomēr dalībvalstu institucionālo un autonomo procedūru principi, kurus pakāpeniski ievieš ES tiesa, ierobežo Eiropas Komisijas tiesības tieši iejaukties dalībvalstu īstenojamās procedūrās, kas paredzētas ES lēmumu implementācijai. Lai nodrošinātu spēju ievērot ES līgumos un citos tiešās piemērojamības tiesību aktos noteiktos mērķus un principus, Eiropas Komisija organizē implementāciju un izstrādā nosacījumus, pamatojoties uz kuriem dalībvalstu valdības vai atbildīgo institūciju pārstāvji varētu izprast, kādā veidā ir īstenojamas ES noteiktās normas. Izstrādātajiem nosacījumiem jābūt atbilstošiem Eiropas Komisijai *piešķirtajām* pilnvarām, t.i., ES tiesai būs tiesības anulēt izstrādātos nosacījumus, pamatojoties uz to, ka Eiropas Parlaments un/vai Ministru padome *nav piešķirusi pilnvarojumu* šādu noteikumu izstrādei.²⁶²

2010-0192&language=EN; Informācija par Lisabonas stratēģijas īstenošanu [aplūkots 2012. gada 23. aprīlī]. Pieejams: http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/lisbon/article_7207_lv.htm

²⁶⁰Dehousse, R. Constitutional Reform in the European Community: Are There Alternatives to the Majoritarian Avenue? *West European Politics*. 1995, 18 (3), 118-136 pp.; Mancini, F. Europe: The Case for Statehood. *European Law Journal*. 1998, 4 (1), 29-42 pp.; McKey, D. *Federalism and the European Union*. Oxford: Oxford University Press. 1999.

²⁶¹Pollack, M.A. *The Engines of European Integration: Delegation, Agency and Agenda Setting in the EU*. Oxford: Oxford University Press, 2003.

²⁶²20., 26., 41.p, Joined opinion of Mr Advocate General Léger delivered on 26 September 1996. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v Council of the European Union., Case C-150/94. Kingdom of Spain v Council of the European Union., Case C-284/94. Action for annulment. Common commercial policy. Regulations (EC) Nos 519/94 and 1921/94 Import quotas for certain toys from the People's Republic of China [aplūkots 2012. gada 21. aprīlī]. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=43731&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2580181>

No iepriekš norādītā izriet, ka par konstitūtu ar *kontrolējošām* pilnvarām un tiesībām ierosināt leģislatīvo aktu pieņemšanu²⁶³ ir iespējams uzskatīt arī ES tiesu. Turklāt līdzīga satura jautājumi ir piekritīgi Eiropas Centrālajai bankai, savukārt bez likumdošanas ierosināšanas tiesībām kontroles un atskaites deleģējumu izpilda arī Revīzijas palāta.²⁶⁴

Jāpiebilst, ka viena no ES tiesību sistēmas oriģinālajām izpausmēm ir tās vienotā tiesu kontroles sistēma, kas ietver ES tiesu, Pirmās instances tiesu un Civildienesta tiesu. Tiesas uzdevums – veikt kontroli, vai dalībvalstis izpilda tām saistošos pienākumus, vai ES tiesību akti *nav pretrunā* ar ES subjektiem saistošajiem līgumiem, vai ES konstitūti nepārkāpj tiem *deleģēto pilnvarojumu*, kā arī tiesības sniegt tiesību akta interpretāciju (prejudiciālu nolēmumu), neskatot lietu pēc būtības.²⁶⁵ ES tiesā izskatāmo lietu sistematizācija ir radniecīga, iespējams, aizgūta no Francijas administratīvajās tiesībās noteiktās sistematizācijas. Šajā klasifikācijā tiek izdalītas lietas, kas saistītas ar:

- a) administratīvo sankciju piemērošanu;
- b) administratīvo aktu anulēšanu;
- c) administratīvo aktu interpretāciju;
- d) strīdu izšķiršanu, kas rodas publiskajās attiecībās.²⁶⁶

Tomēr jāuzsver, ka ES tiesa (EKT) savos nolēmumos ir paplašinājusi tai noteiktās pilnvarojuma robežas un pieļāvusi pietiekami plašu interpretāciju attiecībā par tiesību aktiem, kas ir tās kontrolē un kas varētu radīt „*tiesiskas sekas attiecībā uz trešām personām*”,²⁶⁷ arī attiecībā uz LESD 267. pantā noteiktajiem nolēmumu veidiem, „*iejaucoties*” *nacionālo tiesu kompetencē* par tiesību piemērošanu un izdarot secinājumus par kādas *dalībvalsts tiesību normu* neatbilstību ES tiesībām.²⁶⁸

Iespējams, ka ES tiesa (EKT) varētu būt „*vainojama*” tā varas dalīšanas principa izjaukšanā, kuru, sākotnēji dibinot Kopienas, līgumslēdzēji ir piedēvējuši katrai līgumā

²⁶³LESD 2. protokola „Par subsidiaritātes principa un proporcionālītātes principa piemērošanu” 6. pants.

²⁶⁴LESD 287. pants.

²⁶⁵LESD 263., 267. pants (bij. EKL 230. un 324. pants).

²⁶⁶Фила, Р. Сравнительный анализ аннулирования законодательных актов в суде ЕС и административном суде Франции. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И.Герцена*. Спб., 2007, Nr.33 (73), с 472-475.

²⁶⁷Case 22/70 Commission v Council (AETR) [aplūkots 2012. gada 14. maijā], Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61970CJ0022:EN:HTML>; Case 294/83 Parti Ecologiste Les Verts v European Parliament [aplūkots 2012. gada 14. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61983J0294:EN:HTML>; Barnard, C. *The Substantive Law of the EU: The Four Freedoms*. Oxford University Press, 2007. 540 pp.

²⁶⁸Steiner, J., Woods, L. *Textbook on EC Law*. USA: Oxford University Press, 2003. 549 pp.

konstituētajai iestādei.²⁶⁹ Tomēr, izvērtējot funkcionālo piekritību, ir pietiekams pamats uzskatīt, ka varas dalīšanas princips nedarbojas tā tradicionālajā izpratnē gan attiecībā uz likumdevējiem, kuriem *nav piekritīga atbildība* pret ES pilsoņu kopumu, gan attiecībā uz tiesu varu un arī izpildu varu.

Rietumeiropas valstu tiesību zinātnieki, izvērtējot ES tiesas jurisdikciju, lielākoties pievērš uzmanību tās darbībai ES „konstitucionālās tiesas” lomā. Viens no principiem, kas raksturo ES tiesas jurisdikcijas būtību, ir tās nolēmumu vispārobligātais (noteicošais) raksturs – ne dalībvalstīm, ne arī citiem ES subjektiem nav tiesību kavēt lietas izskatīšanu ES tiesā vai nepildīt tās nolēmumus. Ņemot vērā ES tiesai noteikto lietu izskatīšanas specifiku, ir pietiekams pamats uzskatīt, ka tās nolēmumi ir definējami kā ES administratīvo tiesību avoti, strukturējot tos pēc sociāli politiskās un juridiskās būtības tiesvedības procesā, kurā tiek īstenota piemērojamo normu atbilstības kontrole.

Ņemot vērā norādīto, būtu pietiekami pamatoti uzskatīt, ka ES tiesa ir *noteicošo* pilnvaru nesējs. Ja dalībvalstu radītās līguma Eiropas Parlamenta un Ministru padomes sadarbības rezultātā izstrādāto tiesību aktu normas ir neskaidras un vispārīgas, tad ES tiesa (EKT) piepilda tās ar saturu (*praeter legem*),²⁷⁰ tātad veic ES normu tālākveidošanos.²⁷¹ Fakts, ka ES tiesa vērtē dalībvalstu konfliktējošu normu atbilstību ES tiesību aktiem, arī ir pietiekams arguments *viedoklim* par to, ka ES tiesību sistēmā ir federālas valsts tiesību sistēmai raksturīgās iezīmes. Tieši tiesību tālākveidošana ir federālas sistēmas ierosināta,²⁷² jo parasti federāla līmeņa normas tiek formulētas vispārīgāk nekā federācijas subjektu normas.

Turklāt nodrošināt pārvaldību ar ES tiesas saistošo (*noteicošo*) nolēmumu spēku varētu būt vienkāršāk, nekā deleģēt īstenošanai *koordinācijas* pilnvarojumu un patērējot resursus pārrunu un saskaņošanas procedūrās.

Vērtējot Eiropas Centrālo banku kā konstitūtu ar *kontrolējošām* pilnvarām un tiesībām ierosināt legīslatīvo aktu pieņemšanu, iespējams konstatēt, ka tās izpildvaras funkcijas faktiski

²⁶⁹Amos, R. *Rule of law or juridicial activism – two perspectives on the European Court of Justice*. Master thesis, University of Lund, Sweden, EC law, 2003, 4 pp. [aplūkots 2010. gada 2. aprīlī]. Pieejams: [http://www.jur.lu.se/internet/english/essay/masterth.nsf/0/D7DC64B644921574C1256D2B006B9BDF/\\$File/xsmall.pdf?OpenElement](http://www.jur.lu.se/internet/english/essay/masterth.nsf/0/D7DC64B644921574C1256D2B006B9BDF/$File/xsmall.pdf?OpenElement)

²⁷⁰21.p., Ģenerāladvokāta P.K.Viljalona secinājumos lietā Nr. C-336/09P, Judgment of the Court (Grand Chamber) of 26 June 2012, Republic of Poland v European Commission [aplūkots 2013. gada 12. maijā]. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-336/09%20P>

²⁷¹Albors-Llorens, A. The European Court of Justice: More than a teleological Court. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*. 1999, vol. 2, 373-399 pp.; Neimanis, J. *Ievads tiesībās*. Rīga, 2004., 173.-174. lpp.

²⁷²Cappelletti, M. Is the European Court of Justice "Running Wild"? *European Law Review*. 1987, vol. 12, 5 pp.

koncentrējas vienotas monetārās politikas īstenošanas kontrolē.²⁷³ Tomēr gan šādas izpildvaras piekritība ES konstitūtam, gan izpildvaras funkcionālā satura sašaurināšana, gan jautājumi, kas saistīti ar šādas kontroles īstenošanu līmeni, bija un joprojām ir aktuāli zinātniskajās diskusijās.²⁷⁴ Kā uzmanības vērtu šo diskusiju ietvaros autore uzskata viedokli, ka valstu izvēle piešķirt deleģējumu nav saistīta ar šaurām *funkcionālām* priekšrocībām, un deleģējuma *legitimitātei* kopumā ir simboliska nozīme. Deleģējumu īpaši „*pievilcīgu*” padara ekonomiskās nenoteiktības vai ekonomiski nelabvēlīgas situācijas. Šāda deleģējuma ietvaros, piemēram, Centrālās bankas neatkarību, ir nepieciešams izskatīt kā principiālu sociālo un politisko parādību, un deleģējuma loģika ir saistīta ar organizatorisko pielāgojamību un neoliberālās pārvaldības globalizāciju.²⁷⁵

Attiecinot šo viedokli arī uz citiem ES konstitūtiem, tam varētu piekrist, it īpaši izvērtējot tiem piešķirtā deleģējuma *legitimitātes kvalitāti*. Ja dalībvalstis ekonomiskās labklājības interesēs ir deleģējušas daļu varas funkciju iekšējās pārvaldības procesa nodrošināšanai ES konstitūtiem, bet tie neatbilstošas *darbības vai bezdarbības* rezultātā nav nodrošinājuši atbilstošu koordināciju *starp dalībvalstīm* iekšējās pārvaldības procesu norisē, lai gan ekonomiskās nenoteiktības vai nestabilitātes izraisītājas ES līmenī būs pašas līgumslēdzējpusēs, kuru sociālekonomisko situāciju arī tieši ietekmēs neatbilstoši īstenotā sadarbība, tad esošā deleģējuma esamība būs pamats atbildības noņemšanai no valsts un tās pierēķināšanai ES konstitūtam. No vienas puses, varētu būt pamats uzskatīt, ka ES un tās konstitūti uzņemas pietiekami augstu atbildību, bet, no otras puses, jāņem vērā, ka šāda atbildība ar noteiktām sankcijām juridiski tiem *nav noteikta*.

Revīzijas palāta saskaņā ar LESD 285.-287. panta nosacījumiem ir autonomas konstitūts ar kontroles pilnvarām, un tai nav noteikta atbildība pret citiem ES konstitūtiem vai attiecībā pret dalībvalstīm. Līguma struktūras ietvaros Revīzijas pārvaldes kontroles pilnvaras noteiktos gadījumos var pārsniegt iekšējās pārvaldības robežas,²⁷⁶ kā arī uzliek pienākumu nodrošināt struktūras iekšējo kontroli. Attiecībā par Revīzijas palātas budžeta izlietojumu revīziju veic pašas Revīzijas palātas piesaistītais neatkarīgais revidents (ārpakalpojuma sniedzējs). Savukārt, izskatot ES tiesu (EKT) praksi, nav konstatētas Revīzijas palātas iesniegtās un izskatītās prasības saistībā ar tās pārstāvju atlaišanu no amata vai viņiem noteikto sociālo garantiju anulēšanu. Turklāt Revīzijas palātas funkcijas faktiski ir atzīstamas arī par konstitucionālo auditu, kuru izprot kā

²⁷³Verdun, A. The Role of the Delors Committee in the Creation of EMU: An Epistemic Community? *Journal of European Public Policy*. 1999, 6 (2). 308-328 pp.

²⁷⁴Marcussen, M. *Ideas and Elites: The Social Construction of Economic and Monetary Union*. Aalborg: Aalborg University Press. 2000; McNamara, K.R. Rational Fictions: Central Bank Independence and the Social Logic of Delegation. *West European Politics*. 2002, 25 (1), 47-76 pp.

²⁷⁵McNamara, K.R. Rational Fictions: Central Bank Independence and the Social Logic of Delegation. *West European Politics*. 2002, 25 (1), 48 pp.

²⁷⁶LESD 287. panta 3. punkta trešā daļa.

ārējo neatkarīgo kontroli par valstu nacionālajiem resursiem.²⁷⁷ No *iekšējās* pārvaldības viedokļa šāds audits ir nepieciešamais instruments, lai varētu novērtēt ES darbību no racionālas pārvaldības viedokļa un *kopējo* sabiedriskā labuma pieaugumu.

Valstiskās pārvaldības pilnvaru klasifikācijā kā *rekomendējošo* pilnvaru nesēji iekļaujas tādi *institucionāli* veidojumi kā Ombuds, Ekonomikas un sociālo lietu komiteja un Reģionu komiteja.²⁷⁸ Turklāt Ombuda veiktās pārbaudes lietas saistībā ar iesniegumiem par ES konstitūtu rīcību būtībā arī ir vērtējams kā viens no *kontroles* posmiem, par kuru turpmāko virzību ir jāpieņem politiska satura lēmums.²⁷⁹

Iepriekš norādītais apstiprina to, ka ES pilnvarojuma deleģēšanas procesā tika pievērsta īpaša nozīme tam, lai maksimāli *pārsegtu* sadarbības interešu „konfliktējošās” jomas, tādējādi nodrošinot ES tiesību efektīvas aizsardzības principa²⁸⁰ ievērošanu. Savukārt sabiedrības demokratizācijas ietekmē, kad procesuālās garantijas tika paplašinātas, pārvaldības institūtā tika iekļautas arī mazāk „konfliktējošu” interešu jomas, ar mērķi veidot saprātīgu samērojamību starp organizācijas mērķiem (interesēm), pārvaldību un faktiskajiem izpildītājiem.

Tomēr būtiskākais aspekts pārvaldības pilnvarojuma deleģēšanas principos ir nepieciešamība noteikt maksimālo pilnvaroto loku līdz *zemākajam pārvaldības līmenim*, kurā varētu *būt īstenota* lēmumu pieņemšana.²⁸¹ Tā kā valstisko pārvaldības pilnvaru deleģējums izriet no dalībvalstīm, tad būtu loģiski, ka *starptautiskā līguma ietvaros* izveidotai pārvaldības struktūrai *visos līmeņos* tiktu noteikti uzdevumi, kas vērsti uz kopīgu mērķu sasniegšanu, un arī tiesības pārpilnvarot veicamos uzdevumus *citam ES pārvaldības struktūras līmenim*.

Autore uzskata, ka iepriekš norādītais atkārtoti apstiprina doktrinālā viedokļa pareizību, ka ES tiesību pārākums izriet nevis no *kompetenču* hierarhijas, bet no funkcionālajiem apsvērumiem.²⁸²

²⁷⁷ Степашин, С.В. *Конституционный аудит*. М.: Наука, 2006. с 5-11.

²⁷⁸ LESD 228., 300.-307. pants.

²⁷⁹ Special Report of the European Ombudsman concerning his inquiry into complaint 2591/2010/GG against the European Commission [aplūkots 2012. gada 20. augustā]. Pieejams: <http://www.ombudsman.europa.eu/en/cases/draftrecommendation.faces/en/10762/html.bookmark>

²⁸⁰ Judgment of the Court of 10 April 1984. Sabine von Colson and Elisabeth Kamann v Land Nordrhein, Case 14/83 [aplūkots 2012. gada 5. martā]. Pieejams: http://eur-ex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&numdoc=61983J_0014&lg=en; Case C-432/05, Unibet (London) Ltd and Unibet (International) Ltd v Justitiekanslern [aplūkots 2012. gada 5. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62005CJ0432:en:html>

²⁸¹ Дорофеев, В.Д., Шмелева, А.Н. *Менеджмент*. М., 2006. с 129-130; Бахрах, Д.Н. *Административное право*. М.: БЕК, 1996. с 151; Бахрах, Д.Н., Хазанов, С.Д. *Формы и методы деятельности государственной администрации*. Екатеринбург, 1999. с 4-5.

²⁸² Bieber, R., Salom, I. Hierarchy of Norms in European Law. *Common Market Law Review*. 1996, vol. 33, 914 pp.

Atzīstot par loģisku un pieņemamu to, ka pārvaldības pilnvarojums tiek īstenots no *augšas uz leju*, kas arī būtu atzīstams par efektīvu (*effect utile*) ekonomiskās pārvaldības struktūras pamatu, ES pārvaldības *elementi starptautiskajās līgumtiesiskajās attiecībās* arī būtu sakārtojami līdzvērtīgā veidā. Tas viennozīmīgi skaidri norādītu *pirmās personas* jeb dalībvalsts tiesības noteikt deleģējumu (norādīts 5. attēlā ar burtu D un nepārtrauktu līniju) ES konstitūtiem jeb pārvaldības subjektiem ar tiesībām veikt to *darbības koordināciju vertikālā līmenī*, kā arī tiesības īstenot *citas* darbības saistībā ar dalībvalstu konstitucionālajām tiesībām kā starptautisko tiesību subjektam (norādīs 5. attēlā ar augšupvērstu bultu ar C burtu). Starp diviem zemākā līmeņa pārvaldības subjektiem var nebūt formalizētās strukturētās saistības, tomēr, nosakot uzdevumus, to pilnvaras var dublēties. Tieši šī „dublēšanās robeža” (norādīta 5. attēlā ar burtu A) rada tiesības uz neformālu komunikāciju *horizontālā līmenī* tiktāl, ciktāl pilnvarojums ir nodots izpildei zemākā līmenī (5. attēlā norādītas ar pārtrauktām līnijām).

5. attēls. Piemērs pilnvarojuma noteikšanai

Pilnvarojuma apjomam katrā pārvaldības līmenī jābūt noteiktam atbilstoši sarežģītībai, nozīmībai un risināmo problēmu daudzveidībai – jo problēmu ir vairāk, jo detalizētākam ir jābūt noteiktam atbilstošā līmeņa pilnvarojumam. To pamato apsvērumi, ka pilnvarojuma apjoms ir atgriezeniski proporcionāls komunikācijas sistēmas attīstībai un tieši proporcionāls vadītāju un izpildītāju *prasmēm* risināt problēmas un izpratnei par pārvaldības *sistēmas* stabilitāti. Tomēr šajā gadījumā un atbilstoši konkrētajam raksturojumam izpildītāja statuss būtu attiecināms uz dalībvalsts kā *vadītājas* pilnvaroto, atbilstošu ES konstitūtu.

Viena īpatnība, kas iezīmējas ES piešķirtā valstiskā pārvaldības pilnvarojuma izpildē un kas pietiekami uzskatāmi parādās 5. attēlā, ir *atbildības koncentrēšanās* līmenis. Saskaņā ar līguma

saistošā spēka principu (*pacta sunt servanda*) dalībvalstis, noslēdzot līgumu, apliecināja, ka tas ir saistošs un izpildāms. Tātad dalībvalstis var kontrolēt viena otru horizontālā līmenī, ierosinot *pārbaudes* lietas par noslēgto saistību izpildījumu, un ierosināt kontroles par piešķirtā deleģējuma izpildi. Savukārt kontroles funkcijas *deleģēto valstisko pilnvaru ietvaros* attiecībā pret *dalībvalstīm* var ierosināt gan ES konstitūti, gan bez *deleģētām valstiskām pilnvarām* citi ES tiesību subjekti, t.sk. attiecībā pret ES konstitūtiem.

Lai gan ES kā vairums citu starptautisko organizāciju ir arī noteiktas vienotas politikas īstenotāja, jautājumos par starptautisko organizāciju politisko atbildību tiesību doktrīnā iestrādes praktiski nav veiktas.²⁸³ Tomēr būtu loģiski, ka gadījumos, kad dalībvalstis atbilstoši līguma nosacījumiem ir deleģējušas pārvaldības tiesības starptautiskai organizācijai un daļu valsts publisko tiesību īsteno starptautiskas organizācijas konstitūti, tiktu piemērotas starptautisko publisko tiesību teorijas atziņas.²⁸⁴ Tad minētie starptautisko publisko pilnvaru nesēji vienlaikus ir arī starptautisko tiesību subjekti un var arī būt starptautiski tiesiskās atbildības subjekti. Tādā gadījumā *starptautiskai organizācijai*, bet konkrētajā gadījumā ES, jābūt atbildīgai par tās konstitūtu vai to pārstāvju neatbilstīgām darbībām,²⁸⁵ neatkarīgi no to (tiešai vai nosacītai) piekritībai izpildu, tiesu vai likumdošanas varai, kā arī neatkarīgi no to vietas ES pārvaldības hierarhiskajā līmenī.

Tomēr vienlaikus šī valstiskā pārvaldības pilnvarojuma ietvaros ir jautājums attiecībā par pašu *pilnvarotāju*, tā saistībām starptautiskās organizācijas ietvaros un faktisko rīcību,²⁸⁶ jo pastāv

²⁸³Ir vairāki viedokļi par atbildības formu dažādību, kuras nav pretrunā starptautiskas organizācijas specifikai, t.sk. arī ar atsevišķu pilnvaru atņemšanu vai pat starptautiskas organizācijas likvidāciju. Vairāk: Legal Responsibility of International Organisations in International Law. Summary of the International Law Discussion Group meeting held at Chatham House, 2011 [aplūkots 2012. gada 14. maijā]. Pieejams: <http://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/109605>; Воробьева, Е. К вопросу о кодификации права международной ответственности: Проект статей об ответственности международных организаций. *Журнал международного права и международных отношений*. 2006, № 3.

²⁸⁴Лукашук, И.И. *Международное право: особенная часть*. Изд. 3-е. М.: Волтерс Клувер, 2005; Кривчикова, Э.С. *Международное право*. Отв. ред. Колосов Ю. М. М.: Междунар. отношения, 2000.

²⁸⁵Šobrīd šāda atbildība ir jautājumos, kurus skata Civildienesta tiesa, kas izriet no specifiskajām darba tiesiskajām un civildienesta attiecībām Eiropas Savienībā. Ja starptautiskas organizācijas darbība tiek atzīta arī dalībvalsts teritorijā, tad starptautiskā atbildība var tikt īstenota pēc dalībvalsts nacionālajām tiesībām.

²⁸⁶First report on responsibility of international organizations by Mr. Giorgio Gaja, ANO A/CN.4/532. New York: ANO, 2003, 21 pp. [aplūkots 2012. gada 17. oktobrī]. Pieejams: http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_532.pdf; The draft articles on Responsibility of States for internationally wrongful acts, United Nations, 2005 [aplūkots 2012. gada 17. oktobrī]. Pieejams: http://www.ijf.cjf.gob.mx/cursosesp/2012/derhumancontrolconvencionalidad/LecturasBloque6/International%20Law%20Commission%20Responsibility%20of%20States%20w%20comentarios%209_6_2001.pdf; Summary records of the first part of the fifty-sixth session, 2004, A/CN.4/537, 5-11 pp. [aplūkots 2012. gada 17. oktobrī]. Pieejams: <http://untreaty.un.org/>

uzskats, ka valstisko pilnvaru *pārrēķins* nav pamats pēc līdzīgiem principiem starptautiskai organizācijai *pierēķināt* valstij atbilstīgu atbildību.²⁸⁷

Autore uzskata, ka esošajam ES pārvaldības pilnvarojumam praktiski (pietiekami precīzi) nav iespējams noteikt atbildības koncentrācijas līmeni, t.i., ja atbildība koncentrējas *augstākajā* (atbilstoši 5. attēlā norādītajam) ES pārvaldības līmenī (t.i., dalībvalstu līmenī). Šajā gadījumā loģiski būtu uzskatīt, ka ES pārvaldība tiek organizēta *decentralizēti*, jo dalībvalstis ikdienā nedarbojas kopīgi. Savukārt, ja atbildība koncentrējas zemākajā līmenī, tad tikai šajā gadījumā būtu loģisks secinājums, ka ES pārvaldība tiek organizēta *centralizēti* ar ES konstitūtiem piešķirtajām pilnvarām un ņemot vērā to kopā *esamību* laikā un telpā.²⁸⁸ Šajā gadījumā būtiska ir izpratne par termina „decentralizācija” trīs pamatjēdzienu *esamību*, t.i., par horizontālo, vertikālo un funkciju decentralizāciju, it īpaši jautājumā par finanšu atbildības centru kā juridiskas personas izveidi un *organizācijas* suverenitātes ierobežojumu šajā jomā. Kā uzskatāms piemērs minētajam jau iepriekš tika norādīta Eiropas Centrālā banka, kurai saskaņā ar *starptautiskajām publiskajām* tiesībām ir piešķirts juridiskās personas statuss.²⁸⁹

Šajā kontekstā pietiekams pamats pievērst uzmanību arī subsidiaritātes principam, kura pamatideja ir pilnvarojuma atbilstīgai pārdalei, lai mazinātu birokrātiskus šķēršļus, kurus rada varas centralizācija,²⁹⁰ jo arī šajā gadījumā ir būtisks jautājums par *kompetencēm* vai *valstiskā pilnvarojuma* sadalījumu starp *tiem*, kuri ir „augstākā” līmenī un „zemākā” līmenī. Šādā vērtējumā šo principu nevajadzētu sasaistīt ar vienkāršu deleģējumu lēmumu pieņemšanai bāzes līmenī.²⁹¹ Zinātniskajos avotos jau ir bijuši iekļauti piedāvājumi izveidot konstitūtu ar pilnvarām par ES konstitūtiem deleģēto *kompetenci* un subsidiaritātes principa izpildi, kas arī būtu pilnvaroti vērtēt vēl spēkā nestājušos tiesību aktu ietekmi.²⁹² Šāds priekšlikums būtu atbalstāms, it īpaši,

ilc/documentation/english/a_cn4_sr2792.pdf; Report in the International Law Commission, Fifty-third session, 2001, A/56/10, 26-46 pp. [aplūkots 2012. gada 17. oktobrī]. Pieejams: <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a5610.pdf>

²⁸⁷Responsibility of international organizations. Comments and observations received from international organizations, 25 June 2004, A/CN.4/545, United Nations, 6 pp. [aplūkots 2012. gada 17. oktobrī]. Pieejams: http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_545.pdf

²⁸⁸Дорофеев, В.Д., Шмелева, А.Н. *Менеджмент*. М., 2006. с 134-152.

²⁸⁹LES 282., 283. pants.

²⁹⁰Kuklis, P. *The principle of Subsidiarity, in Fiscal Decentralization Initiative for Central and Eastern Europe*. 2000. 10 lpp. [aplūkots 2011. gada 12. janvārī]. Pieejams: <http://www1.worldbank.org/wbiep/decentralization/FDIReadings/untitl3.htm>

²⁹¹De Alonso Leon S. Regions and subsidiarity in the European Union; a look at the role of the Spanish and other regional Parliaments in the monitoring of compliance with the principle of subsidiarity, *European Public Law*, Wolters Kluwer, 18(2), 305-321 pp.

²⁹²Weiler, J.H.H., Haltern, U. The Autonomy of the Community Legal Order - Trough the Looking Glass. *Harvard International Law Journal*. 1996. 447 pp.

ņemot vērā to, ka pārvaldības decentralizācijas sekas tiek saistītas ar atsevišķu tās dalībnieku interešu ignorēšanu un organizācijas interešu ignorēšanu kopumā,²⁹³ kas var radīt *priekšnosacījumus* organizācijas sabrukumam. Filozofiskā skatījumā, veicot *esošo (iegūto)* vērtību pārvērtējumu,²⁹⁴ vai saskaņā ar formālās loģikas nosacījumiem, nodrošinot pašsaglabāšanos, decentralizētās pilnvaras tiek ierobežotas. Savukārt pārvaldības pilnvaru centralizācijas sekas ir informācijas trūkums par notiekošajiem procesiem un šaubas par to leģitimitāti.²⁹⁵ Tas nozīmē, ka pārvaldības īstenošanai nepieciešams noteikt optimālu pilnvarojuma apjomu (skat. 6. attēlu), kas nodrošina stabilitāti starp diviem nestabilitāti veicinošiem rādītājiem.

6. attēls. Pilnvaru koncentrācija

Atbilstoši 6. attēlā norādītajam viennozīmīgi ir skaidrs, lai *iedibinātu* federālai pārvaldībai līdzvērtīgu sistēmu, ES ir *nepieciešams* konstituēt atsevišķu tiesību subjektu vai noteikt kādam no esošajiem, iespējams, pat Eiropadomei,²⁹⁶ pienākumu kontrolēt starptautiskas organizācijas *pārvaldības* svārstības,²⁹⁷ kas pie noteiktu kritisku rādītāju sasniegšanas, izmantojot tam

²⁹³Piemēram: Līguma par konstitūciju Eiropai ratifikācijas process, Lisabonas līguma ratifikācija, fiskālās disciplīnas jautājumu aktualizācija eurozonas valstīs u.tml.

²⁹⁴Rescher, N. *Value Matters: Studies in Axiology*. Frankfurt: Ontos Verlag, 2005. 140 p.; Графский, В.Г., Мамут, Л.С., Нерсисянц, В.С. *Проблемы ценностного подхода в праве: традиции и обновление*. М., Изд-во ИГиП РАН, 1996.

²⁹⁵Delic, Z. *Globalization and Responsibility*. In Tech, 2012. 166 p.; Бочкарев, В.К., Дорофеев, В.Д. *Основы современного менеджмента*. Пенза: Изд-во Пензенского государственного университета, 1999; Герчикова, И.Н. *Менеджмент*. М.: АкЮНИТИ, 1997; Максимцов, М.М., Игнатъева, А.В. *Менеджмент*. М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1999; Томилов, В.В. *Менеджмент*. М.: Юрайт-Издат, 2003.

²⁹⁶LES 15. pants.

²⁹⁷Тихомиров, Ю.А. *Административное право и процесс: полный курс*. 2 издание. М.: Изд-во Тихомирова М.Ю., 2005. с 697.

piešķirtās koordinējošās pilnvaras, laikus informētu dalībvalstis par nepieciešamību pieņemt efektīvas pārvaldības nodrošināšanas lēmumu.

Ņemot vērā, ka šāds dalībvalstu koplēmums varētu būt saistīts arī ar steidzamību izdarīt vai jau apstiprināt noteikta satura līguma grozījumus, viennozīmīgi, ka šādam konstitūtam, piemēram, Eiropadomei, būtu jāuzņemas pietiekami nozīmīga atbildība, kura no esošās LES un LESD redakcijas neizriet. LES 15. panta 5. punts noteic tiesības anulēt pilnvaras Eiropadomes priekšsēdētājam, bet ne LES, ne LESD, ne arī ES tiesu praksē nav definēti nosacījumi, kas būtu vērtējami kā „*šķērslis vai smags pārkāpums*”.

Protams, ir iespējams iekļaut līgumā arī abstrakta satura normu, kas noteic tiesības šādam konstitūtam izdot dalībvalstu stabilitātes nodrošināšanai saistošus noteikumus, piemēram, regulas veidā. Šādā gadījumā autore viennozīmīgi piekrīt franču zinātnieka P.Djupī (*P.Dupuy*) viedoklim par nepieciešamību, ja ne atsevišķi kodificēt, tad vismaz starptautiskajās publiskajās līgumtiesiskajās attiecībās nostiprināt šāda konstitūta starptautisko atbildību, it īpaši, ņemot vērā arī tā īpašo politisko lomu.²⁹⁸ Turklāt tieši ģeopolitiskie faktori ietekmē starptautiskās atbildības izpratnes problemātiku tās nepietiekama tiesiskā regulējuma esamības gadījumos.²⁹⁹ Ņemot vērā faktu, ka ES integrācijas procesu rezultātā starptautiskās publiskās līgumtiesiskās attiecības ir ieguvušas jaunu juridisko kvalitāti un ir iedibināta pietiekami plaša ES tiesas (EKT) judikatūra saistībā ar konstitūtu pilnvarojuma pielietojumu noteiktās situācijās, būtu loģiski, ka arī atbildības nostiprināšana ES konstitūtiem būtu prioritāra. Šādas atbildības esamība būtu vērsta uz *starptautisko tiesību* funkcionēšanas paaugstināšanu,³⁰⁰ un, lai arī cik populistiski tas neskanētu, arī uz starptautiskās kopienas pārvaldības līmeņa paaugstināšanu kopumā.

Piešķirot ES konstitūtiem gan *valstiskās pārvaldības pilnvaras*, gan *kompetenci* arī starptautiskajās attiecībās, t.i., attiecībās ar trešajām valstīm un citām starptautiskām organizācijām, būtu loģiski, ka, izpildot tās, ES rīkojas kā *vienots* tiesību subjekts. Tādā gadījumā nav svarīgi, kurš no tās konstitūtiem nav pildījis starptautiskā līguma uzlikto pienākumu, bet svarīgas ir sekas – saistību neizpilde. Ja starptautiskai organizācijai uz *valstiskās pārvaldības*

²⁹⁸Dupuy, P.M. Reviewing the difficulties of Codification: on Ago's classification of obligations of means and obligations of result in relation to state responsibility. *European Journal of International Law*. 1999, vol. 10, no 2, 371-385 pp.

²⁹⁹Hirsch, M. *The Responsibility of International Organizations Toward Third Parties: Some Basic Principles*. London: Martinus Nijhoff Publishers, 1995. 10-13 pp.

³⁰⁰Līgumos ir noteikts pienākums „būt atbildīgam” un atsevišķas *procesuālas* darbības „neatbilstošas” rīcība noskaidrošanai, piemēram, LES 17. panta 8. punktā noteikta konstitūta – Eiropas Komisijas – politiskā atbildība, LESD 286. pantā – atbildība Revīzijas palātas locekļiem, LESD 258. pantā – atbildība dalībvalstīm par saistību neievērošanu, LESD 340. pantā – ES līgumiskā atbildība u.tml. Tomēr līgumā nav noteikti sankciju veidi vai to robežas iekšējās pārvaldības tiesību pārkāpumu gadījumos.

pilnvarojuma pamata piemīt arī tiesības veidot tādu pārvaldības organizatorisko struktūru, kādu *tā vēlas*, tad *iekšējās* varas sadales īpatnības nevar būt par iemeslu tam, lai nepildītu pienākumus³⁰¹ (arī starptautiskos) attiecībā pret subjektiem, kuri tai piešķirusi šādas pilnvaras.

2.2. Pārvaldības process

Pieņemot, ka atbilstoši 4. attēlā norādītajam *teorētiski ir iespējams* strikti nodalīt ES ārējo kompetenci un pārvaldības organizēšanu ārējo attiecību jomā no pārvaldības, kuru īsteno *iekšējo* regulatīvo, atbalsta un koordinējošo procesu izpildei dalībvalstu izveidotās ES administratīvās institūcijas, tad šajā nodaļā autores pētījums ir tieši akcentēts uz pārvaldības procesu, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām sistēmas *iekšējās* konstitucionālās kārtības nodrošināšanai.

Ņemot vērā pārvaldības procesa veidošanās konceptu, būtu pietiekami loģiski uzskatīt, ka ES pārvaldības procesa subjekti būs jebkuras personas, kurām ir atbilstoša *tiesībsubjektība* (sociāli tiesiskā spēja) būt dalībniekam definētajos pārvaldības procesos.

Esošais uzskats ir pietiekami asu diskusiju objekts vairāku apsvērumu dēļ. Pirmkārt, varētu būt pietiekami aktuāls jautājums par to, vai ES kā starptautiskas organizācijas administratīvi tiesiskajās attiecībās ir iespējams *pilnībā* abstrahēties no starptautiskajām publiskajām tiesībām un šajā tiesību nozarē definētajiem tiesību subjektiem,³⁰² kuriem ir nepieciešama noteikta atzīšanas³⁰³ kārtība. Vai būtu pietiekams priekšnosacījums, ka pārvaldības tiesību subjekti ir tie, kas definēti LES 13. pantā, līdz ar to būtu *atzīstami* par atbilstošā procesa dalībniekiem, neskatoties uz to *ierobežoto tiesībsubjektību* starptautiskajās publiskajās attiecībās?³⁰⁴ Ņemot vērā jau iepriekšējās nodaļās prezentēto, ES PTI esamība ir atzīstama tikai tādā gadījumā, ja tiek atzīta arī viena no starptautisko tiesību koncepcijām par to, ka sākotnējais tiesību subjekts (valsts) ir

³⁰¹ ILC Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts 2001, Article 2(b) (Commentaries 5,6), Article 4 (Commentaries 5,6) [aplūkots 2012. gada 25. aprīlī]. Pieejams: <http://www.un.org/law/ilc/reports/2001/english/chp4.pdf>

³⁰² Brownlie, I. *Principles of public international law*. 2008, 164, 601 pp.; Buergenthal, T., Sean, D. Murphy. *Public International Law: in a Nutshell*. USA: West Publ., 2007. Ch. 1, 1-5 pp.

³⁰³ 2004 Convention on Jurisdictional Immunities of States and their Property. *Yearbook of the United Nations*. 2006, vol. 60, p. 1515; Cassese, A. *International law*. 2 edition. USA: Oxford University Press, 2005. 48-66 pp.; Jones, M.L. The Legal Nature of the European Community: a Jurisprudential Analysis Using H.L.A. Hart's Model of Law and a Legal System. *Cornell International Law Journal*. 1984, Winter, vol. 17, no.1, 50 pp.; Boos, E. J. Perspectives in jurisprudence: An analysis of H. L. A. Hart's legal theory, Summary, AAI9634261 [aplūkots 2012. gada 25. aprīlī]. Pieejams: <http://epublications.marquette.edu/dissertations/AAI9634261>

³⁰⁴ Каламкарян, Р.А., Мигачев, Ю.И. *Международное право*. М.: Изд-во Эксмо, 2004. с 114 -117; Metzger, Stanley D. *Restatement of the Foreign Relations Law of the United States: Bases and Conflicts of Jurisdiction*. N.Y.U. L. 1966, rev. 7, vol. I. 71 pp.

tiesīgs veidot un piešķirt starptautisko tiesībsubjektību citiem, atšķirīgiem no valsts nodibinājumiem un indivīdiem.³⁰⁵ Tikai šādiem nosacījumiem pastāvēt, var uzskatīt par pilnībā izskatītu jautājumu, vai ES *iekšējās* pārvaldības process ir uzskatāms par starptautisko tiesisko attiecību *objektu*.³⁰⁶

Trešais jautājums ir tieši saistīts ar termina „objekts” attiecināmību uz pārvaldības procesu kā uz ES esošajām sabiedriskajām attiecībām, kuras varētu būt tiesiskās regulēšanas priekšmets *un* kurām objektīvi būtu nepieciešama šāda regulēšana. Piemērojot tiesību teorijas atziņas, konkrētajā gadījumā plurālistiskās tiesiskās attiecību teorijas³⁰⁷ atziņas, ir iespējas definēt, ka ES pārvaldības procesa objekts ir faktiskā šādu attiecību dalībnieku rīcība (uzvedības rezultāts), lai *apmierinātu savas atšķirīgās* (konstitūtu, dalībvalsts, indivīda) *intereses un sasniegtu rezultātu*, kas izriet no līguma.

Tomēr šajā gadījumā ir pietiekami loģisks jautājums par to, kas tiek iekļauts jēdziena „*rezultāts, kas izriet no līguma*” saturā un vai būtu pietiekami pamatoti attiecīgajā definīcijā lietot saikli „*un*” otrajā teikuma daļā.

ES tiesisko attiecību objekti, atspoguļojot pastāvošo tiesisko attiecību dažādību, var būt skatīti arī kā noteiktu lietu esamība, piemēram:

- a) materiālie labumi (kapitāls, preces, īpašums u.c.);
- b) nemateriālie labumi (dzīvība, veselība, gods, cieņa u.tml.);
- c) garīgās vērtības (zinātniskie, mākslas, literārie darbi u.tml.);
- d) dokumenti (pases, apliecības, diplomu, lēmumi u.tml.);
- e) darbība vai bezdarbība;
- f) dalībnieku uzvedības *rezultāts* noteiktās tiesiskās attiecībās.

Atbilstoši šādam uzskaitījumam, nosakot *pārvaldības procesu* kā *objektu*, būtu pietiekami pamatoti uzskatīt, ka tā dalībnieki nebūs savu *atšķirīgo, subjektīvo* interešu baudītāji, kuri iesaistās procesā tikai, lai apmierinātu kādas subjektīvās intereses³⁰⁸ – materiālās, garīgās vai citas. Tiem vairāk būs saistošs no LES un LESD izrietošais *rezultāts*, par kuru vienojušās dibināšanas līgumu noslēdzošās puses, *un līdzekļi*, ar kādiem šāds rezultāts tiek sasniegts, t.sk. ar

³⁰⁵Craig, P. Constitutions, Constitutionalism and the European Union. *European Law Journal*. 2001, June, vol.7, no.2, 130-133 pp.

³⁰⁶Pistor, K. *Institutional settlements for an enlarged European Union*. Law and governance in an enlarged European Union: essays in European law. Hart Publishing, 2004.

³⁰⁷Burke-White, W. International Legal Pluralism. *Michigan Journal of International Law*. 2003-2004, vol. 25, 963-979 pp.; MacCormick, N. Risking Constitutional Collision in Europe? *Oxford Journal of Legal Studies*. 1998, vol. 18, 529 pp.; Halberstam, D. *Pluralism in Marbury and Van Gend*. *The past and future of EU law: the classics of EU law revisited on the 50th anniversary of the Rome Treaty*. Oxford, Portland, Oregon: Hart, 2010. 31 pp.

³⁰⁸Барихин, А.В. *Большой юридический энциклопедический словарь*. М.: Книжный мир, 2006. с 383.

ES normu tiešo iedarbību,³⁰⁹ lai nodrošinātu vienotu *konstitucionālu* kārtību, kura tiek īstenota noteiktā laikā, noteiktā telpā.³¹⁰

Turklāt, cik lietderīgi vērtēt kā ES pārvaldības procesa dalībniekus tos, kuri *ierobežotās starptautiskās tiesībspējas* rezultātā būtu uzskatāmi par starptautisko tiesību beneficiāriem?³¹¹ Atbilde ir būtiska, it īpaši, ja ir pietiekami skaidrs, ka pārvaldības procesa *materiālās normas* saturā konceptuāli būtu iekļaujami nosacījumi *pilntiesīgiem* dalībniekiem, kas paredz gan pieļājumus, gan atbilstošus nosacījumus to rīcībai, t.i., dalībniekiem jābūt gan tiesību, gan pienākumu nesējiem, nepārliedzot noteikto atbildības slogu uz citu procesa dalībnieku. Autore uzskata, ja tiek pieļauta jebkāda šāda vērtēšanas iespēja, tad rezultātā būtu iespējams secināt par bezjēdzīgu pasākumu esamību pārvaldības procesā, jo konkrētajā procesā tieši subjektu tiesības un pienākumi nodrošina tiesisko attiecību nepārtrauktību. Tiesību un pienākumu apjoma grozījumi vai izbeigšanās tieši ietekmē nepieciešamību grozīt vai izbeigt pašu pārvaldības procesu.

Būtībā iepriekš norādītais nozīmē to, ka ES *iekšējo* pasākumu sistēma arī teorētiski *nevar* tikt nošķirta no *ārējām* attiecībām, un līdzīgi apsvērumi izriet arī no EKT sprieduma AETR lietā.³¹² Līdz ar to būtu loģiski, ka par ES *iekšējā* pārvaldības procesa dalībniekiem tiktu uzskatīti tādi ES tiesību subjekti, kuriem piemīt vai ir piešķirta *ārējā* kompetence. Ņemot vērā iepriekš norādīto, ir pietiekams pamats secināt, ka ES *iekšējās* pārvaldības process ir īpatnēja (*sui generis*) kombinācija starptautiskajām un administratīvajām tiesībām.

ES pārvaldības procesā eventuāli var nošķirt procesuālus elementus, kas izriet no ES dibināšanas līgumiem un atvasinātajiem tiesību aktiem, kurus izdevusi Eiropas Komisija un kuru izpildē iesaistītas līgumslēdzējpusēs un to *konstituētie* tiesību subjekti:

1. organizatoriskais (vadīšana, koordinēšana, motivēšana);³¹³

³⁰⁹Hartley, T.C. *National Law, International Law and EU Law – How Do They Relate? no Asserting Jurisdiction: International and European Legal Perspectives*. Capps P., Evans M.D., Konstadinidis S.V. (eds.). Portland, Oregon: Hart Publishing, 2003. 71-76, 89 pp.

³¹⁰Vairāk par tiesisko attiecību objekta noteikšanu: Нерсесянц, В. С. *Проблемы общей теории права и государства*. РАН., М.: Норма, 2002. с 383; Лазарев, В. В. *Общая теория права и государства*. М.: Юристъ, 2005. с 304.

³¹¹Yearbook of the International Law Commission. 2001, 370 pp.;United Nations Publications. 21.09.2007., 102-103, 119 pp.; Лукашук, И.И. *Международное право*. Wolters Kluwer Russia, 2008. с 37.

³¹²14.p, Judgment of the Court of 31 March 1971. Commission of the European Communities v Council of the European Communities. European Agreement on Road Transport (AETR), Case 22-70 [aplūkots 2012. gada 26. aprīlī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61970J0022:en:HTML>

³¹³LES 16., 17., 32., 34. pants.

2. psiholoģiskais, jo lēmumu pieņemšanas process tiek prezumēts kā iekšējā pārvaldības subjekta intelektuālā darbība, kas vērsta uz problēmas atrisināšanu;³¹⁴
3. tiesiskais, kurā lielākā nozīme deleģējuma esamībai un lēmuma atbilstībai tiesību normām un juridiskām sekām, t.i., lēmums tiek skatīts kā organizatoriski procesuāls dokuments, kuru līgumā noteiktajā kārtībā ir pieņēmis tiesību subjekts.³¹⁵ Šajā procesa daļā ir iekļauti arī jautājumi par tiesisko attiecību un tiesību aktu aizsardzību un tiesībām piemērot juridisko atbildību tiem tiesisko attiecību subjektiem, kuri nerēķinās ar šādām attiecībām un neievēro noteiktos procesus;
4. informatīvais, kuru raksturo lēmuma pieņemšanas procesa atklātums no sākotnējās informācijas līdz tās pārtapšanai pārvaldības lēmumā;³¹⁶
5. ekonomiskais, kas paredz, ka lēmumi tiek veidoti, pamatojoties uz zināšanām un izmantojot objektīvus ekonomiskās funkcionēšanas un attīstības likumus, kas vērsti, lai Eiropas Savienībā tiktu sasniegta maksimālā ekonomiskā efektivitāte;³¹⁷
6. sociālais, kas paredz, ka *ne katram* ekonomiski izdevīgam lēmumam ir pietiekami pozitīvs efekts sociālajā jomā. Līdz ar to, izvēloties alternatīvo variantu, tiek prezumēta atbildība *lēmuma pieņēmējam* par sociālajām sekām.³¹⁸

Lai gan pārvaldības procesa īstenošanu ietekmē dalībvalstu nacionālais faktors, kura pārvarēšana vienmēr ir pietiekami sarežģīta un ilglaicīga, jāpiebilst, ka *horizontālās* pārvaldības jautājumi (skat. 5. attēlu), tikai atsevišķos gadījumos (iepirkumi, konkurences nodrošināšana iepirkumos, valsts atbalsta procedūru nodrošināšana) ir bijuši aktuāli šiem pārvaldības procesa subjektiem. Savukārt attiecībā uz tiesisko elementu esamību būtiska nozīme ir *acquis communautaire* ietekmei uz nozīmīgām nozaru administratīvo tiesību normām, kuru izpilde vai ieviešana ir saistoša dalībvalstij un nes sev līdzī nozīmīgas tiesiskās konsekvences, kuru rezultātā *indivīdam* rodas tiesisks pamats celt prasību pret valsti, nošķirot nosacījumus, kas paredz, kādos gadījumos indivīds var gūt kādu valsts piešķirtu labumu. Tas nozīmē, ka *acquis communautaire* ir

³¹⁴LESD 190. pants.

³¹⁵Dalībvalstis nevar, apejot konstitūtus, uzņemties saistības, kas varētu ietekmēt iepriekš minētās normas vai mainīt to darbības jomu. Vairāk: Judgment of the Court of 31 March 1971. Commission of the European Communities v Council of the European Communities. European Agreement on Road Transport (AETR), Case 22-70 [aplūkots 2012. gada 26. aprīlī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61970J0022:en:HTML>

³¹⁶LESD 319., 328. pants, 1. protokols I sadaļa.

³¹⁷LESD 140., 175. pants.

³¹⁸LESD 21., 48. pants, Eirosamita deklarācija. Briselē, 2011. gada 26. oktobrī (27.10) (OR.en) SN 3993/3/11 REV 3 [aplūkots 2012. gada 28. aprīlī]. Pieejams: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/LV/ec/125657.pdf

sistēmiski sakārtots nosacījumu kopums, ar kura īstenošanu pārvaldības procesa subjekti tiesiskajās attiecībās ir saistīti gan organizatoriski (institucionāli), gan funkcionāli.

Tomēr *nebūtu loģiski* pārvaldības procesu iedalīt arī pēc piekritības noteiktiem elementiem vai pēc *acquis communautaire* atsevišķiem virzieniem, jo, piemēram, civilprocesā kā noteiktā procesuālajā kārtībā šāds dalījums nepastāv. Pastāv tikai viens pārvaldības process, kuru bez īpašiem sarežģījumiem un paskaidrojumiem iespējams iedalīt trīs lietvedību veidos – tiesību jaunrades, tiesību piešķiruma un jurisdikcijas.³¹⁹ Jāņem vērā arī tas, ka pārvaldības process nav tikai jēdziens, bet gan daudzveidīga saturiska tiesiska parādība, kuru iespējams vērtēt ekonomiskos, politiskos, ideoloģiskos un filozofiskos aspektos.

Tas, ka nepastāv formāls tiesiskais instruments, kas diferencētu ES pārvaldes procesu piekritību noteiktam dalībniekam vai atsevišķi nodibinātu pārvaldības procesu kopumu, nav pamata uzskatīt, ka subjekti to nepārzina, uzskata šo pārvaldības procesu par autonomu no nacionālās vai ES tiesiskās kārtības vai uzskata to par bezjēdzīgu kopumā. ES pārvaldības process vērsts uz to, ka bez dalībvalstu nacionālās tiesiskās kārtības uzturēšanas un attīstības nav iespējams sasniegt kopīgi identificētus un starptautiskas organizācijas līgumā noteiktos mērķus. Piemēram, pārvaldības procesā iekļaujot jautājumu par ES *tiesību attīstību* un ņemot vērā LESD 2.-6. pantā noteikto *kompetenču* sadalījumu, to var sasaistīt tikai ar ES *konstitūtu* tiešajiem pienākumiem, tādēļ, kas saistīti ar atbilstoša satura koncepciju vai stratēģiju izstādi. Tomēr nebūtu loģiski, ka, ņemot vērā iepriekš norādīto *kompetenču* sadalījumu, jautājums par ES tiesību attīstību dalībvalstīs nebūtu saistāms ar ES pārvaldības procesu vispār. Tas nozīmē, ka gan no praktiskā viedokļa, gan arī no teorētiskā skatījuma ir un *varētu būt* identificējamās *konkurējošas, iespējams, pat konfliktējošas* kompetences, kuras piekritīgas noteiktiem ES pārvaldības procesa subjektiem. Savukārt konkurējošu kompetenču un normu esamība ir *reāla parādība* valstīm ar federālu pārvaldības sistēmu. Līdz ar to nākamais pētījuma posms ir saistīts ar konkurējošu normu un kompetenču pierādīšanas iespējām.

2.3. Pārvaldības procesa subjektu tiesībspēja

Pētījumā ES ir vērtēta kā īpaša struktūra, kura, daļēji piekrītot J.Aldera (*J.Alder*) atziņām, *iespējams*, nav pakļauta valstiskās pārvaldības formām.³²⁰ Tomēr autore uzskata, ka viennozīmīgi izslēgt esošās teorētiskās un doktrinārās atziņas par *valsts pārvaldību* nav iespējams. Šis aspekts,

³¹⁹ Сорокин, В.Д. *Административный процесс и административно процессуальное право*. СПб., 2002. с 22.

³²⁰ Alder, J. *General Principles of Constitutional and Administrative Law*. Fourth edition. Palgrave Law Masters, 2002. 182, 195 pp.

kā arī jau iepriekšējās nodaļās piemērotās izziņas metodes un interpretācija ir pretarguments zinātniskajam viedoklim, ka ES tiesiski nav iespējams identificēt.³²¹

Teorētiski pieļaujot iespēju skatīt jautājumu par ES pārvaldības procesu kā administratīvi tiesiskās attiecības, kuras nodrošina sistēmas *iekšējo* procesu sistematizāciju, pakārtoti tiek aktualizēts jautājums par šāda procesa nepieciešamību sociāli politiskajā kontekstā un par tā strukturālo nošķirtību (sašaurināšanu). Nošķirot valstiskās pārvaldības pilnvaras un *pārvalstiskās* kompetences jomas, ir pietiekams pamats atzīt, ka tās subjektu tiesībspēja kopumā būtu vērtējama kā darbība konfederācijai līdzīga³²² struktūrā. Autore uzskata, ka konstitūcijas kā rakstveida tiesību akta neesamība, iespējams, ir svarīgs, bet nav būtiskākais faktors, kas *varētu diferencēt* ES un tās subjektus no federāla veidojuma un federālajiem subjektiem. Praktiskā neiespējamība abstrahēties no starptautiskajām tiesībām saistīta ar to, ka jebkurā pārvaldības procesa izvērtējuma posmā aktuāls kļūst jautājums par suverenitātes pašpietiekamību, kura *piemīt* juridiskai personai un sākotnējam starptautisko publisko tiesību subjektam – valstij.

Gan valsts un tiesību teorijā, gan arī starptautisko tiesību teorijā ir sastopamas vairākas un pat pietiekami atšķirīgas definīcijas attiecībā par federatīvu³²³ un konfederatīvu pārvaldības sistēmu.³²⁴ Tomēr konceptuāli tiek atzīts, ka sākotnējo suverēno starptautisko tiesību subjektu savienība, kuras izveidi pamato vienotu sociālo, ekonomisko, politisko vai cita rakstura *valstiskas* intereses un mērķi, īslaicīgās vai ilglaicīgākas pārvaldības mehānisms ir konfederācija.³²⁵ Piemērojot minēto atzinumu attiecībā pret ES, pietiekami pamatoti var secināt, ka tajā praktiski nav konstatējami trūkumi attiecībā uz kopējām pazīmēm un raksturojumu, kas noteikts konfederatīviem nodibinājumiem, jo ES pārvaldības procesa subjektu (individuālo un kolektīvo) tiesībspēju raksturo to kopējās intereses noteiktu uzdevumu īstenošanai vienotas, *nosacīti slēgtas* sistēmas ietvaros, organizējot tās *publisko* pārvaldību.

No teorētiskā viedokļa, atbalstot šādu konceptu, pirmkārt, ir iespējams konstatēt, ka atsevišķu dalībvalstu praktiskā pieredze federālā pārvaldības sistēmā ir rezultējusies ar federācijas subjektam raksturīgu tiesībspēju piešķirumu atsevišķiem ES konstitūtiem.³²⁶ Otrkārt,

³²¹Sidjansky, D. *The Federal Future of Europe. From the European Community to the European Union*. New York, 2003.

³²²Siebertson, St. How the New European Constitution Will Allocate Power Between the Eu and its Member states. *A Textual Analysis, Venberbilt Journal of Transnational Law*. 2004, vol.37, Nr.4, 994 pp.; Forsyth, M. *Unions of States*. London, 1991. 10-18 pp.

³²³Burgess, M. *Federalism and European Union: Building of Europe 1950-2000*. Taylor & Francis, 2000. 25-29 pp.

³²⁴Марченко, М.Н. *Право Европейского союза. Вопросы истории и теории*. М.: Проспект, 2010. с 241.

³²⁵The Modern Concept of Confederation: Proceedings of the UniDem Seminar Organised in Santorini on 22-25 September 1994 in Co-operation with the Ministry of Foreign Affairs of Greece., 52 pp.

³²⁶Piemēram, LES 28. pants, LESD 282. pants.

iedomājamās konfederācijas ietvaros, subjektiem piemītošo tiesībspēju pazīmes vērtējot kopsakarībā ar starptautiskai organizācijas subjektu tiesībspējai piemītošām pazīmēm, iespējams konstatēt konfederācijas subjektu tiesībspējai pilnīgi *neraksturīgas* pazīmes, t.sk. gan attiecībā uz imperatīva rakstura lēmumu pieņemšanu, gan attiecībā uz tiesvedības procesā pieņemto nolēmumu attiecināmību uz konstitūtiem, to izveidotām iestādēm un amatpersonām, gan arī atsevišķi uz dalībvalstīm.³²⁷

Nemot vērā, ka tiesībspēja ir personas juridiskā kvalitāte, kas nodrošina personai tiesību subjekta statusu, t.i., tādu statusu, kas personai ļauj būt par tiesisko attiecību dalībnieku,³²⁸ un atšķirībā no jebkurām subjektīvām tiesībām tiesībspējas saturā nav iekļautas norādes uz *faktiskā labuma gūšanu*, tiesībsubjektību teorētiski ir iespējams diferencēt no subjektīvajām tiesībām. Saskaņā ar iepriekš norādītajām teorētiskajām atziņām ir iespējams noteikt, ka ES *iekšējās* pārvaldības procesa subjekti, kuriem ir piekrītoša dalība no līguma satura izrietošajās tiesiskajās attiecībās, var īstenot savu tiesībspēju šādu tiesisko attiecību ietvaros:

- a) organizējot pārvaldības procesu noteiktās no *acquis communautaire* izrietošajās jomās;
- b) kontrolējot pārvaldības procesu, t.i., noteiktas procedūras, tiesību aktu sagatavošanu un pieņemšanu, kā arī citu tiesisko metožu un veidu piemērošanu;
- c) nodrošinot iespēju aizstāvēt savas intereses tiesā;
- d) uzņemoties atbildību (deliktspēja) par saistību neizpildi noteiktās jomās, kas izriet no *acquis communautaire* (a) un par procedūru pārkāpumiem (b).

Loģiski, ka *identificēto* ES pārvaldības procesa subjektu tiesībspēju nav iespējams iedomāties bez gribas izpausmes, kuras *faktiskā* izpausme norādīto tiesisko attiecību ietvaros tiek īstenota ar *fiziskas personas – amatpersonas – starpniecību*. Subjekta gribas – izmantot tiesības un izpildīt pienākumus – izpausmes rezultātā tiesībsubjektība iegūst juridisku saturu. Tas nozīmē, ka pārvaldības procesā tiesībspēja ir *potenciāla iespēja* subjektam izmantot tam piešķirtās tiesības, izpildīt noteiktos pienākumus, kā arī īstenot ar piemītošo vai *deleģēto kompetenci* saistītos jautājumus.

ES pārvaldības procesa subjekta tiesībspēja praktiskā veidā izpaudīsies tad, kad tas *noteiktu* vai atbilstošu (*pēc noteiktiem kritērijiem identificējamu*) apstākļu rezultātā izmantos tam piešķirtās tiesības vai faktiski izpildīs pienākumus (aizliegumus, ierobežojumus), vai arī to būs iespējams saukt pie atbildības.

³²⁷Sidjansky, D. *The Federal Future of Europe. From the European Community to the European Union*. New York, 2003. 205-215 pp.

³²⁸Briedis, E. Par administratīvo tiesībsubjektību. *Jurista Vārds*. 2004.gada 26.oktobris, Nr.41 (346).

No teorētiskās puses, visiem pārvaldības procesa subjektiem ir kopējas to *administratīvo* tiesībspēju raksturojošas pazīmes. Ir loģiski, ka šādas tiesībspējas gan kopējās, gan arī specifiskās iezīmes kopumā varētu būt piekritīgas administratīvajam tiesību priekšmetam un administratīvi tiesiskās regulēšanas metodēm.³²⁹ Līdz ar to ES *iekšējās* pārvaldības procesā iespējams nošķirt šādas *kopīgas* subjektu tiesībspējas īstenošanai raksturīgās pazīmes:

1. subjekti *faktiski nodrošina* atšķirīgu publiskās pārvaldības funkciju īstenošanu;
2. subjektiem ir noteiktas speciālas tiesības un pienākumi, kuru rezultātā ir iespējams veidot organizatoriskās saiknes un attiecības ES pārvaldības sistēmā;
3. subjektiem piemītošā juridiskā vara darbībām un noteicošo lēmumu pieņemšanai;
4. tiesisko attiecību aizsardzības nodrošināšana indivīdiem;
5. juridiskās garantijas pārvaldības sistēmā radušās tiesiska strīda izskatīšanai, administratīvajā vai tiesvedības kārtībā atbilstoši *noteiktai* procesuālai kārtībai.

Tas nozīmē, ka ES *iekšējā* pārvaldības procesa subjekti *kļūst* par šī procesa dalībniekiem tikai tādā gadījumā, kad praktiski īsteno tiem *noteikto* administratīvi procesuālo tiesībspēju, kas ir „materiālo tiesību sekas un procesuāli tiesiskā konsekvence, kas kalpo procesuālās norises nodrošināšanai”.³³⁰ Līdz ar to šiem subjektiem bez noteiktās tiesībspējas likumsakarīgi piemīt arī rīcībspēja, t.i., spēja īstenot tiem piekritīgās tiesības pārvaldības jomā – ar nolēmumiem vai darbību (bezdarbību) rezultātā, veidojot sev un citiem procesa dalībniekiem saistības, kā arī izpilda noteiktās saistības un nodrošina vienotas ES administratīvās (*iekšējās*) sistēmas ietvaros esošo indivīdu tiesības un brīvības.

³²⁹Barnes, J. *Transforming Administrative Procedure*. Seville, Spain: Global Law Press, 2009, 429 pp.; Barnes, J. *Challenges and Reform of Administrative Law*. Seville, Spain: Global Law Press, 2006, 344 pp.

³³⁰Neimanis, J. Administratīvi procesuālā tiesībspēja. *Jurista Vārds*. 2004.gada 7.septembris, Nr.34 (339).

3. EIROPAS SAVIENĪBAS TIESĪBSUBJEKTĪBA

Iepriekšējā nodaļā aktualizētie jautājumi ir arī tieši saistīti ar zinātniskajām diskusijām³³¹ attiecībā par ES tiesībsubjektību, t.i., par tās esamību vai neesamību. Jāpiebilst, ka jautājumā par starptautisko organizāciju tiesībsubjektību parasti tiek izmantotas atsauces uz diviem tiesību avotiem – Vīnes konvenciju par starptautisko līgumu tiesībām,³³² it īpaši, atsaucoties uz tās 5., 31., 32. un 53. pantu, un ANO Starptautiskās tiesas nolēmumu lietā „Par zaudējuma atlīdzinājumu”,³³³ kura ietvaros tika analizēts jautājums attiecībā par ANO tiesībsubjektību, kura nav definēta tās statūtos, - un šo tiesību avotu turpmāko attiecināmību uz starptautisko organizāciju, t.sk. ES tiesībsubjektību.³³⁴ Ņemot vērā starptautisko tiesu praksi, ir iespējams konstatēt, ka ar tiesībsubjektību starptautisko līgumu īstenošanas procesos tiek raksturoti divi pamata darbību veidi:

1. faktiskā rīcība, kas vērsta, lai sasniegtu sociāli un juridiski pamatotu rezultātu;
2. tiesiskais un organizatoriskais faktiskās darbības nodrošinājums, t.sk. atsevišķu konstitūtu un institūciju darbība, lai radītu atbilstošu tiesisko bāzi faktiskās rīcības īstenošanai.

Viennozīmīgi ir skaidrs, ka starptautiskajām organizācijām piešķirtās rīcības brīvības diapazons svārstās no atbalsta dalībvalstīm starptautisko līgumu noslēgšanā līdz dalībvalstīm saistošu imperatīvu uzvedības normu un rīcības formu noteikšanai. Starptautisko tiesību teorijā pastāv viedoklis, ka starptautisko tiesību subjektiem piemītošā tiesībsubjektība tiek īstenota, izpildot tiem *noteiktās funkcijas*. Tādā gadījumā kā objektīvais kritērijs tiesībsubjektības īstenošanai ir starptautiskā tiesību subjekta *juridiskā spēja* patstāvīgai rīcībai, *neatkarīgām*

³³¹Ress, G. *Democratic Decision making in The European Union and the Role of the European Parliament*. 153-176 pp.; Curtin, D., Heukels, T. *Institutional Dynamics of European Integration – Essays in Honour of Schermers*. 1994, vol.2, 156 pp.; Капустин, А.Я. *Европейский союз: интеграция и право*. М.: РУДН, 2000. с 52; Рявкин, Н.В. *Европейское Сообщество как субъект Международного права*. *Московский журнал международного права*. 2000, №2, с 6-7; Горинг, Г., Витвитская, О. *Право Европейского Союза*. СПб.: Питер, 2005. с 34.

³³²23.05.1969. Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām, "LV", 52 (2817), 03.04.2003., stājas spēkā 03.06.1993.

³³³179.p., International Court of Justice, *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*, 1949 I.C.J. 174 (Apr. 11) [aplūkots 2012. gada 30. aprīlī]. Pieejams: http://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1949.04.11_reparation_for_injuries.htm

³³⁴European Court of Human Rights, *Case of Loizidou v. Turkey*, Application no. 15318/89, 1995 [aplūkots 2012. gada 28. aprīlī]. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57920>; *Extra-territorial jurisdiction of ECHR Member States* [aplūkots 2012. gada 28. aprīlī]. Pieejams: www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/DD99396C-3853-448C-AFB4-67240B1B48AE/0/FICHES_Jurisdiction_extra_territoriale_EN.pdf

tiesiskām izpausmēm un spējai noteikt tiesības un pienākumus citiem starptautisko *tiesību subjektu* starptautiskā vidē.³³⁵

3.1.Eiropas Savienības iesībsubjektības saturs un apjoms

Konceptuāli tiek prezumēts uzskats, ka starptautisko organizāciju tiesībsubjektība, t.sk. ES tiesībsubjektība, ir sekundāra attiecībā pret valstu īstenoto tiesībsubjektību, kura izriet no tām piemītošās valstiskās suverenitātes un kura viennozīmīgi saistīta ar nācijas pašnoteikšanās tiesībām. Lai gan tiesībsubjektības kritēriji ir definēti pietiekami objektīvi, jāuzsver, ka zinātniskie uzskati šajā jomā ir piedzīvojuši būtisku evolūciju, it īpaši attiecībā uz izpratni par starptautisko organizāciju tiesībsubjektības apjomu.³³⁶ Šajā kontekstā aktuāls ir vēl viens būtisks jautājums – vai pastāv atšķirības tiesībsubjektības izpratnei starptautiskajās tiesībās un ES tiesībās un vai šajā gadījumā arī ir nepieciešams piemērot *pierēķina* teoriju?

Autore uzskata, ka ir pietiekami pamatoti uzskatīt, ka valstis, ņemot vērā tos mērķus un uzdevumus, kurus tās vēlas sasniegt ar starptautisko organizāciju palīdzību, piešķirot starptautiskai organizācijai noteiktas funkcijas, *pierēķina* starptautiskai organizācijai arī atbilstošu tiesībsubjektību. Lai gan pastāv arī viedoklis, ka starptautiskās starpvaldību organizācijas *konceptuāli* ir jāklasificē kā tradicionālais, līdzvērtīgs valstij starptautisko tiesību subjekts un saskaņā ar 1986. gada Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām starp valstīm un starptautiskām organizācijām un starp starptautiskām organizācijām³³⁷ definētajiem nosacījumiem tam ir piekritīga valtij *piemītošā* tiesībsubjektība,³³⁸ pamatā *starptautiskas organizācijas* tiesībsubjektības apjomam *jābūt noteiktam* tās dibināšanas dokumentos. Savukārt nepietiekami reglamentētie tiesībsubjektības apjomi *atsevišķos gadījumos* var tik tulkoti un analizēti atbilstīgi *to praktiskai* īstenošanai. Tas nozīmē, ja starptautiska organizācija ir sākusi faktisku darbību kāda jautājuma īstenošanai, kas nav bijis pietiekami skaidri noteikts līgumā, bet šī jautājuma īstenošana

³³⁵Фельдман, Д.И., Курдюков, Г.И. *Основные тенденции развития международной правосубъектности*. Казань: Изд-во Казанского ун-та., 1974. с 66-67.

³³⁶Turpat, с 24-26..

³³⁷Article 6., 7., 12., Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations, Signed at Vienna, 21 March 1986 [aplūkots 2013. gada 11. maijā]. Pieejams: <http://www.taiwandocuments.org/vienna03.htm>

³³⁸Нешатаева, Т.Н. *Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании*. М.: Дело., 1999. с 67-73; Тункин, Г.И. *Теория международного права*. М.: Изд-во «Зерцало», 2000. с 317-322; Мамедов, У.Ю. *Международная правосубъектность: основные тенденции развития*. Казань, 2002 [aplūkots: 2012. gada 21. augustā]. Pieejams: <http://leb.nlr.ru/edoc/46713>

nerada *būtiskas vai nelabvēlīgas* sekas, ir iespējams iztulkot šī noteiktā jautājuma piekritību starptautiskas organizācijas tiesībsubjektībai.

Viennozīmīgi, ka universālajās starptautiskajās līgumsaistībās detalizēti nav iespējams reglamentēt starptautiskai organizācijai visu piekritīgo tiesību un pienākumu apjomu, t.i., ne teorētiski, ne praktiski nav iespējams definēt starptautisko organizāciju *tiesībspēju* kopumā, jo starptautiskas organizācijas tiek veidotas atšķirīgu mērķu un uzdevumu sasniegšanai. Tomēr, ja 1986. gada Vīnes konvencijas 15. pantā ir tikuši formulēti nosacījumi par *domājamo* piekritību, tad, autores ieskatā, pastāv *varbūtība detalizētāk* dalībvalstu un ES līgumsaistībās definēt tos *principus* mērķu un uzdevumu sasniegšanai, kas būtu vērtējami un iztulkojami kā piekrītošās (pierēķinātās) tiesībsubjektības apjoms. Tātad arī šajā kontekstā pastāv iespējamība, ka pierēķinātā ES tiesībsubjektība rada pamatu ES atzīšanai par valsti.

Šādu viedokli pamato tas, ka jautājumi par ES tiesībsubjektību līdz Lisabonas līguma spēkā stāšanās brīdim tika skatīti nevis attiecībā uz visu starptautisko organizāciju, bet tikai tās darbību Eiropas Kopienām noteiktās³³⁹ tiesībsubjektības ietvaros, kas faktiski būtu vērtējama kā *atvasināta* no starptautiskas organizācijas konstitūtiem noteiktās tiesībsubjektības. EKT, izmantojot *pierēķina* teoriju, saturiski papildināja Eiropas Kopienām ar līgumu deleģētās pilnvaras kā nepieciešamās noteikto uzdevumu izpildei,³⁴⁰ jo tieši vispārējs pieņēmums par tiesībsubjektību izriet no līgumā un citos tiesību avotos noteiktā pilnvarojuma. Šī *pierēķina* teorija tika attiecināta arī uz ES tā iemesla dēļ, ka Māstrihtas līgums pietiekami precīzi nedefinēja jaunā starptautisko tiesību subjekta – ES – starptautiskās tiesībsubjektības apjomu.

Turklāt tieši ES vēsturiskās analīzes rezultātā ir konstatējams, ka EKT spiedums Costa v ENEL³⁴¹ lietā saturiski izskaidro *starptautiskās organizācijas* (Eiropas Kopienas) tiesībsubjektību. Jāuzsver, ka šajā spriedumā nav definēts tiesībsubjektības *apjoms*, bet ir nodibināts nosacījums par tiesībsubjektības esamību *kā tādu*, t.i., norādot nevis tikai uz atsevišķas

³³⁹Parīzes līguma 6. pants, EUROATOM 101., 184. un 185. pants, Romas līguma 281. un 282. pants.

³⁴⁰Case 242/87, Commission v. Council [aplūkots 2013. gada 14. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61987CJ0242:EN:HTML>; Case C-295/90, European Parliament v. Council [aplūkots 2013. gada 14. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61990CJ0295:EN:HTML>; Case C-303/90, France v. Commission [aplūkots 2013. gada 14. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61990CJ0303:EN:HTML>; Joined Cases 281, 283-85, 287/85, Germany v Commission [aplūkots 2013. gada 14. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61985CJ0281:EN:PDF>; Šajās lietās EKT uzskatīja, ka Eiropas Komisija ir pārkāpusi tai doto pilnvarojumu, nevis norādīja, ka Eiropas Kopienām nav atbilstošās tiesībsubjektības.

³⁴¹Judgment of the Court of 15 July 1964, Case 6/64, Flaminio Costa v E.N.E.L. [aplūkots 2012. gada 12. janvārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61964CJ0006:EN:HTML>

tiesību sistēmas veidošanu, kas, Romas līgumam stājoties spēkā, ir kļuvusi par dalībvalstu tiesību sistēmas daļu un ir saistoša to tiesām. Šajā spriedumā ir norādīts tas, ka Kopienai pastāv reālās *pilnvaras*, kas izriet no suverenitātes *ierobežošanas* vai arī valsts *pilnvaru nodošanas* Kopienai, un šo pilnvaru apjoms ir noteikts tikai *dažās nozarēs*, kurās dalībvalstis *ierobežoja* savas suverēnās tiesības. Skaidri paužot šādu nostāju un izpildot noteiktās līgumsaistības, netiek pieļauta iespēja, ka valstu turpmāk noteiktiem vienpusējiem pasākumiem varētu būt augstāks spēks nekā tiesību sistēmai, ko valstis savstarpēji pieņēmušas. Tādējādi šādi pasākumi nevar būt pretrunā ar minēto tiesību sistēmu.

Saistībā ar iepriekš norādīto, autore piekrīt norvēģu pētnieka F.Seiersteda izstrādātajai starptautiskās organizācijas objektīvās tiesībsubjektības koncepcijai, kurā norādīts, ka pat tad, ja dibināšanas līgumā nav iekļauti nosacījumi par starptautiskas organizācijas tiesībsubjektību, tas nenozīmē, ka *organizācija* nav tiesību subjekts. Atbilstoši F.Seiersteda izdarītajam slēdzienam, ja dalībvalstis veido starptautisku organizāciju un konstituē vismaz vienu institūciju, piešķirot tai noteiktu *pilnvarojumu*, tā rezultātā veidojās starptautiskās organizācijas un tās dalībvalstu faktiskā distancēšanās un starptautiskas organizācijas *ipso facto* kļūst par juridisku personu.³⁴² No objektīvisma teorijas skatījuma tas nozīmē, ka *tiesībsubjektība* pastāv neatkarīgi no dalībvalstu gribas, jo pamata nosacījumi var būt ne tikai kā izrietoši no starptautiskas organizācijas konstitūtiem noteiktās kompetences (pilnvarām), bet arī izrietoši no starptautiskas organizācijas definētajiem mērķiem, kuriem valstis ir paudušas piekrišanu.

Piemēram, saskaņā ar LES 3. panta piektās daļas nosacījumiem ES attiecībās ar citām pasaules daļām „*atbalsta un sekmē savas vērtības un intereses un palīdz aizsargāt savus pilsoņus. Tā veicina mieru, drošību, ilgtspējīgu Zemes attīstību, solidaritāti un savstarpēju cieņu starp tautām, brīvu un godīgu tirdzniecību, nabadzības izskaušanu un cilvēktiesību un jo īpaši bērnu tiesību aizsardzību, kā arī starptautisko tiesību normu stingru ievērošanu un attīstību, tostarp respektējot Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtu principus*”. Vārdu savienojumā „*savas vērtības*” ir iekļauta ES ne tikai politiskā un ekonomiskā nozīme (spēja), bet arī šo politisko un ekonomisko mērķu īstenošanas *tiesībspēja*.

Iepriekš norādītais pamato, ka līgumā *obligāti* nav izdarāmas atrunas par to, ar kādām starptautiskām organizācijām ir tiesības slēgt līgumus. Kā pierādījumu „*vērtību un interešu*

³⁴²Remses, A. Wessel. The International Legal Status of the European Union. *European Foreign Affairs Review* 2., 1997, 112 pp.; Seyersted F. The Legal Nature of International Organization. *Nordisk Tidsskrift for International Ret.* 1982, vol.51, 203-205 pp. no Remses, A. Wessel. *The International Legal Status of the European Union*.

sekmēšanai un pilsoņu aizsardzībai” var minēt noslēgto līgumu starp ES un Ziemeļatlantijas līguma organizāciju par informācijas drošību.³⁴³

Zinātniskajās aprindās ir sastopams viedoklis, ka *visprecīzāk* ES tiesībsubjektība un tās apjoms bija definēts Līguma par Konstitūciju Eiropai 4. pantā.³⁴⁴ Tomēr, pētot jautājumu par ES tiesībsubjektību, viennozīmīgi šis viedoklis ir vērtējams saistībā ar vispārējām atziņām par starptautisko tiesībsubjektību, kura nav atkarīga no tām tiesībām un pienākumiem, kas saistīti ar starptautisko tiesībspēju. Līdz ar to Līgumā par Konstitūciju Eiropai iekļauto ES teritoriālās virsvadības principu³⁴⁵ arī nebūtu pamatoti izprast kā dalībvalstīm no līguma *izrietošo*, piešķirto (*atvasināto*) starptautiskas organizācijas *pilnvarojumu* rīcībai „savā teritorijā”, jo valsts ir sākotnējais starptautisko tiesību subjekts, kura suverenitāte izpaužas savas teritorijas virsvadībā un neatkarībā. Turklāt šī līguma ratifikācijas process to arī pierādīja.

Atzīstot starptautiskas organizācijas tiesībsubjektību, faktiski nebūtu pamatoti to skatīt kā līdzvērtīgu ar valstij piemītošo universālo tiesībsubjektību, jo starptautiskas organizācijas tiesībsubjektībai būs tikai *šauri funkcionāls* saturs atbilstoši dalībvalstu piešķirtajam deleģējumam. Tas norāda, ka starptautiskas organizācijas tiesībsubjektības definēšanai ir nepieciešami vismaz divi noteikta satura priekšnosacījumi, t.i., politiskā kvalitāte, kuru noteic sociālās gribas brīvība starptautisko attiecību jomā, un juridiskā kvalitāte, kas noteic tiesībsubjektības apjomu uz atbilstošu normu pamata. Starptautisko tiesību subjekts ir gan tiesību, gan arī noteiktu pienākumu nesējs starptautiskajās attiecībās. Tā tiesībspēja kopumā nevar aprobežoties ar to, ka starptautiska organizācija vai tās dalībvalstis piemēro starptautiskas normas un piedalās to veidošanā. Ja līgumsaistības noteic pienākumus dalībvalstīm izpildīt noteiktas saistības un uzņemties atbildību par neatbilstīgu saistību izpildi, tad pietiekami loģiski, ka līgumsaistību ietvarā būtu noteikta arī starptautiskas organizācijas atbildība pret dalībvalstīm, t.sk. piešķirtās tiesībsubjektības ierobežošanas vai izbeigšanās nosacījumi.³⁴⁶

³⁴³Agreement between the European Union and the North Atlantic Treaty Organisation on the Security of Information, OJ L 080, 27.03.2003. [aplūkots 2012. gada 25. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22003A0327%2801%29:EN:HTML>

³⁴⁴Яременко, В.М. Проблема правосубъектности Европейского Союза. *Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов*, ПИ № ФС77-24978, 05.07.2006.

³⁴⁵Līguma par Konstitūciju Eiropai 4. pants, 298. pants, 29. protokols par ekonomisko, sociālo un teritoriālo kohēziju, ES OV C310, 47.sējums, 2004.gada 16.decembris [aplūkots 2013. gada 14. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2004:310:FULL:LV:PDF>

³⁴⁶Metzger, Stanley D. *Restatement of the Foreign Relations Law of the United States: Bases and Conflicts of Jurisdiction*. 41 N.Y.U.L., Rev.7, 1966.; Малинин, С.А., Ковалёва, Т.М. Правосубъектность международных организаций. *Правоведение*. 1992, №5, с 61-62.

Šādu saistību apjoma nodibināšana viennozīmīgi norādītu, no kāda tiesību apjoma īstenošanas dalībvalstis ir paidušas gribu *atteikties* un nodot to starptautiskas organizācijas pārvaldībā, tādā veidā nodrošinot starptautiskai organizācijai spēju īstenot tās un dalībvalstu tiesiskos darījumus kopīgi definēto mērķu sasniegšanai, t.i., patstāvīgi iegūt un realizēt subjektīvās tiesības un pienākumus.

Ņemot vērā iepriekš norādīto, kā arī iepriekšējās nodaļas pētījuma daļu, ir iespējams konstatēt, ka ES īsteno divu veida *kompetences*: *oriģinālās* kompetences, kurās ir iezīmes, kas raksturīgas arī citām starptautiskām organizācijām, piemēram, nosacījumi, kas vērsti uz attiecību izveidošanos ar citiem starptautisko tiesību subjektiem, un *atvasinātās* no dalībvalstīm, kuras būtu vērtējamas kā piekritīgas *iekšējā* pārvaldības procesa nodrošināšanai.

Turklāt neatkarīgi no pilnvarojuma diferencēšanas (t.sk. atvasinātās vai oriģinālās kompetences) ES dalībvalstīm *ir tiesībspēja* jebkurā brīdī, pat ja nepastāv tāda *nepieciešamība*, izdarot atrunas, grozīt savus brīvprātīgi formulētos starptautiskos nolīgumus, jo atšķirībā no starptautiskās organizācijas valstīm piekrīt *oriģinālā* kompetence un tiesībsubjektība, nevis no ES atvasinātā kompetence un tiesībsubjektība.

Tomēr, ja *nepiekrīt* viedoklim, ka ES darbības praksē un teorijā ir jau nostabilizējušies viedokļi³⁴⁷ par ES piemītošajām *suverenajām* tiesībām, kuras izveidojušās *pierēķina* teorijas īstenošanas rezultātā, nav pamata noliegt, ka starptautiskai organizācijai piekritīgo *oriģinālo* tiesībsubjektības apjomu iekšējo pārvaldības procesu nodrošināšanai vairākkārt saturiski ir definējusi EKT.³⁴⁸ Tās nolēmums par starptautisko, Eiropas Kopienų un dalībvalstu konstitucionālo tiesību mijiedarbību rezultējas *tiesiskajā uzskatā* par ES tiesību tiesisko (konstitucionālo) kārtību,³⁴⁹ kurā nepastāv problēmas saiknē starp *starptautiskajām tiesībām un valsts tiesību aktiem*, jo starptautiskās tiesības *nav daļa* no valsts tiesību sistēmas. Tās nostiprināšanas, savietošanas un ieviešanas jautājumi ir jālemj, pamatojoties uz nacionālajos tiesību aktos noteikto, t.i., ievērojot hierarhisko attiecināmību uz starptautiskajām tiesībām valsts

³⁴⁷Harvey, T., Cryer, R., Sokhi-Bulley, B. Legal Research Metodologies in Europe Union and International Law: Research Notes. *Journal of Contemporary European Research*. 2007, part 1, vol.3 (2), 161-165 pp., 2008a, part 2, vol.4(1), 48-51pp.; Четвериков, А.О. *Европейский Союз: новый этап интеграции*. М., 2000. с 421-422.; Астапенко, В.А. *Эволюция Европейского Союза (Амстердамский договор 1999 года)*. М., 2000. с 6., 11-12.

³⁴⁸I-5313 p., Judgment of 2 October 1997, Case C-259/95, Parliament vs Council (EHLASS), Report of Cases 1997 [aplūkots 2012. gada 17. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61995CJ0259:EN:HTML>

³⁴⁹Resolution on the Amsterdam Treaty (CONF 4007/97 - C4-0538/97) A4-0347/97 [aplūkots 2012. gada 17. martā]. Pieejams: http://www.europarl.europa.eu/enlargement/positionep/resolutions/191197_en.htm#; The position of Union law in relation to the legal order as a whole [aplūkots 2012. gada 17. martā]. Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/en/editorial/abc_c05_r1.htm

tiesību sistēmā – vai tā prevalē pār konstitucionālajām tiesībām, ir vienā līmenī ar konstitucionālajām tiesībām vai vienā līmenī ar valsts likumu, vai arī starptautiskajām tiesībām ir piešķirts vispārējs ārējā (ārpus nacionālās tiesību sistēmas esoša) normatīvā akta statuss.³⁵⁰ Savukārt tieši attiecībā pret dalībvalsts tiesībām un dalībvalsts ratificētajām starptautiskajām saistībām ES tiesības darbojas *lex posterior derogat a priori*,³⁵¹ iespējams, precīzāk – *quae postea geruntur prioribus derogant*³⁵² – juridiskās loģikas princips, kas noteic ES tiesību vietu dalībvalsts tiesību sistēmā.³⁵³ Šis princips viennozīmīgi ir saistāms ar ES *oriģinālo kompetenci* iekšējā pārvaldības procesa īstenošanā, nodrošinot strīdu izskatīšanu par jautājumiem, kas izriet no dalībvalstu *oriģinālās kompetences*, t.sk. nacionālajiem tiesību aktiem un dalībvalstu nodibinātajām starptautiskajām līgumiskajām saistībām, attiecībā pret saistībām, kas izriet no ES līgumiem.

Tādējādi ir pietiekami pamatoti uzskatīt, ka LES un LESD noteic nepieciešamos priekšnosacījumus tiesībsubjektības īstenošanai, jo tādas tiesībsubjektības realizācijas formas kā „izpildīšana” un „ievērošana” jau izriet no vispārējiem starptautiskajiem tiesību principiem un normām.³⁵⁴ Atkārtoti jāatzīst, ka virkne tiesību principu saturisko nozīmi ir ieguvuši saistībā ar tiesu praksē ieviesto saturisko skaidrojumu, un ES līgumu normas to pilnveides procesā tikušas papildinātas ar atsevišķiem principu skaidrojumiem.³⁵⁵ Tomēr jāņem vērā arī viedoklis, lai definētu starptautiskas organizācijas tiesībsubjektības apjomu, ir nepieciešams izstrādāt universālas starptautisko *tiesību normas*, kas raksturotu starptautiskām organizācijām piekritīgo tiesību kopējās īpašības, doktrināli nostiprināt atšķirības, robežas un tiesībsubjektības īstenošanas formas, kā arī noteikt pienākumu dibināšanas līgumos paredzēt nosacījumus par starptautisko tiesībsubjektivitāti un izvairīties negatīvi raksturot šādas tiesībsubjektības saturiskos

³⁵⁰Borchardt, K.D. *The ABC of European Union law*. European Union, 2010. 115-117 pp.

³⁵¹Lat. *Ar pēdējo likumu tiek atcelts iepriekšējais*.

³⁵²Lat. *Ar pēdējo darījumu tiek atcelts iepriekšējais*.

³⁵³Satversmes tiesas 07.07.2004. spriedumu lietā Nr. 2004-01-06 „Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 114.² panta atbilstību 1965. gada 9. aprīļa Konvencijai par starptautiskās jūras satiksmes atvieglošanu” [aplūkots 2012. gada 14. maijā]. Pieejams: www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2004-01-06.rtf

³⁵⁴Piemēram, ANO Statūtu 2., 40., 94. pants [aplūkots 2011. gada 29. martā]. Pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/anostat.htm>; 23.05.1969. Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām, preambula, 26., 27., 30. pants [aplūkots 2013. gada 14. maijā]. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=73443>

³⁵⁵LESD 19., 157. pants, Deklarācija par Savienības tiesību aktu augstāku spēku, ES OV C83/345, 30.03.2010. [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0335:0360:LV:PDF>

nosacījumus.³⁵⁶ Tas nozīmē, ka šādas normas saturs būtu vairāk nekā tiesību principu skaidrojums, kas iekļauts starptautiskajā tiesību aktā.

Autores ieskatā, būtiska tiesībsubjektības īstenošanas forma ir saistīta ar noteikta veida pārvaldības tiesību īstenošanu, un, kā jau tika norādīts iepriekš, jautājums ir saistīts vairāk ar to, vai līgumsaistībās var definēt ne tikai *principus*, kas viennozīmīgi ir izprotami kā piekrītošās pierēķinātās tiesībsubjektības apjoms līgumā noteikto mērķu un uzdevumu īstenošanai.

Viens no variantiem – ES līgumsaistībās ar dalībvalstīm ir jādefinē starptautiskai organizācijai deleģētā *pārstāvība*, jo tieši pārstāvība nodrošina tiesībspēju darboties dalībvalstu vārdā un radīt tām tiesiskas sekas. Tomēr, ja pārstāvību raksturo trīs elementi:

- pilnvarotās personas darbība pilnvaras devēja interesēs,
- trešajām personām ir zināma pilnvarotā persona un pilnvaru apjoms,
- pilnvarotās personas darbības maina pilnvaras devēja tiesību un pienākumu apjomu,

tad jāsecina, ka ES īstenotās pārstāvības darbību rezultātā radušās tiesiskās sekas tomēr neattieksies uz pašu ES, bet tikai uz dalībvalstīm (*solidāri*), ja vien, protams, ES nebūs pārkāpusi pilnvarojuma robežas.

3.1. Kompetenču saplūšana

Varētu pietiekami pamatoti uzskatīt, ka LES un LESD diferencē pilnvarojuma jomas un definē pārvaldības veidu jomas līguma daļu nosaukumos, t.i., LESD trešā daļa „Savienības iekšpolitika un rīcība” attiecas uz *iekšējās* pārvaldības jomu, savukārt piektā daļa „Savienības ārējā darbība” saistīta ar ES īstenoto pārstāvības jeb *ārējās* pārvaldības jomu. Tomēr šāds sadalījums ir nosacīts, jo atsevišķas iekšpolitikas jomas saistītas arī ar ES ārējo darbību, piemēram, transeiropas tīkli, vides drošība, patērētāju tiesību aizsardzība, savukārt atsevišķiem jautājumiem nevar rast atbilstošu piekritību, piemēram, jautājumos par aizjūras zemju un teritoriju asociāciju.³⁵⁷

Nemot vērā iepriekš norādīto, ir pietiekami loģiski secināt – tas, ka līgums definē kādu ES piekritīgu jomu, nedod pamatu uzskatīt, ka nepastāv nekādu pārpratumu vai strīdu attiecībā uz kompetences robežām. Tas nozīmē, ka *konceptuāli* deleģējuma esamība *tikai kā juridiski*

³⁵⁶Лоханская, О.С. Реализация международной правосубъектности. Вопросы наднациональности. Объединения государств: общетеоретические и международные вопросы [aplūkots 2012. gada 12. septembrī]. Pieejams: <http://www.allpravo.ru /diploma/doc33p0/instrum1619/print1625.html>

³⁵⁷Eeckhout, P. *External Relations of the European Union. Legal and Constitutional Foundations*. Oxford: Oxford University Press, 2004. 64-69 pp.; Ott, A., Remses, A. Wessel. *The Eu's External Relations Regime: Multilevel Complexity in an Expanding Union*, 19-59. The European Union and its Neighbours The Hague, TMC Asser Press 2006., 22 pp.

nostiprināts fakts ne sevišķi atbilst līgumā definētajiem mērķiem, uzdevumiem, procesiem un to korelācijai ar šajā līgumā noteiktajiem nosacījumiem piešķirto pilnvaru īstenošanai, vērtībām un ES tiesību principiem. Līdz ar to ES piešķirto pilnvaru *faktiskais* uzskaitījums neradīs *patieso priekšstatu*, savukārt inetpretācija, kuru attiecībā uz līguma saturu un kompetenču noteikšanu pilnvarota sniegt ES tiesa, ņemot vērā gan attiecīgos nosacījumus, gan tiesību veidošanās praksi, gan samērību starp iestādēm u.c., viennozīmīgi nav *prognozējama*.

Turklāt būtiska ir arī izpratne par LESD 352. pantā iekļautās *domājamās* kompetences īstenošanas nosacījumiem, kas bija pamats šādas kompetences piemērošanai gan Eiropas Attīstības un rekonstrukcijas bankas izveidei, gan starptautisko tirdzniecības un sadarbības nolīgumu parakstīšanai. Minētā norma ir vērtējama kā „dinamiskā norma”. Nodrošinot iespēju veikt darbības ES ietvaros, kas nepieciešamas *kopējā* tirgus funkcionēšanai, līdz Lisabonas līguma spēkā stāšanās brīdim tā ir tikusi realizēta vismaz 700 reizes.³⁵⁸

Neskatoties uz normā iekļauto kontroles mehānismu *domājamās* kompetences piemērošanai – Eiropas Parlamenta atzinuma un Ministru padomes vienbalsīga lēmuma nepieciešamība –, kas nodrošina (un nodrošināja) noteiktu leģitimitāti šīs kompetences īstenošanai, EKT ir taisījusi vairākus nolēmumus, gan tādus, kas noteic Eiropas Padomei pašai pieņemt lēmumu par kompetenču saturu,³⁵⁹ gan tulkojot šo normu kā mehānismu, kas paredzēts, lai novērstu līguma nepilnības, ja nav tieši vai netieši noteiktu pilnvaru Kopienas iestādēm, bet *domājamā rīcības forma* izriet no līgumā noteiktajiem mērķiem. Būtisks ir EKT atzinums, ka minētā norma nav interpretējama tādā veidā, kas pieļautu iespējas konstitūtiem pamatoties *vispārēji tikai* uz šo normu, lai īstenotu kādu no ES mērķiem, t.i., tā jāskata, konsekventi ievērojot līgumā noteikto mērķi, normu institucionalizācijas kārtību un piešķirto pilnvarojumu. Tas nekādā gadījumā nevar būt pamats kompetenču paplašināšanai un šo kompetenču darbībai *ārpus* līguma.³⁶⁰

Tātad, izvērtējot pilnvarojumu apjomu, kas izriet no šobrīd spēkā esošajām dalībvalstu līgumsaistībām ES un veicot LES 3. panta analīzi, konstatējams, ka starptautiskās organizācijas mērķis ir:

³⁵⁸Piemērs: Eiropas Parlamenta atzinums par priekšlikuma juridisko pamatu Padomes regulai, ar ko izveido Ātras reaģēšanas un sagatavotības instrumentu plaša mēroga ārkārtējām situācijām (COM(2005)0113 – C6 0181/2005 – 2005/0052(CNS)) [aplūkots 2012. gada 16. novembrī]. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2006-0027+0+DOC+XML+V0//EN>

³⁵⁹Case 8-73, Hauptzollamt Bremerhaven v Massey-Ferguson GmbH. Judgment of the Court of 12 July 1973. 61973CJ0008 [aplūkots 2011. gada 20. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61973CJ0008:EN:HTML>

³⁶⁰Case T-306/01, Ahmed Ali Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities [aplūkots 2011. gada 20. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62001A0306:EN:HTML>

1. gādāt par tajā pārstāvēto dalībvalstu tautu labklājību;
2. tās pilsoņiem nodrošinātas garantijas personu brīvas pārvietošanās kontekstā telpā ar vienotiem drošības un tiesiskuma priekšnosacījumiem;
3. izveidot ekonomisko telpu sociālās politikas priekšnosacījumu attīstībai;
4. veicināt zinātnes un tehnikas attīstību.

Dalībvalstu *pienākums atturēties* no jebkādām darbībām un pasākumiem, kas varētu apdraudēt šo mērķu sasniegšanu, *ņemot vērā arī to*, ka dažas dalībvalstis, tostarp Īrija, Lielbritānija, Polija un Dānija, Lisabonas līgumam ir pievienojušas deklarācijas, ierobežojot ES *kompetenci* savas valsts teritorijā atsevišķās jomās – Īrija un Lielbritānija jau iepriekš nenodotajās patvēruma, vīzu un imigrācijas politikas jomās un pēc Lisabonas līguma vēl arī tieslietu un iekšlietu jautājumos, Polija – pamattiesību jautājumos, Dānija – tieslietās un iekšlietās.

Tātad iepriekš norādītais dot pamatu uzskatīt, ka dalībvalstis ir saglabājušas noteiktas tiesības lēmumu pieņemšanai *noteiktas kompetences* jomās. Jāatzīst, ka ne iepriekšējo, ne arī Lisabonas līguma³⁶¹ nosacījumi to nav ierobežojuši.

Pievēršot uzmanību LESD 2. panta 1. punkta nosacījumiem par ES ekskluzīvās kompetences īstenošanu, kas noteic, ka „(..) *dalībvalstis to var darīt pašas tikai tad, ja Savienība tās pilnvarojusi vai tas vajadzīgs Savienības pieņemto aktu īstenošanai*”, ir izdarāms loģisks secinājums, ka saskaņā ar šī panta nosacījumiem ES *ir piekritīgas* funkciju deleģēšanas tiesības dalībvalstīm, kas iespējamās tikai tad, ja ES *ir suverēns*. Tātad tas pierāda, ka *pierēķina teorijas* rezultātā starptautiskai organizācijai tiek nodots nepieciešamais tiesībsubjektības apjoms jeb valstij piemītošā *oriģinālā* kompetence, jo nebūtu loģiski uzskatīt *par pareizi* un tiesiski atbilstošu situāciju to, kurā ES deleģē (*atvasina*) dalībvalstīm to, ko dalībvalstis deleģējušas ES.

Pieņemot, ka pilnvaru devējiem šī norma konceptuāli bija *saprotama*,³⁶² viennozīmīgi ir skaidrs, ka ES darbības principiem dalībvalstu *nodotās oriģinālās* kompetences jomā jābūt līdzvērtīgi saistošai kā primārajam starptautisko tiesību subjektam, t.i., izrietošai no ANO Statūtos definētajiem principiem.

Tas nozīmē, ka līgumsaistības nodrošina ES *neatkarību*, t.sk. jurisdikcijas īstenošanu „*savā teritorijā*”³⁶³ pār visām personām un lietām, ņemot vērā citu starptautisko tiesību subjektu „*labāko praksi*” jurisdikcijas īstenošanā un ievērojot starptautiskās tiesībās atzītās imunitātes. Tikai šādā veidā ir iespējams interpretēt to, ka noteiktā dalībvalstu *atrunātās* (ierobežotās) tiesībsubjektības *apjomā*, nodrošinot ANO Statūtos definēto pamatprincipu ievērošanu,

³⁶¹Piemēram: LESD 207. panta 6. punkts.

³⁶²Šī norma būtu loģiska Līguma par Konstitūciju Eiropai 4. un 6.pantā, kas noteica ES teritoriālo piekritību un tās izdoto tiesību aktu hierarhisko pārkāpumu.

³⁶³LESD 77. panta 2. punkta „c” apakšpunkts.

starptautiskai organizācijai jānodrošina arī noteiktas *varas* īstenošana, kas ES kā juridiskai personai un tās konstitūtiem līgumā būtu definēta kā *ekskluzīvā kompetence* ar dalībvalstu noteikto pilnvarojuma *apjomu*, kas vērsts uz to, lai radītu noteiktas tiesiskas *sekas* pašiem pilnvarojuma devējiem:

- izveidojot un nodrošinot *multas* savienības darbību;
- izveidojot konkurences priekšnosacījumus *iekšējā* tirgus darbībai;
- īstenojot monetāro politiku *dalībvalstīs*, kuru naudas vienība ir euro;
- īstenojot kopīgo zivsaimniecības politiku *dalībvalstu* bioloģisko resursu saglabāšanā;
- veidojot priekšnosacījumus un nodrošinot *kopējās* tirdzniecības politikas īstenošanu.

Izvērtējot iepriekš norādīto kompetenču uzskaitījumu un ņemot vērā to, ka ES *starptautiskā* (atrunātā) tiesībsubjektība īstenojama, vienlaikus pastāvot šādiem priekšnosacījumiem:

- to noteic līgums;
- tas ir nepieciešams noteikto mērķu sasniegšanai;
- to noteic ES juridiski saistošs dokuments;
- esošās līgumsaistības var ietekmēt un grozīt ES kopējos nosacījumus,

būtu pietiekami pamatoti uzskatīt, ka ES *oriģinālās*, tiesībsubjektības apjoms *ir* ES pierēķinātās tiesības (*dalībvalstu nodotās oriģinālās kompetences apjomā*) *patstāvīgi* slēgt līgumus par kopējās tirdzniecības politikas īstenošanu un būt to starptautisko organizāciju sastāvā, kuru kompetencē ir jautājumi par preču un pakalpojumu *drošību* un citiem tirdzniecību veicinošiem pasākumiem.³⁶⁴

Autore, veicot pētījumu, ir konstatējusi, ka pastāv viedoklis, kas noliedz ES *oriģinālās* starptautiskās tiesībsubjektības esamību.³⁶⁵ Tas būtu uzskatāms par pietiekami loģisku, *ja vien* šo viedokli skata kā izrietošu *tikai* no starptautisko tiesību teorijas bez *pierēķina* teorijas atziņām. Tomēr ir konstatēts, ka zinātniskajās aprindās nav bijuši konstruktīvi pretargumenti viedoklim par pierēķināto *atrunāto-oriģinālo* tiesībsubjektību, kā arī nav aktuālu diskusiju par ES *tiesībsubjektības apjomu* pēc Lisabonas līguma spēkā stāšanās.³⁶⁶ Iespējams, ka LESD *noteiktā*

³⁶⁴LESD 206., 207., 216.-219. pants.

³⁶⁵Eeckhout, P. *The European Union and International Law under Treaty of Lisbon* [aplūkots 2011. gada 2. aprīlī]. Pieejams: www.ejiltalk.org/the-european-union-and-international-law-under-the-treaty-of-lisbon

³⁶⁶Grahn, R. *EU Treaty of Lisbon: Legal personality*, 2008 [aplūkots 2010. gada 7. maijā]. Pieejams: <http://grahnlaw.blogspot.com/2008/02/eu-treaty-of-lisbon-legal-personality.html>; David, R. *The European Union and its Legal Personality* [aplūkots 2010. gada 7. maijā]. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1566492>; Smith, L.J. The legal personality of the European Union and its effects on the development of space activities in Europe. *Yearbook on Space Policy 2009/2010*. 2012, 199-216 pp.; Paveljeva, E. Formation of European Union's International Legal Personality. *Вопросы международного права и сравнительного правоведения*. 2011, Nr.2 (53), 129-132 pp.

kompetenču klasifikācija un trīs kategorijās³⁶⁷ sadalītais pilnvarojums īstenojamajām kompetencēm³⁶⁸ ES un dalībvalstīm (*vai otrādi*) būtu vērtējama kā noteikta ar pietiekami augstu detalizācijas pakāpi. Tomēr dalībvalstu piešķirtais pilnvarojums kompetenču īstenošanai neparedz nosacījumus, kas būtu pamats, pastāvot noteiktiem priekšnosacījumiem, *pilnvarotājiem ES teritorijā ierobežot vai apturēt* deleģēto kompetenču īstenošanu. Lai cik arī iespējami labticīgi definēts LES 5. panta 2. punktā ES pienākums darboties piešķirtā pilnvarojuma robežās, jāpiebilst, ka līgumsaistības neparedz papildu nosacījumus pilnvarojuma *neizpildes* gadījumā.

Iespējams, ka, ņemot vērā ANO Statūtos un 1969. gada Vīnes konvencijas par starptautiskajām līgumu tiesībām 26. pantā nostiprināto *pacta sunt servanda* principu, nebūtu pamatoti papildus definēt nosacījumus par ES piešķirtajām kompetencēm gan atvasinātās tiesībsubjektības īstenošanai, gan pierēķinātās atrunātās-oriģinālās tiesībsubjektības ierobežošanai vai apturēšanai, jo norādītajā Vīnes konvencijas 57. un 58. pantā ir iekļauti līdzīga satura nosacījumi. Piemēram, ja, pastāvot universāliem nosacījumiem, ES dalībvalstu izstāšanās procedūra ir speciāli atrunāta,³⁶⁹ būtu pietiekami loģisks jautājums, kāpēc nav atrunāti citi īpašie nosacījumi, it īpaši, ņemot vērā ES mērķus? Iespējams, šādā gadījumā konceptuāli būtu pārvērtējami jautājumi, kuriem ES dalībvalstis vēl nav pietiekami sagatavotas,³⁷⁰ saistībā ar kompetenču klasifikāciju, kompetenču apjoma un kompetenču robežu juridisko pamatojumu, kuras, autores ieskatā, ir pietiekami deklaratīvas un nedod pamatu viennozīmīgi raksturot un dot iespēju ierobežot ES tiesībsubjektības apjomu, kura būtu realizējama noteiktas tiesiskas uzvedības, darbību un tiesību aktos noteikto normu praktiskās īstenošanas veidā.³⁷¹

³⁶⁷LESD 3., 4. un 6. pants; Deksnis, E.B. *Lisabonas līgums un Eiropas Savienības konstitucionālie pamati*. Juridiskā koledža, 2008. 128 lpp. ISBN 978-9984-9913-3-7.

³⁶⁸Kompetenču satura apjomam, līdz brīdim, kamēr tas netika atrunāts Lisabonas līgumā, tika piemērota EKT sniegtā Eiropas Kopienų līgumu interpretācija, piemēram: Case 30/59, Limburg v Hight Authotity of the ESCS, ECR00001, par. 22 [aplūkots 2012. gada 23. novembrī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61959CJ0030:EN:HTML>; Case C-393/92 Gemeente Almelo (1994) ECR I-1477 [aplūkots 2012. gada 23. novembrī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61992CJ0393:EN:HTML>; Commission draft report on European Union 1975, supplement 5/75-Bull/EC [aplūkots 2012. gada 23. novembrī]. Pieejams: <http://aei.pitt.edu/view/euseries/bulletinsupplements.html>

³⁶⁹LESD 50. pants.

³⁷⁰Protests greet Germany's Merkel in Greece [aplūkots 2012. gada 9. oktobrī]. Pieejams: <http://www.aljazeera.com/news/europe/2012/10/201210914115283592.html>

³⁷¹Алексеев, С.С. *Общая теория права*. В 2-х томах. Т.1. М.: Юрид. лит., 1981. с 303-306; Марочкин, С.Ю. *Действия норм международного права в правовой системе Российской Федерации*. Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та. 1998. с 140-153.

Tātad būtu jārod risinājums ieviest alternatīvu veidu tiesībsubjektības un atbilstošās tiesībspējas principu definēšanai un saturiskajam skaidrojumam, samazinot iespējas *nākotnes perspektīvā* tiesību normās iekļaut *tikai* tiesu praksē ieviesto saturisko skaidrojumu. Tomēr ir pietiekami pamatoti uzskatīt, ka varētu būt zināmas problēmas ar tiesībspējas izpratni dalītās un atbalsta kompetences īstenošanas gadījumā, kad ES dalībvalstīm jānodrošina subsidiaritātes principa ievērošana. Atbilstoši LESD 5. panta nosacījumiem subsidiaritātes principu īsteno jomās, kuras *nav ekskluzīvā* ES kompetencē. ES rīkojas tikai tad, ja dalībvalstis centrālā vai reģionālā un vietējā līmenī nevar pietiekami labi īstenot paredzētās darbības mērķus, bet ierosinātās darbības mēroga vai seku dēļ tie ir labāk sasniedzami ES līmenī. Autore uzskata, ka šī definīcija nav pietiekami skaidra un teorētiski pastāv iespējamība, ka ES institūcijām un dalībvalstīm *būtu* nosakāma *konkurējošā* kompetence, neskatoties uz EKT viedokli Nr. 2/91³⁷² un T.Hertlija (T.Hartley)³⁷³ viedokli par līdzīgu uzskatu nepieņemamību. Faktiski, kā arī jau tika minēts iepriekš, šāda situācija norāda uz federālai valsts pārvaldībai raksturīgām iezīmēm, tomēr *tikai* koncepcija par konkurējošām kompetencēm rada pamatu ES kā starptautiskai organizācijai un to institūcijām pārņemt dalībvalstu kompetences kādā sfērā.

Atbilstoši T.Hertlija viedoklim, ņemot vērā Eiropas Komisijas pilnvaru apjomu, būtu pietiekami pamatoti uzskatīt, ka ekskluzīvās kompetences pārņemšana un īstenošana plašākā apjomā samazinās subsidiaritātes principa darbības *robežas*. Tomēr būtiski ir uzsvērt, ka no iepriekš norādītās līguma normas definīcijas arī nav skaidri izprotams, kur un kādā veidā konceptuāli (juridiski) būtu nosakāma robeža, lai lēmumu pieņemšanu pēc iespējas tuvinātu ES pilsoņiem,³⁷⁴ jo arī viedokļi attiecībā par LESD 3. pantā noteikto ekskluzīvo kompetenču apjomu (gan skaitlisko, gan saturisko) arī nav viennozīmīgi.

Tiesību zinātnieks A.Dašvuds (Akan Dashwood),³⁷⁵ ņemot vērā ES pamatlīgumu nosacījumus, definēja *astoņas* ekskluzīvās kompetences sfēras:

- darbības, kas veiktas saskaņā ar līguma nosacījumiem, ar mērķi novērst personu, preču, pakalpojumu un kapitāla pārvietošanās barjeras;
- konkurences tiesību ieviešana LESD 102. panta kārtībā;
- vienota lauksaimniecības tirgus produktu organizācija;
- zivsaimniecību resursu saglabāšana;

³⁷²Article 3, Summary, Opinion of the Court of 19 March 1993. Opinion delivered pursuant to the second subparagraph of Article 228 (1) of the EEC Treaty. Convention N° 170 of the International Labour Organization concerning safety in the use of chemicals at work. Opinion 2/91 [aplūkots 2013. gada 11. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61991V0002:EN:HTML>

³⁷³Hartley, T. *The foundation of European Community Law*. Oxford University Press, 2010. 162-163 pp.

³⁷⁴LESD 2. protokola „Par subsidiaritātes principa un proporcionalitātes principa piemērošanu” preambula.

³⁷⁵Dashwood, A. *Wyatt and Dashwood's European Union Law*. Sixth Edition. Hart, 2011. 157-159 pp.

- starptautisko pārvadājumu tīkla regulēšana;
- vienotā tirgus politika;
- vienota valūtas politika eurozonas valstīs;
- jautājumi saistībā ar piecu gadu pārejas nosacījumu īstenošanu vīzu, patvēruma, imigrācijas un citās, ar personu pārvietošanos saistītās politikas jomās.

Pat pieņemot kā faktu, ka līdz Lisabonas līguma spēkā stāšanās brīdim iepriekšējos līgumos *nebija definēts* izvērsts kompetenču sadalījums un uzskaitījums,³⁷⁶ nebūtu loģiski uzskatīt, ka ar Lisabonas līguma spēkā stāšanos ekskluzīvo kompetenču apjoms būtu *apzināti samazināts* līdz *sešām*, lai gan iepriekš šīs kompetences faktiski jau tika īstenotas.

Turklāt vērā ņemamas ir A.Dašvuda norādītās jomas, kurās būtu īstenojams *subsidiaritātes* princips. Autore tās savietoja *saturiskā* atbilstībā LESD noteiktajām kompetencēm. Šāda savietojuma rezultātā iespējams konstatēt, ka:

- iekšējā tirgus funkcionalitātes uzlabošana (visas darbības, kas atšķiras no pārvietošanās brīvības barjeru novēršanas iekšējā tirgū) atbilst gan līgumā noteiktajai definīcijai „iekšējais tirgus”, kas attiecas uz dalīto kompetenci, gan arī noteiktā apjomā būtu saistīta ar atbalsta kompetenci „administratīvā sadarbība”;
- kopējie transporta tīkla jautājumi – atbilst dalītajā kompetencē definētajam „Eiropas komunikācijas tīkli”, „transports”; kā arī noteiktā apjomā būtu piekritīga dalītās kompetences jomas „ekonomiskās, sociālās un teritoriālās kohēzijas” jautājumiem;
- strukturālās darbības lauksaimniecībā un zivsaimniecībā – atbilst dalītās kompetences definētajam „lauksaimniecība un zivsaimniecība, izņemot jūras bioloģisko resursu saglabāšana”, noteiktā apjomā „ekonomiskā, sociālā un teritoriālā kohēzija”, „patērētāju tiesību aizsardzība”, kā arī saistītie jautājumi, kas atbilst atbalsta kompetences jomām „rūpniecība”, „izglītība, arodapmācība” un „administratīvā sadarbība”;
- intelektuālo tiesību normu harmonizācija un jaunu privātīpašuma formu izveide – atbilst nosacījumiem, kas saistīti ar tiesību īstenošanu „brīvības, drošības un tiesiskuma telpā”, „patērētāju tiesību aizsardzību” un ir saistītas ar jomu, kas atbilst atbalsta kompetences jomai – „kultūra”;
- darbā iekārtošanās un sociālās politika – viennozīmīgi saistīta ar vairāku dalītās kompetences jautājumu bloku, gan „sociālā politika – šajā Līgumā noteiktajos aspektos”, gan „brīvības, drošības un tiesiskuma telpas jautājumiem”, kā arī ar

³⁷⁶Informācija no ES informācijas aģentūras, kas sagatavota, izmantojot LR Ārlietu ministrijas, ES informāciju un Dekšņa E.B. monogrāfiju „Lisabonas līgums un Eiropas Savienības konstitucionālie pamati” [aplūkots 2012. gada 24. februārī]. Pieejams: www.sam.gov.lv/.../item_2036_Ko_maina_Lisabonas_ligums.doc

vairākiem jautājumiem, kas saistīti ar atbalsta kompetenču īstenošanu – „cilvēku veselības aizsardzību un uzlabošanu”, „rūpniecību”, „kultūru”, „izglītību, arodapmācību, jaunatni un sportu”;

- ekonomiskā un sociālā vienotība iekļauj tādus definētos dalītās kompetences jautājumus kā „sociālā politika – šajā Līgumā noteiktajos aspektos”, „ekonomiskā, sociālā un teritoriālā kohēzija”, kā arī saistīta ar jautājumiem, kas definēti kā piekritīgi atbalsta kompetencei – „cilvēku veselības aizsardzība un uzlabošana”, „izglītība, arodapmācība, jaunatne un sports”, „rūpniecība” un arī „administratīvā sadarbība”;
- pētniecība un tehnoloģiskā attīstība – praktiski saistīta ar visiem jautājumiem dalītās kompetences jomā, it īpaši akcentējot jautājumus, saistītus ar „vidi” un „enerģētiku”, bet tā nav iedomājama bez noteiktas sasaistes ar tādiem atbalsta kompetences jautājumiem kā „cilvēku veselības aizsardzība un uzlabošana”, „izglītība, arodapmācība, jaunatne un sports”, „rūpniecība”, kurus pēc nepieciešamības var iedalīt atšķirīgā prioritārā kārtībā;
- vides aizsardzība visplašāk saistīta ar dalītās kompetences ietvaros definētajiem jautājumiem, t.sk. ar „kopīgiem drošības apsvērumiem sabiedrības veselības aizsardzības jautājumos attiecībā uz aspektiem, kas noteikti šajā Līgumā”, un viennozīmīgi arī ar atbalsta kompetences jautājumiem „kultūra”, „tūrisms”, „rūpniecība”, „civilā aizsardzība”, kā arī „izglītība, arodapmācība, jaunatne un sports”;
- sadarbības ilgtspējīgā attīstība – viennozīmīgi atbilst visam definētajam dalīto kompetenču blokam, kā arī atbalsta kompetenču blokā definētajām jomām.

Vērtējot definētos kompetenču blokus, nenoliedzami ir pamats uzskatīt, ka notiek kompetenču „saplūšana”, un šāda situācija ir identificējama arī no citiem ES dokumentiem.³⁷⁷ Attīstot „saplūšanas” ideju, veidojas pamats uzskatam, ka ES tiesībsubjektība varētu būt neierobežota. Bet galvenokārt tas ir iepriekš aktualizētais jautājums par *konkurējošo kompetenci* un tās noteikšanu.

Piemēram, atzīstot, ka faktiski ir iespējama *kompetenču saplūšana* un kompetenču jomas nav iespējams *tieši definēt*, tad *kā viens no risinājumiem ir definēt līgumā kritērijus, kuri noteic procesu pilnvarojuma izvēlei pēc prioritārā kārtībā īstenošanai noteiktiem mērķiem*, kā arī atsevišķus nosacījumus par *atbildību piešķirtā pilnvarojuma neizpildes vai neatbilstošas izpildījuma gadījumā*. Viennozīmīgi, ka šī daļa būtu ES *oriģinālā*, iekšējo pārvaldību noteicošā kompetence.

³⁷⁷Uz kompetenču jomu sapludināšanu norādīts Eiropas Parlamenta un Padomes lēmumā Nr. 2235/2002/EK „Ar ko pieņem Fiscalis programmu 2003.–2007. gadam”, ES OV L 341, 17/12/2002, 0001–0005 pp.

Iepriekš norādītais varētu būt uzskatīts arī par atbilstošu V.Harisona (*V.Harrison*) viedoklim, kurš uzskata, ka ES ekskluzīvās kompetences īstenošanai tiešā saistībā ar ES tiesībsubjektību, t.sk., ņemot vērā gan *atvasināto*, gan *oriģinālo* kompetenci, varētu būt definēti tikai divi kritēriji:

1. ja atbilstoši līguma nosacījumiem ir tieši definēta ES (tās institūciju) atbildība par darbībām noteiktā sfērā;
2. ja ES dalībvalstis viennozīmīgi *ir zaudējušas* savu tiesībspēju.³⁷⁸

Diezgan loģisks būtu jautājums, kad izpildās un vai vispār izpildās otrais no minētajiem kritērijiem. Esošajā situācijā atbildot viennozīmīgi var atsaukties uz EKT spriedumu lietā Nr.C22/70,³⁷⁹ kas noteic, ka būtībā ikreiz, kad Kopiena ar mērķi īstenot Līgumā noteikto kopējo politiku izstrādā un pieņem kopīgus nosacījumus *neatkarīgi no to formas*, dalībvalstīm vairs *nav tiesību*, darbojoties individuāli vai pat kolektīvi, uzņemties tādas saistības pret trešajām valstīm, kas varētu ietekmēt *kopīgi īstenojamo* politiku.

Tātad ekskluzīvās kompetences jeb tieši definētās vai *pierēķinātās-oriģinālās* tiesībsubjektības īstenošanai nav nepieciešams dalībvalsts *acīmredzams* tiesībspējas zaudējums. Jo saskaņā ar Eiropas EKT viedokli ikreiz, kad Kopiena [ES], lai sasniegtu konkrētu mērķi, *deleģē savām institūcijām, faktiski – konstitūtiem*, kompetences *iekšējo jautājumu* risināšanai, Kopienai [ES] ir kompetence dibināt arī starptautiskas saistības, lai sasniegtu šādu mērķi, pat gadījumos, ja tieši nosacījumi šādai rīcībai nav definēti.³⁸⁰ Akcentējot EKT judikatūras ietekmi uz ES līgumu normu saturu, par loģisku turpinājumu var uzskatīt LESD 3. panta 2. punktu, kurā ir definēti nosacījumi ekskluzīvās kompetences īstenošanai un vispārējie kritēriji *pierēķinātajai-oriģinālajai* tiesībsubjektībai, t.sk. vērstai uz iekšējās pārvaldības īstenošanu.

Ņemot vērā normā akcentēto „*nepieciešamības*” nosacījumu, dalībvalstu tiesībspējas zaudējums var būt konstatējams visos gadījumos, kad ir vai būs īstenota *līgumā nedefinētā*, bet no tiesību normām *faktiski* izrietošā *iekšējā (administratīvā)* kompetence.

Ņemot vērā faktisko, t.sk. *nepieciešamo*, darbības apjomu, ES tiesībsubjektības apjoma vai tās robežu definēšana faktiski *vairs nav iespējama vai ierobežojama*, un būtu pietiekams pamats uzskatīt, ka ES piemīt (*kā labprātīgi nodotā*) līdzvērtīga valstij kā tiesību subjektam, pilnvērtīga

³⁷⁸Harrison, V. Subsidiarity in Article 3b of the EC Treaty, Gobbledygook of Justicable principle? *International and Comparative Law Quarterly*. 1996, vol.45, part I, 434 pp.

³⁷⁹17.p., Judgment of the Court of 31 March 1971, Case 22/70, Commission of the European Communities v Council of the European Communities, ECR 263 [aplūkots 2011. gada 12. martā]. Pieejams: <http://privat.bahnhof.se/wb250067/assets/documents/61970J0022.pdf>

³⁸⁰Opinion 1/76. Opinion of the Court of 26 April 1977, Opinion given pursuant to Article 228 (1) of the EEC Treaty „Draft Agreement establishing a European laying-up fund for inland waterway vessels” [aplūkots 2011. gada 15. janvārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61976CV0001:EN:HTML>

oriģinālā kompetence un tiesībsubjektība. Tas nozīmē, ka ES darbības, t.sk. tās *iekšējo* un *ārējo* starptautisko līgumsaistību apjoms, faktiski *ir pierādījums* sabiedriskā līguma teorijas kā valsts izveidošanas pamata esamībai.³⁸¹

Otrs būtisks aspekts, protams, ir saistīts ar *konkurējošās (dalītās) kompetences kā federatīvu valsti raksturojošu principu iespējamību* (esību) un realizāciju ES, t.i., ne tikai ar noteiktas tiesību hierarhijas vai pārvaldības līmeņa noteikšanu, nodrošinot kopību un teritoriālo vienotību,³⁸² suverenitātes pierēķināmību, bet arī jautājumā par kompetenču apjomu *valstiski* nozīmīgās jomās – ekonomika, iedzīvotāju sociālā labklājība un teritorija. Autores pētījums šo jomu ietvaros vistiešāk ir saistīts, lai apstiprinātu vai noliegtu promocijas darbā izvirzīto hipotēzi, kā arī izvērtētu iespējamus risinājumus starptautiskas organizācijas ietvaros pietiekami precīzi definēt starptautiskas organizācijas tiesībsubjektības īstenošanas robežas.

³⁸¹Mayne, R.J., Pinder, J. *Federal Union: The Pioneers: A History Of Federal Union*. Published by St. Martin's Press, 1998. 278 p.; Burgess, M., Pinder, J. *Multinational Federations*. Hardcovers, 2007; Пиндер, Д. К Широкому федеральному сообществу: прочный симбиоз Востока и Запада Европы. *Мировая экономика и международные экономические отношения*. 1991, №12, с 67-76.

³⁸²Gottmann, J. *The Significance of Territory*. Charlottesville: The University Press of Virginia, 1973. 169 pp.

4. LES UN LESD NOSACĪJUMU REALIZĀCIJA UN PROBLĒMAS

Nemot vērā pētījuma iepriekšējo nodaļu saturu, būtu pietiekams pamats uzskatīt, ka laika posmā, kad divpadsmit dalībvalstis vienojās gan par Vienotā tirgus nosacījumiem, gan Eiropas Monetārās savienības izveidi, tās apzinājās savu vietu un iespējas vienotā integrētā starptautiskās sadarbības sistēmā, t.sk. argumentācijas iespējas Eiropas Kopienų institūcijās un EKT, un atbilstīgi pieņēma (vai atturējās pieņemt) turpmākās sadarbības nosacījumus. Autore uzskata, ka viens no priekšnosacījumiem turpmākā sadarbības modeļa izveidei bija un ir *kompromiss* starp valstu tradicionālo izpratni par *valstu starptautisko* sadarbību atbilstīgi ANO Statūtos definētajiem juridiskajiem principiem un izpratni par katras valsts ekonomisko attīstību, sadarbības iespējām un kopējo drošību vienotā sistēmā kā kopējo „sabiedrisko labumu”.³⁸³

Būtiski piebilst, ka „sabiedriskais labums” nav juridisks vai tiesību filozofijas, bet gan *ekonomisks* jēdziens. Jautājumi par *taisnīgu ienākumu sadali*, ar ko pamatā asociējās „sabiedriskā labuma” koncepcija, parasti tiek definēti atbilstoši Ādama Smita (*Adam Smith*) idejai: „*Ekonomikai nevajag būt taisnīgai, tai ir jābūt efektīvai, un tās efektivitāte nodrošina taisnīgumu.*”³⁸⁴ Iespējams, respektējot sava tautieša uzskatu, ka „*katras nācijas ikgadējais darbs ir pamats, kas apgādā to ar visu dzīvei nepieciešamo un ko veido gan tieši darba gaitā radītais, gan ar to ietirgotais no citām nācijām*”, Apvienotā Karaliste izdarīja atsevišķas atrunas ES pamatlīgumos. Šajā pētījuma daļā netiek analizēti dalībvalstu motīvi izdarītajām atrunām ES pamatlīgumos, bet tikai akcentēta uzmanība, ka tieši izdarītās atrunas neveicina politiski pozicionēto dalībvalstu integrāciju, bet atsevišķos jautājumos ir pat tiesiski interpretējamās kā tirgus *fragmentācija*.

Turklāt ekonomiskās integrācijas jautājumu saasinājumu veicināja ES, iepriekš arī Eiropas Kopienų iesaistīšanās sociālās politikas jautājumos. Viens no nosacījumiem, kuram nepieciešams tiesisks noregulējums, lai atzītu, ka dalībvalstu sadarbība noris starptautiskās organizācijas ietvaros, ir saistīts ne tikai ar tiešo maksājumu robežas un netiešo maksājumu veidu noteikšanu,

³⁸³Starptautisko tiesību teorijā ir izvirzīta sholastiskā monistiskā tiesību teorija - vienotu tiesību teorija. Atbilstoši šai teorijai viena daļa zinātnieku un arī autore uzskata šo viedokli par pieņemamu, ka starptautiskās tiesības var regulēt arī iekšvalstiskos jautājumus, un pieļauj nacionālo tiesību pakāpenisku izzušanu atkarībā no starptautisko tiesību attīstības. Citi autori uzskata, ka starptautiskās tiesības ir pieļaujamas tiktāl, ciktāl to pieļauj nacionālās tiesības, t.i., ir tikai katras valsts ārējās tiesības. Vairāk Ушаков, Н.А. *Международное право: основные понятия и термины*. М., 1996. с 4-5.

³⁸⁴Смит, А. *Исследование о природе и причинах богатства народов. О различных помещениях капиталов*. 1962. с 450; Риккардо, Д. *Начала политической экономии и налогового обложения. Сочинения*. М.: Огиз Соцэкгиз, 1955. с 7-8.

bet arī, kas tika minēts arī iepriekšējās nodaļās, ar kompetenču apjoma detalizāciju, jo tieši „sabiedriskā labuma” izpratne vairāk ir saistīta ar valsts darbības pamatu sociālās politikas jomā.

4.1. Ekonomikas un politikas ietekme uz līgumu saturu

Panākt starptautiskas organizācijas ietvaros tādu sadarbības un pārvaldības formu, kādu ir definējis itāliešu ekonomists E.Barone – *izmaiņas, kas dod labumu vienai indivīdu grupai, bet nerada apgrūtinājumu citām, ir pietiekami pamatoti uzskatīt par sabiedriskā labuma pieaugumu, ja vien vinnētāji var kompensēt nodarīto zaudētājiem tādā mērā, lai zaudētāji labprātīgi pieņemtu šos grozījumus, un, izdarot kompensējošos maksājumus, būtu iespējams konstatēt, ka tiešām vinnētājiem ir kļuvis labāk, bet uzvarētājiem nav kļuvis sliktāk*,³⁸⁵ - un kuru pamatā attiecina tikai pret valsti, *iespējams* attiecināt uz starptautisko organizāciju, kurai ir piekritīga *oriģinālā* valstij ar federālu pārvaldības sistēmu piemītošā *tiesībsubjektība*. Tikai tādā gadījumā, ja atzīst dalībvalstu ekonomisko nevienlīdzību un atkarībā no tās, iedibinot noteiktu lēmumu pieņemšanas sistēmu, tiek veidots atbilstīgs kompensējošs mehānisms, kas ir normatīvi noteikts (regulēts), lai mazinātu (nonivelētu) ekonomisko nevienlīdzību, t.sk., pārdalot materiālos labumus un pakalpojumus.

Iepriekš norādītais faktiski aktualizē jautājumu, kas saistīts ar ES mērķi nodrošināt konkurenci uzņēmumu,³⁸⁶ nevis dalībvalstu starpā. Tātad jautājumus par vienlīdzīgu konkurenci, nodrošinot četras pārvietošanās brīvības, var īstenot, ja nav pieļauta tirgus fragmentācija, turklāt ne tikai attiecībā uz atsevišķām valstīm, bet arī uz atsevišķiem reģioniem. Arī Eiropas Komisija atzina, ka ES vienotā tirgus potenciāls ne tuvu nav realizēts pilnībā, jo būtiskas problēmas joprojām sagādā tirgus *fragmentācija*, kuras novēršanai un nacionālo tirgu tālākai integrēšanai ir nepieciešams visu dalībvalstu *ieguldījums*. Novērojot dalībvalstu centienus realizēt valstu nacionālo tirgu protekcionisma pasākumus, Eiropas Komisija norādīja – lai panāktu uzlabojumus ES vienotā tirgus funkcionēšanā un sasniegtu kopējā tirgus *izveides mērķus*, ir nepieciešama kolektīva apņemšanās un gatavība *dalībvalstīm, ES iedzīvotājiem un uzņēmējiem* vienoties par pasākumiem, kas nestu ieguldījumu ES *kopējai* izaugsmei un nodrošinātu plašāku uzticēšanos vienotajam tirgum no uzņēmēju un *iedzīvotāju* puses.³⁸⁷

³⁸⁵Eatwell, J., Milgate, M., Newman, P. *The New Palgrave Dictionary of Economics*. Palgrave Macmillan, 1987. 145 pp.

³⁸⁶LESD 101.-107. pants.

³⁸⁷Eiropas Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai: „Ceļā uz Vienotā tirgus aktu - par augsti konkurētspējīgu sociālo tirgus ekonomiku -50 priekšlikumi, lai uzlabotu mūsu darbu, uzņēmējdarbības vidi un savstarpējai apmaiņai”, Briselē, 27.10.2010., COM(2010) 608 [aplūkots 2013. gada 11. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0608:FIN:LV:PDF>

Papildu iepriekš minētajam jāpiebilst, ka 2010. gadā un 2011. gadā ES Konkurētspējas Ministru padomes sanāksmē tika akceptēti Eiropas Komisijas paziņojumi – „Par augsti konkurētspējīgu *tirgus sociālo ekonomiku*” un „Akts par vienoto tirgu”³⁸⁸ – kā politiskā apņemšanās sniegt vienotajam tirgum jaunu izaugsmes impulsu, piešķirot šiem jautājumiem *prioritāro* statusu. Tātad *konceptuālā politiskā* virzība ES attīstībai „*augsti konkurētspējīgas sociālās tirgus ekonomikas*” veidošanā saskaņā ar LES 3. panta 3. punkta nosacījumiem šobrīd faktiski *ir vairāk* piekritīgs īstenošanai ES līmenī, t.i., *augstākā* līmenī, lai gan ekonomiskā, sociālā un teritoriālā kohēzija ir noteikta kā dalītā kompetence.

Līdz ar to būtu loģiski, ka ekonomisko standartu kritēriju izstrāde un kompensāciju nosacījumu ieviešana būtu uzskatāma par ES kompetenci. Turklāt tas nekādā gadījumā nebūtu pretrunā arī ar LESD 4. panta 2. punkta nosacījumiem, kas noteic, ka ES respektē dalībvalstu vienlīdzību saistībā ar līgumiem, kā arī to nacionālo *identitāti*, kura raksturīga *to politiskajām un konstitucionālajām pamatstrukturām*, tostarp reģionālajām un vietējām pašvaldībām. Tā respektē valstu galvenās *funkcijas*, tostarp nodrošinot valsts teritoriālo integritāti, uzturot likumību un kārtību un aizsargājot *valsts drošību*.

Līdz ar to ir pietiekams pamats secināt, ka ES *neiejaucas* tajās dalībvalstu *oriģinālajās* kompetencēs, kuras tās var nodrošināt *ar lielāku efektivitāti*, ņemot vērā dalībvalsts *politiskās un konstitucionālās* ievirzes *savu pilsoņu* interesēs. Turklāt faktiski *ir arī* iedibināts pilnvarojuma mehānisms, lai ES būtu deleģēta kompetence īstenot prioritārā kārtībā noteiktās *iekšējai* pārvaldībai *nepieciešamās* rīcības formas.

„Sabiedriskā labuma koncepcija” ekonomiskās savienības ietvaros un jautājumu koordinēšanā *ar lielāku efektivitāti* attīstīja tādu ES darbības pamatprincipu kā subsidiaritātes principu, kura mērķis atbilstoši Māstrihtas līgumā noteiktajam bija saistīts ar noteiktas patstāvības pakāpes noteikšanu *zemāka* līmeņa *institūcijai* attiecībā pret *augstāka* līmeņa institūciju. Turklāt ir arī pietiekami pamatoti uzskatīt, ka nosacījumi subsidiaritātes īstenošanai ir izrietoši no Vietējo pašvaldību hartas, kur subsidiaritāte tiek skaidrota kā publiskās *atbildības* nodošana tām varām, kuras *ir tuvāk pilsonim*. Tas nozīmē, ka arī atbildības *pierēķinam* uz citu pārvaldības līmeni jāatbilst gan *uzdevumu apjomam un tā dabai*, gan *efektivitātes un ekonomijas nosacījumiem*.³⁸⁹

³⁸⁸Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai, Akts par vienoto tirgu, Divpadsmit mehānismi, kā veicināt izaugsmi un vairot uzticēšanos „Kopīgiem spēkiem uz jaunu izaugsmi”, COM(2011) 206., OV C 024, 28.01. 2012 [aplūkots 2013. gada 11. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:024:0099:01:LV:HTML>

³⁸⁹Harrison, V. Subsidiarity in Article 3b of the EC Treaty Gobbledygook or Justiciable principle? *International and Comparative Law Quarterly*. 1996, vol. 45, part 1, 431-439 pp.

Tai pašā laikā šo principu tulko daudz plašāk – tā mērķis ir „nodrošināt lēmumu pieņemšanas procesa *saikni ar sabiedrību, regulāri pārbaudot*, vai Kopienas līmenī veiktās darbības ir *attaisnojamas*, ņemot vērā valsts, reģionālā un vietējā līmeņa iespējas”. Saskaņā ar šo principu ES (jā)veic *tikai tās* darbības, kuru veikšanai ES līmenī *ir lielāka efektivitāte* nekā valsts, reģionālajam vai vietējam līmenim (izņemot jomas, kas pilnībā atbilst tikai un vienīgi ES *oriģinālajai-eksluzīvai kompetencei*).

Tātad šo principu, iespējams, arī var definēt kā *varas un atbildības* dalījumu starp *centrālo varu un federācijas* subjektiem, un tādējādi izdarīt atbilstīgus secinājumus par ES pārvaldības strukturālo formu. Tomēr, autores ieskatā, sākotnēji būtiski ir uzsvērt un arī turpmākos secinājumus veidot, pamatojoties uz divām publiskajā telpā definētām, kā tiesiski pamatotām premisām:

1. izpratne par subsidiaritāti ir cieši saistīta ar proporcionalitātes un *nepieciešamības* principiem, kas noteic, ka ES darbības nedrīkst pārsniegt līgumā noteikto mērķu sasniegšanai *nepieciešamās* darbības;
2. LES un LESD kompetences ir noteiktas *nepārprotami*, it īpaši dalītās kompetences jautājumos.³⁹⁰

Ja secinot pieņem, ka *katrs* pārvaldības līmenis ir atbildīgs par to, lai palīdzētu zemākā līmeņa pārvaldības sistēmā sasniegt tās mērķus, un tas pārkāps šādas attiecības, ja augstākais līmenis nepamatoti piesavināsies sev uzdevumus, kas varētu būt efektīvāk paveikti tuvāk indivīdam, tad, vispārīgi definējot, subsidiaritātes princips izpaužas vienkārši – lēmumiem *nav jābūt pieņemtiem augstākā līmenī, ja tie var būt tāpat pieņemti subsidiaritātes līmenī*. Šeit varētu būt nozīmīgs tikai sadalījums starp tiem, kuri ir „augstākā” līmenī un „zemākā” līmenī; un principu nevajadzētu apvienot ar vienkāršu lēmumu pieņemšanu bāzes līmenī.³⁹¹

Teorētiskos apsvērumus, kas izriet no iepriekš norādītā, autore ir vērtējusi, pamatojoties arī uz praktiskiem piemēriem, konstatējot, ka kompetences nosacījumu piekritība atsevišķos jautājumos nav pietiekami skaidri izprotama.

³⁹⁰Lai veidotu slēdzienu, premisās tiek izmantota jēdzieniski vienveidīgi koncentrēta informācija no publiski pieejamiem resursiem, jo atbilstoši iepriekš autores izdarītajiem secinājumiem, kompetenču apjoms nav noteikts pietiekami skaidri, līdz ar to, ja premisā tiks izmantoti dažāda veida priekšnoteikumi, it īpaši ar atšķirīgu publicitātes un ticamības pakāpi, tad ir lielāka varbūtība par kļūdu pieļaujamību secinājumā. Publikācijas Eiropas Parlamenta mājas lapā [aplūkots 2012. gada 16. februārī]. Pieejams: http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/how/evolution/article_7164_lv.htm; Glossary of the 1996 Intergovernmental Conference [aplūkots 2012. gada 16. februārī]. Pieejams: http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/intergovernmental_conference_en.htm

³⁹¹Toth, A.G. *The Principle of Subsidiarity of the Maastricht Treaty*. Common Market Law Review, Kluwer Academic Publishers, 1992. 1086 pp.

Piemēram, analizējot publiski pieejamu tēzi-apgalvojumu: „*Vides aizsardzību daudz efektīvāk var realizēt ES līmenī, tai pašā laikā izglītības sistēma, kas parasti balstās uz tautā pastāvošajām tradicionālajām vērtībām, ir katras dalībvalsts primārais pienākums. (...) Tiesiskā likumdošana nav pašvaldību pienākumu avots. Neskatoties uz to, svarīgi ir sekot ES tiesas spriedumiem, lai labāk izprastu Kopienas tiesības un veidu, kā tās jāpiemēro dzīvē,*”³⁹² – ir iespējams konstatēt pietiekami uzskatāmas pretrunas un nekonkrētības minētajā apgalvojumā.

Pirmkārt, vides aizsardzības jautājumi ir līdzekļu kopums, kas paredzēts, lai novērstu cilvēka darbības negatīvo rezultātu ietekmi uz dabu. Šajā līdzekļu kopumā ir iekļauti gan globālie jautājumi, piemēram, izmešu samazināšana un kopējās ekoloģiskās situācijas uzlabošana, gan reģionālie, piemēram, nozvejas samazināšana, lai saglabātu konkrētā reģionā esošus zivju resursus, gan lokālie, piemēram, nacionālo dabas parku vai rezervātu radīšana. Saskaņā ar šādu interpretāciju ir pietiekams pamats atzīt, ka divi pēdējie nosauktie jautājumi vides aizsardzības jomā ir atkarīgi no tautā (nacionālajā līmenī) pastāvošām tradicionālajām vērtībām. Tātad lēmums varētu būt tikai par to, vai šie divi jautājumi *politiski* būtu atbilstīgi iekļaujami *dalītajā* vai *atbalsta* kompetencē.

Savukārt, ja izglītība ir viens no mērķiem un līdzekļiem, kas nodrošina personu mobilitāti Vienotajā tirgū, un, ņemot vērā gan Lisabonas stratēģijas, gan stratēģijā „Eiropa 2020”³⁹³ noteikto mērķi veidot uz zināšanām balstītu ekonomiku un attīstīt nodarbinātību, ir pietiekams pamats secināt, ka izglītības saturs *būtu jānoteic* vienoti, ja ne ekskluzīvās kompetences robežās, tad vismaz lēmumu pieņemšana šajos jautājumos jādefinē vairāk nekā tikai atbalsta kompetence.

Otrkārt, lai gan konceptuāli jautājums par subsidiaritātes principa ieviešanu un darbību tika skatīts ES līmenī, jāpiekrīt A.Estellas (*Antonio Estella*) viedoklim, ka neskaidrības cēlonis ir meklējams pašā subsidiaritātes koncepcijā, nevis subsidiaritātes principā, kā tas ir formulēts līgumā, jo esošā definīcija nedod izpratni par pašu subsidiaritātes jēdzienu.³⁹⁴

Treškārt, nododot EKT tiesai deleģējumu izskatīt jautājumus par subsidiaritātes principa pārkāpumiem, gan nodrošinot juridisku kontroli pār šī principa ievērošanu, gan nosakot, ka par

³⁹²Latvijas Republikas Ekonomikas ministrijas 2011. gada 13. janvāra pozīcija Nr.1 „Eiropas Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai: „Ceļā uz Vienotā tirgus aktu - par augsti konkurētspējīgu sociālo tirgus ekonomiku -50 priekšlikumi, lai uzlabotu mūsu darbu, uzņēmējdarbības vidi un savstarpējai apmaiņai”, Mazie un vidējie uzņēmumi Latvijā. ES likumdošana [aplūkots 2012. gada 4. februārī]. Pieejams: <http://www.mvu.lv/pub/?id=8>

³⁹³Komisijas paziņojums Eiropa 2020 Stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un integrējošai izaugsmei, Brisele, 03.03.2010, COM(2010)2020 [aplūkots 2012. gada 20. jūnijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_LV_ACT_part1_v1.pdf

³⁹⁴Estella, A. *The EU Principle of Subsidiarity and Its Critique*. Oxford University Press, 2002. 210 pp.

subsidiaritātes principa saturisko daļu jeb jēdziena izpratni skaidrojumu sniedz tiesa,³⁹⁵ nav izprotams, ciktāl subsidiaritātes principa jēdzieniskās interpretācijas pieļāvums ir piekritīgs Eiropas Komisijai.³⁹⁶

Jāuzsver, ka noteiktais mērķis *varas sadalījumam konceptuāli* atbilst nosacījumiem, kas nepieciešami vispārējā labuma (labklājības) teorijas īstenošanai, kad valstu un tirgus attīstība ir sasniegusi noteiktu attīstības līmeni. Tomēr atbilstoši iepriekš norādītajam šobrīd nekādā veidā nepastāv *juridiski noteikti* priekšnosacījumi subsidiaritātes principu atzīt par *varas un atbildības* dalījumu starp *centrālo varu un* iespējamajiem *federācijas* subjektiem.

Iespējams, ka konstatētais varētu būt pamats diskusijai par to, kāda kopumā ir bijusi ES pamatlīgumu „integrācijas loģika”, ieviešot subsidiaritātes principu. Tomēr kā pretarguments jautājumam ir tas, ka faktiski ES līgumā noteiktā subsidiaritātes principa *saturiskā neskaidrība* nerada pretrunas ar integrācijas loģiku, jo gan iepriekš noslēgtie līgumi, gan Lisabonas līgums konceptuāli vērsts uz *oriģinālās* kompetences noteikšanu ES, lai nodrošinātu dalībvalstu darbību un attīstību vienotā tirgus sistēmā.³⁹⁷

Līdz ar to autore viennozīmīgi *nepiekrīt* arī viedoklim, ka subsidiaritātes princips būtu uzskatāms par „*antiintegrācijas principu*”.³⁹⁸ Ja saskaņā ar LESD preambulā noteikto valstu kopīgo vienošanos dalībvalstu centieniem jābūt virzītiem, lai nodrošinātu Eiropas tautu savienības ciešāku sadarbību, *likvidējot šķēršļus*, kas sadala Eiropu, nodrošinātu vienmērīgu izaugsmi un uzlabotu dzīves apstākļus, kā arī paredzēts „*iezīmēt jaunu posmu Eiropas integrācijas procesā*”, kas sācies, sākotnēji nodibinot reģionālo ekonomisko starptautisko organizāciju – Eiropas Kopieni – un vēlāk starptautisku ekonomiski politisku organizāciju ES. Tātad teorētiski, *sasniedzot* ar LESD un ar LES noteiktos mērķus, varētu *noteikt* vēl kādu *jaunu integrācijas posmu*, piemēram, ar kuru dalībvalstis *atzīst*, ka *sasniegto mērķu rezultātā* uz esošā līguma pamata ir izveidojusies jauna valsts.

³⁹⁵Case C-233-94, Germany v. Parliament and Council, 1997 E.C.R. I-2405 [aplūkots 2012. gada 22. aprīlī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61994CJ0233:EN:PDF>

³⁹⁶Ar Lisabonas līguma parakstīšanu 1997. gada protokols „Par subsidiaritātes un proporcionalitātes principa piemērošanu” tika aizstāts ar jaunu protokolu, ar kuru nacionālajiem parlamentiem noteikts pienākums kontrolēt subsidiaritātes principa īstenošanu. Tātad būtu pietiekami pamatoti uzskatīt, ka līgumslēdzējas puses ir izpratušas subsidiaritātes saturu un atzīst noteikto kontroles mehānismu par pietiekami pietuvinātu katras dalībvalsts pilsonim arī kā ES pilsonim.

³⁹⁷Dupate, K. *Eiropas Savienības tiesas prakse darba tiesībās*. Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 2011. 12 lpp. [aplūkots 2012. gada 22. aprīlī]. Pieejams: http://www.lbas.lv/upload/stuff/201112/es_tiesas_prakse_darba_tiesibas.pdf

³⁹⁸Estella, A. *The EU Principle of Subsidiarity and Its Critique*. Oxford University Press, 2002. 210 pp.

Faktiski autore uzskata, ka subsidiaritātes princips vairāk būtu vērtējams kā *juridiski definēta* formula, lai visus (gan ekskluzīvās, gan dalītās, gan atbalsta) kompetences jautājumus *kontrolēti* skatītu kopējā vienotā sistēmā, izvērtējot katras politikas ietekmi uz ES definēto vienoto mērķu sasniegšanu. Tā kā šī principa piemērošana juridiskajā nozīmē ir sarežģīta tā neskaidrās juridiskās dabas dēļ un neskaidri noteiktiem īstenošanas kritērijiem, tad tas faktiski apstiprina viedokli, ka subsidiaritātes princips konceptuāli ir vērtējams kā *politiska tendence* ES integrācijas procesā veidoties par valsti ar federālas pārvaldības veidu.

4.2.Sociālo tiesību īstenošanas kompetence

Lai arī diezgan vienpusīgi, bet pietiekami trāpīgi austriešu ekonomists, Nobela prēmijas laureāts F.A.Hajeks (*Friedrich August Hayek*) norādīja, ka termins „sociāls” vārdu savienojumā „sociālās tiesības” nav tukojs kā „sabiedriska” vai kā „raksturīgs cilvēku sabiedrībai” – tādā veidā tas būtu pats neizprotamākais vārdu savienojums visā morālajā un politiskajā leksikā –, bet vairāk gan kā uzsaukums īstenot tiesības uz taisnīgā dalījuma daļu *ārpus tirgus mehānismu darbības*, jo jebkuras tiesības regulē sabiedriskās (sociālās) attiecības, un šādā kontekstā „nesociālās tiesības” nepastāv.³⁹⁹

Sociālo tiesību *pakāpeniska* iekļaušana ES kopīgas tiesību politikas sistēmā tiek skatīta saistībā ar Eiropas *valstu* vēsturisko apņemšanos piešķirt noteiktu tiesību minimu saviem pilsoņiem neatkarīgi no viņu vietas darba tirgū, jo *valstu* īstenotās sociālās programmas un tiesību sistēmā iekļautās sociālās garantijas veicināja indivīdu labklājību, kā arī radīja priekšnosacījumus tam, lai konkrētas *valsts* iedzīvotājiem radītu *kolektīvās identitātes* izjūtu.⁴⁰⁰

Par sociālo un ekonomisko tiesību piešķiruma juridisko pamatu Eiropas valstīs tiek uzskatīts konstitucionālais likums un šo tiesību piemērošanas (nacionālajā līmenī) princips: ja kādas sociālās tiesības ir iekļautas pamatlikumā, tad valsts no tām nevar atteikties. Šīm tiesībām vairs nav tikai deklaratīvs raksturs.⁴⁰¹ Tomēr par Eiropas valstu sociālo tiesību konstitucionalizācijas „virsbūvi” pamatoti var uzskatīt starptautisko organizāciju – ANO, Eiropas Padomes un arī ES – normu un juridisko instrumentu kopumu, kas veido starptautiskus standartus un procedūras attiecībā uz sociālajām tiesībām un sociālo vienotību.

³⁹⁹Von Hayek, F. A. *The Mirage of Social Justice*.. Routledge, 1976. 19, 104 pp.

⁴⁰⁰Deilija, M. *Sociālo tiesību pieejamība Eiropā*. Belfāsta, Strasbūrā: Karaliskā universitāte, 2002. gada 28.–30. maijs, 11. lpp.

⁴⁰¹LR Satversmes tiesas 2001. gada 13. marta spriedums lietā Nr.2000-08-0109 „Par likuma „Par valsts sociālo apdrošināšanu” pārejas noteikumu 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam, 1966. gada 16. decembra Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 9. pantam un 11. panta pirmajai daļai” [aplūkots 2013. gada 11. maijā]. Pieejams: www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2000-08-0109.rtf

Kopumā 20. gadsimta zinātniskā literatūra ir balstīta uz atziņām, ka sociālo tiesību īstenošana tiek saistīta ar divu virzienu esamību:

1. šaurāko, kas iekļauj sevī darba tiesības, sociālo apdrošināšanu un sociālo nodrošinājumu;
2. plašāko, kas saistīts ar veselības aizsardzības un aprūpes jautājumiem, dzīves apstākļu uzlabošanu un izglītību.

Šāda pieeja būtu vērtējama kā loģiska un zinātniski pamatota arī attiecībā uz ES ietvaros noteiktajām dalītājām kā *paralēlajām*, bet viennozīmīgi ne konkurējošajām kompetencēm sociālo tiesību jomā. Turklāt, vērtējot sociālās tiesības kā integrēto tiesību sistēmu saskaņā ar monisma doktrīnu, ir iespējams konstatēt tādu konstitucionālo tiesību un starptautisko sociālo tiesību aktu saistību, kas izriet no vispārējām cilvēktiesībām.

Lai arī G.Jellineka (*G.Jelleneke*)⁴⁰² pētījumu pamatā sociālo tiesību saturs izpaužas tikai kā pietiekama sociuma (tautas) pārliecība par tiesību esamību un ir virkne teorētisko apsvērumu, kas noteic, ka sociālās tiesības ir visaptverošu tiesību kategorija līdzīgi kā integrācijas tiesības, tomēr autore uzskata par vērā ņemamu G.Gurviča (*G.Gurvitch*) viedokli,⁴⁰³ ka pastāv *divu veidu* sociālās tiesības atkarībā no to sasaistes *ar valsti*. Pirmajā gadījumā tās būtu demokrātiskas, *valstij* noteiktās imperatīvās un tai obligāti garantējamās tiesības, bet otrajā – „tīrās” sociālās tiesības, kuras veido sociālu *pārvaldības sistēmu* tikai ar vienu nosacīti imperatīvu nosacījumu – kā neatkarīgas no valstī noteiktās kārtības. Tomēr šajā gadījumā precīzāk būtu atzīt vai sankcionēt tādu sociālo tiesību esamību, kas var pastāvēt vai veidoties ārpus valsts ietekmes sfēras.⁴⁰⁴

Jāatzīst, ka mūsdienu sociālo tiesību zinātnē sociālās tiesības arvien vairāk tiek skatītas kā *publiskās* tiesības, par kuru īstenošanu *atbildība* jāuzņemas ne tikai valstij, bet *starptautiskai sabiedrībai* kopumā.⁴⁰⁵ Līdz ar to jautājumu, vai starptautiska organizācija var uzņemties *noteikta* apjoma garantijas par sociālo tiesību *nodrošināšanu* tās sastāvā esošo tiesību subjektu iedzīvotājiem, *konceptuāli vairs* nebūtu vajadzības analizēt, ja vien šāda atbildība būtu noteikta.

⁴⁰²Denninger, E. Government Assistance in the Exercise of Basic Rights (Procedure and Organization). *German Law Journal*. 2011, vol.12, Nr.01, 432 – 434 pp.

⁴⁰³Гурвич, Г.Д. *Философия и социология права*. СПб.: Издательский Дом С.-Петербург. гос. ун-та., 2004. с 88-96.

⁴⁰⁴O.Girke „Vācijas civiltiesības” norādīja, ka, izceļot apvienību, sabiedrisko organizāciju tiesības, kuras īsteno savu dalībnieku interešu aizsardzību un kurām ir patstāvīgi mērķi un ar likumu aizsargātas intereses, sociālās tiesības vairāk būtu vērtējamās kā integrējamās tiesības. Vairāk: Зомбарт, В. *Социология: Отто фон-Гирке, Сущность человеческих союзов*. Перепечатано из “Das Wesen der menschlichen Verbands”. Leipzig. Duncker u. Humblot. 1902, 25-33pp., Библиотека Гумер., 2009., с 89-94.

⁴⁰⁵Тихомиров, Ю.А. *Юридическая коллизия*. "Манускрипт", 1994. с 14-20.

Tas nozīmē, ka ES Pamattiesību hartu⁴⁰⁶ kā neatņemamu LES un LESD daļu, kurā apvienotas tiesības un principi, kas *nepieciešami* vienoto, līgumā noteikto mērķu īstenošanai, būtu jāievēro gan ES, gan tās dalībvalstīm attiecībā pret ES pilsoņiem un *personām*, kuras dzīvo un uzturas ES un *tās* dalībvalstu teritorijā.

Tomēr atsevišķam procesuālam nosacījumam, kas noteikts ES Pamattiesību hartas 51. panta pirmajā daļā, nav ievērota ne tikai juridiskā konsekvence attiecībā pret ES tiesību aktu izpildes *obligātumu* – jo normā izdarīta atruna Pamattiesību hartas piemērošanai, tikai gadījumos, ja konstitūti, dalībvalstis un citi subjekti *īsteno* ES tiesību aktus, – bet arī nav īpaši izprotams, kā dalībvalstīm būtu pienākums veicināt šīs hartas piemērošanu „saskaņā ar savām *atbilstīgajām* pilnvarām un ievērojot Savienības *kompetenci, kas tai piešķirta* Līgumos”. Viennozīmīgi šī norma norāda uz konceptuāli citu ES integrācijas līmeni, kuru, *iespējams, bija paredzēts* īstenot ar Līgumu par Konstitūciju Eiropai un ar kuru pakāpeniski *varētu būt* īstenojams suverenitātes jeb pilnvērtīgs oriģinālo kompetenču *pierēķins* starptautiskai organizācijai.

Turklāt filozofiskajā skatījumā ES Pamattiesību hartā noteiktajām tiesībām un principiem ir *vislielākā vērtība*, jo tas saistāms ar ideju par pilsoņu pozitīvo pienākumu sniegt resursus vispārējai kolektīvai *labklājībai*. Tomēr jāņem vērā, ka uz sociālajām tiesībām atstāj iespaidu ne tikai ekonomiskās un politiskās pārmaiņas, bet arī *vērtību* pārmaiņas. Sociālo aptauju dati ar izteiktu regularitāti fiksē sabiedriskās domas izmaiņas. Kopumā sabiedrības atbalsts noteiktām sociālajām tiesībām *kā vērtībai* vairāk ir pamatots ar subjektīvajām, zināmā mērā egoistiskajām interesēm,⁴⁰⁷ kā arī ar sevis identificēšanu, piederību noteiktai sabiedrībai vai tās grupai. Piemēram, pietiekami bieži ir raksturīga tradicionālo sabiedrisko pakalpojumu *kā vērtības* apšaubīšana. Savukārt, piedāvājot deregulāciju, kas var būt saistīta gan ar noteiktiem ekonomiskiem riskiem, gan ar izvēles iespējām, pēdējā viennozīmīgi tiek uzskatīta *par vērtību*. Tas nozīmē, ka, neuztverot vai neizprotot jēgu pamatvērtībām, uz kurām balstās sociālās tiesības kopumā, tiek grauta sociālo tiesību *lēģimitāte*.

Nebūtu pamatoti uzskatīt, ka solidaritātes vērtības būtu zaudējušas nozīmi.⁴⁰⁸ Tomēr jāņem vērā, ka, neskatoties uz iepriekšējo vēsturisko pieredzi, kas apliecināja solidaritātes

⁴⁰⁶ES Pamattiesību harta, ES OV C83/389, 30.03.2010. [aplūkots 2011. gada 11. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:lv:PDF>

⁴⁰⁷Deilija, M. *Sociālo tiesību pieejamība Eiropā*. Belfāsta, Strasbūrā: Karaliskā universitāte, 2002.gada 28.–30. maijs, 17-25.lpp.

⁴⁰⁸Raspotnik, A., Jacob, M., Ventura, L. *Discussion Paper the Issue of Solidarity in the European Union*, 12.06.2012., 3., 9.lpp. [aplūkots 2013. gada 19. martā]. Pieejams: http://www.cere.public.lu/fr/activites/tepsa/TEPSA_Discussion_Paper_The_issue_of_solidarity_in_the_European_Union.pdf

nozīmīgumu,⁴⁰⁹ PSRS kā vienotas komandekonomikas valstu sabrukums 20. gadsimta beigās, arī ASV ekonomikas svārstības beidzamajos piecos gados (2007-2012), kredītreitingu samazinājums un tā negatīvā perspektīva atsevišķām ES dalībvalstīm⁴¹⁰ radīja un rada pietiekami lielu ietekmi uz sociālajām tiesībām, veicinot reģionālo atšķirību pieaugumu dažādās valstīs vai valstu grupās, t.sk., pārvērtējot drošības aspektus *centralizētā pārvaldības sistēmā*, it īpaši akcentējot *centralizēto procedūru* negatīvo ietekmi gan uz tirgu, gan indivīda autonomiju.⁴¹¹ Kā pamatotus šķēršļus iespējām definēt *vienotu* sociālo tiesību apjomu vienas pārvaldības sistēmas ietvaros var norādīt pieejamību informācijai, sociālajiem kontaktiem, izglītības līmeņa, sociālo prasmju atšķirības dažādām sociālajām grupām, to lingvistiskās zināšanas u.tml. Sistēmiskās analīzes rezultātā, aktualizējot jautājumu par indivīdam *nepieciešamo* sociālo tiesību apjomu, pamata jautājums ir saistīts ar noteiktu minimālā standarta esamību un tā fīnsēšanai nepieciešamo resursu.

„Minimālā sociālo tiesību standarta” definēšana varētu būt pietiekami būtisks nosacījums un arī izaicinājums ne tikai reģionālās ekonomiskās starptautiskās organizācijas attīstībai,⁴¹² bet arī valstij, jo atbilstoši sociālo tiesību teorijas atziņām *pieaugošās* atšķirības un nevienlīdzība apgrūtina sociālo tiesību pieejas piemērošanu un *leģitimizāciju*. Lai arī saskaņā ar teoriju norādītais negatīvi ietekmē valsts un sabiedrības *pastāvēšanas pamatus*, t.sk., radot turpmākos šķēršļus ekonomikas attīstībai, būtiski izmainot ražošanas zinātniski tehnisko un darbaspēka struktūru un citas sociālās parādības, šo nosacījumu viennozīmīgi un pilnā mērā var attiecināt uz tādas starptautiskās ekonomiskās organizācijas kā ES pastāvēšanu kopumā, jo tās kā starptautisko publisko tiesību subjekta rīcībspējas potenciāls *varētu būt vērtējams kā vajāks* nekā valstij.

Dž.M.Keins (*J.M.Keynes*) īpaši izcēla *valsts* lomu, kuras uzdevums ir nodrošināt *kontroli* par nepārtrauktu ražošanas procesu, *regulēt* nodarbinātības jautājumus, apmierināt arodbiedrību iepriekš izvirzītās pamatprasības, piemēram, par sociālās apdrošināšanas ieviešanu, arodbiedrību

⁴⁰⁹Kā būtiskus 20. gadsimta sākuma notikumus ir iespējams atzīmēt 1905. gada revolūciju Krievijā, revolucionāros notikumus Vācijā, Austrijā, Ungārijā un Somijā, Komunistiskās kustības pirmsākumus un Kominternas izveidošanu, darbaļaužu piketus 1900.-1902.gadā, kalnraču protestus Apvienotajā Karalistē 1926. gadā, 1929.-1933.gada ekonomisko krīzi u.c.

⁴¹⁰LETA, 14.02.2012., „Moody's” samazina deviņu ES valstu kredītreitingus un nākotnes perspektīvas [aplūkots 2012. gada 16. februārī]. Pieejams: <http://www.apollo.lv/zinas>

⁴¹¹Deacon, B. Eastern European welfare states: the impact of the politics of globalization. *Journal of European Social Policy*. 2000, vol. 10, no. 2, 61 pp.

⁴¹²Ranson, J. Setting minimum social standards at EU level: Main Issues. 25. Ireland, VS/2005/0376., 2005., 4-5 pp. [aplūkots 2012. gada 18. augustā]. Pieejams: www.eapn.ie/standards

tiesībām uzņemties indivīda aizstāvību, astoņu stundu darba laika ieviešanu u.tml.⁴¹³ Viņa idejas tika atzītas kā veiksmīgs *sociālekonomiskās attīstības* modelis.

Iespējams, ka šāds sociālekonomiskās attīstības modelis varētu būt arī ES perspektīva, lai gan jau vairākkārt šajā nodaļā jautājumā par sociālajām tiesībām ir minēts termins „leģitimitāte”, vispāratzītas sociālo tiesību definīcijas *nepastāv*. Līdz ar to atbildīgais subjekts par pienākumu izpildi, kas izriet no sociālajām tiesībām, nav konkrēti definēts. Sociālās tiesības tiek pamatotas ar filozofiskiem priekšstatiem par „labu sabiedrību”, uzsverot *valsts* nozīmi šādas sabiedrības veidošanā, vēl jo vairāk – tiek saistītas ar *valsts pienākumu* aizstāvēt un sniegt palīdzību⁴¹⁴ *tās teritorijā* esošiem sabiedrības locekļiem. Arī cilvēka tiesību un pamatbrīvību noteikšanas kontekstā⁴¹⁵ sociālo tiesību saturs nav tik skaidrs kā politiskajām tiesībām, kā arī ir vājākas šo tiesību aizsardzības iespējas starptautiskajā līmenī, jo, piemēram, ANO sociālo tiesību komiteja neizskata individuālās sūdzības par sociālo tiesību pārkāpumiem, kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesai nav piekritīgas sūdzības par sociālo tiesību pārkāpumiem.

Tieši dalībvalstīs pastāvošā sociālās drošības sistēma, kurā ir konstatējami *pietiekami* vienlīdzīgi nosacījumi, tika un tiek uzskatīti par pietiekami stabilu pamatu ES ietvaros izstrādāt vienotu sociālās politikas modeli, kas dod iespējas stiprināt *iekšējo* sadarbību. Tomēr tas, ka konstatētie *vienlīdzīgie* nosacījumi – saskares punkti – nenodrošina iespēju ievērot atsevišķu valstu sociālās drošības sistēmas nacionālās īpatnības (paražas, tradīcijas, ieguvumus), *vēl nav vērtēts* kā pietiekami pamatots šķērslis, kas ierobežotu iespējas ES panākt sociālo vienotību.

Savukārt ir pamats uzskatīt, ka sociālās politikas iekļaušana ES tiesību aktos pie jau pietiekami liela integrēto tiesību apjoma bija organiska, kā arī zināmā mērā balstīta uz Vācijas zinātnieku I.Zonnenfelda,⁴¹⁶ R.fon Mola, L.fon Šteina un I.H.Bunges darbiem, kuri *iekšējās pārvaldības*⁴¹⁷ tiesībās uzsvēra *valsts* rūpes par *pilsoņu* esamību, to dzīvību un veselību.

⁴¹³Crouch, C. After Privatised Keynesianism. Compass Thinkpiece No 41. 2008 [aplūkots 2012. gada 17. aprīlī]. Pieejams: <http://clients.squareeye.com/uploads/compass/documents/CTP41KeynesianismCrouch.Pdf>; Crouch, C. What Will Follow the Demise of Privatised Keynesianism? *Political Quarterly*. 2008, vol. 79, no. 4, 476-487 pp.

⁴¹⁴Eide, A., Krause, C., Rosas, A. *Economic, social and cultural rights as human rights*. Dordrech: Martinus Nijhoff Publisher. 1995. 22 pp.

⁴¹⁵Vairāk: 1948. gada ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija, ANO 1966. gada Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, Eiropas Sociālā hartā u.c.

⁴¹⁶Rešina, G. *Latvijas Republikas budžets: vakar, šodien, rīt*. Rīga: Turība, 2003. 16. lpp.

⁴¹⁷Norādītie autori attīstīja policejisko (administratīvās) tiesību konceptu par „valsts rūpēm”, savukārt mūsdienu tiesību zinātnieki ir atzinuši iekšējās pārvaldības tiesību ģenētisko sasaisti ar sociālajām tiesībām. Vairāk: Филиппова, М.В., Хохлов, Е.Б. *Возникновение договорного обязательства по российскому гражданскому праву*. Wolters Kluwer Russia, 2010.

Tomēr Māstrihtas līguma ratifikācijas procesā pirmo reizi ES integrācijas procesā dalībvalstīm tika dotas noteiktas līguma atrunas tiesības, kuras izmantoja Lielbritānija un Īrija, neparakstot protokolu par sociālo politiku,⁴¹⁸ kā arī, kopā ar Dāniju rezervējot iespēju atteikties no dalības Eiropas Monetārās sistēmas trešajā kārtā, kurā tika paredzēta euro ieviešana.⁴¹⁹ Kopumā jau šajā posmā bija būtiski *saņemt atbildes* uz vismaz diviem jautājumiem:

1. Vai ES sociālajām tiesībām ir jāsniedz materiālais pamats ES pilsoņa statusam?
2. Vai ES pilsonība paredz tās pilsoņiem tiesības uz vienādu sociālo aizsardzību visā tās teritorijā?⁴²⁰

Viennozīmīgi, ka abos gadījumos atbildes būs noraidošas, jo sociālo tiesību jautājumi *nav ekskluzīvās* kompetences jautājumi, kaut arī sabiedriskās pašorganizācijas sociālajām formām ES ir pietiekami augsts potenciāls, kas īpaši saistīts ar to, ka nekomerciālas organizācijas apvieno sevī gan uzņēmējdarbības, gan pilsonisko iniciatīvu, kura ES tiesībās noteikta kā *ekskluzīvā kompetence*.

Iedzīvotāju ienākumu samazināšanās un sabiedrības *elitāro ekonomisko slāņu izveidošanās*,⁴²¹ to iespējamais tiesiskais nihilisms neveicina ES pilsoņu, kuriem LES 10. pantā nodrošināta demokrātijas legimitāte,⁴²² iesaistīšanos sabiedriskajās aktivitātēs. Lai nodrošinātu ES sociālo tiesību īstenošanu, par vienu no būtiskākajiem faktoriem tiek uzskatīta *vienotās ekonomikas* esamība. Teorētiski ES ietvaros eurozonas valstīs ir *iespējams* izveidot vienotu izpratni par sociālo tiesību *saturu un apjomu*.

No vienas puses, tas varētu nozīmēt, ka ārpus vienotās ES sociālo tiesību sistēmas paliks tās dalībvalstis, kuras izmantoja atrunas tiesības vai pret euro, vai pret ES kompetenču īstenošanu sociālo tiesību jomā, vai arī pret vienoto fiskālo disciplīnu,⁴²³ kas noteikta ar Līgumu par

⁴¹⁸Шемятенков, В.Г., Кавешников, Н.Ю. *Европейский союз: прошлое, настоящее, будущее*. М.: Интердиалект., 2001. с 201.

⁴¹⁹LESD 15. protokols „Par dažiem noteikumiem attiecībā uz Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti”.

⁴²⁰Plant, R. *Citizenship, rights and welfare. The welfare of citizens: developing new social rights*. London: IPPR/Rivers Oram Press, 1992., no Harris, J., White, V. *Modernising social work: critical considerations*. Bristol: Policy, 2009. 67-80 pp.

⁴²¹Statistikas un publisko pētījumu dati: Richest People In Europe 2012 – Richest Europeans [aplūkots 2012. gada 8. aprīlī]. Pieejams: <http://www.therichest.org/nation/richest-people-in-europe>; Desmit bagātāko cilvēku īpašumu vērtība augusi par 50 miljoniem [aplūkots 2012. gada 16. novembrī]. Pieejams: <http://financenet.tvnet.lv/zinas>; Ekonomiskā krīze turpina padarīt visu sabiedrību mazāk turīgu [aplūkots 2012. gada 8. aprīlī]. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv>; Par nabadzības un sociālās nevienlīdzības rādītājiem [aplūkots 2012. gada 8. aprīlī]. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv> u.c.

⁴²²Līguma par Eiropas Savienību konsolidētās versijas 10. pants, C115/21, 09.05.2008.

⁴²³Piemēram, Apvienotā Karaliste, Čehija, Dānija.

stabilitāti, koordināciju un pārvaldību Ekonomiskajā un monetārajā savienībā (turpmāk – Fiskālās disciplīnas līgums).⁴²⁴

Salīdzinot Lisabonas līguma un Fiskālās disciplīnas līguma ratificēšanas gaitu, kas būtu vērtējama kā pietiekami ātra un veiksmīga ratifikācijas procedūra, *īpaša uzmanība* būtu pievēršama gan tam faktam, ka saturiski tas ir citas nozīmes līgums, gan tam, ka Fiskālās disciplīnas līguma projekts ne tikai sākotnēji tika uztverts kā radikāls priekšlikums, kas neatbilst noteiktajam kompetenču (lēmumu pieņemšanas) apjomam,⁴²⁵ bet tā saturisko būtību, it īpaši, kas skar dalībvalstu suverenitāti, ir nācies skaidrot papildu tā ratifikācijas procesā.⁴²⁶ Ņemot vērā M.Feldšteina (M.Feldstein) norādīto, fiskālās disciplīnas jautājumi nav skatāmi atrauti no sociālas politikas jautājumiem. Tātad ir pietiekami pamatoti uzskatīt, ka Eiropas Komisijai *ir iespējams* ierosināt un nodot ratificēšanai arī atsevišķu līgumu par *noteiktu* sociālo garantiju nodrošināšanu. Turklāt pamatojums šādai darbībai būtu attaisnojams ar LESD 21. panta 2. un 3. punktā definētajiem nosacījumiem, kā arī, ja sociālo garantiju koncepts būtu samērīgs pušu interesēm.

Tomēr, ja Padomes regulu Nr. 1408/71⁴²⁷ un tās piemērošanas nosacījumus⁴²⁸ ir iespējams novērtēt kā sākotnējo sociālo garantiju konceptu, tad būtiskākais, kas izriet no šī koncepta un iekļauts Pamattiesību hartā ir tas, ka sociālās garantijas veidotas un piešķiramas *neatkarīgi* no sākotnējās valstiskās pilsonības. Saturiski gan regulu, gan arī Pamattiesību hartas nosacījumi ietver ideju, ka ES *dalībvalstu piederīgajiem*, papildu to mītnes valstī saistošajām tiesībām un pienākumiem ir saistības – tiesību un pienākumu veidā –, kuras noteic ES tiesību akti.

Jāuzsver, ka ES tiesu praksē ir pietiekami veiksmīgi nostiprinājies princips, ka ES tiesībās nav pieņemami argumenti, kuru rezultātā *saistību* neizpilde būtu pieļaujama izņēmuma kārtā. Faktiski šo principu var attiecināt gan pret dalībvalstu rīcību, gan arī attiecībā pret ES konstitūtu

⁴²⁴Treaty on Stability, Coordination and Governance in the Economic and Monetary Union. Signed 2 March 2012 [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: http://european-council.europa.eu/media/639235/st00tscg26_en12.pdf

⁴²⁵Informācija: Irish to vote on EU fiscal treaty [aplūkots 2012. gada 5. jūnijā]. Pieejams: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-northern-ireland-17196560>; Feldstein, M. (chairman of the Council of Economic Advisers under President Ronald Reagan, is a professor at Harvard and a member of The Wall Street Journal's board of contributors). The Euro Zone's Double Failure [aplūkots 2013. gada 15. februārī]. Pieejams: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052970203893404577098252697593684.html>

⁴²⁶Jaros, D. German Constitutional Court on the ratification of the ESM Treaty and of the Fiscal Compact. October 10, 2012 [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://europeanlawblog.eu/?p=1057>

⁴²⁷Padomes Regula (EEK) Nr. 1408/71 par sociālā nodrošinājuma sistēmu piemērošanu darbiniekiem un viņu ģimenēm, kas pārvietojas Kopienā. *Oficiālais Vēstnesis*. L 149, 05.07.1971. [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/lexuriserv/lexuriserv.do?uri=celex:31971r1408:lv:html>

⁴²⁸Padomes Regula (EEK) Nr. 574/72, ar kuru nosaka īstenošanas kārtību Regulai (EEK) Nr.1408/71 par sociālā nodrošinājuma sistēmu piemērošanu darbiniekiem un viņu ģimenēm, kas pārvietojas Kopienā [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31972R0574:lv:html>

iespējamo bezdarbību. Ņemot vērā iepriekš norādīto, tas nozīmē, ka jautājumi, kas saistīti gan ar iekšējās, gan arī ārējās pārvaldības problēmām nacionālā līmenī, nevarētu būt attaisnojums ES tiesību nepiemērošanai,⁴²⁹ jo, „ņemot vērā, ka, atļaujot dalībvalstīm izmantot Eiropas Kopienu privilēģijas, līgums noteic tām pienākumus ievērot Eiropas Kopienu noteikumus. Valsts, kura, attaisnojoties ar nacionālajām interesēm, pārkāpj šos noteikumus vienpusējā kārtā, sagrauj līdzsvaru starp tiesībām un pienākumiem, kas izriet no dalībvalsts piederības Eiropas Kopienām, sagrauj dalībvalstu vienlīdzību attieksmē pret kopējām eiropiskajām tiesību normām, rada diskrimināciju, pirmkārt, un it īpaši attiecībā pret tām valstīm, kuras izpilda vispāreiropiskās norma. Šāda solidaritātes pienākuma neizpilde no to valstu puses, kuras ir iestājušās Eiropas Kopienā sagrauj kopējās eiropiskās juridiskās sistēmas pamatu”.⁴³⁰

Salīdzinot to tiesību apjomu, kas noteikts ES Pamattiesību hartā⁴³¹ ar Eiropas Kopienu tiesas spriedumiem lietās, kas definēti kā jautājumi par *pamattiesību* ievērošanu, piemēram, no vienas puses, viennozīmīgi būtu skaidrs, ka ES Pamattiesību hartā noteiktā tiesību apjoma īstenošana *nevar būt* ES ekskluzīvās kompetences jautājums, tomēr, no otras puses, šo noteikto tiesību apjomu valstīm *ir pienākums* īstenot atbilstoši iepriekš *noteiktiem principiem*, kuri „pakļauti Kopienu tiesas aizsardzībai”,⁴³² kaut arī „līgumā nav tieši noteikts [šo] Eiropas Savienības tiesību pārkāpums pār nacionālajām tiesībām, bet tas jau ir pietiekami atzīts Eiropas Kopienu tiesas tiesvedībā”.⁴³³

⁴²⁹Judgment of the Court (Third Chamber) of 11 July 1985. Case 299/83, SA Saint-Herblain distribution, Centre distributeur Leclerc and others v Syndicat des libraires de Loire-Océan [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61983CJ0299:EN:PDF>;

Judgment of the Court of 13 February 1969. Case 14-68, Walt Wilhelm and others v Bundeskartellamt [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61968CJ0014:EN:HTML>; Judgment of the Court of 10 December 1969. Joined cases 6 and 11-69, Commission of the European Communities v French Republic [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61969CJ0006:EN:HTML>

⁴³⁰101.p., Judgment of the Court of 7 February 1973. Commission of the European Communities v Italian Republic. Case 39-72. [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61972CJ0039:EN:HTML>

⁴³¹Piemēram, ES Pamattiesību hartas 2. panta 2. punkta nosacījums par aizliegumu izpildīt nāves sodu un 48.-50. pants kā tiesību noteikšana kriminālprocesā.

⁴³²Judgment of the Court of Justice of 12 november 1969. Case 29/69, Erich Stauder v City of Ulm [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61969CJ0029:EN:HTML>

⁴³³Judgment of the Court of 19 June 1990. Case C-213/89, The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame, Ltd and others [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61989CJ0213:EN:HTML>; Judgment of the Court of 9 March

Saskaņā ar iepriekš norādīto ir iespējams secināt, ka saistību apjoms, kas izriet no ES Pamattiesību hartas, ir *tieši* attiecināms uz dalībvalsti, *jo* ES Pamattiesību hartā ir iekļauti vispārējie pamatnosacījumi, kas nepieciešami ES *iekšējās* pārvaldības sistēmā, veidojot vienotu sociālās drošības sistēmu. To pamato arī norādītā Eiropas Kopienas judikatūra, kura *ekonomiskās starptautiskās organizācijas* ietvaros skata indivīdu kā vienota tirgus dalībnieku, zināmā mērā kā „instrumentu” ES ekonomisko mērķu sasniegšanai un kura funkcionālā esamība ir tieši saistīta ar tā sociālo tiesību aizsardzību.

Saskaņā ar LES 5. panta 3. punkta nosacījumiem, ja „*darbības mēroga vai seku dēļ*” mērķi „*labāk sasniedzami Savienības līmenī*”, faktiski ir iespējamās izmaiņas kompetenču *apjoma* jautājumos. No vienas puses, nebūtu pareizi uzskatīt, ka ES Pamattiesību hartas jautājumi, kā sociālo tiesību *bāzes* jautājumi, kas izriet no dalītās kompetences, tiek pārveidoti par ekskluzīvās kompetences jautājumiem.

Viennozīmīgi, ka *atsevišķiem* sociālo tiesību jautājumiem ir jābūt vienotiem, tie nevar būt *konfliktējoši* un tie jāizskata sasaistībā ar citiem Vienotā kopējā tirgus jautājumiem, kas ir vērsti uz ES vienoto ekonomisko mērķu sasniegšanu. Jautājumu par kompetences „*ekskluzivitāti*” *nebūs pamatoti* uzskatīt par populistisku vai kļūdainu, jo, skatoties *no sociālo tiesību teorijas* viedokļa, iepriekš norādītie argumenti būs neapstrīdami.

Vērējot LESD 311. panta pirmās daļas nosacījumu, kas noteic, ka „Savienība nodrošina līdzekļus, kas vajadzīgi, lai tā sasniegtu *savus mērķus un īstenotu savu politiku*”, viens no aspektiem būtu saistīts ar termina „*sava politika*” izpratni, t.i., vai tas attiecināms tikai uz ekskluzīvās kompetences, vai arī uz tiem jautājumiem, kuri „*labāk sasniedzami Savienības līmenī*”. Apstiprinošas atbildes gadījumā konceptuāli tas nozīmē, ka ir iespējams noteikt „*jaunas pašu resursu kategorijas*”⁴³⁴ un finanšu palielināšanu saistīt ar kompetencēm nodokļu kontroles un ienākumu mobilizācijas jautājumos.

Pamatojot *nacionālo* sociālo tiesību sistēmu attīstību ar *tradicionālajām (kultūras) un konstitucionālajām* īpatnībām gan izglītības, gan sociālā nodrošinājuma, gan vides izpratnes un veselības aizsardzības jautājumos, *šobrīd* valstu izdevumi un nodokļu piemērošana, kas nepieciešama sociālās sistēmas finansēšanai, tiek izskatīta ES dalībvalstu *līmenī*. Konceptuāli tā ir valsts kā tiesību subjekta *oriģinālā kompetence*, uzņemoties rūpes par saviem pilsoņiem un savā teritorijā esošajiem iedzīvotājiem.

Lai arī sociālās sistēmas uzturēšana un attīstība vairāk ir saistīta ar izdevumiem un vairāk finansējamo prioritāšu monitoringu, tomēr tieši dalībvalstu sociālo sistēmu *konkurētspēja* ir viens

1978. Case 106/77, Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal SpA [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61977CJ0106:EN:HTML>

⁴³⁴LESD 311. panta otrā daļa.

no personu *mobilitāti* (pārvietošanos) veicinošiem faktoriem. Tātad jautājums ir par to, ciktāl norādītais ir atbilstošs LES 3. panta 3. punkta trešajā daļā noteiktajam mērķim – *veicināt sociālo kohēziju* –, kopsakarībā ar LESD 165. panta 2. punktā, 166. panta 2. punkta trešajā daļā un 180. panta „d” apakšpunktā noteikto – veicināt jaunantes, studentu, mācībspēku un zinātnieku mobilitāti.

Viennozīmīgi ir jābūt skaidrai atbildei uz jautājumu, kādi būs ES darbības virzieni *iespējamās vienlīdzīgas (nekonkurējošas) sociālā nodrošinājuma sistēmas* ietvaros, kas *veicinātu* personu mobilitāti. Sniedzot atbildi no *starptautisko tiesību viedokļa*, pamata uzdevums, lai nodrošinātu *sociālās politikas* īstenošanu ES telpā (teritorijā), nav saistīts ar tādu radikālu lēmumu pieņemšanu, kuri saistīti ar sociālās sistēmas finansēšanu no starptautiskās organizācijas budžeta.

ES sociālās politikas bāzes modelis ir uz demokrātiskiem pamatiem *noteikto iespēju* piešķiršana ar dalībvalstu izdevīgumu. Savukārt dalībvalstu pilsonim piešķirtās tiesības – identificēt sevi kā ES pilsoni – ir iespējams novērtēt kā vērstas uz to, lai apzinātu pilsonisko *kopumu*, kuram ir tiesības pieņemt lēmumu par atbilstošas *varas apjoma* (kompetenču) piemērotību. Tomēr norādītā premisa kļūst aplama, ja tiek atzīts, ka Lisabonas līgumā⁴³⁵ ES noteiktās tiesības pievienoties ECPAK ir vērtējamas kā norāde uz to, ka ES, *iespējams, varētu pārņemt* noteiktas valstiskas pilnvaras (kompetences).

Analizējot ECPAK saturu, konstatējams, ka tās preambula noteic konvencijas ietvaros šādas paraksttiesīgās puses – „*dalībvalstu Valdības*” kā „*Augstās Līgumslēdzējpusēs*”. Šo tiesību attiecināmība ir pret ikvienu, kas atrodas *valstu* kā starptautisko tiesību subjektu jurisdikcijā, kā arī tiesvedības ietvaros ir skatāmas *starpvalstu* lietas un individuālie iesniegumi,⁴³⁶ bet nav paredzēta ES kā tiesību subjekta interešu pārstāvība.

Tātad būtu pamats uzskatīt, ka ES tiesības, pievienoties ECPAK, faktiski ir deklaratīvas, jo nerada ES nekādas saistības, nenodrošina iespējas uzņemties ES savu kā tiesību subjekta interešu pārstāvību. Turklāt attiecībā pret ES konvencijai nav saistoša *teritoriālā piemērošana*, kā arī ES nav noteiktas tiesības izdarīt atrunas.⁴³⁷

Lai gan ES nav *noteikta teritoriālā* jurisdikcija ECPAK piemērošanai, jāņem vērā, ka ES *oriģinālās* kompetences jautājumi ir saistāmi ar ES tiesas *iekšējā telpā* faktiski neierobežoto jurisdikciju.⁴³⁸ Ir spriedumi, kas uzliek dalībvalstīm pienākumu:

⁴³⁵8. protokols par LES 6. panta 2. punktu, kas attiecas uz ES pievienošanos ECPAK.

⁴³⁶ECPAK (ar grozījumiem, kas izdarīti ar 11. un 14. protokolu), preambula, 1., 33., 34. pants

⁴³⁷Turpat, 59. panta 3. punkts, 56., 57. pants.

⁴³⁸LESD 263. pants, C83/162.

1. attiecībā pret *indivīdu* ievērot *cilvēktiesības*, kas izriet no *dibināšanas līgumos* nostiprinātajām pārvietošanās brīvībām *un saistīti* ar ES pilsonim *garantētajām* tiesībām;⁴³⁹
2. indivīdam nodrošināt iespēju *nacionālajās tiesās* gūt atlīdzinājumu, ja tas nodarīts, pārkāpjot viņam *dibināšanas līgumos* noteiktās tiesības, ar pēdējās instances tiesas nolēmumu.⁴⁴⁰

Tāpat konkrētajā situācijā ir identificējamas *konkurējošu kompetenču pazīmes* starp ES *pierēķināto-oriģinālo* un dalībvalstīm piemītošo *oriģinālo* kompetenci pret Eiropas Padomi. Tomēr, *iespējams*, ka esošās ES tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras analīzes rezultātā *var* diferencēt kompetenču piekritības jautājumus *atbilstoši* starptautiskai organizācijai un tās dalībvalstīm. Pretējā gadījumā ir pamats piekrist viedoklim, ka ECPAK piemērošanā veidosies divējāda prakse, jo pēc tās vadīsies divas nesaistītas institūcijas – Eiropas Cilvēktiesību tiesa un ES tiesa.⁴⁴¹ Līdz ar to „savstarpēji izprotamajam izdevīgumam” konkrētajā laikā un *telpā* nav ne pieteikami argumentēta teorētiskā (juridiski nostiprinātā), ne arī praktiskā seguma.

Jāatzīst, ka vairākos zinātniskajos pētījumos jau iepriekš ir *veikti mēģinājumi* rast atbildi uz jautājumu par to, kādi ir ES sociālās politikas attīstību kavējošie faktori – institucionālās padotības problēmas, kultūrsociālie aspekti, pilsoņu mobilitāte vai euro kā vienota maksājuma līdzekļa ieviešana visās ES dalībvalstīs⁴⁴² u.tml. Autore uzskata, ka viena no atbildēm ir tā, ka atšķirībā no tautām, kuras apdzīvo kādu no valsts teritorijām un identificē sevi ar šīs valsts dēmosu,⁴⁴³ nepastāv *viena*, vienota noteikta veida *eiropiešu tauta (tautība)*, kura identificē savu piederību ES kā valstij un tās pilsoniskajam kopumam. ES *pilsoniskās tiesības* nerada indivīda tiešu atbildību pret starptautisku organizāciju. Līdz ar to starptautiskās organizācijas piedāvātās iespējas tiek novērtētas nevis kā tai *pierēķinātā-oriģinālā*, bet tikai kā *atvasinātā* kompetence, kura *varētu būt* raksturīga arī citām starptautiskām organizācijām ciešākās sadarbības ietvaros.

⁴³⁹Judgment of the Court of 6 June 2000. Case C-281/98, Roman Angonese v Cassa di Risparmio di Bolzano SpA [aplūkots 2013. gada 15. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61998CJ0281:EN:HTML>

⁴⁴⁰36.p., Judgment of the Court of 30 September 2003. Case C-224/01, Gerhard Köbler v Republik Österreich [aplūkots 2013. gada 15. maijā]. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex=62001CJ0224&lang1=lv&lang2=EN&type=NOT&ancre>

⁴⁴¹Jarinovska, K. Būtiskas izmaiņas nosacījumos par dalību Eiropas Savienībā. *Jurista Vārds*. 29.01.2008., Nr. 4.

⁴⁴²Leibfried, S. *Wohlfahrtsstaatliche Perspektiven der Europäischen Union, Europäische Integration*. Hg: Frankfurt am Main, 1999. 461 pp., no Минаева, М.В. *Применение функционального подхода при рассмотрении места социальной политики или социального государства в Европейском союзе*. Сборник научных статей студентов ФНН ННГУ [aplūkots 2012. gada 16. jūnijā]. Pieejams: <http://www.unn.ru/fsn/k2/students/hopes/12.htm>

⁴⁴³Dēmos - gr. *dēmos, δῆμος* – tauta. *Valsts un tiesību vēsture jēdzienos un terminos*. Sast. Valters P. Rīga: Divergens, 2001. 8. lpp.

Tomēr uzskaitītie faktori kopumā ir saistīti vienas *iekšējās* pārvaldības sistēmas ietvaros kā vienots kopums, veidots un juridiski nostiprināts interešu īstenošanai ar noteiktu funkcionālu nozīmi. Tātad sociālo tiesību attīstību ES var izvērtēt, diferencējot kompetenču jautājumus starp diviem tiesībsubjektības apjomā atšķirīgiem starptautisko publisko tiesību subjektiem (valsti un starptautisku organizāciju), kā arī pamatojoties uz funkcionālisma teorijas atziņām.⁴⁴⁴ Šādā veidā visvienkāršāk ir atrast pamatojumu tam, kāpēc ES politikā tika iekļautas tādas nozares kā darba aizsardzība, brīva piekļuve darba tirgum u.tml.

Piemēram, lai uzņēmums varētu pārdot savu ražoto preci visā ES, precei jāatbilst noteiktiem standartiem, t.sk. vienotiem standartiem darba aizsardzības jomā darba vietā. No tā savukārt izriet prasība noteikt kopīgus standartus darba aizsardzības jomā. Līdzīgā veidā arī darba ņēmēju pārvietošanās nosacījumi noteic nepieciešamību ieviest vienotus standartus, tomēr personu pārvietošanas brīvības kontekstā ES tiesību aktos būtu jārod atbildes uz šādiem, no *sociālajām tiesībām* izrietošiem jautājumiem, kuri saskaņā ar funkcionālisma teorijas⁴⁴⁵ atziņām *neatbilst* ES dalībvalstu kā *sociālo tiesību garantētāju* interesēm, bet *nepieciešami* ES integrācijai, vienotā tirgus attīstībai un atbilstīgai noteikto mērķu sasniegšanai:

1. par nosacījumiem *personu lokam*, kuriem ir tiesības saņemt sociālos pakalpojumus, jo valstij, patstāvīgi nosakot sociālo pakalpojumu saņēmēju loku, var rasties priekšnosacījumi noteiktu personu grupu diskriminācijai;
2. par noteiktu sociālo pakalpojumu *teritoriālo piekritību*, jo valsts mērogā sociālo pakalpojumu pieejamība var būt noteikta arī kā piekritīga atšķirīgiem administratīvajiem iedalījumiem;
3. par nosacījumiem ES *pilsoņa* sociālai apdrošināšanai, jo valsts nevar noteikt pienākumu tās pilsoņiem, kuri uzturas citā valstī, veikt *arī* mītnes valstī noteiktās apdrošināšanas iemaksas;
4. par nosacījumiem, kam tieši ir piekritīga lēmuma pieņemšana attiecībā uz sociālo pakalpojumu *sniegšanu*, jo ne tikai valsts līmenī tiek izdoti tiesību akti, kas noteic tiesības *noteiktam* personu lokam, *noteiktos* gadījumos izmantot *noteikta* satura tiesības;

⁴⁴⁴Par sociālas struktūras raksturīgāko iezīmi funkcionālismā uzskata tā īpašo ieguldījumu sociālas sistēmas pastāvēšanā, t.i., kāda parādība eksistē, jo tā apmierina noteiktas vajadzības. Vairāk: Parsons, T. *The system of modern societies*. Moscow: Aspekt-Press, 1997. 245 pp.; Merton, Robert K. *On Social Structure and Science (Heritage of Sociology)*. University of Chicago Press, 1996. 339-359 pp.

⁴⁴⁵Штомпка, П. Роберт Мертон: динамический функционализм. Современная американская социология. М., 1994. с 78-93.

5. par nosacījumiem, kāds sociālo tiesību īstenošanas modelis⁴⁴⁶ dalībvalstij jāizvēlas, jo šī sociālā modeļa izvēles tiesības ir pietiekami vājas;
6. par nosacījumiem, kas varētu sniegt noteikta veida sociālos pakalpojumus, jo konceptuāli jebkuram ES pilsonim būtu nepieciešams nodrošināt pakalpojumu saņemšanu no noteikta pakalpojumu sniedzēja, un dalībvalstis patstāvīgi nebūtu tiesīgas noteikt diferencēti atšķirīgus pakalpojumu sniedzējus.⁴⁴⁷

Norādītie jautājumi pierāda arī R.K.Mertona (*Robert King Merton*) funkcionālisma teorijā paustās atziņas par *struktūras* funkciju un disfunkciju esamību,⁴⁴⁸ kuras var sasaistīt arī ar noteiktu *pierēķina* veidu, t.i., tie procesi, kuri ir *funkcionāli* pierēķināmi ES, (*atsevišķām*) dalībvalstīm kļūst *disfunkcionāli*. Būtībā tas arī tika atzīts Van Gend en Loos⁴⁴⁹ lietā – veidojot jaunu starptautisku kārtību, valstis ir atzinušas starptautiskās organizācijas spēku, uz kuru to pilsoņi var atsaukties. Tādā veidā ir iespējams konstatēt, ka šobrīd judikatūrā ir nostiprināta arī *konkurējošo kompetenču* sadalījuma formula „gan no Savienības tiesību vienveidīgas piemērošanas, gan no vienlīdzības principa izriet prasība, ka Savienības tiesību norma, kurā tās satura un piemērošanas jomas noskaidrošanai nav *nevienu tiesas* norādes uz dalībvalstu tiesībām, parasti visā Savienībā ir interpretējama autonomi un vienveidīgi”⁴⁵⁰. No otras puses, tas nozīmē, ka tajā gadījumā, ja ES tiesību normā ir *ietverta tieša norāde* uz dalībvalstu tiesībām, to nevar interpretēt autonomi un vienveidīgi.

Tātad, atbilstoši augstāk norādītajam iespējams konstatēt, ka, garantiju joma, kas saistīta ar darba vietu izveidi un nodrošināšanu, funkcionāli būtu piekritīga ES, bet neskatoties uz kopējā tirgus nepieciešamību šī joma nav *pietiekoši skaidri*, jeb tieši, definēta, un, faktiski, garantēto

⁴⁴⁶Deilija, M. *Sociālo tiesību pieejamība Eiropā*. Belfāsta, Strasbūrā: Karaliskā universitāte, 2002.gada 28.–30.maijs, 1.-2. lpp.

⁴⁴⁷Veil Mechthild. Reform in der Sackgasse, *Blaetter der Wohlfartspflege* 7+8/99 – Erwerbsarbeit., 158-160pp., no Минаева, М.В. *Применение функционального подхода при рассмотрении места социальной политики или социального государства в Европейском союзе*. Сборник научных статей студентов ФСН ННГУ [aplūkots 2012. gada 16. jūnijā]. Pieejams: <http://www.unn.ru/fsn/k2/students/hopes/12.htm>

⁴⁴⁸Roberts Kings Mertons (04.07.1910.-23.02.2003.) ir viens no 20. gadsimta pazīstamākajiem sociologiem pasaulē un darbu „Social Theory and Social Structure” (1949), „The Sociology of Science” (1973), „Sociological Ambivalence” (1976), „On the Shoulders of Giants: A Tristram Shandy Postscript” (1985), „The Travels and Adventures of Serendipity: A Study in Sociological Semantics and the Sociology of Science” (2004) autors.

⁴⁴⁹Judgment of the Court of 5 February 1963. Case 26-62, NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration [aplūkots 2012. gada 16. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61962CJ0026:EN:HTML>

⁴⁵⁰25p., Judgment of the Court (Grand Chamber) of 18 October 2011. Case C-34/10, Oliver Brüstle v Greenpeace eV [aplūkots 2012. gada 16. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ%3AC%3A2011%3A362%3A0005%3A0006%3Aen%3APDF>

nosacījumu kopums atbilst tam apjomam, kādā dalībvalstis ir ratificējušas Eiropas Sociālo hartu⁴⁵¹. Bez tam, *atsevišķi viedokļi*⁴⁵², jautājumos par bezdarba un nabadzības problēmu risinājumu ES kopējā tirgū, akcentē *pierēķina teorijas* nozīmīgumu, it īpaši, kā kompetences pārņemšanu un noteikšanu *iekšēju* juridisku procesu *īstenošanai*. Faktiski, bez tiešas ES ietekmes, bezdarba un nabadzības rādītājs dalībvalstu starpā, it īpaši, kuras ir pievienojušās Eurozonai, pastāvēs ne vairāk kā *vidējā procentuālā aprēķins*⁴⁵³, nevis atspoguļos patieso sociālekonomisko situāciju un reģionālo atšķirību.

Piemēram, vērtējot ES darba tirgus informāciju⁴⁵⁴ var konstatēt, ka ES dalībvalstīs tiek pieprasīts *pietiekoši augsti kvalificēts* darbaspēks, un šāds pieprasījums sākotnēji vērsts attiecībā pret ES pilsoni, kā potenciālo *augsti kvalificētu* darba ņēmēju, jo saskaņā ar stratēģijas „Eiropa 2020” prioritātēm, nepieciešams veidot uz zināšanām un inovācijām balstītas ekonomiku un nodrošināt augstu nodarbinātības līmeni. Stratēģijā noteiktais kvantitatīvais mērķis ir 75% ES *iedzīvotāju* nodarbinātība, kad faktiski ir pieļaujams aptuveni 3% liels bezdarba līmenis, t.i., gandrīz četras reizes mazāks nekā reģistrēts ES 2013.gada aprīlī⁴⁵⁵.

Tomēr, ņemot vērā Komisijas priekšlikumā par trešo valstspiederīgo ieceļošanu un uzturēšanos *augsti kvalificētas* nodarbinātības nolūkos norādīto - „*augsti kvalificētu imigrantu piesaistīšana gūs aizvien lielāku nozīmi ES attīstībā, jo nākotnē, nelabvēlīgas demogrāfiskas prognozes rezultātā, nebūs iespējams iztikt vienīgi ar ES darba ņēmējiem*”⁴⁵⁶, - viennozīmīgi

⁴⁵¹European Social Charter (revised), CETS No.163, Strasbourg, 3.V.1996. [aplūkots 2012. gada 10. jūnijā]. Pieejams: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/163.htm>; Likums „Par Pārskatīto Eiropas Sociālo hartu”, pieņemts: 14.02.2013., stājas spēkā: 27.02.2013. LV 40 (4846), 26.02.2013.

⁴⁵²Moessner, P. Wenig Chancen auf dem Arbeitsmarkt // Blätter der Wohlfahrtspflege 7+8/99 – Erwerbsarbeit. 157 pp., norādīja, ka bezdarba parādu eiropizācija ir uzskatāma par netiešām sekām euro ieviešanai. Atsauce no Минаева, М.В. *Применение функционального подхода при рассмотрении места социальной политики или социального государства в Европейском союзе*. Сборник научных статей студентов ФСН ННГУ [aplūkots 2012. gada 16. jūnijā]. Pieejams: <http://www.unn.ru/fsn/k2/students/hopes/12.htm>

⁴⁵³Recent developments in unemployment at a European and Member State level [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics

⁴⁵⁴EURES. Eiropas darba mobilitātes portāls [aplūkots 2013. gada 4. februārī]. Pieejams: <https://ec.europa.eu/eures/main.jsp?lang=lv&acro=news&catId=20&parentId=0&function=focusOnList>

⁴⁵⁵European Commission. Eurostat. Unemployment statistics [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics

⁴⁵⁶Komisijas personāla darba dokuments. Pievienots pielikumā priekšlikumam Padomes direktīva, par trešo valstu valstspiederīgo ieceļošanu un uzturēšanos augsti kvalificētas nodarbinātības nolūkos. Ietekmes novērtējuma kopsavilkums, Briselē, 23.10.2007, SEC(2007) 1382 [aplūkots 2013. gada 16. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007SC1382:LV:HTML>

rada jautājumu, vai ES brīvās darba vietas nav iespējams nodrošināt maksimāli izmantojot savu *iekšējo* potenciālu?

Jāatzīmē, ka viena no pamatiezīmēm ir *faktiskā* darba spēka pieprasījums, t.sk., kas vērsts arī uz mazkvalificēta un *lēta* darbaspēka piesaisti, kuru dalībvalstu *konkurējošo* sociālo sistēmu ietvaros izmanto arī *ES pilsoņi*. Tātad, ja *ES kompetences* jautājumi būs saistīti *tikai* ar augsti kvalificēta darbaspēka piesaistes jautājumiem, tad mazkvalificēta darba spēka piesaiste *varētu būt* īstenota, atbilstoši faktiskajam pieprasījumam, piemēram, dalībvalstu divpusēju līgumsaistību ietvaros ar trešajām valstīm. Tādā gadījumā ES pilsoņiem *nebūs nekādu* īpašu priekšrocību attiecībā uz mazkvalificēta darba izpildi, neskatoties uz to, ka ES dalībvalstīs iegūtās izglītības, prasmju un zināšanu līmenis, kā *kvalificējoša pazīme*⁴⁵⁷, varētu būt salīdzinoši augstāks nekā trešo valstu pilsoņiem, kuri pretendē uz mazkvalificēta darba izpildi. Līdz ar to, šis jautājums viennozīmīgi nevar tikt skatīts tikai kā attiecināms uz dalībvalsts imigrācijas politiku⁴⁵⁸, kā valstu *faktisko (originālo)* kompetenci, uzņemt trešo valstu pilsoņus, it īpaši, ņemot vērā trešo valstu pilsoņu tiesības iegūt patstāvīgā iedzīvotāja statusu⁴⁵⁹ un īstenot ģimenes atkalapvienošanās tiesības⁴⁶⁰.

Iepriekš norādītais akcentē to, ka arī nodarbinātības jautājumi jārisina saskaņoti⁴⁶¹, jo pretējā gadījumā dalībvalstu atšķirīgais tiesiskais regulējums, kam raksturīgas dažādas sarežģītības pakāpes trešo valstu pilsoņu piekļuvei darba tirgum, dalībvalstu sociālo sistēmu atšķirības utml., izkropļo ES vienotā tirgus konkurenci, kas atbilst ES ekskluzīvās kompetences

⁴⁵⁷Plastušenko, J. *Augsti kvalificēts darbaspēks – valsts attīstības priekšnosacījums*. Latvijas Banka [aplūkots 2013. gada 16. maijā]. Pieejams: www.bank.lv/publikacijas/augsti-kvalificets-darbaspeks-valsts-attistibas-priekšnosacījums/6117

⁴⁵⁸2.1.apakšpunkts otrā daļa, Komisijas personāla darba dokuments, Pievienots pielikumā priekšlikumam Padomes direktīva, par trešo valstu valstspiederīgo ieceļošanu un uzturēšanos augsti kvalificētas nodarbinātības nolūkos, Ietekmes novērtējuma kopsavilkums, Briselē, 23.10.2007, SEC(2007) 1382., Eiropas Parlamenta 25.10.2011. rezolūcija par darba ņēmēju pārvietošanās brīvības Eiropas Savienībā veicināšanu (2010/2273(INI)), OV 08.05.2013, C131E/35 [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā] Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:131E:0035:0046:LV:PDF>

⁴⁵⁹ES Padomes direktīva 2003/109/EK par trešo valstu pilsoņu statusu, kuri ir kādas dalībvalstī pastāvīgie iedzīvotāji. OV L016, 23.10.2004, 44-53 lpp. [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:016:0044:01:LV:HTML>

⁴⁶⁰ES Padomes direktīva 2003/86/EK par tiesībām uz ģimenes atkalapvienošanās. OV L251, 03.10.2003, 12-18 lpp. [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0086:LV:HTML>

⁴⁶¹Eiropas Parlamenta 02.04.2009. rezolūcija par ES pilsonības problēmām un nākotnes izredzēm (2008/2234(INI)), OV C 137 E/14, 27.05.2010 [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?Uri=OJ:C:2010:137E:0014:0021:LV:PDF>

jomai. Konkrētajā situācijā, ES dalībvalstu indivīdiem noteicošais kritērijs ir potenciālā *dzīves kvalitātes līmeņa* salīdzinājums ar esošo, kas dod iespēju tiem konkurēt ar atalgojuma apmēriem noteiktās darba tirgus jomās. Šādas „konkurences” ietekmē, tiek nodrošināta arī ES pilsoņu mobilitāte, it īpaši no ekonomiski mazāk stabilām dalībvalstīm⁴⁶² kuras rezultātā tos *uzņemošā* dalībvalsts var veidot *savu* sociālās politikas virzienu attiecībā pret trešo valstu pilsoņiem.

Būtībā tas atkārtoti pierāda, ka vismaz attiecībā pret ES pilsoņiem būtu nodrošināmas ES telpā vienotas sociālās garantijas. Teorētiski tas nav iespējams, kamēr nav panākta vienprātība par ES sociālo tiesību modeļa veidu, bet praktiski tas nav iespējams, jo tādā veidā sociālo garantiju apjoms būtu veidojams kā *augstākais* standarts, t.i., apvienojot dalībvalstīs noteiktās un summējot atsevišķās valstīs nenoteiktās garantijas, jo neviena *dalībvalsts* nav tiesīga atteikties no sociālo tiesību nodrošināšanas tās iedzīvotājiem atbilstoši katras valsts struktūrai un resursiem, ja reiz valsts šīs saistības ir uzņēmusies.⁴⁶³

Ņemot vērā dalībvalstu pietiekami atšķirīgo, vēsturiski un politiski nostiprinājušos izpratni par suverenitāti un kompetenču (pilnvaru) deleģējumu, nav iespējams nodrošināt arī vienotu izpratni par sociālo taisnīgumu un vienā, noteiktā laika posmā vienlaikus ieviest tiesību normas, kuras konceptuāli ir virzītas uz ES vienoto ekonomisko izaugsmi, bet saistītas ar proporcionālu finansējuma pārdali, t.sk. gan pētniecībai un inovāciju attīstībai, jaunatnes atbalsta programmu, darbaspēka mobilitātes programmu izveidei un sociālā tīkla attīstībai trūcīgo un sociāli atstumto cilvēku dalībai sabiedriskajos procesos. Būtībā tas norāda, ka jebkuri jautājumi sociālo tiesību nostiprināšanai ir jāveic *pakāpeniski*, vēl jo vairāk, ievērojot juridiskus procesus, kas saistīti ar iegūtās informācijas objektivitātes novērtējumu un turpmāko darbību savietošanu.

Pirmkārt, minēto iniciatīvu ietvaros sākotnēji būtu nepieciešams vienoties par juridisko terminu *saturu un* tiesību īstenošanas robežām *dalītās kompetences* ietvaros, izvērtējot, vai no LES, LESD un Pamattiesību hartas izrietošie sociālās politikas jautājumi ir *noteikti* viennozīmīgi skaidri un to *turpmākā piemērošana* neradīs pamatu atšķirīgai izpratnei par definēto tiesību apjomu un tā īstenošanas iespējām.

Otrkārt, saistībā ar iepriekš norādīto subjektīvās izvēles kritēriju ekonomiskās aktivitātes īstenošanai konkrētā vietā uzmanības vērts ir jautājums par *dzīves kvalitāti*. Uzdevums dzīves kvalitātes paaugstināšanai pirmo un arī vienīgo reizi tika noteikts Māstrihtas līguma 2. pantā. Tā

⁴⁶²European Commission, Eurostat, Migration and migrant population statistics [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics

⁴⁶³Limburg Principles on the Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, U.N. Commission on Human Rights, U.N. ESCOR, 43d Sess., U.N. Doc. E/CN.4/1987/17 [aplūkots 2013. gada 11. maijā]. Pieejams: <http://www.escr-net.org/docs/i/425445>

kā vēl šobrīd *neeksistē* vispārpieņemta jēdziena „dzīves kvalitāte” definīcija, tad viennozīmīgi arī uz Māstrihtas dalībvalstu parakstīšanas brīdi dalībvalstu līmenī *neeksistēja* standartizēta vai speciālistu atzīta vispārpieņemta metodika un līdzekļi tās identificēšanai, lai turpmākajā līguma darbības periodā varētu izpildīt noteikto uzdevumu, vērstu uz iedzīvotāju dzīves kvalitātes paaugstināšanu.

Lai gan ES nebija noteikta tiesībspēja šāda uzdevuma izpildei, arī *teorētiski* to varētu būt pietiekami sarežģīti sasaistīt ar EKT judikatūru un interpretēt kā izrietošu no iepriekšējos līgumos definētajiem jautājumiem, kas vērsti uz augstu nodarbinātību, sociālo aizsardzību vai līdzsvarotu saimnieciskās darbības attīstību. Tas pamatots ar to, ka dzīves kvalitāte ir komplekss sociāls, ekonomisks, politisks jēdziens, kas aptver plašu *valsts* iedzīvotāju dzīves apstākļu kopumu un ir saistīts ar indivīdu, ģimeņu, personu grupu un sabiedrības *labklājības novērtējumu (indeksu)*, kas tieši atkarīgs no ne mazāk kā deviņiem *paredzamajiem* un *identificējamiem* rādītājiem,⁴⁶⁴ kuri tiek izmantoti pētījumos, lai objektīvi un pietiekami ticami identificētu valstu sociālās labklājības⁴⁶⁵ līmeni. Faktiski šie pētījumi ir pamatoti ar noteiktu juridisku dokumentu esamību, kuru rezultātā ir iespējams novērtēt:

- veselību pēc prognozējamā iedzīvotāju dzīves ilguma (gados);⁴⁶⁶
- ģimenes dzīvi kā šķiršanās apjoma rādītāju uz 1000 iedzīvotājiem;
- sabiedrisko dzīvi kā aktīvu iesaisti arodbiedrībās vai baznīcu draudžu apmeklējumu;
- materiālo labklājību pēc reālā iekšzemes kopprodukta un pirkspējas paritātes;⁴⁶⁷
- politisko stabilitāti un drošību pēc to reitingiem;⁴⁶⁸
- klimatu un ģeogrāfiju pēc platuma joslām, lai izšķirtu karstās un aukstās klimata zonas;
- nodarbinātības *garantijām* pēc bezdarba līmeņa rādītājiem;
- politiskās brīvības kā vidējo rādītāju politiskajām un pilsoniskajām brīvībām pēc noteiktiem reitingiem;⁴⁶⁹

⁴⁶⁴Stratēģiskās analīzes darba grupas atskaitē „Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes indekss”, 2006. 4 lpp, norādīti 28 cieši saistīti dzīves kvalitātes aspekti. Atšķirīgos pētījumos šo rādītāju skaits ir no 5 līdz 35 [aplūkots 2012. gada 24. februārī]. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_598_Dzives_kvalindekss.pdf

⁴⁶⁵The Economist Intelligence Unit's Quality-of-Life Index. *The Economist*, 2005 [aplūkots 2012. gada 24. februārī]. Pieejams: http://www.economist.com/media/pdf/QUALITY_OF_LIFE.pdf

⁴⁶⁶World Population Prospect. Economics&Social Affairs, The 2006 Revisions, ESA/P/WP.202, NewYork 2007., 4 pp.

⁴⁶⁷Angl. *purchasing power parity* – attiecība starp divām vai vairākām naudas vienībām, vai atšķirīgu valstu valūtām, kura noteic to pirkspēju attiecībā pret noteiktu preču un pakalpojumu skaitu.

⁴⁶⁸Secuity index, NTI Nuclear materiāls [aplūkots 2013. gada 21. martā]. Pieejams: <http://www.ntiindex.org/indicators/societal-factors/political-stability>

⁴⁶⁹Freedom in The World, 2012 [aplūkots 2013. gada 18. maijā]. Pieejams: <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world-2012/methodology>

- dzimumu līdztiesību, kuru nosaka, vīriešu vidējo mēnešalgu dalot ar sieviešu vidējo mēnešalgu.⁴⁷⁰

Izvērtējot šo jautājumu piekritību, ir iespējams konstatēt, ka lielākoties tie saistīti ar dalībvalsts *oriģinālo* kompetenci, un tikai atsevišķos gadījumos ar ES *pierēķināto-oriģinālo* kompetenci, kura tai noteikta dalītās un atbalsta kompetences ietvaros. Tātad būtu pietiekami loģiski uzskatīt, ka, ņemot vērā jomas faktisko piekritību valstij, Māstrihtas līgumā noteiktais *plānotais* sociālās politikas apjoms ir samazināts tiktāl, ciktāl ES vienotā sociālā politika ir nepieciešama personu pārvietošanās brīvības kā ekonomisko mērķu sasniegšanas kontekstā.

Tomēr, ja uztur konceptu par ES *pilsoņu labklājību* salīdzinājumā ar *trešo valstu* pilsoņu labklājības līmeni, tad ir jābūt kopīgiem, pietiekami augstiem ES *dzīves kvalitātes rādītājiem*, lai novērtējumu rezultātā būtu svītrojami jautājumi par nabadzību ES.⁴⁷¹ Nabadzība *tiek noteikta*, summējot iedzīvotājus, kuri konkrētā *dalībvalstī* tiek identificēti kā dzīvojoši *zem tās* noteiktā sociālā minimuma standarta, kas konceptuāli var būt augstāks par citas ES dalībvalsts sociālo tiesību standartu.

Lai sasniegtu vienprātību ES sociālās politikas jomā, nepieciešams attīstīt (vai transformēt) ES pilsonības jēdzienu, kas šobrīd uztverams vairāk kā pagodinošs apzīmējums, bez faktiskā tā pamatojuma, neskatoties uz ES mērķtiecīgo virzību „ievieš kopīgu pilsonību *savu valstu* pilsoņiem”.⁴⁷²

Līdz ar to ir pietiekami pamatoti uzskatīt, ka līdzīgs atzinums kā „*nabadzība ir nopietna ES problēma un [...] šā brīža ekonomiskie un finanšu apstākļi šo situāciju vēl pasliktina. Krīze prasa savu, un lielai daļai eiropiešu šobrīd ir grūti izdzīvot [...]*”⁴⁷³ turpmāko dalībvalstu līgumsaistību attīstības rezultātā nostiprināja viedokli par nepieciešamo veidu, kā *sabalansēt mērķus un uzdevumus*, kurus iespējams īstenot *starptautiskas organizācijas* ietvaros.

⁴⁷⁰Gender Inequality Index [aplūkots 2013. gada 18. maijā]. Pieejams: <http://hdr.undp.org/en/statistics/gii/>; Human Development Report 2013, UN Plaza, New York, NY 10017, USA [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2013_EN_complete.pdf

⁴⁷¹European Commission. European platform against poverty and social exclusion [aplūkots 2013. gada 15. maijā]. Pieejams: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=961>

⁴⁷²LES preambula.

⁴⁷³Member of European Commission, László Andor, Employment, Social Affairs and Inclusion [aplūkots 2012. gada 14. decembrī]. Pieejams: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/andor/index_en.htm; Eurobarometer survey—measuring public perceptions of poverty, MEMO/10/268, 22/06/2010 [aplūkots 2013. gada 17. martā]. Pieejams: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-268_en.htm?locale=EN; Monitoring the social impact of the crisis: public perceptions in the European Union, Analytical report, Eurobarometr, 2010, 24-30 pp. [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_289_en.pdf

Tātad faktiski būtu pamats uzskatīt, ka ar Lisabonas līgumu tika noteikts tikai *vispārējs koncepts* nabadzības risku samazināšanai, jo ne LES un LESD, ne arī Pamattiesību hartā *nav* tieši definēta uzdevuma *dzīves kvalitātes paaugstināšanai*. Savukārt jautājumi, kas saistāmi ar dzīves kvalitātes noteicošajiem rādītājiem, formāli *būtu uzskatāmi* par piekritīgiem tiem, kas definēti gan dalītās, gan arī atbalsta kompetences jomās. Ņemot vērā iepriekš norādīto, būtu pietiekami pamatoti uzskatīt, ka no valstu *oriģinālās* kompetences ES *varētu būt pierēķināta* arī atsevišķa kompetence *līgumā tieši nenoteiktu jautājumu* koordinēšanai. Ar stratēģiju „Eiropa 2020” ir paredzēta katras dalībvalsts atbildība par „*neatbilstošu reakciju*”⁴⁷⁴ stratēģijā noteikto reformu īstenošanas gaitā, kurā ES *konstitūtiem* ir definētas noteiktas *iekšējās pārvaldības* kompetences.

Ticamība ES tiesībsubjektības īstenošanai sociālo tiesību jomā un tās *labklājības attīstības prognozei* ir atkarīga no tā, cik tālā saistībā ar tiesību veidošanos t.sk., ņemot vērā noteiktus sociālpolitiskos un ekonomiskos aspektus, ir izvērtēti kā bezierunu kārtībā īstenojami starptautiskai organizācijai *pierēķināto-oriģinālo* kompetenču jautājumi.

Nav iespējams arī teorētisks pieņēmums, ka varētu būt panākts dalībvalstu bezierunu izpildījums ES, īstenojot tai noteikto tiesībsubjektību sociālo tiesību jomā, ja nebūs vienota izpratne par *kopējās labklājības attīstības* prognozēs izmantojamajām izziņas metodēm. Te ir iespējami vairāki varianti, piemēram:

1. noteiktos vēsturiskos apstākļos un periodos vērtēt *dalībvalstu* iedzīvotāju dzīves kvalitātes līmeni, piešķirt tiem noteiktu skaitlisku apzīmējumu un veidot no vidējā aprēķina izejošu līkni, kura varētu būt arī pamats noteiktam loģiskam secinājumam par līknes tālāko virzienu, t.i., par kopējo ES attīstību prognozējamajā periodā;
2. vērtēt tikai noteiktas likumsakarības, kas *bija pamats* sociālo jautājumu attīstības vai regresijas tendencēm dalībvalstīs, kā pamatojumu dalībvalstu *nepietiekamai efektivitātei* savas *oriģinālās kompetences* ietvaros;
3. piemērojot gan pirmajā, gan otrajā variantā minētās metodes, modelēt sociālo tiesību īstenošanas iespējas attiecībā pret katru dalībvalsti, īpaši saistot tās ar izmaiņām citās tiesību jomās, kuru rezultātā būtu iespēja noteikt *optimālo bezierunu izpildījuma jautājumu* loku, kuru koordinācija būtu piekritīga ES *pierēķinātai-oriģinālajai* kompetencei.

Turklāt visu metožu piemērošana ir saistīta ar vairākiem būtiskiem jautājumiem – vai izziņas procesā tiek izmantoti tikai statistikas dati par sociālo tiesību īstenošanas praksi vai arī

⁴⁷⁴Komisijas paziņojums „Eiropa 2020”. Stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un integrējošai izaugsmei, Brisele, 03.03.2010, COM(2010)2020., 6. lpp. [aplūkots 2012. gada 20. jūnijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_LV_ACT_part1_v1.pdf

zinātniskās atziņas, kādā veidā tās tiks novērtētas kā piemērojamākās ES oriģinālā sociālās pārvaldības modeļa izveidei.

Nobela prēmijas laureāts Dž.Bukenens (*J.Buchanan*) izvirzīja pieņēmumu, ka sākotnēji ir jāizvērtē indivīdu deleģēšanas interese grupām un grupu deleģējums pārņemt jautājumu valsts līmenī (metode līdzvērtīga 2. punktā norādītajai). Tomēr tika secināts, ka *nav iespējams* konstruēt viennozīmīgi izprotamu (*nepretrunīgu*) kompetenci sabiedriskās labklājības nodrošināšanai, bet var izveidot tikai mehānismu, lai minimizētu negatīvās sekas un maksimizētu pozitīvās.⁴⁷⁵

Pat pieņemot, ka nosacījumi valstu kopīgai sadarbībai *dalītās kompetences ietvaros* sociālās politikas īstenošanā LES un LESD iekļauti par pamatu ņemot tradicionālu un pat konservatīvu tiesiski filozofisko interpretāciju,⁴⁷⁶ ar kuru sākotnēji *jauno* ES līgumsaistību īstenošanas procesu pārkāpumus un virzību izskatīšanai EKT indivīdu sociālo tiesību aizsardzībai kā nepieciešamību ir pamatojušas dalībvalstis, tomēr ES labklājības mehānismu īstenošana *nevar būt* tieši saistīta ar abstrakciju izrietošu no konkurējoša tirgus satura izpratnes, t.i., no jautājumiem, kas saistīti ar ekskluzīvās kompetences īstenošanu. Tiem *maksimāli* jābūt vērstiem uz *patieso* sociāli ekonomisko attiecību izpratni,⁴⁷⁷ kas saskaņā ar labklājības teorijas atziņām ir vērsta uz *katra indivīda* labklājības līmeņa izpēti un tās atkarību no dažādām ekonomiskām metodēm, kuras ietekmē individuālo labklājību, kā arī indivīda attieksmi (tās izmaiņas) šādu darbību rezultātā. Būtiskākā problēma ir tā, ka labklājībai jābūt atkarīgai no individuālām vēlmēm un jāatspoguļo patērētāja *suverenitāte*. Šādas suverenitātes, kā arī ekonomiskā līdzsvara elementi ir *garantētie* ienākumi, izglītības, veselības, informācijas brīvības vajadzību apmierināšana, lai nodrošinātu *individuālo* izvēli.

Iepriekš norādītais pierāda, ka *pamata problēma* ir tā, ka ES koncepts par „labklājības pārvaldes” veidošanu iekļauj nosacījumus, kas pieļauj iejaukšanos dalībvalstu sociālajā un ekonomiskajā politikā, lai nodrošinātu *vispārējo* nodarbinātību, augstus ienākumus, cenu stabilizāciju, kā arī sociālās palīdzības programmas *nepriviliģētētiem iedzīvotāju* slāņiem. Šajā gadījumā *nav iespējams* sašaurināti skatīt kādu atsevišķu no sociālajām tiesībām izrietošu jautājumu.

⁴⁷⁵Buchanan, P.J. *The Political Economy of the Welfare State*. Stockholm: Industrial Institute for Economic and Social Research, 1988. 9 pp. ISBN: 9172042966.

⁴⁷⁶Купцов, В.И. *Философия и методология науки*. М., 1996. с 200-221, 265-283. ISBN: 5756700625; Polterovich, V. *Economic Equilibrium and the Optimum*. Matekon, (5), 1973., 3-20 pp.

⁴⁷⁷Buchanan, P.J. *The Political Economy of the Welfare State*. Stockholm: Industrial Institute for Economic and Social Research, 1988., 9 pp. ISBN: 9172042966, Vairāk: Buchanan, P.J. *The Death of the West: How Dying Populations and Immigrant Invasions Imperil Our Country and Civilization*. NY: St.Martin's Press, 2002, ISBN-10: 0312302592.

Turklāt faktu, ka, ieviešot ES *pilsonību*, bet nenosakot *oriģinālo* kompetenci, piemēram, nostiprināt ES pilsonim saistošā juridiskā procedūrā nosacījumus, kā īstenojama ES pilsoņu diplomātiskā un konsulārā aizsardzība trešajās valstīs, kurā nav pārstāvniecības tai dalībvalstij, kuras pilsonis viņš ir,⁴⁷⁸ vai noteikt juridiskās procedūras citu ES Pamattiesību hartā garantēto tiesību īstenošanai, ir iespējams viennozīmīgi interpretēt, ka ES *faktiski* piemīt *oriģinālā* tiesībsubjektība izpildīt noteiktas starptautiskas saistības attiecībā pret citiem starptautisko tiesību subjektiem *savu pilsoņu tiesību* nodrošināšanai.

Tātad ES kā tiesību subjektam, (līdzvērtīgi kā valstij) *piemīt (līgumā) nenoteiktā*, bet *faktiskā* kompetence *savu pilsoņu tiesību nodrošināšanai*. Ņemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, faktiski tā ir ES pierēķinātā-oriģinālā kompetence. Arī *teorētiski* šo kompetenci un tās piekritību ir iespējams noteikt, bet jāņem vērā, ka šo kompetenci *saturiski* būs pietiekami sarežģīti definēt, it īpaši, ja būs nepieciešams atsaukties uz tādu konkrētu starptautisku rādītāju izpildi, kuru pamats ir nabadzības izskaušana. Lai kopumā diskutētu par iespējam definēt *kompetenču apjomu*, jāizprot, ka to satura faktiskais rādītājs ir nosacījumu kopums, kas ES atbilstoši *vispārējā labuma* (labklājības) teorijas atziņām jāspēj nodrošināt *minimālo* standartu veidā saviem pilsoņiem. Tas nozīmē, ka ES ietvaros būtu jānoteic:

1. patēriņa grozs uz *visu iedzīvotāju* skaitu, dotajā gadījumā, piemērojot tradicionālo izpratni par garantijām, attiecinot to uz visu ES iedzīvotāju skaitu;
2. patēriņa grozs *katrai ģimenei* ES;
3. *patēriņa struktūra* atkarībā no kvantitatīvo un kvalitatīvo rādītāju attiecībām.

Iepriekš norādītais pierāda, ka sociālās tiesības ir attīstāmas un īstenojamas vairākos *pārvaldības* līmeņos – lokālā, reģionālā un universālā līmenī. Tātad visi iepriekš norādītie jautājumi būtu vērtējami saistībā ar tādām moderno tiesību attīstības tendencēm kā tiesību globalizācija. Būtu pamats piekrist vienam no globalizācijas ideologa, Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības bankas prezidenta Ž. Attalī (*Jacques Attali*) viedoklim, ka jautājumi saistībā ar ekonomisko labklājību un nabadzības novēršanu nezaudēs aktualitāti, bet tie tiks skatīti universālā līmenī. Ņemot vērā E. Barones viedokli uz nepieciešamību veidot sabalancētu pārvaldības sistēmu, arī autore uzskata, ka ir iespējams atrast efektīvus risinājumus un diferencēt kompetences šādas globalizētas pārvaldības sistēmas darbībai, kurā nenoliedzami būs uzvarētāji un uzvarētie. Tomēr autore nevēlas piekrist Ž. Attalī norādītajam, ka *globalizētā* pārvaldības kārtībā uzvarētāju būs mazāk nekā uzvarēto, kuri tieksies īstenot tiesības uz cienīgu dzīvi, bet viņiem visdrīzāk šādas *iespējas netiks dotas*.⁴⁷⁹

⁴⁷⁸ ES Pamattiesību hartas 46. pants.

⁴⁷⁹ Attali, J. *Millennium: winners and losers in the coming world order*. Three Rivers Pres, 1992. 7-20 pp. ISBN: 0812919130

Protams, attiecībā par statusa „uzvarētājs” vai „uzvarētais” piešķirumu noteiktiem indivīdiem vai to grupām ir iespējama atsevišķa diskusija, tomēr jau šobrīd viennozīmīgi ir skaidrs, ka pozitīvās tiesības, kuras bija paredzēts īstenot ES *iekšējā* telpā, veicinot dalībvalstu un ES pilsoņu saimniecisko labklājību, *dabisko tiesību* ietekmes rezultātā, kuras tiek izprastas paplašinātā veidā, t.sk. kā sabiedrības dabiskā prasība radīt, saglabāt un uzturēt ģimeni, veido ietekmi arī ārpus ES reģionālā līmeņa.

Par raksturojošu piemēru iepriekš norādītajam ir iespējams uzskatīt ES tiesas spriedumu lietā C-34/09,⁴⁸⁰ kurā vienlaikus ar jautājumiem, kas saistīti ar ES pilsonību un imigrāciju, tika skatītas tiesības uz ģimeni. Ar šo tiesas spriedumu saturiski tika nodibināts, *ja* ES pilsoņa tiesības faktiski *ir atkarīgas no trešo valstu pilsoņu tiesībām*, dalībvalstij, kura ir ES pilsoņa mītnes vieta, *ir pienākums nodrošināt* trešo valstu pilsoņiem realizēt tās tiesības, kas nodrošinātu ES pilsonim iespēju faktiski izmantot ar šo pilsoņa statusu saistītās tiesības.

Šis tiesas spriedums faktiski norāda uz to, ka sociālā politika ir jāskata *ne tikai* dalībvalstu imigrācijas politikas kontekstā, tām modelējot situācijas par iespēju nodrošināt *trešo valstu pilsoņiem kā darba ņēmējiem* noteikta apjoma tiesības, *bet gan sasaistot to ar trešo valstu pilsoņu iespējām veidot ģimeni* ar ES pilsoni konkrētā *dalībvalstī* un saņemt ģimenei nepieciešamo sociālo atbalstu un palīdzību. Turklāt pietiekami aktuāla var būt arī šī jautājuma īstenošana apgrieztā secībā – ES pilsonim, izmantojot tiesības veidot ģimeni trešajās valstīs, bet uzturoties kādas dalībvalsts teritorijā, faktiski rodas pamats savu pilsonisko tiesību īstenošanu skatīt kā atkarīgu no trešās valsts pilsonim piešķirtajām tiesībām *konkrētajā* dalībvalstī. Viennozīmīgi jāpiekrīt tam, ka tiesībām uz ģimeni vispārējā cilvēktiesību kontekstā nav *ne teritoriālo*, ne pilsonisko, ne politisko ierobežojumu, un šīm tiesībām nodrošināma valsts *un sabiedrības* aizsardzība.

Tātad, ja ģimene ir dabiska sabiedrības pamatšūniņa⁴⁸¹ un ES uzņēmusies *faktisko* garantiju, t.i., normā neatrunājot *saistību* ar dalībvalsts tiesībām,⁴⁸² ģimenei nodrošināt juridisku, ekonomisku un sociālo aizsardzību,⁴⁸³ tad no ES sagaidāma *noteikta rīcība*, lai nodrošinātu šo

⁴⁸⁰Judgment of the Court (Grand Chamber) of 8 March 2011. Case - C-34/09, Gerardo Ruiz Zambrano v Office national de l'emploi (ONEm) [aplūkots 2012. gada 25. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62009J 0034:EN:HTML>

⁴⁸¹10.12.1948.Vispārējā cilvēktiesību deklarācija, 16.pants. Universal Declaration of Human Rights, adopted by General Assembly resolution 217A, Paris on 10 December 1948 [aplūkots 2013. gada 19. maijā]. Pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/vispcd.htm>

⁴⁸²25.p., Judgment of the Court (Grand Chamber) of 18 October 2011. Case C-34/10, Oliver Brüstle v Greenpeace eV [aplūkots 2013. gada 12. aprīlī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ%3AC%3A2011%3A362%3A0005%3A 0006%3Aen%3APDF>

⁴⁸³ES Pamattiesību hartas 33. pants.

garantiju *vienveidīgu* piemērošanu *starptautiskas organizācijas* – ES – pilsoņu ģimenes atbalstam.

Nebūtu loģiski, ka ar *regulu kā tieši piemērojamu tiesību aktu* tiktu noteikts pienākums dalībvalstīm *atbilstoši dalībvalsts tiesību aktiem* nodrošināt ģimenes juridisko, ekonomisko un sociālo aizsardzību, jo tādā veidā tiktu sašaurināta ES Pamattiesību hartā norādītās garantijas piemērošanas joma. Savukārt izveidot vienotu tehnisku regulējumu, nosakot ģimenēm noteikto aizsardzības apjomu, kādu tās var saņemt jebkurā ES dalībvalstī, nav iespējams, nesasaistot šo jautājumu ar noteiktu finansējumu. Tātad minētais jautājums viennozīmīgi ir saistīts ar finanšu resursu nepieciešamību un teorētiski arī par finanšu resursu izlīdzināšanu vai pārdali ES dalībvalstu starpā, *ja tiek atzīts*, ka to iespējams pamatot ar ES *piekritīgās kompetences* īstenošanu. Ja šo jautājumu sasaista ar LESD 18. pantā noteikto diskriminācijas aizliegumu pilsonības dēļ, tad *šaurākā šī jēdziena* izpratnē tā saistīta ar ES pierēķināto *oriģinālo* kompetenci. Būtu loģiski, ka jebkuram ES pilsonim noteikta sociālā riska gadījumā atbilstīgi ES sabiedrības apstiprinātiem nosacījumiem, pastāvot konkrētiem apstākļiem, jebkurā dalībvalstī būtu tiesības saņemt vienlīdzīgu *atbalsta* apjomu, t.i., definējot tikai šos atbalsta veidus. *Plašākā izpratnē* būtu skatāms jautājums par vienlīdzīgu *finansējumu* ģimenes ienākumu izlīdzināšanai sociālā riska apstākļos.

Viennozīmīgi iepriekš minētais atkārtoti norāda, ka saturiskās interpretācijas pieļaujamība pamato ar Lisabonas līgumu noteikto kompetenču dalījuma pārskatīšanu kopumā, vai arī uz nepieciešamību detalizēti noteikt apjomu, robežas vai vienotus standartus dalītās kompetences īstenošanai, lai izvairītos no *konkurējošu vai paralēlu* darbību izpildes.

Turklāt attiecībā pret eurozonas valstīm dalītās kompetences noteikšana sociālās politikas jautājumos nav pat lietderīga. Ja ir noteikti kritēriji, kuru izpilde no tiesiskā viedokļa ir vērtējums atbilstībai iekļauties vienotajā tirgū, kurā līdz ar monetārās sistēmas reformām tuvināti apstākļi *godīgas konkurences* īstenošanai, tad eurozona faktiski ir vērtējama kā tiesiska platforma pilnvērtīgai ES pilsoņa sociālo tiesību īstenošanai. Tas nozīmē, ka eurozonas dalībvalstīs būtu iespējams ar pietiekamu ticamības pakāpi ieviest vienotus nosacījumus vienlīdzīga sociālā atbalsta sistēmas izveidei un atsevišķu finansējumu šī pasākuma īstenošanai novirzot, piemēram, no Eiropas Stabilitātes Mehānisma⁴⁸⁴ līdzekļiem. Pamatojums šādai rīcībai varētu būt saistāms arī ar Eiropadomes 2010. gada 16.-17. decembrī izdarīto secinājumu, kas vairāk gan saistīts ar *līgumam atbilstošu kompetenci* Eiropas Stabilitātes Mehānisma izveidei, bet kura rezultātā LESD 136. pants tika papildināts ar 3. punktu, kas noteic, ka: „Dalībvalstis, kuru naudas vienība ir euro, var izveidot stabilizācijas mehānismu, ko izmantos, ja *obligāti vajadzīgs*, lai nodrošinātu *visas eurozonas stabilitāti*. Jebkādas nepieciešamās finansiālās palīdzības piešķiršanai saskaņā ar šo

⁴⁸⁴ Angl. *European Stability Mechanism* – finansiālās palīdzības fonds eurozonas valstīm.

mehānismu piemēros stingrus nosacījumus.”⁴⁸⁵ Jāpiebilst, ka šīs normas konstrukcija sociālo tiesību kontekstā ir definēta juridiski precīzi, jo nav iespējams skatīt jautājumu par ekonomisko un finanšu *stabilitāti* atrauti no sociālo jautājumu īstenošanas, t.i., ekonomiskās (finanšu) un sociālās tiesības nepārtraukti atrodas un attīstās savstarpējā mijiedarbībā.⁴⁸⁶

Līdz ar LESD 136. panta grozījumu nebūtu problēmas izdarīt grozījumus arī 122. pantā, nosakot termina „grūtības” saturu, jo viens no stabilitātes virzieniem ir saistīts ar nepārtrauktu iespēju nodrošināt dalībvalstu tautsaimniecības darbību un attīstību. To rezultativitāti apliecina „kapitālieguldījumu un darba ražīguma palielināšanās, kā arī reālās algas, vispārējā dzīves līmeņa paaugstināšanās”, „lieli uzkrājumi investīciju finansēšanai, labi izveidota infrastruktūra, augsts tautas izglītības līmenis, zinātnes un tehnikas sasniegumu izmantošana u.c.”.⁴⁸⁷ Tā kā „*prognozējamās grūtības*” faktiski jau ir norādītas stratēģiski nozīmīgos ES dokumentos, tad viennozīmīgi „stabilitātes nodrošināšanai” ir *nepieciešama* dalībvalstu ciešāka sadarbība un solidārā atbildība.

Izvērtējot regulā Nr. 407/2010 par Eiropas finanšu stabilizācijas mehānisma izveidošanu⁴⁸⁸ noteikto kārtību, iespējams konstatēt, ka stabilizācijas mehānisma līdzekļu izmantošana ir saistīta ar Eiropas Komisijas un Eiropas Centrālās bankas darbību – saskaņot un Padomes ietvaros ar *kvalificētu balsu* vairākumu pieņemt „pielāgojuma programmas”, kas faktiski nevarētu būt nekas cits kā tikai jautājumi, kas tieši ietekmē *dalībvalsts* sociālo tiesību jomu.

Pirmkārt, ar Līgumu par stabilitāti, koordināciju un pārvaldību ekonomiskajā un monetārajā savienībā un ar Eiropas finanšu stabilizācijas mehānisma izveidošanu faktiski ir paredzēta *oriģinālo* kompetenču palielināšana atsevišķiem ES konstitūtiem, kā arī ir ievirzīts mērķis iekļaut šī līguma nosacījumus kā tieši izrietošu saistību no ES pamatlīguma. Iespējams, tādēļ kompetencēm, kas vērstas uz *iekšējās* stabilitātes pārvaldību, nav piemērots iedalījums, t.i., tās

⁴⁸⁵European Council, Brussels, 25 January 2011, EUCO 30/1/10, REV 1, CONCL 5. 6 pp. [aplūkots 2012. gada 9. maijā]. Pieejams: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/118578.pdf; Likums „Par Eiropadomes lēmumu, ar ko Līguma par Eiropas Savienības darbību 136. pantu groza attiecībā uz stabilizācijas mehānismu valstīm, kuru naudas vienība ir euro”, LV, 71 (4674), 09.05.2012.

⁴⁸⁶Starptautisko un Eiropas tiesību neatkarīgo ekspertu padomes atzinums jautājumā par Līgumu par stabilitāti, koordināciju un pārvaldību ekonomiskajā un monetārajā savienībā no Eiropas Savienības tiesību un Satversmes viedokļa, 12. lpp. [aplūkots 2013. gada 2. aprīlī]. Pieejams: <http://www.mfa.gov.lv/nep-atzinums%20nr%201-20-mar-2012.pdf>

⁴⁸⁷Likumprojekta „Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma (anotācijas) I sadaļas 4.punkts „Tiesiskā regulējuma mērķis un būtība”, TA-1853 [aplūkots 2012. gada 24. novembrī]. Pieejams: titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/.../TA_1853_061211.doc

⁴⁸⁸Padomes regula (2010. gada 11. maijs) (ES) Nr. 407/2010, ar ko izveido Eiropas finanšu stabilizācijas mehānismu. OV L118/1, 12.05.2010. [aplūkots 2012. gada 25. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:118:0001:0001:LV:PDF>

nav noteiktas kā ekskluzīvās, dalītās vai atbalsta kompetences. Faktiski kompetences varētu būt uzskatāmas par *sui generis* kompetencēm, ja piekrīt viedoklim, ka tās „*tiesisko seku ziņā ierindojamas starp dalīto kompetenci un atbalsta, saskaņošanas vai papildināšanas kompetenci*”,⁴⁸⁹ it īpaši tādēļ, ka divas beidzamās vispār ES līgumos nav atrunātas.

Otrkārt, Līgums par stabilitāti, koordināciju un pārvaldību ekonomiskajā un monetārajā savienībā un Eiropas finanšu stabilizācijas mehānisma izveidošana ir pietiekami veiksmīgs risinājums, lai izvairītos no jauniem ES pamatlīgumu grozījumiem, ņemot vērā sarežģījumus to ratifikācijas procesā.

Treškārt, izvērtējot iepriekš norādītos tiesību aktus, viennozīmīgi ir konstatējama virkne juridiskās tehnikas prasību neievērošana:

1. jauno regulējumu attiecinot tikai uz daļu no LESD 122. panta 2. punktā noteiktā;
2. paplašināti interpretējot „ārkārtēju notikumu” izpratni;⁴⁹⁰
3. piešķirot saturu terminam „grūtības” sasaisti ar budžeta plānošanu un fiskālās disciplīnas problēmām.

Arī EKT lietā C549/07⁴⁹¹ ir skaidrojusi termina „*ārkārtēju apstākļu*” saturu, konstatējot, ka „*ārkārtēji notikumi, kurus valsts nevar ietekmēt*”, nav iepriekš definēti. Pieņemot regulu, būtu jāņem vērā EKT sniegtais saturiskais skaidrojums, pēc būtības attiecinot to uz ekonomiskās politikas jautājumiem LESD izpratnē. Tādā gadījumā šie apstākļi varētu tikt skaidroti kā problēmas, kuru cēlonis un notikumi to rakstura vai izcelsmes dēļ *nav raksturīgi* valstīm un par kuriem tām nav faktiskās kontroles (piemēram, valdības sabotāža, kara darbība u.tml.). Ņemot vērā iepriekš norādīto, ir pietiekami pamatoti uzskatīt, ka finanšu stabilitātes un fiskālās disciplīnas jautājumi ir tieši un pamatā saistāmi tikai ar valstu *originālo* kompetenci, neskatoties uz ieviesto valūtas veidu un tās emisijas kontroles mehānismu. Līdz ar to juridiskais *pamatojums* (*bāze*) regulas Nr. 407/2010 izdošanai un Līguma par stabilitāti, koordināciju un pārvaldību ekonomiskajā un monetārajā savienībā noslēgšanai vērtējams diezgan kritiski.

⁴⁸⁹Starptautisko un Eiropas tiesību neatkarīgo ekspertu padomes atzinums jautājumā par Līgumu par stabilitāti, koordināciju un pārvaldību ekonomiskajā un monetārajā savienībā no Eiropas Savienības tiesību un Satversmes viedokļa, 7 lpp. [aplūkots 2013. gada 2. aprīlī]. Pieejams: <http://www.mfa.gov.lv/nep-atzinums%20nr%201-20-mar-2012.pdf>

⁴⁹⁰Eiropas Parlamenta 07.05.2009. atbilde uz Kathy Sinnott (H-0237/09) jautājumu: „Ārkārtēji notikumi, kurus dalībvalsts nevar ietekmēt” nav definēti, un Padome nekad nav apspriedusi to definīciju. Tāpat Padome nekad nav apspriedusi iespēju izmantot „ārkārtējus notikumus” kopsakarā ar pašreizējo ekonomisko situāciju [aplūkots 2012. gada 18. jūnijā]. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20090507+ANN-01+DOC+XML+V0//EN&query=QUESTION&detail=H-2009-0237>

⁴⁹¹Judgment of the Court of 22 December 2008. Case C-549/07. Friederike Wallentin-Hermann v Alitalia [aplūkots 2013. gada 20. maijā]. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/documents.jsf?num=C-549/07>

Summējot visus šajā apakšnodaļā minētos apsvērumus, viennozīmīgi iespējams konstatēt priekšnosacījumus tiesību globalizācijas tendencēm, kuras virzītāji ir noteikti ekonomiski un sociālpolitiski notikumi. Šo notikumu ietekmē tiesību aktos tiek nostiprināti nosacījumi ar mērķi nodrošināt konkrētos apstākļos *taisnīgumu* dalībniekiem, kurus saista līgums. Līdz ar to nosacījumus, kurus nav iespējams definēt atbilstoši ES noteiktiem standartiem (piemēram, „taisnīgums”) vai paredzēt to noteikšanai pietiekami leģitīmus kritērijus (piemēram, „grūtības”), no tiesību filozofijas skatījuma, ir iespējams izskaidrot, kādā veidā jauni vai no līguma izrietošie nosacījumi saistāmi ar labklājības un pozitīvo ekonomisko teoriju.

Jāpiebilst, ka saskaņā ar vienu no ekonomiskajām teorijām konkurence veicina sabiedriskā labuma pieaugumu, tomēr tā neizslēdz tirgus svārstības. Līdz ar to *labklājības* optimālo līmeni konkrētā tirgū noteic (uztur) *konkurences noteikumu izstrādātāja īstenotā* pārvaldība par resursu izmantošanu un ienākumu sadali, jo tieši ienākumu *izlīdzināšana* palielina sabiedrisko labumu.⁴⁹² Turklāt ekonomiskās labklājības indikators ir ienākumu līmenis, bet labklājības kontroles indikators – *spēja* pārvaldīt un nodrošināt resursu un ienākumu kustību. Labklājības analīzei tiek izmantoti konkrēti periodi un reģioni, kuros tiek vērtēti indikatori, kas raksturo demogrāfisko, politisko, ekonomisko un kultūras līmeni, t.sk., pastāvot noteiktam tiesiskam regulējumam (tiesību aktu kopumam) un resursu kopumam.⁴⁹³

Konkrētu situāciju izpētē (tiesas spriedums, regulas pieņemšana, līguma noslēgšana) praktiski nav iespējams noteikt, ciktāl konkrētu lēmumu ir ietekmējusi kļūdaina vai neprecīza tiesību interpretācija vai nepieciešamība rast ekonomisku problēmu risinājumu, kas faktiski ir pamatojama ar labklājības (*welfare, well-being*) teorijā nostiprinātajām atziņām, par nepieciešamību atrast kritērijus *vēlamajam* vai *nevēlamajam* ekonomiskajam stāvoklim. Šī teorija ir zinātniska tikai tādā gadījumā, ja secinājumu pamatā ir nosacījumi, kas izriet no pozitīvās ekonomiskās teorijas. Veidojot jaunus tiesiski ekonomiskus nosacījumus, jāņem vērā labklājības teorijas mijiedarbība ar taisnīguma teoriju, kas noteic, ka optimālu resursu sadali vai patērētāju labumu vērtē tikai *kā vienu no rādītājiem līdzsvara* saglabāšanai konkrētā tirgū, jo to ietekmē gan ekonomiskie apstākļi *saistītajās* tirgus daļās, gan tirgus dalībnieku sadarbība, gan arī citas savstarpējās tirgus atkarības.⁴⁹⁴

Perspektīva, kas saistīta ar stratēģijas „Eiropa 2020” īstenošanu, faktiski iezīmē nepieciešamību izdarīt grozījumus ES kompetenču *piekritības* jomā, tādējādi atkārtoti akcentējot

⁴⁹²Hobson, J.A. *Free Thought in the Social Science*. Routledge, 2010. 9 pp., ISBN 0415578825.

⁴⁹³Гальперин, В.М., Игнатьев, С.М., Моргунов, В.И. *Микроэкономика*. СПб.: Экономическая школа, 1999. с 437-435.

⁴⁹⁴Black, D., Newing, R.A. *The Theory of Committees and Elections*. Kluwer Academic Publishers, 1998. 25-35 pp. ISBN:0792381106.

jautājumus par dalībvalstu suverenitāti un tās *pierēķina* apjomu ES. Centieni pārņemt kādu noteiku jautājumu koordinēšanu ES pārvaldībā tiks vērtēti kā mēģinājums izveidot ES federāciju.

Savukārt, ja tiks īstenota *funkcionālā nepieciešamība* koordinēt ES dalībvalstu sociālās politikas jomu, šo situāciju var novērtēt kā ES līgumā *neatrunātās kompetences īstenošanu*. *Tas pierādītu*, ka ES piemīt oriģinālā kompetence īstent valstij kā tiesību subjektam līdzvērtīgu pārvaldību, faktiski ekvivalentu federālai. Savukārt no iepriekšējā pierādījuma loģiski izrietošs būtu secinājums par noteiktu, ar dabiskās terorijas atziņām saistītu procesu īstenošanu, kas dod iespējas esošās ES līgumsaistības vērtēt kā sabiedrisko līgumu.

Nemot vērā identificētās problēmas, autore uzskata, ka *šobrīd* ir iespējams *juridiski korekti definēt* ES tiesībsubjektību sociālās politikas jomā, kā optimālu un viennozīmīgi izprotamu dalībvalstu darbības koordināciju vienotas sociālās politikas nodrošināšanai starptautiskas organizācijas, nevis federācijas ietvaros, lai starptautiskai organizācijai piešķirtās *oriģinālās* kompetences nekonkurētu (nekonfliktētu) ar dalībvalstu *oriģinālo* kompetenci.

4.3. Brīvības, drošības un tiesiskuma telpas funkcionālās robežas

Personu pārvietošanās brīvība, kas tika nostiprināta Romas līgumā, ir viena no ES tiesībām, kura tieši ietekmē dalībvalstu *iekšējo* politiku.⁴⁹⁵ Nebūtu pamata arī noliegt, ka šī brīvība ietekmēja transnacionālo noziegumu pieaugumu, tādējādi arī radīja priekšnosacījumus dalībvalstu ciešākai sadarbībai iekšējās drošības un tieslietu jautājumos, kas ES pamatlīgumos rezultējās nosacījumu kopumā, kurš „piedāvā saviem pilsoņiem brīvības, drošības un tiesiskuma telpu bez *iekšējām* robežām, kur personu brīva pārvietošanās ir nodrošināta saistībā ar *piemērotiem pasākumiem*, kas attiecas uz *ārējo* robežu kontroli, patvēruma meklētājiem, imigrāciju un noziedzības novēršanu un apkarošanu”.⁴⁹⁶

Iepriekš norādītā definīcija faktiski norāda, ka *iekšējā* drošība funkcionāli ir saistīta arī ar ārējās drošības jautājumiem. Līdz ar to būtu pietiekams pamats uzskatīt, ka jau ar brīdi, kad ES tiktu pierēķināta *oriģinālā kompetence*, kuru tai nodevušas dalībvalstis kā izrietošu no ANO Statūtos definētajiem *principiem, koordinēt valstu* ciešāku sadarbību miera un drošības uzturēšanas jomā, ES faktiski iegūtu tiesībsubjektību koordinēt dalībvalstu ciešāku sadarbību arī iekšlietu un tieslietu jomā, *nepastāvot* nekādiem īpašiem, speciāli definētiem priekšnosacījumiem,

⁴⁹⁵Фила, Р.В. Правовые аспекты объема полномочий Европейского Союза по вопросам пространства свободы, безопасности и правопорядка. *Российское право в Интернете*. Номер 2012 (01). ISSN 1729-5939 [aplūkots 2013. gada 4. martā]. Pieejams: http://rpi.msal.ru/prints/201201_32fila.html

⁴⁹⁶LES 3. panta 2. punkts.

izņemot tos, kas kopējā drošības un miera uzturēšanas kontekstā būtu atkarīgi tikai no dalībvalstu oriģinālās tiesībsubjektības *iekšējo* (nacionālo) procesu kontrolei.

Ja ES pamatlīgumos noteiktos jautājumus, kas saistīti ar personas pārvietošanos brīvības, drošības un tiesiskuma telpā, vērtē *tikai kā* izrietošus no starptautiskajās tiesībās definētajiem *universālajiem* sadarbības mehānismiem un principiem, tad ES dalībvalstu dalība ANO un Eiropas Padomē dod iespēju ES līgumisko attiecību ietvaros dalībvalstīm noteikt konstruktīvākus (tiešākus) nosacījumus. Šo iespēju pamato arī tas, ka iepriekš gan ANO, gan Eiropas Padomes ietvaros dalībvalstis ir uzņēmušās *politiski tiesisko* atbildību par starptautisko tiesību aktu izpildi, t.sk., kas vērsti uz starptautiskās noziedzības apkarošanu, tiesisko palīdzību krimināllietās, personu izdošanas jautājumos, cilvēktiesību ievērošanu u.tml.

Atšķirībā no ES pamatlīgumos iekļautajām *atsaucēm* par iekšējā tirgus jeb *ekonomiskās* telpas iekšējām vai ārējām *robežām* universālās starptautisko tiesību normas nesatur *telpu vai to robežu* raksturojošos *tiesiskos* kritērijus, kuros būtu jānodrošina miers un drošība. Šim nolūkam starptautiskajās tiesībās tiek veidots fragmentācijas robežās „vēlamais” ideoloģiskais, politiskais un ekonomiskais pasaules *tēls*. Jāuzsver, ka definīcijas iekšējām un ārējām robežām izriet no Konvencijas, ar ko īsteno Šengenas nolīgumu,⁴⁹⁷ bet ES pamatlīgumos nav tieši definētas ne *iekšējās*, ne *ārējās* robežas, ne arī *iekšējā tirgus* telpa vai teritorija. Tas nozīmē, ka *iekšējais* tirgus ir vēlamais *ekonomiskās* telpas *tēls*, un tam nav nekādas saistības ar valstij kā tiesību subjektam *piederošo* teritoriju. Izvērtējot LESD piektās daļas „Savienības ārējā darbība” nosacījumus, ir iespējams konstatēt, ka ES pietiekamu uzmanību pievērš nosacījumiem par *drošības telpas* izveidošanu *ārpus iekšējā* tirgus robežām, jo *starptautiskā* tirgus attīstības prakse pierādīja valstu ietekmējamību ne tikai no cenu konkurences un paterētāju izvirzītajām prasībām precēm – to uzticamībai, ekonomiskai un ekoloģiskai drošībai –, bet, kā tas tika norādīts arī iepriekšējās apakšnodaļās, no ekonomiskiem apstākļiem *saistītajās* tirgus daļās, sadarbības apjoma un citām tirgus savstarpējām atkarībām. Faktiski ir pamats uzskatīt, ka ES ir veikusi centienus padarīt savu ārējo politiku universālu, t.i., saistošu *sev vēlamā* pasaules telpā.

Iepriekš minētie apsvērumi zināmā mērā pamato viedokli, ka *pārvietošanās brīvības* noteikšana ir uzskatāma par *mērķtiecīgu darbību*, lai izveidotu vienotus *pārnacionālus pasaules attīstības* kontroles mehānismus, nemanāmi pakļaujot atsevišķu valstu stratēģijas noteikumiem

⁴⁹⁷The Schengen acquis – Convention implementing the Schengen Agreement of 14 June 1985 between the Governments of the States of Benelux Economic Union, the Federal Republic of Germany and the French Republic on the gradual abokition of checks at their common borders. OJ L239, 22.09.2000. [aplūkots 2012. gada 21. septembrī]. Pieejams: [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:02:42000A0922\(02\):EN: PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:02:42000A0922(02):EN: PDF)

mērķiem.⁴⁹⁸ Tomēr autore uzskata, ka pirms pieņemt šo viedokli kā aksiomu un līdz ar to atzīt, ka ES tiesībsubjektības apjoms *nav ierobežojams* ar tai līgumā noteikto kompetenču jomu, būtu nepieciešams noteikt tiesisko pamatu šāda viedokļa atzīšanai.

Autore uzskata, ka ar Amsterdamas līgumu⁴⁹⁹ papildinātais ES ekskluzīvās kompetences apjoms – patvēruma piešķiršanai, imigrācijas nosacījumiem, ES ārējās robežas apsardzei, tiešās piemērojamības aktu un standartu izdošanai, kas vērsti uz dalībvalstu krimināltiesību harmonizāciju –, vērtējams kā pietiekami veiksmīgs duāls risinājums:

1. lai ES kandidātvalstīm, kuras bija PSRS valstis vai saistītas ar to kopīgā sadarbības blokā, nodrošinātu noteiktu imunitāti no vēsturiskās, politiskās un ekonomiskās atkarības, jo tās pozicionēšana tika novērtēta kā šķērslis kandidātvalstīm izpildīt Māstrihtas kritērijus;
2. lai, īstenojot ES politisko mērķi, vērstu uz dalībvalstu skaita palielināšanu, nodrošinātu ES *tirgus* aizsardzību no kandidātvalstu pieaugošā imigrantu skaita to pievienošanās procesā.

Atbilstoši ES pamatlīgumos noteiktajam ES *ekskluzīvās kompetences* apjoms nav saistīts tikai ar stratēģisko nozīmīgu ekonomisko *ārējo* attiecību nodibināšanu. LESD 3. panta 2. punktā ir definēta ekskluzīvā kompetence starptautisko līgumu slēgšanai, kas nepieciešama *iekšējo* kompetenču īstenošanai.

Pirmkārt, atkārtoti jāuzsver, ka tāds kompetenču veids kā *iekšējā kompetence* ES pamatlīgumos nav definēts. Otrkārt, ierobežojošais nosacījums, kas saistīts ar līguma slēgšanas apstākļu izvērtējumu, *varētu nozīmēt* to, ka ES *automātiski* nevar veidot partnerību ekskluzīvās kompetences jomās, sasaistot to ar atsevišķiem ES iekšējo un ārējo politiku koordinējošiem jautājumiem. Šādu ierobežojumu *varētu pamatot* gan ar valstu *oriģinālo* kompetenci (tiesībsubjektību) par iekšējo un ārējo drošību, gan arī no filozofiskā skatījuma – tikai *ar valsts kā tiesību subjekta* izpratni par *citu tiesību subjektu* iespējamo vai radīto apdraudējumu un uzticamību.

Treškārt, drošības aspektu ir iespējams skatīt arī *domājamo pilnvaru* teorijas ietvaros kā kopīgi *definētai* sadarbībai *papildu nepieciešamo* priekšnosacījumu apjomu. Tādā gadījumā *iekšējo* kompetenču joma būs saistīta ar *pārvaldības īstenošanu* iekšējā tirgus procesos, kas vērsti uz nabadzības līmeņa un nevienlīdzības mazināšanu, labas pārvaldības nodrošināšanu,

⁴⁹⁸Цетурян, С.А., Филимонов, Г.Ю. США на страже безопасности ЕС: Глобальное соуправление как необходимость. Вестник РУДН., Политология. 2011, № 5.

⁴⁹⁹Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Related Acts. OJ C 340, 10 November 1997 [aplūkots 2013. gada 3. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html>

cilvēktiesību ievērošanu u.tml.⁵⁰⁰ Vērtējot ES pamatlīgumu nosacījumus *ārējās* sadarbības īstenošanai, ir iespējams konstatēt, ka *saturiski* to mērķis ir nodrošināt *iekšējās* pārvaldības un saistīto procesu stabilitāti.

Tomēr šajā kontekstā ir būtiski norādīt uz LESD 209. panta 2. punktu, kas noteic ES tiesības *noteiktos gadījumos*, lai sasniegtu *konkrētus mērķus* sadarbības attīstības jomā, noslēgt *jebkādus* nolīgumus ar *trešām valstīm un starptautiskajām organizācijām* šo mērķu sasniegšanai. Sistēmiski savietojot šo nosacījumu ar šī punkta otro daļu, kas noteic, ka ES piešķirtās tiesības neskar dalībvalstu kompetenci piedalīties sarunās un slēgt nolīgumus *starptautiskajās organizācijās*, iespējams konstatēt federācijai un federācijas subjektiem raksturīgās *konkurējošās* kompetences esamību. Pirmkārt, LESD 209. panta 2. punkta otrā daļa sašaurina dalībvalstu *oriģinālo* kompetenci, *nenosakot to* tiesības pārrunām un nolīgumu veikšanai ar trešajām valstīm.

Otrkārt, atbilstoši LES 2. panta nosacījumiem, lai arī gan starptautiskai organizācijai, gan dalībvalstīm ir *līdzvertīgas* vērtības, tomēr, lai respektētu kā vērtību, piemēram, minoritāšu tiesības,⁵⁰¹ jāsaprot, ka dalībvalstī esošo un starptautiskas organizācijas ietvaros identificēto minoritāšu grupas varētu būt ļoti atšķirīgas. Starptautiskai organizācijai nav tiesībsubjektības to identificēšanai, it īpaši citu starptautisko nolīgumu kontekstā. Piemēram, valstīm atbilstoši Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību nosacījumiem ir oriģinālā kompetence noteikt etniskās grupas, kurām valsts savā teritorijā nodrošina to nacionālo tiesību aizsardzību, un ir oriģinālā kompetence līgumu slēgšanai ar citām valstīm, īpaši kaimiņvalstīm, lai nodrošinātu nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzību.⁵⁰² ES faktiski nav iespējams identificēt tās ES pilsoņu vai iedzīvotāju grupas, kuras būtu uzskatāmas par nacionālo minoritāti, jo nav tādas tautības – eiropietis –, attiecībā pret kuru citas tautības būtu vērtējamas kā nacionālās minoritātes, kā arī ES nav teritorijas, kurā eiropieši būtu uzskatāmi par pamatnāciju.

Turklāt minētais ir *ne tikai filozofiski* saistīts ar *sabiedrības* tiesisko apziņu vai izpratni par resursiem un darbībām, kādas nepieciešamas ES pilsoņiem vienotas iekšējās kārtības nodrošināšanai. ES pilsoņiem garantētās tiesības ir saistītas ar noteiktu pienākumu no dalībvalstu pilsoņiem sevis pilnvērtīgai identificēšanai un atzīšanai par ES pilsoņiem. Uzskatot, ka *tikai* ES var garantēt un nodrošināt savu pilsoņu tiesības ES telpā, tad ar šādu ES tiesībsubjektības *identificēšanu vai atzīšanu* tiek nošķirta drošība ES telpā un tās neesamība ārpus tām.⁵⁰³

⁵⁰⁰LESD V sadaļa, LES V sadaļa.

⁵⁰¹LES 2. pants.

⁵⁰²01.02.1995. Vispārējās konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību 18.pants, LV, 85(3243), 31.05.2005., Framework Convention for the Protection of National Minorities, CETS No.157, Strasbourg, 01.02.1995. [aplūkots 2013. gada 14. jūnijā]. Pieejams <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=157&CL=ENG>

⁵⁰³LES 22. pants.

Piemēram, iekšējās un ārējās pārvaldības nedalāmību un līdz ar to arī ES kompetenci šī jautājuma īstenošanai pamato LES 20. panta 2. punkta „c” apakšpunkta nosacījumi, kas paredz, ka ES pilsoņiem, atrodoties trešās valsts teritorijā, ir tiesības uz citu dalībvalstu diplomātisko un konsulāro iestāžu aizsardzību ar tādiem pašiem nosacījumiem kā atbilstošās dalībvalsts pilsoņiem, ja trešās valsts teritorijā nav šī ES pilsoņa mītnes valsts pārstāvniecība. Saskaņā ar iepriekš norādīto ir iespējams secināt, ka ES pilsonības jautājumi citās valstīs varētu tikt skatīti kā izrietoši no primārās un *oriģinālās* starptautiskās pilsonības. Šādā kontekstā *teorētiski neapstrīdams* ir pieņēmums, ka ES integrācijas procesā pārveidojas par valsti ar federālu pārvaldības sistēmu, līdzīgu Šveicei, ASV vai Kanādai.

Ja *netiek* atzīts, ka iepriekš norādītās līguma normas ir neloģiskas un kļūdainas, tad rodas pamats uzskatīt, ka ES *domājamo pilnvaru* teorijas ietvaros ir piekritīga līdzvērtīga valstij kā tiesību subjektam *oriģinālā* kompetence, kuras ietvaros ES nodrošina savu vērtību *saglabāšanu un aizsardzību*.

Treškārt, ES *pierēķināto-oriģinālo* kompetenci un dalībvalstu *ierobežoto-oriģinālo* kompetenci LESD 209. panta 2. punkta ietvaros veikt pārrunas un slēgt nolīgumus *pierāda* loģiski izrietošais turpmākās sadarbības tiesiskais pamats – ES un tās dalībvalstīm „atbilstīgi *savai* kompetencei” sadarboties ar trešajām valstīm un citām starptautiskām organizācijām.⁵⁰⁴ Faktiski esošās normas īstenošana, sistēmiski tulkojot esošo regulējumu, ir iespējama tikai tādā gadījumā, ja dalībvalstis *neizmanto* savu *oriģinālo* kompetenci līdz brīdim un tā iemesla dēļ, kamēr ES nav izmantojusi sev piešķirto oriģinālo kompetenci.

Ja tiek atzīts, ka nav iespējams uzskaitīt un noteikt ES no dalībvalstīm *nodoto oriģinālo* kompetenci, tad, lai nodrošinātu *konkurējošas (konfliktējošas)* normas īstenošanu vienas pārvaldības sistēmas ietvaros, *neradot pamatu uzskatīt* to par federālas pārvaldības sistēmu, pamatlīgumā nepieciešams noteikt *konkurējošas (konfliktējošas) normas robežas*, piemēram, tiktāl, lai starptautiskas organizācijas noslēgto līgumu ar citiem starptautisko publisko tiesību subjektiem saturs nerada papildu saistības dalībvalstij/-īm, kurai/-ām jau savas *oriģinālās* kompetences ietvaros līdzīga satura līgums ir noslēgts.

Ja tiek atzīts, ka tiesībsubjektība jeb oriģinālā kompetence ES ir līdzvērtīga valstij, tad, piemēram, LES 21. panta un LESD 205. panta nosacījumu izpildi ir iespējams interpretēt kā tieši piekritīgu ES, kas neuzliek saistības tās sastāvā esošajiem *suverēniem* uzņemties atbildību par savu rīcību, it īpaši, ņemot vērā to, ka ES uzņemas saistības par vienotā drošības telpā esošo iedzīvotāju aizsardzību. Var pamatot, ka šāda atbildība no *suverēno dalībvalstu* puses nebūtu arī iespējama, jo starptautiskās saistības, kas noslēgtas citu starptautisko organizāciju ietvaros *starptautiskās drošības* jomā, ir vērstas uz dalībvalstu *atbildību* par iedzīvotāju aizsardzību *savā*

⁵⁰⁴LESD 211. pants.

teritorijā no kara noziegumiem, etniskiem konfliktiem u.tml., un šādas dalībvalstu saistības nav pamats kādas *citas telpas* noteikšanai līgumā, pat ja konceptuāli ir skaidrs, ka šāda *vēlāmā drošības telpa* tiek radīta.

Tomēr starptautisko tiesību attīstības kontekstā un pastāvošajā savstarpējā kopatkarībā par pietiekami loģisku tiek uzskatīta situācija, kad valstu nacionālā suverenitāte noteiktā apjomā tiek ierobežota, jo saistībā ar *vienotas drošības telpas* izveidi vienlīdz samērojamā veidā tiek aktualizēti gan iekšējās, gan arī ārējās politikas jautājumi, jo izpratne par drošību un telpu ir skatāma gan šaurākā nozīmē – teritoriālās jurisdikcijas ietvaros –, gan plašākā – starptautiskajam publiskajam tiesību subjektam sevi identificējot kā nozīmīgu daļu no pasaules kopuma.

Tātad iepriekš norādītais pietiekami uzskatāmi pierāda, ka nebūtu pamata *noliegt* , ka arī ES *pierēķinātā-oriģinālā* kompetence, kuru tai ir nodevušas dalībvalstis, lai nodrošinātu koordinēšanu par vienotas drošības telpas izveidi, *paredz* atbildību ES par norādītā uzdevuma un ar to saistīto jautājumu *labticīgu* izpildi.

Vēsturiskajā skatījumā vērtējot ES dibināšanas līgumu⁵⁰⁵ nosacījumus kā iespējamo pamatojumu ES *oriģinālās* tiesībsubjektības iegūšanai *drošības* jomā, jāuzsver, ka šajā kontekstā ir būtiski norādīt arī dalībvalstu neveiksmīgās politiskās debates par *kopējo aizsardzību* , jo šo debašu neveiksme varētu būt saistāma ar šādu *juridiski pamatotu* faktoru esamību:

1. ne Parīzes, ne Romas līgumos nebija noteikts termins „ *iekšējā drošība* ”, kā tieši attiecināms uz četru pārvietošanas brīvību īstenošanu starptautiskas organizācijas dalībvalstu starpā, jo konkrētajā situācijā Eiropas Kopienų dalībvalstu apvienošanās pamatā tika izvēlēts ekonomiskās labklājības koncepts kā vairāk svarīgs šādai reģionālai sadarbībai. Starptautiskajā universālajā līmenī jau bija panākta konceptuāla vienošanās par mieram un drošībai nepieciešamajiem sadarbības principiem. Lai būtu pamats atrunāt jautājumus par kopējo aizsardzību, bija nepieciešams definēt nosacījumus, kas saistīti ar iekšējo drošību, tādā veidā nošķirot kompetenču piekrišanas jomas;
2. sadarbības koordinēšanai ārpus *vienotās* ekonomiskās jomas tika piemēroti ANO Statūtos nostiprinātie tradicionālie principi par robežu neaizskaramību, neiejaukšanos valstu iekšējās lietās u.tml., kuru rezultātā tika slēgtas starpvaldību vai starpvalstu vienošanās, kurām raksturīgas *klasiskās* starptautisko līgumu pazīmes. Līdz ar to nebija ne lietderīgi, ne efektīvi ieviest inovācijas reģionālā līmenī starptautiskā sadarbības jomā, vēl attīstoties universālās sadarbības modeļiem.

LES preambulā noteiktās apņemšanās nav vērtējamas kā atsevišķi uzdevumu un kompetenču bloki, kā tie, ņemot vērā *teorētiski iespējamo sadalījumu* , kas ir nostiprināti LES un

⁵⁰⁵Parīzes līgums, EURATOM, Romas līgums, Māstrihtas līgums [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/lv/treaties/new_founding_treaties.htm#founding

arī LESD, tomēr praktiski tie atrodas savstarpējā mijiedarbībā. Pieņemot, ka LES preambulas daļas par kopējo ārējo politiku un brīvības, drošības un tiesiskuma telpu ir divas premisas, kas izmantojamas slēdziena izdarīšanai, tad par patiesu slēdzienu varētu uzskatīt to, ka vienotas ekonomiskās telpas izveide būtu saistīta ar jautājumiem par kopējās aizsardzības politikas izveidi, jo starptautiskas organizācijas neatkarības un identitātes stiprināšana ir saistāma gan ar tās atbalstu miera un drošības veicināšanai Eiropā un pasaulē, gan ar tiesisku nepieciešamību nodrošināt dalībvalstu tautām drošību un aizsargātību šajā telpā.

Tieši nosacījumi, kas izriet vai ir saistīti ar vienotas telpas izveidi, papiešina termina „*pārvietošanās brīvība*”⁵⁰⁶ izpratni. Pārvietošanās brīvība ES nav vērtējama tikai kā noteiktai tiesību subjektu grupai piekritīga brīvība vai tiesību elements to rīcībai. Piemēram, ja sākotnēji šis termins saturiski tika attiecināts uz ekonomiskajām brīvībām, lai nodrošinātu preču, personu, pakalpojumu un kapitāla pārvietošanos ES telpā, tad esošajā attīstības posmā pārvietošanās brīvības ietvaros tiek nodrošinātas *cilvēka tiesības* dzīvot drošā un tiesiskā *sabiedrībā*. Autore uzskata, ka pareizi to ir uzskatīt par ES tiesību principu,⁵⁰⁷ jo tas ir sasaistīts ar citiem šīs starptautiskās organizācijas definētajiem tiesību principiem. Tikai to savstarpēja piemērošana no dalībvalstu puses nodrošina *noteiktu iekšējo kārtību*, kas nepieciešama *starptautiskas organizācijas* līgumos noteikto mērķu sasniegšanā.

ES „*pārvietošanās brīvības*” princips, līdzīgi kā citi starptautisko tiesību principi, bet lielākā mērā, *varētu būt uzskatāms kā konkurējošs* ar ANO Statūtos noteiktā principa „*par neiejaukšanos citu valstu iekšējās lietās*” īstenošanu ES pret dalībvalstīm.⁵⁰⁸ Tomēr konkrētajā gadījumā būtiski ir vairāki aspekti:

1. ANO Statūtos noteiktie principi ir tie, kuru ievērošana veicina dalībvalstu *sadarbību* starptautiskajās tiesībās;
2. attiecībās starp federāciju un tās subjektiem ANO Statūtos definētie principi *nav piemērojami*, jo *federācijas subjektiem* ir ierobežota tiesībsubjektība un tiem nav tiesībspēju noteikt plašāku tiesību apjomu par federācijas konstitūcijā noteikto;
3. attiecībā starp dalībvalstīm un starptautisku organizāciju ANO Statūtos definētie principi *nav piemērojami*, jo starptautiska organizācija nav valsts, kurai ANO Statūtos

⁵⁰⁶Angl. *Freedom of movement*. Vairāk: Crampton, S. Europeak explained. Hyperion Books, 1990. ISBN 10:1856310019.

⁵⁰⁷European Commission, Brussels, 16.9.2011, COM(2011) 561 final, Schengen governance - strengthening the area without internal border control, 2 pp. [aplūkots 2013. gada 21. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0561:FIN:EN:PDF>

⁵⁰⁸Informācija par Grieķijas attieksmi pret ES un Starptautiskajam Valūtas fondu par iejaukšanos Grieķijas iekšējās lietās [aplūkots 2013. gada 11. februārī]. Pieejams: <http://top.rbc.ru/economics/12/02/2011/542557.shtml>

definētie principi būtu saistoši, veidojot starptautiskās attiecības horizontālā līmenī, t.i., starp līdzvērtīgiem starptautisko publisko tiesību subjektiem – valstīm;

4. ES apņemšanās respektēt ANO noteiktos principus⁵⁰⁹ *nav attiecināma uz iekšējās pārvaldības īstenošanas kārtību, jo par to dalībvalstis, ievērojot vispārējos starptautisko tiesību principus, ciešākas sadarbības ietvaros ir vienojušās papildus;*
5. ES apņemšanās respektēt ANO noteiktos principus *ir attiecināma uz tai piešķirtās oriģinālās ārējās kompetences jomu attiecībās ar trešajām valstīm, lai, no vienas puses, efektīvāk sasniegtu ekonomiskos mērķus, bet, no otras puses, lai atsevišķos gadījumos, definējot ārpolitiski „jutīgu” nostāju, norobežotu dalībvalstis no trešo valstu negācijām.*⁵¹⁰

Nemot vērā iepriekš norādīto, bez *iekšējās* pārvaldības sistēmas izveides un nepieciešamā līdzsvara sistēmas nodrošināšanas atbilstoši ES pamatlīgumos *noteiktajam veidam un apjomam*, ir jāizprot arī nepieciešamais līdzsvara sistēmas modelis, lai atbilstoši dalībvalstu pilnvarojumam ārējās attiecībās būtu savietojami divu starptautisku organizāciju noteiktie principi. Tātad ar Lisabonas līgumu īstenošana reforma, kas vērsta uz vienotas brīvības, drošības un tiesiskuma telpas izveidošanu, saistīta arī ar konceptuālu izpratnes maiņu par ES telpu un tās robežām. Tas, autore ieskatā, arī ietekmē pastāvošo līdzsvaru starp ES atsevišķiem *pārvaldības (iekšējās un ārējās)* tiesību institūtiem.

Ja tiek atzīts, ka ar Māsrīhtas līgumu noteiktajā trīs pīlāru sistēmā *veiksmīgi tika* identificētas gan kompetenču,⁵¹¹ gan arī ES *telpas* robežas,⁵¹² tad būtu pamatoti arī piekrist viedoklim,⁵¹³ ka Lisabonas līgums *nerada pamatu pārskatīt kompetenču piekritību* jomās, kas saistītas ar brīvības, drošības un tiesiskuma telpu. Tomēr jāuzsver, ka līdz Lisabonas līguma spēkā stāšanās brīdim sasaiste ar cilvēktiesību vispārējiem principiem un dalībvalsts *atbildību* par to ievērošanu ES telpā nebija noteikta.

⁵⁰⁹LESD 3. pants 5. punkts, 21. pants.

⁵¹⁰Syrian Foreign Ministry: EU Decision Allowing Oil Transactions with 'Opposition' Contradicts the Principle of Non-interference [aplūkots 2013. gada 29. aprīlī]. Pieejams: syrianobserver.com/News; Резолюция ЕС - вмешательство во внутренние дела Белоруссии? [aplūkots 2013. gada 29. aprīlī]. Pieejams: <http://newsland.com/news/detail/id/619315>

⁵¹¹Tosiek, P. *The European Union after the Treaty of Lisbon – Still an Intergovernmental System*. 8-11 pp. [aplūkots 2012. gada 24. jūlijā]. Pieejams: www.jhubc.it/ecpr-riga/virtalpaperrom/072pdf

⁵¹²Remses, A. Wessel *The Inside Looking out: Consistency and Delimitation in EU External Relation*. Common Market Law Review 37, 1135-1171 pp., Kluwer Law International, 2000., 1148-1150 pp.

⁵¹³Keukeleire, S., MacNaughtan, J. *The Foreign Policy of the European Union*. Hampshire, New York: Pelgrave Macmillan, 2008. 274 pp. ISBN: 9781137025746.

Otrs būtisks faktors, kas atbilstoši formālās loģikas slēdzienam izriet no iepriekš veiktā uzskaitījuma, – ES tiesībsubjektība starptautiskajās attiecībās nevar tikt novērtēta kā tradicionālam starptautiskam, starpvaldību vai starpinstitucionālam tiesību subjektam, t.i., valstij, piekritošā tiesībsubjektība, lai gan ES dalībvalstu starptautisko attiecību attīstības rezultātā dalībvalstu definētie starptautiskie (ārējie) mērķi sakrīt ar ES „kopējās politikas” mērķiem, tādiem kā tirdzniecība un sadarbības attīstība, kas savukārt vērsti gan virzienā uz ES iekšējo struktūru, gan attiecībā uz ārējo sadarbību.

Tātad šo divu tiesību pārvaldības institūtu izveide viennozīmīgi var būt izskaidrota ar *dalībvalstu ekstrateritoriālo*⁵¹⁴ pienākumu identifikāciju ES:

1. dalībvalsts darbība vai bezdarbība savas vai ārpus savas teritorijas, īstenojot ar cilvēktiesību ievērošanu saistītos pienākumus ES *iekšējās* pārvaldības sistēmas ietvaros;
2. vispārējā, globāla rakstura, no ANO Statūtiem un Vispārējās Cilvēktiesību deklarācijas izrietošie pienākumi, kas uzliek saistības gan atsevišķi, gan kopējās sadarbības ietvaros nodrošināt cilvēktiesību ievērošanu.⁵¹⁵

Tātad nebūtu pamata noliegt, ka dalībvalstu *ekstrateritoriālo* pienākumu izpildē ES ir *sadarbības instruments* – procedūru un tiesisko mehānismu kopums pasaules telpas drošībai,⁵¹⁶ kurā arī ES *vienotā drošības telpa* nodibināta kā atsevišķa, bet tai pašā laikā kā apvienojums nacionālajām „drošības telpām”, kurām ir *teritoriālā identitāte*. Ņemot vērā LES noteikto nacionālo parlamentu *līdzdarbības pienākumu* attiecībā par procesiem, kas nepieciešami vienotas telpas *uzturēšanai*,⁵¹⁷ faktiski būtu *izslēdzama iespēja*, ka ES līmenī tiktu pieņemti tādi tiesību akti, ar kuriem varētu atzīt ES tiesību *ekstrateritoriālo ietekmi*.

Jāpiebilst, ka lielākoties zinātniskajā literatūrā tiek izmantots nevis jēdziens „*tiesību ekstrateritoriālā ietekme*”, bet gan „*atbilstošā jurisdikcija*”, kas uzskatāms par faktiski izrietošu no valsts suverenitātes un nozīmē *tās likumdošanas, tiesas un administratīvo varu*, tās apjomu un

⁵¹⁴Ekstrateritoriālā – ārpus teritorijas esošā. Starptautiskajās attiecībās valsts kā tiesību subjekta *iekšējo* tiesību ietekme attiecībā pret citiem tiesību subjektiem tiek skatīta ekstrateritoriāli. Vairāk: Усенко, Е.Т. Проблемы экстерриториального действия национального закона. МЖМП. 1996, № 2, с. 13-31.

⁵¹⁵Ryngaert, C. The Maastricht Principles and Extraterritorial Obligations in the Area of ESC Rights: A Response to Margot Salomon. *The European Journal of International Law*. 2012, November 18; Maastricht Principles on Extraterritorial Obligations of States in the area of Economic, Social and Cultural Rights, Final Version, 29.02.2012. [aplūkots 2013. gada 26. maijā]. Pieejams: <http://www2.lse.ac.uk/humanRights/articlesAndTranscripts/2011/MaastrichtEcoSoc.pdf>

⁵¹⁶Czuczai, J. *The autonomy of the EU legal order and the law - making activities of international organizations*. European Legal Studies/Etudes Européennes Juridiques, Belgium 2012., 3 pp.

⁵¹⁷Piemēram, LESD 10., 12., 85. un 88. pants, 1. protokols par valstu parlamentu lomu Eiropas Savienībā.

darbības sfēru.⁵¹⁸ Šāds termins ir iekļauts arī ES pamatlīgumos. Ja ES vienotās drošības telpas funkcionēšana faktiski ir atkarīga no noteiktas ES „konstitucionālās kārtības”, tad, iespējams, nepastāv arī „konstitucionālo ierobežojumu” ES tiesību iedarbībai ārpus tās telpas, ja tas skar, piemēram, trešo valstu pilsoņu vai uzņēmumu intereses ES.⁵¹⁹ Būtiski ir konstatēt, vai to pamato:

1. ES *iekšējo* nosacījumu atbilstība starptautiskajiem tiesību aktiem;
2. no ES starptautiskajām saistībām izrietošie nosacījumi;
3. nepieciešamība, lai izprastu ES iekšējo un ārējo – starptautisko tiesību – mijiedarbību.

Piemēram, ES ārējo robežu stiprināšana un pasākumi, kas izriet no kopīgi īstenotās politikas krimināltiesību jautājumos,⁵²⁰ ir *bijis pamats* viedoklim par ES krimināltiesību veidošanos un tās iespējamai ekstrateritoriālajai ietekmei uz personām, kas atrodas ārpus ES robežām.⁵²¹ Konkrētajā gadījumā ir identificējamās problēmas, jo pretstatīt LESD noteiktajam kompetenču dalījumam ir iespējams tikai ar LES un LESD 1. protokolu, kurā noteikti *priekšnosacījumi* sadarbībai starp valstu parlamentiem un ES parlamentu, bet, piemēram, nav izstrādāti dokumenti, uz kura pamata dalībvalstu parlamenti īstenotu vienotu pieeju *Eurojust* un *Europol* darbības uzraudzībai.

Turklāt ne tikai zinātnisko viedokļu daudzveidība pierāda, ka ES kompetenču apjoms *nav* pietiekami skaidrs. ES piekritīgo kompetenču īstenošanas neskaidrību attiecībā pret citiem starptautisko publisko tiesību subjektiem apliecina tiesvedības process C-366/10⁵²² saistībā ar

⁵¹⁸ Лукашук, И.И. *Международное право*. Общая часть. М.: Волтерс Клувер, 2005. 415 с. §5. Международное право и экстраэриториальное действие внутреннего права.

⁵¹⁹ United States v. Verdugo-Urquidez, Case No. 88-13, US Supreme Court, 53494 U.S. 259, 1990 [aplūkots 2013. gada 16. jūnijā]. Pieejams: <http://supreme.justia.com/cases/federal/us/494/259/case.html>

⁵²⁰ Piemēram: 2.1.punkta „d” apakšpunkts Komisijas paziņojumā Padomei un Eiropas Parlamentam, Vēršanās pret noziedzību mūsu digitālajā laikmetā: Eiropas Kibernoziedzības centra izveide, COM/2012/0140 final [aplūkots 2013. gada 20. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0140:FIN:LV:HTML>; Datu aizsardzības uzraudzītāja atzinums attiecībā uz Eiropas Komisijas paziņojumu Padomei un Eiropas Parlamentam par Eiropas Kibernoziedzības apkarošanas centra izveidi [aplūkots 2013. gada 20. maijā]. Pieejams: <http://www.edps.europa.eu/EDPSWEB/edps/engineName/search/EDPS>

⁵²¹ Каюмова, А.Р. *Механизмы осуществления уголовной юрисдикции государствами ЕС в рамках формирования пространства свободы, безопасности и правосудия*. Москва: Юрист, 2005. с 46-52.

⁵²² Judgment of the Court (Grand Chamber) of 21 December 2011. Case C-366/10, Reference for a preliminary ruling, Directive 2003/87/EC, Scheme for greenhouse gas emission allowance trading, Directive 2008/101/EC – Inclusion of aviation activities in that scheme, Validity, Chicago Convention, Kyoto Protocol, EU-United States Air Transport Agreement, Principles of customary international law, Legal effects thereof, Whether they may be relied upon, Extraterritoriality of European Union law, Meaning of „charges”, „fees” and „taxes” [aplūkots 2013. gada 25. maijā]. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex=62010CJ0366&lang1=en&type=NOT&ancre=>

direktīvā 366/10/EK⁵²³ iekļautajiem nosacījumiem, kuri būtu skatāmi kā attiecināmi uz gaisa telpas drošību un šīs direktīvas iedarbību ārpus ES teritorijas.

Visdrīzāk lielākā problēma ir nevis tas, ka dalībvalstis ir uzņēmušās noteiktas starptautiskās saistības un ES ir apņēmusies tās respektēt. Pamata problēma vai tieši pretēji – izskaidrojums problēmai ir tas, ka faktiski visu nozaru tiesības ir iespējams skatīt kā saistītas ar cilvēktiesībām. Ja starptautiskajā universālajā telpā jomas par vides aizsardzību un klimata izmaiņām kā cilvēka tiesības ietekmējošas netiek iekļautas konvencijās, kuras regulē noteiktas nozares tiesības un kurām ES dalībvalstis ir pievienojušās, jo grozījumu iekļaušana vai īpašu nosacījumu noteikšana ir saistīta ar attiecīgās konvencijas dalībvalstu vienošanos, tad ES pamatlīgumos noteiktā kompetence ir pietiekama, lai dalībvalstīm *piedāvātu* kopīgus nosacījumus ES drošības telpas aizsardzībai.

Vēl viens jautājums, kas provizoriski varētu būt saistīts ar nepieciešamību saturiski definēt terminu „kompetence”, ir LES 48. panta 6. punktā noteiktā dibināšanas līgumu vienkāršotas pārskatīšanas procedūra, kas noteic atsevišķu privilēģēto *tiesību subjektu*, t.sk. atsevišķas dalībvalsts, tiesības iesniegt grozījumu projektu, kas pilnībā vai daļēji skar līguma noteikumus attiecībā uz ES iekšpolitiku un rīcībām. Vienīgā atruna ir tā, ka grozījumi pēc to pieņemšanas nevar paplašināt ES kompetences. Pēc *apjoma* dalītās kompetences jautājumiem ir piekritīgi brīvības, drošības un tiesiskuma jautājumi, atsevišķi nošķirti nodarbinātības un sociālās politikas jautājumi u.tml.⁵²⁴ Tomēr kompetence par šāda lēmuma pieņemšanu nav ierobežota ar *saturu*, bet tikai ar lēmuma pieņemšanas *specifiku*.

Kā piemēru iepriekš norādītajam var norādīt ES 2011. gadā praksē īstenoto vienkāršoto procedūru, ieviešot stabilizācijas mehānismu dalībvalstīm, kuru naudas vienība ir euro.⁵²⁵ Viennozīmīgi tas ir ekskluzīvās kompetences jautājums *pēc apjoma*, bet situācija Grieķijā pierādīja, ka atsevišķu ekonomisku jautājumu izskatīšana ir *tieši* saistīta ar *specifiku* attiecībā uz

⁵²³Directive 2008/101/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 amending Directive 2003/87/EC so as to include aviation activities in the scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community, OJ L 8/3, 13.01.2000 [aplūkots 2013. gada 25. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:008:0003:0021:en:PDF>

⁵²⁴LESD 3., 4. un 6. pants, Deksnis, E.B. *Lisabonas līgums un Eiropas Savienības konstitucionālie pamati*. Juridiskā koledža, 2008. 128. lpp. ISBN 978-9984-9913-3-7.

⁵²⁵Treaty establishing the European Stability Mechanism, signed on 2 February 2012, T/ESM 2012/en 4, OJ L 91 [aplūkots 2013. gada 17. martā]. Pieejams: <http://www.european-council.europa.eu/media/582311/05-testm2.en12.pdf>; Treaty on Stability, Coordination and Governance in the Economic and Monetary Union. Signed 2 March 2012 [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: http://european-council.europa.eu/media/639235/st00tscg26_en12.pdf

sociālās un pilsoniskās *drošības* jautājumiem kopumā – *visā ES telpā* –, neskatoties uz vēlmi strikti norobežot kompetenču jomām piekritīgo jautājumu *apjomu*.

Vēl viena īpatnība, kuru iespējams sasaistīt ar jautājumu par ES tiesību *ekstrateritoriālo* iedarbību, – LESD 290. panta 2. punkta nosacījumi, ar kuriem Komisijai tiek deleģētas tiesības „pieņemt vispārēji piemērojamus *neleģislatīvus* aktus, lai papildinātu vai grozītu dažus *nebūtiskus leģislatīvu* aktu elementus”, par kuru saturisko *noformējumu* ir atbildīga Komisija, savukārt Padomes un Eiropas Parlamenta atbildība ir saistāma ar satura *pamatojuma* izvērtējumu.⁵²⁶ Arī šī procedūra detalizēti nav noteikta, lai gan Komisijai ir pienākums konsultēties ar ekspertiem par neleģislatīvā akta implementācijas iespējām, tomēr konkrētajā situācijā šīm konsultācijām *nav ne* funkcionālas, ne institucionālas lomas. Turklāt nav noteikts, kādos gadījumos *ex post* Eiropas Parlamentam vai Padomei ir tiesības celt iebildumus, kā arī nav noteikti gadījumi, kad un vai vispār Padome, aizstāvot dalībvalstu intereses, vai Eiropas Parlaments, aizstāvot Eiropas Savienības pilsoņu intereses, var iesniegt nepieciešamos grozījumus neleģislatīvajam aktam.

Vērtējot šo jautājumu, no vienas puses, var atzīt, ka šādas Komisijas pilnvaras ir pamatojamas ar efektīvāko lēmumu pieņemšanas veidu, gadījumos, kad dalībvalstis noteiktā Padomes formātā⁵²⁷ nevar vienoties par *iekšējā tirgus telpas* nosacījumu izpildi, jo dalībvalstu *kopējā* ieinteresētība sadarbībai šajā jomā var būt tikai gadījumā, kad tā ir līdzsvarota ar saistībām, kas ietekmē dalībvalstu rūpniecību vai patērētājus.⁵²⁸ Ja pieņem, ka katrai dalībvalstij būtu tiesības īstenot tikai savas *oriģinālās* kompetences ES telpā tai noteikto brīvību ietvaros, tad loģisks būtu jautājums, vai tādā gadījumā vispār būtu iespējams identificēt *vienotā iekšējā tirgus telpu*?

Vērtējot no otras puses, teorētiski ir iespējams secināt, ka *atsevišķos* gadījumos nacionālo interešu līdzsvars neleģislatīvo aktu pieņemšanas procesā *netiks* ievērots, jo esošā procedūra neparedz dalībvalstu līdzdarbošanās iespējas, kuru rezultātā varētu izveidot *kopīgi atbalstītu* pārnacionālu tiesību aktu. Tas arī visdrīzāk ir pamata faktors, kas, detalizēti nenoteiktu

⁵²⁶ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Implementation of Article 290 of the Treaty on the Functioning of the European Union. Brussels, 9.12.2009. COM(2009) 673 final [aplūkots 2013. gada 14. jūnijā]. Pieejams: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com%282009%290673_/com_com%282009%290673_en.pdf

⁵²⁷ Gualandri, E., Grasso, A.G. Towards a new Approach to Regulation and Supervision in the EU: Post-FSAP and Comitology. MPRA: Munich Personal RePEc Archive. March 2006. MPRA Paper No. 1780 [aplūkots 2011. gada 29. martā]. Pieejams: <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/1780>

⁵²⁸ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council laying down the rules and general principles concerning mechanisms for control by Member States of the Commission's exercise of implementing powers. Brussels, 9.3.2010. COM(2010) 83 final [aplūkots 2013. gada 14. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0083:FIN:EN:PDF>

piemērošanas procedūru rezultātā *attīsta* ideju par ES *federālo* tiesību aktu *izveidi* un to *ekstrateritoriālo* iedarbību.

Iespējams, ka praksē problēmām LESD 290. panta 2. punkta īstenošanai *varētu* arī *nebūt*, jo gadījumā, ja nelegislatīvā akta saturā *tiks konstatētas* atsevišķu dalībvalstu iniciatīva (interesu lobēšana) tā izdošanai, tad dalībvalstu turpākā rīcība *varētu rezultēties* iniciatīvā samazināt vai pārskatīt Komisijas pilnvaras. Ņemot vērā arī iepriekš norādīto, jāakcentē, ka *vertikālās* pārvaldības normu izdošanas procesuālajai kārtībai ir būtiska nozīme, jo tās pamato vienotu standartu ieviešanu gan globalizācijas, gan arī reģionālās integrācijas apstākļos.⁵²⁹

Kā vēl vienu īpaši „jutīgu” jautājumu ir vērts uzsvērt LES 42. panta 7. punktā nostiprināto „brīvprātības” klauzulu, kas noteic, ja kāda dalībvalsts kļūst par bruņotas agresijas upuri savā teritorijā, pārējām dalībvalstīm ir pienākums sniegt tai atbalstu un palīdzību ar visiem to rīcībā esošajiem līdzekļiem saskaņā ar ANO Statūtu 51. pantu. Šim nosacījumam nav atrodami turpmākie kontekstuālie skaidrojumi,⁵³⁰ un tas varētu būt raksturots kā atbilstošs Ziemeļatlantijas (turpmāk – NATO⁵³¹) līguma 5. pantam, kurā ir noteikti kopīgās aizsardzības principi. Tomēr dalībvalstu ciešākās sadarbības ietvaros LES regulējumam būtu nepieciešama detalizētāka saturiskā interpretācija. Pirmkārt, nav dots skaidrojums jēdziena „ar visiem līdzekļiem” saturam. Otrkārt, nav noteikts, kāda būtu *nepieciešamā* procedūra, lai sniegtu vai saņemtu palīdzību, jo esošais regulējums nebūtu uzskatāms par pietiekami skaidri izteiktu normu par to, kādā veidā (kārtībā) ES tiek pieņemti lēmumi par minētajiem jautājumiem. Turklāt jāņem vērā, ka starptautiskās misijas un operācijas, t.sk. aizsardzības pētījumu jomā, kurās piedalās ES dalībvalstu *pārstāvji*, praktiski nav iespējams īstenot bez NATO atbalsta un bez papildu ieinteresēto starptautisko publisko tiesību subjektu līdzfinansējuma.⁵³² Saskaņā ar iepriekš norādīto ir pietiekams pamats secināt, ka ES dalībvalstis *tikai saskaņā ar savu oriģinālo kompetenci nevar* īstenot LES 42. panta 7. punktā noteikto pienākumu, bet ES – kopumā atbildību par stabilizācijas operāciju īstenošanu atbilstoši LES 42. panta 1. punkta nosacījumiem,

⁵²⁹Pelkmans, J. The New Approach to Technical Harmonisation. *Journal of Common Market Studies*. 1987, vol. 25, no.3, 249-269 pp.; Gehring, Th. Institutional Stimulation of Deliberative Decision-Making: Technical Regulation in the European Union. *ARENA Working Paper*. 2007, March, no 06 [aplūkots 2012. gada 16. februārī]. Pieejams: <http://www.arena.uio.no>

⁵³⁰LES un LESD 10. protokols par pastāvīgu strukturētu sadarbību, kas izveidota ar LES 42. pantu, un 11. protokols par 42. pantu LES.

⁵³¹Angl. *North Atlantic Treaty Organization*. North Atlantic Treaty, signed on 4 April 1949., Starptautisks dokuments, 04.04.1949. Ziemeļatlantijas līgums, LV, 37 (2985), 09.03.2004., stājas spēkā 29.03.2004.

⁵³²Informācija par NATO [aplūkots 2013. gada 14. maijā]. Pieejams: http://www.nato.int/docu/review/index_en.htm#3

piemēram, Afganistānā vai Āfrikā, tikai tā iemesla dēļ, ka ES nav pietiekamas *competences* lēmuma pieņemšanai par *visu dalībvalstu rīcībā esošo līdzekļu* pielietojumu.

Iepriekš norādītie apsvērumi ir sasaistāmi arī ar jautājumu par kandidātvalstu iestāšanās nosacījumu precizēšanu, jo *de jure* iestāšanās nosacījumi izriet no LESD 48. panta, *de facto* – tos noteic Kopenhāgenas kritēriju⁵³³ izpilde. Ne Kopenhāgenas kritērijos, ne arī LESD 2. pantā minēto vērtību ievērošana faktiski nerada pamatu kandidātvalstu dalībai NATO. Tomēr ES vērtību ievērošana un sekmēšana atbilstošā līmenī šādam tiesību subjektam faktiski nebūs iespējama, ja valstu *potenciālu* (varu) vērtē no cita (diferencētā) ietekmes viedokļa, piemēram, divas no ES dalībvalstīm ir atomenerģētikas lielvalstis, vairāku valstu teritorijās ir izvietoti ārvalstu bruņotie spēki un atomieroču arsenāls. Tas nozīmē, ka atsevišķi ES dalībvalstu starptautiskie nolīgumi ar citu valsti par partnerības veidošanu *ārējās* aizsardzības jomā vairāk varētu tikt skatīti tikai starptautisko līgumsaistību kontekstā par atbrūņošanu,⁵³⁴ nevis kā partnerība (*bez spaidiem, maldības un šaubām*) kopīgai sadarbībai ES telpā un drošības aizsardzībai *ārpus* tās.

Ja Lisabonas līguma mērķis bija novērst duālo ārējās un iekšējās politikas īstenošanas modeli un izveidot strukturētu politiku, tad ES tiesībsubjektības apjomam *nepārprotami* jābūt saistītam ar ES spējām esošo līgumtiesību ietvaros palielināt *ietekmi*, nosakot īstenojamo prioritāšu, tādu kā darba tirgus modernizācija, sociālā nodrošinājuma sistēmas reformas (imigrācijas jautājumu pārskatīšana u.tml.) *visparējos principus* un nosacījumus to ieviešanai.

Integrācijas intensivitātes rezultāts ir noteicošais faktors, lai respektētu arī citu (trešo) valstu *tiesības*, it īpaši tās normas, kuru subjekti ir fiziskas un juridiskas personas. Līdz ar to starptautiskajās *publiskajās tiesībās*, regulējot saistītos ar šo subjektu darbību jautājumus, viennozīmīgi šo subjektu saistība būs identificējama arī ar kādu īpašu nacionālo (iekšējo) tiesību nozari, kas regulē civiltiesiskos jautājumus, kuros ir identificējama ārvalstu elementa esamība un kura būs attiecināma uz starptautisko privāto tiesību nozari.

Tas nozīmē, ka kopējā sasaistē starp ekonomiskās attīstības līmeni un sociālo politiku, to ietekmi uz noziedzības apkarošanu katrā atsevišķā dalībvalstī nepieciešams skatīt sistēmiski, veidojot vienotu ES brīvības, drošības un tiesiskuma telpu, tieši definējot *resursu sadalījumu*, nevis nosakot kompetenču piekritību. Vēl jo vairāk, personai, kura ir ieguvusi ES pilsoņa statusu,

⁵³³European Council in Copenhagen - 21-22 June 1993. Conclusions of the Presidency, DOC/93/3, Event Date: 22/06/1993 [aplūkots 2013. gada 23. februārī]. Pieejams: http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-93-3_en.htm?locale=en; European Commission, Conditions for membership [aplūkots 2013. gada 23. februārī]. Pieejams: http://ec.europa.eu/enlargement/policy/conditions-membership/index_en.htm

⁵³⁴Арбатова, Н. Общее пространство безопасности между Россией и ЕС: императивы и припятствия. *Индекс безопасности*. 2008, Nr.3 (86), Т.14, с 63-76. ISSN:1992-9242.

kā arī noteiktu tiesību un pienākumu apjomu ES tiesību sistēmā, pārvietojoties ārpus šīs tiesību sistēmas *robežām* citas tiesību sistēmas ietekmes sfērā būtu saglabājamās (garantētās) tā iegūtās tiesības (skat. 7. attēlu).

Šī teorija faktiski ir viena no senākajām, kas raksturo *iekšējo* tiesību *ekstrateritoriālo* ietekmi. Tomēr netiek noliegts, ka starptautisko tiesību attīstības ietekmē personālo tiesību aizsardzība ir nodrošināma arī citos veidos.⁵³⁵

7. attēls. ES pilsoņa privāto un publisko tiesību mijiedarbības attēlojums ekstrateritoriālās ietekmes raksturojumam

Papildu iepriekš norādītajam ir nepieciešama *dalībvalstu ekstrateritoriālo* pienākumu vai kompetences identificēšana, lai *radītu izpratni* par *dalībvalstu* nacionālo un starptautisko tiesību mijiedarbību. Faktiski šāda juridiska procesa esamība ES tiesībās nevarētu būt vērtējama kā federālas pārvaldības pazīme. Savukārt, ja dalībvalstīm tiks noteiktas *iekšējās* un *ārējās* kompetences, nevis *ierobežojumi* to oriģinālās *ārējās* un *iekšējās* tiesībsubjektības īstenošanai ES, tad nepārprotami būs iespējams identificēt federālas pārvaldības esamību.

4.4. Secesija vai izstāšanās

Lai gan Grenlandes nosaukums ES tiesību sistēmā tiek saistīts ar vienīgo precedentu *izstāšanās* tiesību īstenošanā, jāuzsver, ka konkrētais gadījums nav uzskatāms par dalībvalsts *izstāšanās* procedūras īstenošanu, bet gan par procedūru, kas saistīta ar dalībvalsts teritorijas

⁵³⁵Усенко, Е.Т. Проблемы экстерриториального действия национального закона. МЖМП, 1996., N 2.; Лукашук, И.И. Функционирование международного права. М., 1992. с 21-40; Лукашук, И.И. Международное право. Общая часть. 415. М., Волтерс Клувер, 2005., §5. Международное право и экстерриториальное действие внутреннего права.

samazināšanos.⁵³⁶ Grenlandes *secesija*⁵³⁷ tika īstenota attiecībā pret Dāniju, nevis pret Eiropas Kopienām. Viennozīmīgi nebūtu uzskatāms par juridiski korektu praksi starptautiskā līgumā ar terminu „secesija” apzīmēt dalībvalstu *izstāšanās* tiesības,⁵³⁸ kuru juridiskās piemērošanas ir paredzēta valsts kā tiesību subjekta, nevis starptautiskas organizācijas kā tiesību subjekta līmenī.⁵³⁹

Jāpiebilst, ka Satversmes tiesas sprieduma „Par likuma „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. pantam”⁵⁴⁰ daļā ir nolēmums, kuru taisīja saistībā ar prasību, ka *izstāšanās* tiesību noteikšana starptautiskajā līgumā neatbilst LR Satversmes 2. pantā noteiktajām suverenitātes tiesībām.

Ir pietiekami pamatoti uzskatīt, ka prasības iesniegšana Satversmes tiesā varētu būt saistīta ar pētījumiem par ES transformāciju perspektīvā, kurā dalībvalstu tiesiskās sadarbības modeli iezīmē valstu – federācijas subjektu – sadarbību Eiropas Federācijas ietvaros.⁵⁴¹ Ja arī šāda perspektīva, pastāvot noteiktiem priekšnosacījumiem, ir vērtējama kā „cerība uz nākotni”⁵⁴², kura īstenojama, ievērojot noteiktus starptautisko tiesību principus un izpratni par to piemērojamību, tomēr līdz šāda rezultāta sasniegšanai pietiekami būtiska ir procesuālā kārtība, kura nodrošina tiesības starptautiskas organizācijas dalībniekam *pārtraukt* sadarbību noslēgtā līguma ietvaros, ievērojot sadarbības un arī solidaritātes principu.

⁵³⁶Grenlande izstājās no ES 1985. gadā, kā pamatojumu izmantojot nosacījumus par Grenlandes esamību Dānijas sastāvā līdz 1979. gadam. Vairāk: Бьюкенен, А. *Сецессия. Право на отделение, права человека и территориальная целостность государства*. М.: Рудомино, 2001. ISBN: 5-7380-0145-1; Treaty amending, with regard to Greenland, the Treaties establishing the European Communities. OJ L 29, 01.02.1985. [aplūkots 2013. gada 14. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:1985:029:SOM:EN:HTML>

⁵³⁷Lat. *secessio* – izstāšanās (no federatīvas) valsts vai tā daļas (federācijas subjekta). Vairāk: Zemīte, L. Amerikas Savienoto Valstu Pilsoņu karš: 150. gadskārta. *Latvijas vēsture*. 2011, 2.(82.), 86-93 lpp.

⁵³⁸Lai gan angļu valodā terminam „izstāšanās” ir vismaz četri apzīmējumi, starptautiskajos tiesību aktos izšķir terminu „*withdrawal*”, kas būtu attiecināms uz starptautisko tiesību subjektu izstāšanos no starptautiskas organizācijas, un terminu „*secesion*”, kas skatāms valstu un tautu pašnoteikšanās tiesību kontekstā.

⁵³⁹Gordon, D. *Is Secession a Right?* December 7, 2012 [aplūkots 2013. gada 3. janvārī]. Pieejams: <http://lewrockwell.com/gordon/gordon108.html>

⁵⁴⁰Satversmes tiesas 07.04.2009. spriedums „Par likuma „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. pantam”, publicēts: LV, 56 (4042), 09.04.2009.), stājas spēkā 07.04.2009.

⁵⁴¹Rosamond, B. *Theories of European Integration*. Palgrave Macmillan, 2000. 240 lpp. ISBN-10:0312231202; Kelemen, Daniel R. *Build to last? The durability of EU federalism*. Edited by Meunier S., McNamara K. Oxford University Press, 2007.

⁵⁴²Ясперс, К. *Философия*. Книга 1. Философское ориентирование в мире. Перевод Судакова А.К., М.: Канон+РООИ Реабилитация, с 211. ISBN: 978-5-88373-274-3 2012. Vairāk: 5.nodaļa.

Lai arī konceptuāli kļūdaini būtu analizēt katra ANO Statūtu 2. pantā noteiktā principa saturisko nozīmi atrauti no šajā tiesību aktā noteiktajiem mērķiem, tomēr *iespējams* izdarīt *pieņēmumu*, ka katru principu var tulkot gan kā pamatu sadarbības paplašināšanai, gan kā priekšnosacījumu esošās sadarbības *pārtraukšanai* principu neievērošanas gadījumā. Arī Eiropas Savienības dalībvalstu līdzdalības *pārtraukšana* kopumā nav savietojama ar līgumā noteikto mērķi, kas vērsts uz valstu kopīgu sadarbību kā vienotiem, solidāriem, tolerantiem un taisnīgiem partneriem.⁵⁴³

Ja potenciāli paredz, ka ES turpinās *iesāktu procesu*, lai atbilstīgi sasniegtu noteiktos mērķus, virzītus uz federācijas izveidi, tad viennozīmīgi nav *nekādas nepieciešamības* līgumtiesiskajās attiecībās noteikt tādas sadarbības *pārtraukšanas* procedūras kā:

1. dalībvalsts izslēgšana;
2. dalībvalsts līdzdalības apturēšana (kā priekšnosacījums dalībvalsts izslēgšanai);
3. organizācijas darbības izbeigšana.

Tomēr loģisks ir jautājums, vai ES līgumā ir *nepieciešamība* noteikt dalībvalsts izstāšanās procedūru, ņemot vērā faktus, ka starptautisko tiesību praksē ir gadījumi, kad valstis *ir izstājušās* no starptautiskajām organizācijām, lai gan šo organizāciju nolīgumi *nesaturēja izstāšanās* klauzulu, bet gadījumos, kad izstāšanās tiesības ir speciāli paredzētas, šo tiesību izmantošana tiek realizēta *reti*.

Vērtējumu par Latvijas izstāšanās iespējām, t.sk. suverenitātes un pašnoteikšanās principa īstenošanas kontekstā, ir sniegusi Satversmes tiesa lietā Nr. 2008-35-01. Tomēr pieteikumā norādītais, ka Lisabonas līgums pretēji Vīnes konvencijai par starptautisko līgumu tiesībām ievērojami apgrūtinot vai pat izslēdzot dalībvalsts iespēju izstāties no ES,⁵⁴⁴ ir analizējams atsevišķi ne tikai nacionālās procedūras ietvaros, uz kuru atsauce dota LESD 50. panta 1. punktā, bet saistībā ar šā panta turpmākajos punktos noteikto procedūru.

Ja Lisabonas līgums, līdzīgi kā iepriekšējie ES dibināšanas līgumi *nesaturētu* tiešas atsauces uz dalībvalstu iespēju izstāties, būtu piemērojami Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 54. panta nosacījumi.⁵⁴⁵ Tomēr šajā gadījumā problēmas varētu būt saistītas ar

⁵⁴³Withdrawal and expulsion from the EU and EMU: some reflections by Phoebus Athanassiou. *Legal working paper series*. 2009, December, Nr.10 [aplūkots 2013. gada 8. martā]. Pieejams: <http://www.ecb.int/pub/pdf/scplps/ecblwp10.pdf>

⁵⁴⁴Satversmes tiesas 07.04.2009 spriedums Nr.2008-35-01 „Par likuma „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101.pantam”. Publicēts: LV, 56 (4042), 09.04.2009., stājas spēkā 07.04.2009. [aplūkots 2012. gada 21. septembrī]. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2008-35-01.htm

⁵⁴⁵Vienna Convention on the Law of Treaties, Done at Vienna on 23 May 1969. Entered into force on 27 January 1980. United Nations, Treaty Series, vol. 1155, p. 331. UN, 2005 [aplūkots 2013. gada 16. aprīlī]. Pieejams:

to, ka līguma darbības pārtraukšanai būtu nepieciešama visu dalībvalstu piekrišana. Minētās konvencijas 54. panta „b” punkta nosacījums – „*jebkurā laikā*” –, kopumā izvērtējot ES līgumu grozījumu saskaņošanas tempus beidzamo piecpadsmit gadu periodā un provizoriski attiecinot uz izstāšanās procedūras nosacījumiem, t.sk., ņemot vērā virkni ES definētos un nostiprinātos principus, ir pietiekams pamats secinājumam, ka izstāšanās, ievērojot Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 56. pantā noteiktos termiņus, būtu izpildāma, radot *būtiskus* apgrūtinājumus gan starptautiskai organizācijai, kā publiskam tiesību subjektam tās *iekšējo* un *ārējo* kompetenču jomu nodrošināšanai, gan arī tās dalībvalstīm, kā viena līmeņa jeb arī kā līdzvērtīgiem pārvaldības subjektiem.

Dalībvalsts, kura saskaņā ar savām konstitucionālajām prasībām ir pieņēmusi lēmumu⁵⁴⁶ par izstāšanos no ES, atbilstoši šīm prasībām *īsteno* LESD 50. panta 2. punkta pirmajā teikumā noteikto paziņojumu. Jautājums ir par šā punkta otrā teikuma pirmo daļu, kas noteic pienākumu risināt sarunas un noslēgt līgumu, ievērojot Eiropadomes paustās nostādnes. Ņemot vērā Eiropadomes kā ES paplašināšanās, integrācijas, attīstības un stabilizācijas politisko procesu virzītājas statusu, nebūtu loģiski, ka tās nostādnes būtu vērstas uz to, lai mazinātu (destabilizētu) esošo situāciju ES kopumā. Šajā procesā pēc paziņojuma saņemšanas ir būtiska tieši LESD 50. panta 3. punkta nosacījumu izpilde attiecībā uz pantā noteiktajiem termiņiem.

Ja pieņem, ka „kandidātvalsts uz izstāšanos”, iesniedzot pieteikumu, detalizēti ir izvērtējusi līguma denonsēšanas ekonomisko un sociālpolitisko ietekmi nacionālajā līmenī plānojamajā turpmākajā periodā līdz diviem gadiem, tad turpmākajā procesā, līdz LESD 50. panta 2. punkta otrajā teikumā noteiktā procesa sākumam – sarunām un līguma noslēgšanai –, nepieciešams:

1. līdzvērtīgs ekonomiskās un sociālpolitiskās situācijas izvērtējums, attiecībā uz ES kopumā, kā arī uz katru atsevišķu tās dalībvalsti;
2. izdarīt dalībvalsts izstāšanās ietekmes aprēķinus 3. punktā paredzētajā plānošanas periodā.

http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf; Starptautisks līgums, 23.05.1969 Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām, publicēts LV, 52 (2817), 03.04.2003.

⁵⁴⁶2013. gada janvārī Lielbritānijas premjerministrs paziņoja par Lielbritānijas iespējamo izstāšanos no ES, tomēr Lielbritānijas premjerministra paziņojums nav uzskatāms par lēmumu par izstāšanos no ES, un šādam paziņojumam nav konstitucionāla leģimitāte. Izstāšanās procedūru iespējams sākt tikai pēc referenduma rezultātiem, kas varētu notikt 2017.gadā. Saskaņā ar Eurobarometra 2012. gada datiem 69% UK pilsoņu neuzticas ES politiskajai struktūrai, Francijā – 56%. Hutton, R., Donaldson, K., U.K. Conservatives Make History Voting Against Cameron on EU, May 16, 2013 [aplūkots 2013. gada 13. jūnijā]. Pieejams: <http://www.bloomberg.com/news/2013-05-15/u-k-conservatives-make-history-voting-against-cameron-over-eu.html>

Tomēr jautājums ir par to, cik skaidrs izstāšanās procedūras kontekstā ir nosacījums, ka esošie ES līgumi attiecīgai valstij vairs nav saistoši no dienas, kad stājas spēkā *izstāšanās līgums*, vai, ja tāds nav noslēgts, divus gadus pēc LESD 50. panta 2. punktā minētā paziņojuma, ja vien Eiropadome, *vienojoties* ar attiecīgo dalībvalsti, *vienprātīgi* nenolemj šo laikposmu pagarināt.

Loģiski, ka dalībvalsti, kura nevēlas turpmāk līdzdarboties ES vai arī citā starptautiskā organizācijā, neviens starptautisko publisko tiesību subjekts, kurš darbojas vai respektē ANO Statūtos noteiktos principus, nevar piespiest to darīt. Ja izstāšanās procedūra nav pietiekami skaidri definēta, šī situācija var kļūt *vairāk* nelabvēlīga tikai starptautiskai organizācijai, bet ne atsevišķam (-iem) tiesību subjektam (-iem), kas no šīs *organizācijas* vēlas izstāties.

Atsevišķas situācijas, piemēram, saistībā ar ES piešķirto kompetenci īstenot dalībvalstu starptautisko pārstāvību,⁵⁴⁷ „kandidātvalstij uz izstāšanos” turpmākā *suverēnā* pārstāvība, *iespējams, var būt saistīta* ar noteiktām problēmām, kuras vairāk gan būtu skatāmas nevis juridiskajā, bet gan politiskajā (iespējams, arī politiski ekonomiskajā) kontekstā, saistībā ar šīs valsts segregāciju no citu starptautisko tiesību subjektu puses. Tomēr šo situāciju var vērtēt arī no pretēja skatu punkta, un „kandidātvalsts uz izstāšanos” divu gadu periodā pietiekami veiksmīgi var stiprināt savas intereses, noteiktās attiecībās izmantojot un balstoties uz ES pārstāvību. Ņemot vērā iepriekš norādīto, ir pietiekams pamats uzskatīt, ka saistību nokārtošanu pret ES nav jāuzskata par dalībvalsts suverenitātes ierobežojumu, un ir jāatzīst, ka pastāv visi priekšnosacījumi dalībvalsts suverenitātes īstenošanai *pilnā* apmērā.⁵⁴⁸

Jāatzīst, ka LESD 50. panta 2. punkts, it īpaši kopsakarībā ar LESD 218. panta 3. punktu, ir formulēts pietiekami sarežģīti un var radīt neskaidrības gan noteiktu *procesu* ievērošanā, gan arī par pašu *izstāšanās* līguma saturu.

Procesuālajā kārtībā, kas noteikta LESD 50. pantā, pēc *Eiropadomes* paustajām nostādnēm *sarunu norises veicējs*, tāpat kā līgumslēdzējs ir „*Savienība*”. Ja attiecībā uz līguma *noslēgšanu* šāda procesuālā kārtība ir loģiska, tad attiecībā par „sarunu procedūru” nav viennozīmīga risinājuma, jo saskaņā ar LESD 218. panta 3. punktu, ja „paredzētais nolīgums *vienīgi vai galvenokārt* attiecas uz kopējo ārpolitiku un drošības politiku, Komisija vai Savienības Augstais pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos sniedz ieteikumus Padomei, kura pieņem lēmumu, atļaujot *sākt* sarunas un atkarībā no paredzētā *nolīguma priekšmeta* izvirzot Savienības sarunu vadītāju vai sarunu grupas vadītāju”.

⁵⁴⁷LESD 138., 218., 221. pants.

⁵⁴⁸Satversmes tiesas 07.04.2009 spriedums Nr.2008-35-01 „Par likuma „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. pantam”. Publicēts: LV, 56 (4042), 09.04.2009., stājas spēkā 07.04.2009. [aplūkots 2012. gada 21. septembrī]. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2008-35-01.htm

Tomēr izstāšanās jautājums neskar *vienīgi vai galvenokārt* kopējo ārpolitiku un drošības politiku, bet gan *vairāk un galvenokārt* saistīts ar turpmāko ekonomisko un tiesisko attiecību noregulējumu. Tātad loģiski ir jautājumi: kad tiek sāktas sarunas, kas pieņem lēmumu par to sākšanu un kāds ir sarunu norises termiņš, kas jāievēro sarunu norises veicējam Savienības vārdā *izstāšanās nolīguma* gadījumā?

Vērtējot LESD 50. panta 2. punktu no juridiskās tehnikas viedokļa, iespējams konstatēt priekšnosacījumus vismaz *trim* procesuālajām normām, kuras noteiktu:

1. termiņu dalībvalsts pieteikuma izskatīšanai;
2. lēmuma pieņemšanas termiņu (arī lēmuma pieņemēju) par izstāšanās sarunu sākumu;
3. sarunu norises termiņu (arī sarunu veicēju).

Ja pieņem, ka saskaņā ar LESD 218. panta 3. punkta nosacījumiem sarunu sākšanas lēmumu pieņem Padome, *jebkurā gadījumā*, saņemot Komisijas vai Augstā pārstāvja ieteikumus un izvirzot sarunu vadītāju vai sarunu grupas vadītāju, tomēr izstāšanās procedūrā, kas formulēta LESD 50. pantā, nav pietiekami skaidri definēti jautājumi, kuri saistīti ar katra pantā *noteiktā subjekta* funkciju konkrētajā izstāšanās posma fāzē. Tas būtu nepieciešams, lai nodrošinātu dalībvalsts pieteikuma izskatīšanu, savlaicīgu sarunu sākšanu un izstāšanās līguma noslēgšanu. Tikai sakārtojot pantā noteiktās darbības loģiskā secībā, iespējams nošķirt noteiktus procesus un konstatēt iespējamus trūkumus LESD 50. pantā noteikto tiesību īstenošanai:

1. posms (definēts LESD 50. panta 1. punktā): izvērtējums un lēmuma pieņemšana dalībvalstī, kas ir pamats nodoma formulēšanai un, iespējams, atbilstīga pieteikuma iesniegšanai. Šīs tiesības īstenošana ir atkarīga tikai no dalībvalsts konstitucionālās kārtības un no dalībvalsts pašas noteiktajiem termiņiem gan atbilstošā izvērtējuma veikšanai, gan arī lēmuma pieņemšanai.

2. posms (definēts LESD 50. panta 2. punkta pirmajā teikumā): nodoma jeb paziņojuma formulēšana un iesniegšana Eiropadomei. Šīs tiesības īstenošana arī ir atkarīga tikai no dalībvalsts gribas un *spējas* izstāšanās paziņojuma formulēšanai un no dalībvalsts *iekšēji* noteiktajiem termiņiem šī pieteikuma iesniegšanai Eiropadomei.

3. posms (LES un LESD *nav definēts*): termiņš, kurā Eiropadome no dalībvalsts pieņemto nodomu jeb paziņojumu par *izstāšanās sarunu sākumu* nodod *Padomei*. Ņemot vērā, ka saskaņā ar LESD 50. panta 3. punkta nosacījumiem esošie līgumi dalībvalstij nebūs saistoši *divus gadus* pēc tās paziņojuma iesniegšanas, ja vien Eiropadome, vienojoties ar attiecīgo dalībvalsti, vienprātīgi nenolemj izstāšanās laikposmu pagarināt, tad konkrētajā gadījumā būtu nepieciešams noteikt visus procesuālos termiņus pieteikuma virzībai, kas rezultējas izstāšanās līguma veidā. Tas nozīmē, ka *papildus* būtu nepieciešams noteikt *termiņu* nolīguma projekta *satura*

izvērtēšanai, par kuru atsevišķos gadījumos⁵⁴⁹ vai *kopumā* ieteikumus Padomei sniedz Komisija vai Augstais pārstāvis ārlietās un drošības politikas jautājumos.

4. posms (LES un LESD *nav definēts*): izstāšanās līguma projekta sagatavotājs, kā arī šī līguma projekta sagatavošanas termiņi. Ja saskaņā ar LESD 218. panta 6. punkta nosacījumiem Padome pieņem lēmumu par nolīguma slēgšanu pēc nolīguma sarunu vadītāja priekšlikuma, tad atbilstoši loģiskam izvedumam un saskaņā ar LESD 218. panta 3. punkta nosacījumiem *varētu uzskatīt, ka* izstāšanās līguma projekta sagatavotājs *varētu būt sarunu vadītājs vai sarunu grupa*. Tomēr jāatzīst, ka jebkurā gadījumā *iztrūkst procesuālais termiņš* līguma projekta izstādei, kas nepieciešams, lai ievērotu LESD 50. panta 3. punktā noteikto termiņu.

5. posms (definēts LESD 50. panta 2. punktā un 218. panta 3. punktā): sarunu „procesa” *esamība* par izstāšanās kārtību un turpmākajām attiecībām ar ES, t.sk. par jautājumiem, kas ietverti **4. posmā** sagatavotajā izstāšanās līguma projektā. Nav definēti termiņi *sarunu* īstenošanai, kas šajā – 5. posmā ir īpaši būtiski, lai ievērotu LESD 50. panta 3. punktā noteikto termiņu.

6. posms (LES un LESD *nav definēts*): līguma projekta saskaņošanas *kārtība* starp „kandidātvalsti uz izstāšanos” un Padomi. Jāpiebilst, ka pastāv iespēja neatzīt šo posmu, *pieņemot, ka izstāšanās līguma projekts* tiek saskaņots sarunu periodā (**5. posms**).

7. posms (*netieši* definēts LESD 50. panta 2. punkta ceturtajā teikumā): Padomes lūgums Parlamentam sniegt *piekrišanu*.⁵⁵⁰ Šajā gadījumā būtiski ir izprast, vai izstāšanās līgums būtu uzskatāms par esošo līgumu grozījumu un kāda no LES 48. pantā noteiktajām procedūram – parastā vai vienkāršotā – būtu piemērotāka *konkrētajam* gadījumam.

8. posms (definēts LESD 50. panta 2. punktā, 238. panta 3. punkta „b” apakšpunktā): kvalificēta balsojuma procedūra par izstāšanās līgumu Padomē, t.sk. atbilstoša balsu skaita saņemšana;

9. posms (definēts LESD 50. panta 2. punktā): līguma noslēgšana starp „kandidātvalsti uz izstāšanos” un Padomi Eiropas Savienības vārdā.

Šādā sadalījumā neskaidrības iezīmējas **3. posmā** – vai, saņemot „kandidātvalsts uz izstāšanos” *paziņojumu*, kurā viennozīmīgi *vienīgi un galvenokārt nebūs* iekļauti kopējās ārpolitikas un drošības politikas jautājumi, un arī pietiekami pamatoti pieļaujot, ka šo jautājumu kopums *nebūs būtisks*, ne Komisijai vai Augstajam pārstāvim ārlietās un drošības politikas jautājumos *nebūs tiesību* sniegt ieteikumus Padomei? Savukārt, ja *būtiskākā* izstāšanās nolīguma daļa ir jautājumi par finanšu saistību izbeigšanu, tad ir iespējams, ka 3. un 4. posms *nav nepieciešams*, jo konceptuāli, kādas *varētu būt problēmas, nekavējoties pēc paziņojuma*

⁵⁴⁹LESD 218. panta 3. punkts.

⁵⁵⁰Angl. *Assent. Consent procedure* Summaries of EU legislation, Glossary [aplūkots 2013. gada 11. martā]. Pieejams: http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/assent_procedure_en.htm

saņemšanas Padomei deleģēt tiesības pieņemt lēmumu par sarunu uzsākšanu ar „kandidātvalsti uz izstāšanos”.

Pietiekami nozīmīgi riski ir saskatāmi 6. posma kontekstā, jo tas ir *tieši un tikai* atkarīgs no „kandidātvalsts uz izstāšanos” *gribas* vienoties par līguma projektā iekļaujamajiem nosacījumiem. Attiecīgajā posmā ES būtu vērtējama kā mazāk aizsargāta, nonākot kardināli pretējā situācijā tai, kad tiek vērtēta kandidātvalsts *iestāšanās* procesā.

Papildu jautājums rodas saistībā ar 8. posmu, t.i., vai viennozīmīgi līguma projekts ir nododams Parlamentam *piekrišanas procedūras* īstenošanai, kas noteikta LESD 218. panta 6. punktā.

Pirmkārt, jāņem vērā, ka piekrišanas procedūras izmantošana kā *atsevišķa* procesuāla darbība līgumā nav noteikta, iespējams, jo tā tiek izmantota salīdzinoši reti – attiecībā uz atsevišķiem monetārās politikas jautājumiem, lēmumiem, kas saistīti ar struktūrfondu finansējumu un jaunu dalībvalstu uzņemšanu ES, starptautiskajiem nolīgumiem un citiem līdzvērtīgiem jautājumiem.⁵⁵¹

Otrkārt, būtiski ir izprast *piekrišanas procedūru kā noteiktu* procesuālo kārtību kopumā. Tiek prezumēts, ka Parlamentam ir iespējas paust savu viedokli Padomei *vienā lasījumā*.⁵⁵² Tomēr *piekrišanai* līgumā *nav noteikti termiņi*. Tātad *interpretācijas variantā* pastāv iespējas piemērot *parastajā likumdošanas procedūrā*⁵⁵³ noteiktos procesuālos termiņus. Tomēr arī parastajai likumdošanas procedūrai ir zināmas īpatnības, jo pirmajam lasījumam *vispār* nav noteikti termiņu ierobežojumi, līdz ar to *piekrišanai* būtu iespējams kā samērīgu piemērot līdz otrajam lasījumam noteikto procesuālo termiņu – *trīs mēneši, nosakot to ar brīdi*, kad Padome apstiprināšanai Parlamentam iesniedz sagatavoto *izstāšanās līguma* projektu. Protams, saskaņā ar LESD 218. panta 6. punkta „a” apakšpunktā noteikto steidzamības gadījumā Padomei un Parlamentam ir iespējams vienoties par termiņu, kurā jāsāņem piekrišana.

Treškārt, ja pieņem, ka piekrišanas procedūras variācijas un to piemērošanas nosacījumi ir iekļauti arī LES 48. pantā, un saskaņā ar šī panta 7. punktā noteikto Parlamentam ir veto tiesības, kā arī tiesības pieņemt lēmumu noteiktā termiņā ar absolūtu balsu vairākumu, bet bez tiesībām veikt grozījumus iesniegtajā tiesību aktā. Tikai gadījumos, ja atzinums noteiktajā termiņā nav sniegts, Padome var īstenot tiesības pieņemt lēmumu „vienpersoniski”. Tātad, ja Parlaments

⁵⁵¹LESD 218. panta 6. punkts.

⁵⁵²Vanaga, A., Novikovs, A., Kaševskis, A., Šķibele, E., Balode-Buraka, E., Kokale, E., Kreitus, E., Japiņa, G., Rūse, I., Allika, I., Tuļina, J., Medne, K., Simanoviča, M., Kreitus, M., Ādamsons, R., Danelsons, R., Rozīte, R., Borodineca, V., Kaprāle, Z. *Rokasgrāmata praktiskam darbam ar Eiropas Savienības jautājumiem*. LR Ārlietu ministrija, 2010. 13. Parlamenta iesaistīšana lēmuma pieņemšanas procedūrā [aplūkots 2013. gada 14. jūnijā]. Pieejams: <http://rokasgramata.am.gov.lv/index.php/lv/info/index.html>

⁵⁵³LESD 294. panta 3.-6. punkts.

nepiekrīt *izstāšanās* līguma projekta redakcijai, Padome nav tiesīga pieņemt lēmumu par tā parakstīšanu. Līdz ar to 6. posmā iespējamais riska faktors var būt saistīts ar Parlamenta izteikto noraidījumu, kā rezultātā līguma projekta saskaņošana var ieilgt.

Viennozīmīgi *izstāšanās* procedūras kontekstā jābūt skatāmai korelācijai starp LESD 48. panta 7. punktu, 218. panta 8. punktu un 238. panta 3. punkta „b” apakšpunktu jautājumā par lēmuma pieņemšanu par *izstāšanās līgumu* ar kvalificētu balsu vairākumu. Kvalificētā balsojuma procedūra, autores uzskaitījumā, iekļaujas 8. posmā, un šī posma īstenošana arī var būt saistīta ar zināmām problēmām:

1. ja līguma projekts satur *pamata nosacījumus par ārpolitikas un drošības politikas jautājumiem*, sākot ar 2014. gada 1. novembri, kvalificēto balsu vairākumu definē kā lēmuma pieņemšanu ar vismaz 72 % no tiem Padomes locekļiem, kas pārstāv dalībvalstis, kuras aptver vismaz 65% no Savienības iedzīvotājiem. Šāds nosacījums ir noteikts LESD 238. panta 2. punktā;
2. ja *izstāšanās līgums būtiski* neskar *ārpolitikas un drošības politikas* jomu, tad būtu piemērojams kvalificētais balsu vairākums, kas noteikts LESD 238. panta 3. punkta „a” apakšpunktā. Tiešas atsauces uz šo punktu *izstāšanās* nosacījumos, kas noteikti LESD 50. pantā, nav.

Neskatoties uz to, vai Padome sāks sarunas pēc Komisijas vai Augstā pārstāvja ārlietās un drošības politikas jautājumos ieteikuma vai ne (skat. 3. posmu), t.sk. ievēros procesuālo kārtību sarunu ākšanai vai ne, *procesuālais noslēgums* būs identisks.

Loģisks būtu jautājums, vai iespējams, ka atrunu par kvalificētā balsojuma izmaiņām LESD 238. panta 2. punktā un arī šā panta 3. punkta „b” apakšpunktā no 2014. gada 1. novembra ir iespējams novērtēt kā dalībvalsts *izstāšanās* tiesības ierobežojošu normu?

Autore uzskata, ja kādas dalībvalsts *izstāšanās* procedūras 8. posms sāktos 2014. gada 1. novembrī un šis periods būtu pietuvināts (1-2 mēneši) LESD 50. pantā noteiktajam *izstāšanās* termiņam, „kandidātvalsts uz *izstāšanos*” *varētu izmantot* tiesības tikai nākamajā – 9. – posmā, lai neparakstītu *izstāšanās līgumu*, pamatojot to ar 8. posmā *iespējamo izdarīto* interpretāciju par līguma projekta saturu un izrietošām iespējām piemērot dažāda veida kvalificētā balsojuma procedūras.

Jāpiebilst, ka 8. posmā Padome apstiprina tikai līguma projekta beidzamo variantu, kas būtu nododams parakstīšanai „kandidātvalstij uz *izstāšanos*”. Lai nepieļautu līguma parakstīšanas novilcināšanu, nākamajā – 9. posmā būtu lietderīgi noteikt termiņus, kurā dalībvalstij būtu jāparaksta ar kvalificēto balsojumu apstiprinātais *izstāšanās līgums*.

LESD 50. panta 3. punktā ir atsauce uz iespējamo vienošanos par *izstāšanās* laika posma pagarinājumu. Tā kā saskaņā ar 50. panta 4. punkta nosacījumiem „kandidātvalsts uz *izstāšanos*”

nepiedalās nedz Eiropadomes vai Padomes pārrunās, nedz lēmumu pieņemšanā, t.sk. jautājumos par 2. un 3. punktu, tad būtiski identificēt, kurā no iepriekš norādītajiem (deviņiem) posmiem būtu jāsāk sarunas un jāvienojas par izstāšanās termiņa pagarinājumu. Turklāt 3. punktā ir iekļauts būtisks nosacījums Eiropadomei – vienprātība par noteikto lēmumu, t.i., par pagarinājuma termiņiem. Vienprātīgu lēmumu nevar pieņemt, kamēr kaut viena dalībvalsts tam nepiekrīt. Tātad atšķirīgu dalībvalstu viedokļu gadījumā diskusijām varētu būt nepieciešams ilgāks laika posms, iespējams, konkrētajā gadījumā tas būtu jānoteic līdzvērtīgs ar termiņu, kas LESD 294. pantā noteikts pušu samierināšanai⁵⁵⁴ – ne vairāk par 8 nedēļām. Iespējams, lai izvairītos no riskiem *nekontrolēta* izstāšanās procesa norisei vai pušu interešu nesavienojamībai līdz izstāšanās pabeigšanai divu gadu laikā, būtu lietderīgi jau sākotnēji – sarunu sākšanas posmā – vienoties par iespējamo – maksimālo – izstāšanās termiņu.

Saskaņā ar Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 55. panta nosacījumiem daudzpusējā līguma darbība netiek pārtraukta arī gadījumos, ja daudzpusējā līguma dalībnieku skaits ir kļuvis mazāks nekā nepieciešams, lai līgums stātos spēkā. Ja arī „līgums neparedz noteikumus par tā darbības pārtraukšanu”,⁵⁵⁵ tas vēl nenozīmē „konstituētu” aizliegumu „secesijai”, jo pilnvaras, kuras nav deleģētas Eiropas Savienībai, viennozīmīgi ir tikai un vienīgi dalībvalstu un tās pilsoņu jautājums. Tātad izstāšanās tiesību noteikšana ES ir tiesību normu kopums, kas viennozīmīgi *noliedz* pieņemumu par to, ka ar Lisabonas līguma noslēgšanu ES *tika palielinātas federācijai* raksturīgās pazīmes, jo federācijas subjektiem *pārsvarā* nav⁵⁵⁶ noteiktas izstāšanās (secesijas) tiesības, neskatoties uz šo federācijas subjektu veidiem – štati, provinces, zemes, republikas u.tml.

Izvērtējot LESD definētos nosacījumus un kopējo termiņu izstāšanās procesa īstenošanai, īpaši ņemot vērā ES ekskluzīvās un dalītās kompetences ietvaros īstenotās aktivitātes, jāatzīst –, lai panāktu kompromisu attiecībā uz tām personām, kas attiecīgā brīdī izmanto kādas no ES pamatbrīvībām tās teritorijā vai izmanto tiesības citās pasaules valstīs, ar kurām ES ir nolīgumi un kuras šīs personas zaudētu izstāšanās gadījumā (skat. 7. attēlu), noteiktais termiņš ir ļoti īss, un esošo normu piemērošanas process nav izprotams.

⁵⁵⁴LESD 294. pants 10. punkts.

⁵⁵⁵Article 56, Vienna Convention on the Law of Treaties, Done at Vienna on 23 May 1969. Entered into force on 27 January 1980. United Nations, Treaty Series, vol. 1155, p. 331. UN, 2005 [aplūkots 2013. gada 16. aprīlī]. Pieejams: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf; Starptautisks līgums, 23.05.1969 Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām, publicēts LV, 52 (2817), 03.04.2003.

⁵⁵⁶Tikai trīs valstu – Kanādas, Sentkitsas un Nevisas – likumi noteic tiesības šo federāciju subjektu secesijai.

Izstāšanās perioda noteikšanu starptautiskā līgumā arī nav pamatoti vērtēt kā „kandidātvalsts uz izstāšanos” suverēno tiesību ierobežošanu,⁵⁵⁷ bet gan kā pietiekami samērīgu termiņu, kurā starptautiska organizācija var veikt nepieciešamo pārstrukturēšanos uz mazāku dalībnieku skaitu. Turklāt būtu pietiekami loģiski uzskatīt, ka „kandidātvalstij uz izstāšanos” izstāšanās nodoma paziņošanas brīdī Eiropadomei *nacionālajā līmenī* būtu izstrādāti *vismaz divi sarunu procesa plāna varianti*, kas nodrošinātu *dalībvalstij* saudzējošāku izstāšanās kārtības noteikšanu, ievērojot gan šīs valsts, gan arī tās pilsoņu tiesības un likumīgās intereses, kuras viņi būs izmantojuši, esot ES sastāvā. Šādu konceptu būtu lietderīgi nostiprināt līgumā, jo *nodoma paziņošana* jeb *nodoma paziņojums par izstāšanos* nav vērtējams kā pamats kompromisa meklēšanai.

Esošā LESD 50. panta redakcijā vairāk ir skatāmi riski ES tiesību nodrošināšanai kopumā, jo „kandidātvalst uz izstāšanos” atbrīvojas no iepriekš nodibinātajām līgumsaistībām bez *īpašiem nosacījumiem*, ja vien divu gadu laikā no paziņojuma iesniegšanas brīža nav noslēgts izstāšanās līgums vai nav panākta vienošanās par izstāšanās sarunu un līguma par izstāšanos noslēgšanas pagarinājumu. Piemēram, Starptautiskās darba organizācijas statūtu 1. panta 5. punktā noteikts, ka dalībvalsts var izstāties, ja noteiktajā divu gadu izstāšanās termiņā ir izpildījusi visas finanšu saistības, kuras nosaka tās dalība organizācijā.⁵⁵⁸

Autores ieskatā, izstāšanās no ES procedūras īstenošanu, neradot *būtisku* ietekmi uz *valstī* notiekošajiem sociāltiesiskajiem procesiem, provizoriski var īstenot *tā* ES dalībvalsts, kura atbilst vismaz trim šādiem kritērijiem:

1. dalībvalstī ir patsāvīga monetārā sistēma;
2. attīstīta dalībvalsts iekšējā tirgus ekonomika un pašapgāde;
3. nav valsts ārējā parāda vai tā apjoms nav lielāks kā 50% no valsts iekšzemes kopprodukta.⁵⁵⁹

⁵⁵⁷Kizer, Gene H. *The Right of Secession* [aplūkots 2013. gada 16. maijā]. Pieejams: <http://www.bonniebluepublishing.com/The%20Right%20of%20Secession.htm>; Бьюкенен, А. *Сецессия. Право на отделение, права человека и территориальная целостность государства*. М.: Рудомино, 2001. ISBN 5-7380-0145-1; Supreme Court Judgments, 1998-08-20. Reference re Secession of Quebec, Case: 25506 [aplūkots 2013. gada 7. maijā]. Pieejams: <http://scc.lexum.org/decisia-scc-csc/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do>

⁵⁵⁸International Labour Organization (ILO) Constitution [aplūkots 2013. gada 2. jūnijā]. Pieejams: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:62:0::NO:62:P62_LIST_ENTRIE_ID:2453907:NO#A1

⁵⁵⁹Jāuzsver, ka šādiem kritērijiem visatbilstošākā varētu būt Apvienotā Karaliste, ja vien samazinātu esošo ārējo parādu vismaz par 20% no šobrīd esošajiem rādītājiem. Vairāk: Fridrihsone, M. Informācija par Apvienotās Karalistes ārējo parādu: Lielbritānijas valsts parāds samazinājies. 2011. gada 19. augusts. *Dienas Bizness* [aplūkots 2012. gada 20. decembrī]. Pieejams: <http://www.db.lv/citas-zinas/lielbritanijas-valsts-parads-samazinajies-243258>

Līdz ar to „kandidātvalstij uz izstāšanos”, kura atbilst iepriekš norādītajiem kritērijiem un kura ir *detalizēti izvērtējusi labumu no izstāšanās procesa*, divu gadu termiņš līgumsaistību pārtraukšanai *no nodoma paziņošanas brīža*, bez *saturiski* atbilstoši noformēta pieteikuma, bez vienošanās parakstīšanas par izstāšanās sarunu pagarinājumu, būtu vērtējams kā pietiekami izdevīgs.

Iepriekš norādītais dod iespēju secināt, ka Lisabonas līgumā iekļautie izstāšanās nosacījumi, kampilēti no Līguma par Konstitūciju Eiropai,⁵⁶⁰ kura mērķi bija vērsti uz konceptuāli jaunu *vērtību* ieviešanu, un izstāšanās procedūrai *kopīgi neratificēta* un spēku zaudējušā līguma ietvarā bija vairāk vērtējama, iespējams, kā vienīgā no pazīmēm, kas pierādītu ES kā starptautiskās organizācijas, nevis federācijas tiesībsubjektību.⁵⁶¹ Ņemot vērā saturiski jauna līguma nepieciešamību, *Reformu līguma*⁵⁶² izstrādes procesā un izstāšanās nosacījumu juridiskajai struktūrai un saturam netika pievērsta pietiekama vērība.

Savukārt otrs pietiekami aktuāls jautājums par *izstāšanos tiesību* īstenošanu ir saistīts ar to, vai dalībvalsts paziņojums par izstāšanos no eurozonas varētu būt vērtējams kā nodoms šīs dalībvalsts izstāšanās procesa īstenošanai no ES? Kāda procesuālā kārtība varētu būt īstenota izstāšanās gadījumā no eurozonas, jo ES līgumā nav definētas atsevišķi izstāšanās tiesības no Eiropas Monetārās savienības? Autore, ņemot vērā iepriekš norādītos trūkumus izstāšanās procesuālajā kārtībā, piekrīt F.Atanasio (*Phoebus Athanassiou*) pētījumā norādītajam,⁵⁶³ ka LESD 50. panta attiecināmība uz abiem izstāšanās gadījumiem vienlaikus var būt pietiekami problemātiska, jo izstāšanās no Eiropas Monetārās savienības ir konceptuāli nesaderīga ar LES un LESD nosacījumiem, kas paredz euro ieviešanu, tā valūtas kursa aizstāšanu un *neatsaucamību*, ko atzina arī Eiropas Centrālās banka.⁵⁶⁴

⁵⁶⁰Treaty establishing a Constitution for Europe, 29.10.2004. *Official journal of European Union*, 2004/C310/01 [aplūkots 2012. gada 23. decembrī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:en:HTML>; 02.06.2005. likums „Par Līgumu par Konstitūciju Eiropai”, LV, 97 (3255), 21.06.2005., Ziņotājs, 14, 28.07.2005., stājas spēkā 22.06.2005., zaudējis spēku 02.05.2008.

⁵⁶¹Rosamond, B. *Theories of European Integration*. Palgrave Macmillan, 2000. ISBN-10:0312231202; Kelemen, R.D. *Built to Last? The Durability of EU Federalism?* Delhi, January 23, 2007, 52-66 pp.

⁵⁶²Lisabonas līguma nosaukums. Informācija no ES tiesību aktu kopsavilkuma [aplūkots 2013. gada 12. martā]. Pieejams: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0033_lv.htm

⁵⁶³Phoebus Athanassiou, Withdrawal and expulsion from the EU and EMU: some reflections. Legal working paper series. ISSN 1830269-6., European Central Bank. 2009, Nr.10, 28 pp. [aplūkots 2013. gada 8. martā]. Pieejams: <http://www.ecb.int/pub/pdf/scplps/ecblwp10.pdf>

⁵⁶⁴ECB Opinion CON/2003/20 of 19 September 2003 at the request of the Council of the European Union on the draft Treaty establishing a Constitution for Europe. OJ C229, 25.9.2003. 7 pp. [aplūkots 2013. gada 8. martā]. Pieejams: http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/c_22920030925en00070011.pdf

Lai arī F.Atanasio pētījumā ir vērtēta Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām piemērošana kā viena no alternatīvām *izstāšanās* procesam no eurozonas, autores ieskatā, šāda varianta esamība vispār *nebūtu skatāma* un vērtējama ES kā izrietoša no starptautisko līguma saistību pārkāpuma. Pirmkārt, ņemot vērā atsevišķu dalībvalstu iepriekš *pieņemtās* atrunas par euro ieviešanu un, otrkārt, pieņemot kā faktu, ka euro pārvaldība ir integrācijas rezultātā attīstīties ES *iekšējās pārvaldības process* (skat. 8. attēlu), par kura normu neievērošanu:

1. būtu *noteikti* atsevišķi *tiesiskie riska vadības* nosacījumi, kuri pamatoti ar ekonomiskiem aprēķiniem *par labu* ES iespējām, lai nodrošinātu nevis dalībvalsts tiesības vienpusējā kārtībā *pārtraukt* vienotas valūtas *izmantošanu*, bet gan ES *tiesības* apturēt, ierobežot vai anulēt dalībvalsts tiesības rīcībai ar vienoto valūtu;
2. būtu nodrošinātas *iespējas pret atbildīgo tiesību subjektu* piemērot ES *lokālās starptautiskās* jeb administratīvi tiesiska rakstura sankcijas.

8. attēls. Starptautisko normu iedarbības uz ES tiesību sistēmu shematiskais attēlojums

Universālo starptautisko normu piemērošanu var attiecināt uz kvazi-eurozonas valstīm – Vatikānu, Monako, Sanmarīno, Senpjēru un Mikelonu, Majotu, Andoru –, kuras ir noslēgušas atsevišķi līgumu ar ES par euro valūtas kā nacionālās valūtas izmantošanu.⁵⁶⁵

⁵⁶⁵Monetary Agreement between the European Union and the Principality of Monaco. OJ C 310, 13.10.2012. [aplūkots 2012. gada 23. decembrī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:310:0001:0011:EN:PDF>; Monetary Agreement between the European Union and the Republic of San Marino. OJ C 300, 5.10.2012. [aplūkots 2012. gada 23. decembrī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:121:0005:0017:EN:PDF>; Monetary Agreement between the European Union and the Vatican City State. OJ C 299, 25.10.2009. [aplūkots 2012. gada 23. decembrī]. Pieejams: <http://ec.europa.eu/world/agreements/downloadFile.do?fullText=yes &treatyTransId=12021>; Monetary agreement

Savukārt situācijā pret Melnkalni kā ES kandidātvalsti un Kosovu kā potenciālo kandidātvalsti, kuras izmanto euro kā nacionālo valūtu bez atbilstošām līgumsaistībām ar ES,⁵⁶⁶ to *iestāšanās* ES varētu būt sasaistīta ar nepieciešamību izpildīt arī LESD 140. panta 1. punktā noteiktos kritērijus, vai arī būtu pieņemama kā *potenciāli loģiska situācija*, ka ES būtu dalībvalsts, kuras nacionālā valūta ir euro, bet tās darbojas ārpus eurozonas, jo nespēj izpildīt *iekšēji noteiktās* saistības darbībai Eurozonā.

Iepriekš minētais norāda uz nepieciešamību līgumā precīzi definēt un diferencēt procesuālās darbības, kuras būtu atbilstošas *iekšējai administratīvajai* kompetencei un kuras būtu atbilstošas ārējai starptautiskai kompetencei (skat. 8. attēlu).

Lai arī, autores ieskatā, pietiekami kritiski ir vērtējama uzņēmumam „Capital Economics” piešķirtā naudas prēmija „Wolfson Economics Prize”⁵⁶⁷ par piedāvāto *ekonomiskāko* risinājumu, lai dalībvalsts *izstātos* no eurozonas, nodrošinot minimālus zaudējumus investoriem un iedzīvotājiem kopumā, un kā šādos apstākļos nodrošinātu turpmāk euro valūtas attīstību,⁵⁶⁸ tomēr šajā ekonomiskajā piedāvājumā ir definēti nepieciešamie juridiskie procesi un termiņi to īstenošanai:

1. dalībvalsts pārrunas un vienošanās ar ES par turpmāko rīcību – ne vēlāk kā vienu mēnesi pirms ES lēmuma *paziņošanas* par vienotas valūtas izmantošanas pārtraukšanu;
2. citu ES, eurozonas dalībvalstu un starptautisko partneru *informēšana* par plānoto lēmumu par vienotas valūtas izmantošanas pārtraukšanu konkrētā dalībvalstī – ne vairāk kā trīs dienas pirms lēmuma pieņemšanas par vienotas valūtas izmantošanas pārtraukšanu;⁵⁶⁹

between the European Union and the Principality of Andorra. C 369/01, 17.12.2011. [aplūkots 2012. gada 23. decembrī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:369:0001:0013:EN:PDF>

⁵⁶⁶ Akrotirija un Dekelija izmanto euro valūtu bez līgumsaistībām, Kuba, Ziemeļkoreja un Sīrija izmanto euro kā starptautiskās tirdzniecības valūtu. Vairāk: Americas Cuba to adopt Euro in foreign trade. Sunday, November 8, 1998, US row leads Syria to snub dollar, Tuesday, 14 February 2006, BBC News. [aplūkots 2012. gada 23. decembrī]. Pieejams: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/210441.stm>

⁵⁶⁷ Oxlade, A. £250,000 reward for dismantling the Euro: British businessman offers cash prize for best escape route, 19 October 2011 [aplūkots 2012. gada 7. martā]. Pieejams: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2050930/250-000-Wolfson-Economics-Prize-offered-safely-breaking-euro.html>

⁵⁶⁸ Moulds, J. Euro exit plan wins Wolfson prize, Economist Roger Bootle, from Capital Economics, wins £250,000 award to find least disruptive way to break up euro. The Guardian, Thursday 5 July 2012 [aplūkots 2013. gada 16. februārī]. Pieejams: <http://www.guardian.co.uk/business/2012/jul/05/euro-exit-plan-wolfson-prize>

⁵⁶⁹ „Capital Economics” ierosina veikt paziņojumu piektdienā, nodrošinot pāreju uz nacionālo valūtu pirmdienā. Tādā gadījumā nacionālās bankas un finanšu tirgi būs slēgti un netiks veikta strauja kapitālu noplūde.

3. *jaunas nacionālās* valūtas ieviešana aprītē (atlīdzības, pirkumu, kredītu un depozītu nodrošināšanai) – ar nākamo dienu no lēmuma pieņemšanas par vienotas valūtas izmantošanas pārtraukšanu;
4. vienotas valūtas izmantošana mazu pirkumu un transakciju izpildei – ne vairāk kā sešus mēnešus pēc nacionālās valūtas ieviešanas aprītē;
5. inflācijas targetēšana (mērķtiecīgas darbības) dalībvalstī, ar stingriem fiskālās disciplīnas nosacījumiem, atteikšanos indeksēt algu un veikt pasākumus, kuri piesaistāmi inflācijai – ar nākamo dienu no nacionālās valūtas ieviešanas aprītē.

Būtu pietiekami loģiski, ka *ekonomiski* pamatotākais risinājums gūtu politisko atbalstu un iegūtu atbilstošu tiesisko ietvaru. Autore uzskata, ka šāda risinājuma ieviešanai *nebūtu nepieciešams* veikt grozījumus esošajos ES pamatlīgumos, kā iespējamo riska faktoru atzīmējot problēmas ratifikācijas gaitā, bet gan iekļaut šādus grozījumus Fiskālās disciplīnas līgumā.⁵⁷⁰ Tomēr jāņem vērā, ka *ekonomiskākais* risinājums *šobrīd* neatbilst ES pamatlīgumu nosacījumiem par euro *neatsaucamību* un nebūs izpildāms attiecībā uz valstīm, kuras līdz iestāšanās brīdim ES izmantoja vai vēlēsies pēc izstāšanās no eurozonas saglabāt euro kā nacionālo valūtu.

Ņemot vērā iepriekš norādīto, ir pietiekams pamats atzīt franču profesora Ž.Sapira (*Jacques Sapir*) viedokli –,ka tieši eurozonā ir saskatāmas *latentā federālisma pazīmes*,⁵⁷¹ jo tieši eurozonas stiprināšana vairāk ir saistīta ar nacionālās suverenitātes ierobežojumiem. Gan tā iemesla dēļ, ka, konsolidējot eurozonas dalībvalstu finanšu un nodokļu politiku⁵⁷² ir iespējams paplašināt valstisko pilnvaru robežas, attiecinot tās, piemēram, arī uz vienotas sociālās politikas īstenošanu visu *eurozonas subjektu* starpā, gan arī pamatojot ar iepriekš minēto autores uzskatu, ka tieši *iekšējās pārvaldības sistēmā* izveidotajam ciešākās sadarbības modelim nav iespējams piemērot *universālo* starptautisko *līgumtiesisko* regulējumu. ES dalībvalstu izstāšanās tiesības no eurozonas nav noteiktas, un tādējādi būtu uzskatāmas par *de jure* ierobežotām, bet *de facto* tās var tikt īstenotas, interpretējot tikai LESD 50. pantu eurozonai maksimāli labvēlīgākā režīmā.

⁵⁷⁰Treaty on Stability, Coordination and Governance in the Economic and Monetary Union. Signed 2 March 2012 [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: http://european-council.europa.eu/media/639235/st00tscg26_en12.pdf

⁵⁷¹Tanzi, V. The future of fiscal federalism. *European Journal of Political Economy*. 2008, september, volume 24, issue 3, 705–712 pp.; Brehnon, N.J., Cardot, P., Collignon, S., Le Cacheux, J., Werpachowska, M., Zsolt de Sousa, H. *What Kind of European Budget for 2013?* Paris: Institut français des relations internationales, 2005. 49-52pp., 102-114 pp. [aplūkots 2012. gada 18. martā]. Pieejams: http://www.ifri.org/files/TetR_budget_europeen_GB.pdf

⁵⁷²Borzel, T.A., Risse, T. *Who is afraid of a European Federation? How to Constitute a Multi-Level Governance System*. USA, Cambridge: Harvard Law School, MA02138, 2000 [aplūkots 2012. gada 18. martā]. Pieejams: <http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/00/00f0101.html>

Lai arī eurozonai konceptuāli nav saistoša *teritoriālās nedalāmības principa* ievērošana, tieši eurozonas *ģeopolitiskā un ekonomiskā ietekme* vairāk nekā ES ir atkarīga no tās sastāvā esošo subjektu skaita un kontroles par aprītē esošo euro skaitu.

Tādā gadījumā eurozonā pietiekami spilgti varētu iezīmēties *teritoriālās nedalāmības principa* un *nāciju pašnoteikšanās principa* savietošanas problemātika *tādā interpretācijā*, lai nodrošinātu stabilu un neatkarīgu valūtas savienības funkcionēšanu, gan arī lai atzītu dalībvalstu *patstāvību* nacionālās monetārās sistēmas uzturēšanai kā ekonomiskās suverenitātes apliecinājumu.

Iespējams, ka izstāšanās tiesību īstenošanai no eurozonas var būt piemērojamas zināmas analogijas Kvebekas neizdevušās secesijas procesam,⁵⁷³ kura rezultātā Kanādas Augstākā tiesa formulēja referenduma rezultātu atzīšanai nepieciešamo *balsu vairākumu*, kas vēlāk tika nostiprināts *Kvebekas* likumā.⁵⁷⁴ Savukārt starptautiskajās tiesībās nostiprinājās atziņa par Kvebekas atgriešanos pie iepriekšējā un efektīvā darbības modeļa, kuram raksturīgi *optimāli federatīvie principi – lai centrālās un reģionālās valdības noteiktās jomās būtu neatkarīgas, bet darbotos koorindēti*.⁵⁷⁵

Tas nozīmē, ka būtiski ir izprast, vai izstāšanās tiesību īstenošana no eurozonas patiesi būs saistīta ar „kandidātvalsts uz izstāšanos” iedzīvotāju vairākuma interesēm vai arī tas ir tikai politiskais populisms, kas vērsts uz noteiktas varas nostiprināšanu un separātismu. Jebkurā gadījumā dalībvalstij un tās iedzīvotājiem pirms lēmuma pieņemšanas par izstāšanos jāizprot, ka ES pamatlīgumos ir iekļautas ES saistības respektēt dalībvalstu nacionālo *identitāti* un valstu *galvenās funkcijas*. Līdz ar to „suverenitātes ierobežošana” ir atkarīga tikai no valstisko pilnvaru īstenošanas *spējām* un to *sadalījuma*, jo suverenitātes piekritība *augstākajam* pārvaldības subjektam paredz arī sabiedrības strukturētas politiskās sistēmas izveidi, kurā tieši noteikta citu subjektu vieta attiecībā pret suverēnu un kas izriet no suverenitātes *nedalāmības principa*.⁵⁷⁶

⁵⁷³1980. gadā pirmajā referendumā 60% Kvebekas iedzīvotāju nobalsoja pret izstāšanos, bet 1995. gadā atkārtoti rīkotajā referendumā – 50,6% iedzīvotāju.

⁵⁷⁴Saskaņā ar Kvebekas 2000. gada likuma „Par kārtību, kādā tiek īstenotas Kvebekas iedzīvotāju un Kvebekas valsts pamattiesības un prerogatīvas” 4. pantu – noteiktais balsu vairākums 50%+1 balss. Vairāk: Clift, D. *Quebec nationalism in crisis*. McGill-Queen's University Press, 1982. 28–36, 96–99, 106–107 pp. ISBN 0773503838; Dickinson, J. A. *A Short History of Quebec*. 3rd. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2003. 357–360 pp. ISBN 0-7735-2450-9.

⁵⁷⁵Ирхин, Ю.В. *Социология культуры. Опыт всемирных социологических конгрессов: сотрудничество социологов и проблемы глобализации*. М., 2008. с 411-437; Топорнин, Б.Н. *Европейское Сообщество: право и институты*. М., 1994. с 65-66.

⁵⁷⁶Оль, П.А. Политико-правовая сущность суверенитета. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И.Лобачевского. Власть и право*. 2003, вып. 2 (7), с 109-113.

5. SALĪDZINOŠĀ METODE UN REZULTĀTI

Iepriekšējās nodaļās tika skatīta ES pārvaldības sistēmas un pārvaldības institūtu veidošanās, kā arī ES tiesībsubjektības jautājumi to vēsturiskajā attīstībā un analizēta loģika šo jautājumu vietai ES tiesību sistēmā, kurā jau pēc Nicas līguma⁵⁷⁷ spēkā stāšanās bija plānots izdarīt *būtiskas* izmaiņas, nosakot jaunu ES *pārvaldības* kārtību,⁵⁷⁸ par kuru 2004. gada 29. oktobrī vienojās dalībvalstu vadītāji, parakstot Līgumu par Konstitūciju Eiropai. Tomēr netiek noliegts, ka ar Lisabonas līgumu izdarīto grozījumu rezultātā, papildinot Līgumu par Eiropas Savienību un Romas līgumu,⁵⁷⁹ atsevišķi aspekti, kuru loģiskā vieta (formāli juridiskās metodes piemērošanas kontekstā) atbilstoši iepriekšējās nodaļās norādītajiem autores apsvērumiem bija *tikai* Līgumā par Konstitūciju Eiropai, ir iekļauti LES un LESD.⁵⁸⁰

Ir pietiekami pamatots pieņēmums, ka ir iespējami *vismaz* trīs skaidrojuma varianti par atsevišķu Līguma par Konstitūciju Eiropai nosacījumu iekļaušanu Lisabonas līgumā:⁵⁸¹

1. *cit*os *starptautiskajos tiesību aktos* noteiktais regulējums, kas attiecināms uz starptautisko tiesību subjekta darbību, *ir vispārīgs*, nepietiekams un paredz šādu nosacījumu precizēšanu starptautiska nolīguma veidā;
2. plānotajiem saturiskiem grozījumiem, lai savietotu un papildinātu *iepriekšējos* līgumos iekļautos nosacījumus, bija nepieciešams *izveidot* atsevišķu nosacījumu bloku, kas noteiktu gan iepriekšējo, gan arī jauno saistību piemērošanu;
3. iekļautie nosacījumi *nav būtiski*, tie nerada jaunu tiesisko kārtību iepriekš noteikto starptautisko normu piemērošanai, vai to iekļaušana ir loģiska, lai strukturētu iepriekš noteikto starptautisko normu piemērošanas procedūru.

⁵⁷⁷Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, signed at Nice, 26 February 2001. OJ C 080, 10/03/2001. 0001–0087pp. [aplūkots 2013. gada 15. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12001C/TXT:EN:HTML>

⁵⁷⁸Publiski pieejama informācija Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas mājaslapā. Ceļš uz Lisabonas līgumu [aplūkots 2013. gada 15. februārī]. Pieejams: <http://www.mfa.gov.lv/lv/eu/akti/ligums/cels/>

⁵⁷⁹Romas līgums tika pārsaukts par Līgumu par Eiropas Savienības darbību, angl. *Treaty on the Functioning of the European Union*.

⁵⁸⁰Publiski pieejama informācija Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas mājaslapā. Lisabonas līguma veiktās izmaiņas salīdzinājumā ar esošajiem ES līgumiem [aplūkots 2013. gada 15. februārī]. Pieejams: <http://www.mfa.gov.lv/lv/eu/ligums/izmainas-salidzinajums/>

⁵⁸¹I.Kants norādīja, ka juridiskā satura analīzes uzdevums nav saistīts tikai ar esošā tiesību ietvara novērtējumu, bet gan iespējām novērtēt normu piemērošanu atbilstīgi noteiktiem priekšnosacījumiem un mērķiem. Tiesību dzīve nav bijusi un nevar būt saistīta ar loģikas dzīvi, bet bijusi prakses dzīve. Vairāk O. W., Jr. Holmes. *The Common Law*. The Lawbook Exchange, 2004. 438 lpp. ISBN-10: 1584774991.

Tomēr būtiskākais ir tieši izpratne par to, ciktāl ir pamatota iekļauto nosacījumu *nepieciešamība*, īpaši piekrītot vācu filozofa K.Jaspersa⁵⁸² viedoklim, ka acīmredzamais apmāns ir tas, ka sasniedzamās saistības tiek saprastas kā kauzālā nepieciešamība,⁵⁸³ bet tās ir tikai ideāli tipiskās konstrukcijas, attiecībā par kurām vienmēr nepieciešams jautāt par to, ciktāl esamība atbilst šīm acīmredzamajām saprotamībām. Pieņemumi attiecībā par vēsturisko cēlonisko saistību atklāšanu *vienmēr* ir tikai atsevišķas detaļas no kopējā un nekad nenoteic pasākuma nepieciešamību kopumā. Tomēr, ja visu nav iespējams izprast kā *nepieciešamību*, vienmēr paliek arī *cerība* uz nākotni.⁵⁸⁴ Turklāt ir vērā ņemams aspekts, ka tieši loģiski un izcili pamatotas normas var radīt problēmas to piemērošanā, jo tās nav piemērotas tai videi, kurā tās ir nepieciešams realizēt.⁵⁸⁵

Iespējams, ka atsevišķu aspektu esamību LES un LESD var skaidrot, analizējot līdzīgu starptautisko reģionālo ekonomisko organizāciju līgumus⁵⁸⁶ Eiropā, kuros noteikts mērķis veidot telpu personu, pakalpojumu, preču un kapitāla brīvai pārvietošanai. Salīdzinājumu varētu pamatot juridiskā prakse, likumdošanas procesa ievērošanas prasības,⁵⁸⁷ strukturālie „labākās prakses” aizguvumi u.tml. Savukārt filozofiskās koncepcijas vai ideoloģiskie priekšnosacījumi, kuri tika akcentēti iepriekšējās nodaļās, bet praktiski ne vienmēr parādās vai tiek fiksēti tiesību avotos, neietekmētu veiktā salīdzinājuma būtību.

Nemot vērā iepriekš norādīto, būtu pietiekami pamatoti jau sākotnēji uzskatīt, ka salīdzināmo *līgumu* saturiskā kvalitāte *var būt* augstāka, ja, tos analizējot, tiek konstatēti *vismaz divi* no minētajiem priekšnosacījumiem:

⁵⁸²Karl Theodore Jaspers (23.02.1883 - 26.02.1969), vācu filozofs, eksistenciālisma piekritējs. Vairāk: Buchanan I., Dict of Critical Theory. Oxford University Press, 2010. ISBN-10: 0199532915.

⁵⁸³Lat. *causa* – tiesisks pamats, kauzālā nepieciešamība, kas juridiski attaisno piešķiruma izdarīšanu.

⁵⁸⁴Ясперс, К. *Философия*. Книга 1. Философское ориентирование в мире. Перевод Судакова А.К., М.: Канон+РООИ Реабилитация, с 211. ISBN: 978-5-88373-274-3 2012.

⁵⁸⁵Autore piekrīt R.Paunda viedoklim, kurš attiecībā par zināšanu apjomu, kas nepieciešams mūsdienu tiesību zinātājam, norādīja nepieciešamību zināt ne tikai tiesu nolēmumus un principus, kuri bija par pamatu šo lēmumu pieņemšanai, bet arī visus sociālos un ekonomiskos apstākļus un priekšnosacījumus, kuru ietvaros šos principus jāpiemēro, kā arī jāpārzina iedzīvotāju domas un gaidas, kā arī vidi, kurā šie principi tiks īstenoti. Šo viedokli pēc analogijas var attiecināt uz prasībām, kuras būtu jāparedz tiesību akta veidošanas procesā. Pound, R. The Sociological Jurisprudence. *Green Bag*. 1907, № 19, 511-612 pp., no Cotterrell, R. *The Politics of Jurisprudence: A Critical Introduction to Legal Philosophy*. University of Pennsylvania Press, 1989. 248-249 pp. ISBN 0812213939

⁵⁸⁶Алексеев, С.С. *Теория права*. М.: БЕК, 1995, с 197-198.

⁵⁸⁷Саммерс, С.Р. Господствующая правовая теория в США. *Сов. государство и право*. 1989, №7, с 109-118.

1. tie ir noslēgti kā *konkurējošie* līgumi Eiropas Kopienų dibināšanai un ne mazāk kā 10 gadus pēc Romas līgumu parakstīšanas;⁵⁸⁸
2. iekļauto nosacījumu juridiskais saturs veidots, ņemot vērā EKT praksē paustās atziņas vai arī tajos nav nosacījumu, kuru īstenošanā ES dalībvalstu praksē konstatētas problēmas, kas saistītas ar definēto tiesību normu atšķirīgo interpretāciju, un šādu nosacījumu neesamība nerada strīdus citu saistību piemērošanai;
3. iekļauto nosacījumu juridiskais saturs veidots, ņemot vērā Eiropas Kopienų (Savienības) tiesību *politisko* interpretāciju par virzību uz federālu pārvaldību starptautiskas organizācijas ietvaros, bet tā ir pietiekami precīzi formulēta, lai neradītu vairāknozīmīgas interpretācijas.

Neveidojot pretstatījumu praktiskajam un filozofiskajam tiesību izpētes līmenim, bet izmantojot visas *labākās* tradīcijas,⁵⁸⁹ kuras ir attīstījušas juridisko zinātņi, kā arī ņemot vērā iepriekšējās nodaļās izdarītos secinājumus, teorētiski vēl ir iespējams pierādīt, ka *pastāv iespējas* veidot īpašu mūsdienu tiesiski filozofisko *dabisko tiesību* teorijas konstrukciju, kura varētu iekļauties vispārteorētisko zinību struktūrā, risinājumā par *federācijas (federatīvas pārvaldības sistēmas)* izveidi uz starptautiska nolīguma pamata.

Šajā nodaļā, vērtējot ES kā tiesību subjektu, tiek skatīti divi pietiekami aktuāli jautājumi, kurus vieno ideja par valstu ekonomisko attīstību un ekonomiskās attīstības sistēmu izvēles iespējām Eiropas telpā. Pierādot izvēles *īstenošanas neiespējamību* un summējot šo secinājumu ar iepriekšējās nodaļās izdarītajiem, ir iespējams pierādīt to *visu nepieciešamo* priekšnosacījumu esamību, kas norāda uz ES federālās pārvaldības sistēmas pazīmēm.

Jāņem vērā, ka tiesību zinātniekiem raksturīgi ir kombinēt dažādas teorijas, lai izskaidrotu, kāpēc valstis veido starptautiskas organizācijas un kāda ir to nozīme.⁵⁹⁰ Var piekrist viedoklim,⁵⁹¹ ka kvintesences ideja ir saistīta ar to, lai *izprastu* ne tikai šo starptautisko

⁵⁸⁸E. Annens norādīja, ka tiesību veidošanās process Eiropā ir radījis motivāciju veidot tiesību normas, to formas un saturisko līdzību praktiski visā pasaulē. Kā zināms, šāds lēmums bija pietiekami nozīmīgs katrai valstij. Аннерс, Э. *История европейского права*. Москва: Наука, 1994, с 141-148. ISBN 5-02-012096-0.

⁵⁸⁹Саммерс, С. Роберт. Господствующая правовая теория в США. *Сов. государство и право*. 1989, № 7, 109-116. lpp.

⁵⁹⁰Knapp, V. *International Encyclopedia of Comparative Law*. Volume 1 (National Reports). Mohr Siebeck, 1987, 44, 87, 187, 212 pp. ISBN: 978 90 247 2787 2; Саидов, А.Х. *Сравнительное правоведение и юридическая география мира*. М.: ИГПРАН, 2003. с 17, 55-71, 137-143; Давид, Р., Жоффре-Спинози, К. *Основные правовые системы современности*. Пер. с фр. Туманова В.А. М.: Междунар. Отношения. 1996. с 18-24, 40-47. ISBN 57133-0997-5.

⁵⁹¹Husa, J. Methodology of Comparative Law Today: From Paradoxes to Flexibility? *Revue Internationale de Droit Comparé*. 2006, January 2, vol. 58, no. 4, 1095-1117 pp.

organizāciju *funkcionālo* nozīmi, bet arī pētāmo tiesību sistēmu kā kultūru kopumā, kuras daļa ir arī starptautiskas organizācijas⁵⁹² un kuras tiek veidotas, ņemot vērā trīs pamatnosacījumus, kas izriet no institucionālām, konstruktīviskām un reālistiskām perspektīvām, bet jo īpaši – saistībā ar vienlaikus konstatējamiem kognitīviem un hegemoniskiem apstākļiem.⁵⁹³

Šī pētījuma kontekstā izvirzītais primārais mērķis, salīdzinot politiski ekonomiskās reģionālās starptautiskās organizācijas, ir secināt par alternatīvām (līdzvērtīgām) valstu sadarbības izvēles iespējām vai izvēles neesamību kopumā. Sekundārais mērķis - identificēt problēmas politiski ekonomiskās starptautiskās organizācijas - ES - pamatlīgumos un izstrādāt priekšlikumus to pilnveidošanai.

Tas nozīmē, ka salīdzinājuma objektos ar ES kā starptautisko publisko *tiesību subjektu un tā* vajadzībām nepieciešams identificēt *atbilstīgas*, bet salīdzinoši *jaunas un nozīmīgas* prioritātes, kas konceptuāli būtu atbilstošas V.Ritbergera (*Volker Rittberger*) izvirzītajiem pamatnosacījumiem par *tertium comparationis*⁵⁹⁴ starptautisko organizāciju izveidošanai, un būtu vērstas uz ES kā tiesību subjekta izpratni un attīstību.

Jāuzsver, ka pati par sevi salīdzināšanas metode nav šī pētījuma apakšnodaļas *pašmērķis*, jo pētījuma gaitā ES un tās pārvaldības sistēma ir tikusi salīdzināta un vērtēta no dažādiem aspektiem. Konkrētajā gadījumā būtiskākais ir noteikt robežas, kuru ietvaros salīdzināšanas metodi sasaistē ar citām metodēm ir iespējams īstenot pēc iespējas *precīzāk* un efektīvāk.

Salīdzināmās metodes ietvaros ES kā starptautisko publisko tiesību subjektu raksturojošas pazīmes ir iespējams identificēt, izmantojot salīdzinājuma *sinhrono* metodi, vienlaikus salīdzinot *līdzvērtīgus* eksistējošus *objektus* vai to raksturojošas pazīmes. Piemēram, izvērtējot starptautisko tiesību *aktu kopumu*, var konstatēt, ka pārnacionālās pārvaldības elementu pazīmes šobrīd ir saskatāmas gan ANO sistēmā, piemēram, ekonomisko sankciju piemērošana pretēji citu valstu gribai (Irāna, Iraka),⁵⁹⁵ ANO Starptautiskās tiesas darbībā, Eiropas Cilvēktiesību tiesas darbībā,

⁵⁹²Reitz, J.C. How to do Comparative Law. *American Journal of Comparative Law*. 1998, autumn, vol. 46, no. 4, 626 pp.; Michaels, R. *The Functional Method of Comparative Law*. The Oxford Handbook of Comparative, 2006. 27-33 pp. [aplūkots 2012. gada 17. augustā]. Pieejams: <https://www.law.kuleuven.be/ccle/pdf/Michaels%20-%20Functional%20Method%20-%20edited.pdf>

⁵⁹³Rittberger, V., Kruck, A., Zangl, B. *International Organization*. Palgrave Macmillan, 2011. 35 pp. ISBN-10:023032164.

⁵⁹⁴Lat. *salīdzināmās pazīmes*.

⁵⁹⁵1990. gada 6. augustā ANO Drošības padome pieņēma Rezolūciju Nr. 661 (1990), kurā tika deklarēts, ka, „apzinoties atbildību, kas tai saskaņā ar ANO Statūtiem ir par starptautiskā miera un drošības uzturēšanu”, un, ņemot vērā, ka Irākas Republika nav pakļāvusies Rezolūcijai Nr. 660 (1990), tika nolemts piemērot embargo tirdzniecībai ar Irāku un Kuveitu. Ar ANO Drošības padomes Rezolūciju Nr.1929(2010) tiek ieviesti jauni ierobežojoši pasākumi pret Irānu un noteikts ceturtais sankciju posms, kas vērts pret Irānas tirdzniecības, finanšu pakalpojumu, enerģētikas un transporta jomu. Vairāk: Resolution 660 (1990) Adopted by the Security Council at its 2932nd meeting, on 2

EBTA⁵⁹⁶ tiesas darbībā, lēmumu pieņemšanā Starptautiskajā Valūtas fondā⁵⁹⁷ atbilstoši dalībvalstu kvotām⁵⁹⁸ u.tml. Ja atsevišķi, arī ES raksturīgie *sadarbības nodrošināšanas (pārvaldības)* elementi tiek aizgūti, ieviesti, pastāv un pietiekami veiksmīgi darbojas gan citu reģionālo, gan arī universālo starptautisko organizāciju praksē, likumsakarīgi ir svītrojams jautājums par to, kādas starptautiskās *ekonomiskās* regulēšanas formas starptautiskas organizācijas ietvaros būtu novērtējamas kā vairāk efektīvas – starpvaldību vai pārnacionālas. Tomēr aktuāls ir jautājums, kāpēc netiek pētīts vai norādīts, ka arī minētajās universālajās vai reģionālajās starptautiskajās organizācijās veidojas federālas pārvaldības sistēma un institūti?

Jau Eiropas Kopienų līgumos noteiktie ekonomiskās izaugsmes mērķi un virzība uz to sasniegšanu pietiekami objektīvi pamatoja arī nosacījumus pārnacionālas pārvaldības sistēmas ieviešanai, jo vēsturiskie fakti pierāda, ka tradicionālais lēmumu pieņemšanas process starpvaldību struktūrās ir ilglaicīgs un var būt nerezultatīvs, ja netiek panākta kaut vienas dalībvalsts piekrišana.⁵⁹⁹ Vērtējot ES lēmumu pieņemšanas procesu, ir iespējams konstatēt, ka kopējās politikas jautājumi, kuros mazāk aktīvi darbojas dalībvalstis, tiek īstenoti daudz ātrāk un rezultatīvāk. Līdz ar to nebūtu jāuztver kā unikāla vai kā no ES *pārņemtā pieredze* pārnacionālas lēmumu sistēmas izveidē, jo tas norāda tikai uz *funkcionāli nepieciešamu* un likumsakarīgu rezultātu, attīstot starptautisko *ekonomisko pārvaldību*, kura atsevišķās starptautiskās

August 1990, Security Council resolution 1929 (2010) (on measures against Iran in connection with its enrichment-related and reprocessing activities, including research and development) [aplūkots 2013. gada 6. februārī]. Pieejams: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f12240.html>

⁵⁹⁶Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācija, izveidota saskaņā ar Stokholmas konvenciju 1960. gada 3. maijā. Convention establishing the European Free Trade Association, Consolidated version, last amended on 20 September 2010 [aplūkots 2013. gada 6. maijā]. Pieejams: <http://www.efta.int/~media/Documents/legal-texts/efta-convention/efta-convention-texts/efta-convention-consolidated.pdf>

⁵⁹⁷Agreement of the International Monetary Fund, adopted July 22, 1944, entered into force December 27, 1945., last modifications approved by the Board of Governors in Resolution No. 63–2, adopted April 28, 2008 [aplūkots 2012. gada 7. februārī]. Pieejams: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/>

⁵⁹⁸Informācija no LR Ekonomikas ministrijas mājaslapas: SVF kvotas apjoms tiek noteikts, ņemot vērā attiecīgās valsts īpatsvaru pasaules ekonomikā un tirdzniecībā, vadoties pēc šādiem pamatrādītājiem: iekšzemes kopprodukts, esošo maksājumu un esošo ieņēmumu apjoms, esošo ieņēmumu un tīrās kapitāla plūsmas svārstīgums un oficiālās rezerves. Ar šo arī ir izskaidrojama industriālo valstu lielā ietekme SVF [aplūkots 2013. gada 7. februārī]. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/starptautiska_finansu_sadarbiba/starptautiska_finansu_sadarbiba/starptautiskais_valutas_fonds

⁵⁹⁹Eiropas Kopienās vienprātīga balsojuma sekas tika novērtētas jau 1965. gadā, panākot politisku vienošanos ar nosaukumu „Luksemburgas kompromiss”. Vairāk: Nicoll, W. The Luxembourg Compromise. JCMS: Journal of Common Market Studies. 1984, september, volume 23, issue 1, 35–43 pp. ISSN:00219886; Teasdale, A.L. The Life and Death of the Luxembourg Compromise. JCMS: Journal of Common Market Studies. 1993, december, volume 31, issue 4, 567–579 pp. ISSN:00219886.

organizācijās, piemēram, NVS, šobrīd *vēl* balstās uz vienprātību starpvaldību sadarbībā.⁶⁰⁰ Jāpiebilst, ka NVS statūtos⁶⁰¹ iekļautais konsensusa princips paredz visu dalībvalstu iesaistīšanos lēmumu pieņemšanā, bet nav paredzēti termiņi šāda vienošanās procesa nodrošināšanai, līdz ar to ir jāatzīst, ka vienotais risinājums nav efektīvs, jo tiek sasniegts ar novēlošanos.

Savukārt pārnacionālu institūciju izveidošanu iespējams izskaidrot, kā no iepriekš norādītā izrietošu, objektīvu nepieciešamību, jo globālie jautājumi nevar tikt skatīti tikai valsts līmenī. Būtu loģiski, ka *vairākuma* viedoklim par labāko risinājumu būtu noteicoša nozīme. Atbilstoši formālās loģikas principiem iepriekš norādīto var tieši sasaistīt ar viedokli par to, ka „starptautiskā kapitāla iekļūšana nacionālajā ekonomikā jebkurā gadījumā skar nacionālo suverenitāti kopumā”, un var secināt, ka „pārvaldības sistēmas, kuru darbību pamato *ekonomiskās brīvības noteicošs* noteikumu kopums, pieprasa dalībvalstu valdībām nodot daļu savas suverenitātes”.⁶⁰²

Viennozīmīgi, ka *pārnacionālas ekonomiskās* regulēšanas formas būtu vērtējamas kā efektīvākas, bet ar nosacījumu, lai kopīgie, starptautiskajā līgumā noteiktie un akceptētie mehānismi ir samērīgi un dalībvalstu *objektīvi nepieciešamais* pienākums piekrist suverenitātes ierobežojumam ir *sasaistāms* ar piešķirtajām *faktiski īstenojamajām* (ne deklaratīvām) tiesībām *kontrolēt* pārnacionālu institūciju darbību *ierobežotās suverenitātes* jomā.

Tomēr starptautiski tiesisko attiecību attīstība ir veicinājusi reģionālo politiski ekonomisku organizāciju izveidi ne tikai Eiropā, bet arī pasaulē, t.sk. tādu starptautisku organizāciju izveidi, kuru mērķis ir atrisināt tikai *atsevišķus* starpreģionālos politiskos, ekonomiskos un finanšu jautājumus.⁶⁰³ Tātad *sinhronās* salīdzināmās pazīmes ir konstatējamās Arābu valstu līgai, Islama sadarbības organizācijai, Naftas eksportētājvalstu organizācijai, NVS, Dienvidamerikas nāciju savienībai,⁶⁰⁴ Šanhajas sadarbības organizācijai⁶⁰⁵ u.tml.

⁶⁰⁰Соглашения о создании Содружества Независимых Государств, международный договор 8 декабря 1991 года [aplūkots 2013. gada 4. martā]. Pieejams: <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=176>

⁶⁰¹Статья 23, Устав Содружества Независимых Государств, международный договор, принят в Минске 22 января 1993 года [aplūkots 2013. gada 4. martā]. Pieejams: <http://www.ved.gov.ru/sng/>

⁶⁰²Bayne, N., Woolcock, S. *The New Economic Diplomacy: Decision-making and Negotiation in International Economic Relations*. Hampshire: Ashgate, 2003. 13 -20, 63-67, 221-240 pp. ISBN-10: 0754618323; Королев, М.А. Наднациональность с точки зрения международного права. *Московский журнал международного права*. 1997, № 2, с 9; Ушаков, Н.А. *Международное право*. М.: Юрист, 2000. с 157. ISBN 5-7975-0293-3.

⁶⁰³Informācija par starptautiskām un reģionālām politiskajām un ekonomiskajām organizācijām [aplūkots 2013. gada 9. martā]. Pieejams: http://eeas.europa.eu/organisations/index_lv.htm

⁶⁰⁴Informācija par Arābu valstu līgu jeb Arābu līgu [aplūkots 2013. gada 9. martā]. Pieejams: http://icias.com/e.o/arab_league.htm; Informācija par Islāma sadarbības organizāciju [aplūkots 2013. gada 9. martā]. Pieejams: <http://www.oic-oci.org/home.asp>; Informācija par Naftas eksportētājvalstu organizāciju [aplūkots 2013. gada 9. martā]. Pieejams: http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/40.htm; Informācija par Dienvidamerikas

Iepriekš veiktais starptautisko organizāciju uzskaitījums ir pamats apzināties pastāvošās⁶⁰⁶ metodoloģiskās problēmas salīdzinājuma izpildē. Lai izvairītos no universālisma problēmām - saistību ar noteiktu pētījumu attiecināmību uz kopumu, piemēram, pētījuma par kādas atsevišķas ES dalībvalsts ekonomiskām problēmām un to ietekmi uz sociālo sfēru attiecināmība uz visām dalībvalstīm, t.i., neskatoties uz sociāli tiesiskā regulējuma atšķirībām katrā ES dalībvalstī u.tml.,- autores ieskatā, salīdzinājumam būtu izvirzāmi konkurējošie starptautiskie līgumi, kas, pirmkārt, attiecībā pret ES varētu būt interesanti atsevišķām valstīm, ņemot vērā šo (potenciālo) kandidātvalstu ģeogrāfisko izvietojumu Eirāzijas kontinentā. Piemēram, Armēnija un Kipra ģeogrāfiski atrodas Āzijā, bet kultūrāli un vēsturiski tiek uzskatītas par Eiropas daļu, Azerbaidžāna un Gruzija daļēji atrodas Eiropā, ja par Eiropas robežu pieņem Kaukāzu, Kazahstānai Eiropā atrodas neliela daļa teritorijas, Krievijas Eiropas daļa ietver teritorijas uz rietumiem no Urālu kalniem, savukārt Eiropas Turcija ir neliela teritorija uz ziemeļrietumiem no Bosfora un Dardaneļu jūras šauruma. Otrkārt, izvērtējot arī konkurējošo starptautisko organizāciju un to dalībvalstu ģeopolitisko un ekonomisko ietekmi. Pretējā gadījumā ES var salīdzināt vismaz ar *divdesmit* pasaulē esošām integrētajām organizācijām,⁶⁰⁷ bet šādam salīdzinājumam vairāk būs juridiski statistiska nozīme, kas nedos iespēju secināt par valstu

nāciju savienību [aplūkots 2013. gada 9. martā]. Pieejams: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1496583/UNASUR>; Informācija par Eirāzijas Savienību [aplūkots 2013. gada 9. martā]. Pieejams: <http://www.tsouz.ru/eeek/Pages/default.aspx>

⁶⁰⁵Prajakti, K., Saxena, S.S. Shanghai Cooperation Organisation and Prospects of Development in Eurasia Region. *Turkish Policy Quarterly*. 2007, vol 6, no.2, 95-98 pp. ISSN 1303-5754; Aghaie, H. *The Case Study of Shanghai Cooperation Organization: Challenges and theoretical perspectives*. Linköping University, Department of Management and Engineering, November 22., 2012 [aplūkots 2013. gada 12. martā]. Pieejams: http://www.academia.edu/2327832/The_Case_Study_of_Shanghai_Cooperation_Organization_Challenges_and_theoretical_perspectives; Chung, C. China and the Institutionalization of the Shanghai Cooperation Organization. *Problems of Post-Communism*. 2006, vol.53, no.5, 3-5 pp. ISSN: 1075-8216.

⁶⁰⁶Ансель, М. *Методологические проблемы сравнительного права*. Очерки сравнительного права. Отв. ред. Туманов В.А. М., 2007. с 16-38; Ковалевский, М.М. *Историко-сравнительный метод в юриспруденции и приемы изучения истории права*. М., Типография Ф.Б.Миллера, 1880. 72 с. Дигитализация, 2008, ISBN: 978-5-4460-4710-9; Lee, P. *Comparative Law Methodology and Sources*. Oklahoma City University Law Library, 2005. [aplūkots 2013. gada 9. martā]. Pieejams: http://www2.okcu.edu/law/lib/pdfs/guide_comparative.pdf

⁶⁰⁷Atbilstoši publiski pieejamai informācijai izšķir finanšu, tirgus un muitas organizācijas, kurās ne visi subjekti ir uzskatāmi par starptautiskajām organizācijām, un starptautiskas reģionālās organizācijas, kurās ne visi tiesību subjekti darbojas integrētās nozaru jomās. Vairāk: Union of International Associations. *The Yearbook of International Organizations*, 15th Online Edition. 2013, Brill. vol. 4, vol. 6 [aplūkots 2013. gada 12. februārī]. E-ISSN: 2211-2847. Pieejams: <http://www.uia.org/yearbook>

izvēli⁶⁰⁸ attīstīt savu iedzīvotāju labklājību kāda noteikta starptautiski publisko tiesību subjekta pārvaldībā, ņemot vērā kultūrvēsturiskos un ekonomiskos saskares punktus, kā arī salīdzināmās starptautiskās organizācijas līgumā iekļautos iestāšanās nosacījumus kā *tertium comparationis*.

Lai arī saskaņā ar Dž.Pridhema (*Geoffrey Pridham*) viedokli lielākā analītiskā problēma ir tieši saistīta ar to, ka *piemērotība* noteiktos gadījumos korelē ar politiskām aktivitātēm starptautiskajā vidē,⁶⁰⁹ autore uzskata, ka konkrētā salīdzinājuma, t.sk. piemērotības, problemātika vairāk saistīta ar integrācijas procesu dinamiku starptautiskajās organizācijās un šīs integrācijas piemērojamību potenciālo kandidātvalstu *iekšējās* pārvaldības procesiem. Piemēram, ņemot vērā kopējo NVS iedzīvotāju skaitu un NVS dalībvalstu teritoriju, ir pietiekami pamatoti uzskatīt, ka cilvēkresursu skaits ir pietiekams, lai attīstītu kopējo tirgu.⁶¹⁰ Tomēr šīs starptautiskās organizācijas formāts, kura izveidi raksturo gan politiski, gan vēsturiski aspekti, tiesiski nav pielāgots, lai esošā līguma ietvaros noteiktu citu, ne tikai politisko sadarbības formu.

Salīdzinot starptautiskas organizācijas kā noteikta *veida un mērķa* sistēmas, būtiski ir ievērot arī ģeogrāfiskas, kultūrvides, ekonomiskos u.tml. apstākļus, kuru esamība ir vērtējama kā pamatojums salīdzināmo objektu *viendabīgumam* pēc tiem raksturīgiem kritērijiem, kas nodrošina iespēju pārbaudīt kopsakarības, piemēram, pēc neatkarīgu uzraudzības struktūru veidošanās un darbības veida kā sistēmas iekšējās pārvaldības esamības kritērija.

⁶⁰⁸Fioramonti, L. *African Perceptions of the European Union: Assessing the Work of the EU in the Field of Democracy Promotion and Peacekeeping*. Sweden: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2009. 8-9 pp. [aplūkots 2013. gada 14. martā]. Pieejams: <http://www.idea.int/resources/analysis/loader.cfm?csmodule=security/getfile&pageid=35-206>; Johansson, B., Karlsson, C., Stough, R.R. *Regional Policies and Comparative Advantage*. Edward Elgar Publishing, 2002. 154-170 pp., ISBN 1781959846; Pearson, *International and Regional Cooperation*. Chapter 15. The European Union and African Union, 298-316 pp. [aplūkots 2013. gada 14. martā]. Pieejams: http://catalogue.pearsoned.co.uk/assets/hip/gb/hip_gb_pearsonhighered/samplechapter/M01_Haynes_chapter15.pdf; Babarind, O. *The EU as a Model for the African Union: the Limits of Imitation*. Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series., University of Miami, Vol.7., No.2., April 2007., 3-11 pp. [aplūkots 2013. gada 14. martā]. Pieejams: <http://aei.pitt.edu/8185/1/BabarindeEUasModellong07edi.pdf>

⁶⁰⁹Pridham, G. The Effects of the European Union's Democratic Conditionality: The Case of Romania during Accession. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 2007, vol 23 (2), 233-258 pp. ISSN:1352-3279; Pridham, G. Change and Continuity in the European Union's Political Conditionality: Aims, Approach, and Priorities. *Democratization*. 2007, vol 14 (3), 446 – 471 pp. ISSN: 1351-0347.

⁶¹⁰Piemēram, salīdzinot Starptautiskās darba organizācijas (ILO) informāciju par bezdarba līmeņa rādītājiem 2011. gadā, NVS bija 6,3%, bet ES – 9,6% no visiem ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem. Datu informācija no Eurostat mājaslapas [aplūkots 2013. gada 14. jūnijā]. Pieejams: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_lfs/introduction; Datu informācija par nodarbinātību NVS, General Confederation on Trade Unions mājaslapā [aplūkots 2013. gada 14. jūnijā]. Pieejams: www.vkp.ru/upload/global/1108_zanyat2011_1.doc

Tomēr tieši objektu *kvalitātes* salīdzinājums ir saistīts ar jautājumu, vai kopumā ir iespējams veidot salīdzināmas metriskās skalas, lai nodrošinātu statistisko analīzi, īpaši ņemot vērā, ka gan politiskās, gan juridiskās zinātnēs metriskās skalas ir diezgan nosacītas un tas ir papildu apgrūtinājums rādītāju (datu) apstrādē. Autore nenoliedz, ka, izvēloties indikatorus vai indeksus (skat. 1.2. apakšnodaļu) viennozīmīgi būs vērojama noteiktu vērtīborientāciju (subjektīvā) ietekme, kuru rezultātā jau iegūtie empīriskie rādītāji var būt izgrozīti. Tādējādi izdarītais secinājums var būt kļūdains vai arī var nebūt pietiekami precīzs.

Turklāt starptautisku organizāciju salīdzinājumos lielākā problēma ir saistīta ar to, ka par starptautiskām organizācijām vai atsevišķi par to dalībvalstīm salīdzinājumam nav pieejama ekonomiskā un, būtiskākais, sociāli politiskā salīdzinošā statistika, līdz ar to, vienkāršojot pieejamos datus, secinājumi būs vispārināti.

Faktiski salīdzinošās kvantitatīvās metodes šobrīd aizstāj interpretācijas metodes, kuru rezultātā saturiski ir iespējas ļoti daudzveidīgi tulkot vienu un to pašu nosacījumu kopumu, politisku fenomenu, t.sk. starptautiskas organizācijas pārvaldības formu. Tiek atzīts, ka, izvēloties hipotēzi jeb sākotnējos konceptus un mainīgos kvantitatīvajos pētījumos, interpretācijas metode raksturo pētnieka vērtējumu par konkrēto parādību.⁶¹¹ Līdz ar to, piemēram, ekonomiskā izaugsme vai integrācija kā *juridiska procesa* konstrukcija dažādās sabiedrības grupās var iegūt atšķirīgu saturisku interpretāciju.

Ņemot vērā to, ka virkni juridisku procesu iespējams pamatot ar funkcionālisma teorijas atziņām, kā viena no metodēm, kuru ir iespējams izmantot salīdzināšanas procesā, ir funkcionālais salīdzinājums. Tā ietvaros metodoloģiski pareizi ir salīdzināt arī tādus tiesību institūtus un normas, ja tās saturiski ir risinājums, kaut arī diametrāli pretējs, kādai noteiktai sociālai problēmai. Tas nozīmē, ka salīdzinājums izriet nevis no tiesību normas attiecībā pret sociālo faktu, bet otrādi, no sociālā fakta – kā rezultāts vai perspektīva tā tiesiskajam noregulējumam.

Atbilstoši šādai salīdzināšanas metodei ir iespējams konstatēt izmantoto tiesisko līdzekļu kopumu, apzināt tiesību normu pārņemšanu vai attīstības virzienu paralelitāti, kad *dažādās tiesību sistēmās* neatkarīgi vienai no otras, *līdzīgi* sociālie apstākļi veido salīdzinošas tiesību normas un institūtus. Turklāt jāņem vērā, ka vienas un tās pašas sociālās problēmas risinājumam *atšķirīgās tiesību sistēmās* var būt dažādi tiesisko kombināciju veidi. Ja *ar analogu* salīdzināmajā sistēmā nav tieša vai līdzvērtīga regulējuma, tas nenozīmē, ka konkrētā situācija nav noregulēta – parasti

⁶¹¹Marsh, D., Stoker, G. *Theory and Methods in Political Science (Political Analysis)*. Palgrave Macmillan, 2010. 17-19 pp. ISBN-10:023057627.

tai ir piemērots cits risinājums,⁶¹² kuru tiešā salīdzinājuma veidā nav iespējams identificēt, un tādējādi tā var būt novērtēta kā norāde uz iespējamo labāko risinājumu kādai konkrētai problēmai. Faktiski funkcionālā salīdzinājuma loģika, autores ieskatā, vairāk ir piemērota tam, lai veiktu starptautisku organizāciju kā tiesību juridiski tehnisko sistēmu salīdzinājumu, jo jebkurai tiesību normai ir jābūt sasaistē ar reālo sabiedrisko vidi, kurā tā funkcionē.

Ņemot vērā iepriekš norādīto, ir iespējams identificēt, ka vienojošie priekšnosacījumi, t.sk., lai nodrošinātu katras minētās starptautiskās organizācijas *ekonomisko integrāciju*, ir gan organizācijas dalībvalstu starptautiskā atpazīstamība, spēja veidot kopējo patēriņa *tirgu*, kopējo robežu esamība un dalībvalstu ģeogrāfiskais izvietojums, politiskā stabilitāte, kopējā vienotā tirgus infrastruktūras esamība, pietiekami līdzvērtīgi sociālekonomiskie apstākļi, kā arī pietiekami elastīgas un efektīvas nacionālās tiesību sistēmas esamība. Izvērtējot minētos sadarbības priekšnosacījumus, turpmākās vienošanās ir atkarīgas no tā, vai vienotajā ekonomiskajā telpā ir iespējams nodrošināt dalībvalstu nacionālo ražošanas procesu sasaisti, *vienoties* par to, kādas tiesības jāpiešķir dalībvalstīm un to iedzīvotājiem, lai nodrošinātu šo ražošanas procesu sasaisti, *vienoties* par integrācijas procesu nodrošināšanai nepieciešamās institucionālās struktūras izveidi, kas koordinētu to, lai dalībvalstis efektīvi papildinātu viena otras ekonomiku, tādā veidā nodrošinot stabilu organizācijas iekšējo pašpietiekamību.

Būtiski ir izprast terminu „ekonomiskā integrācija” kā noteiktu *juridisku procesu*, jo tikai ar priekšnosacījumu (piemēram, politiskā stabilitāte, līdzvērtīgs attīstības līmenis un valstu savstarpējā spēja nodrošināt organizācijas ekonomisko pašpietiekamību u.tml.) apzināšanu vai ar līdzīga koncepta identificēšanu starptautiskajā līgumā vēl netiek panākts nepieciešamais tiesiskais risinājums šāda procesa īstenošanai.

Kā uzskatāmu piemēru var minēt NVS valstu vadītāju 1993. gadā parakstīto Līgumu par NVS Ekonomiskās savienības izveidi,⁶¹³ kurā *konceptuāli* iekļauti jautājumi par kopējo saimniecisko sadarbību, ņemot vērā *faktiski* izveidojušos situāciju. Autore pietiekami pārliecinoši var apgalvot, ka pamata nosacījumi, kas iekļauti Līgumā par NVS Ekonomiskās savienības izveidi, atbilst Romas līguma saturam, kas papildināts ar atsevišķiem nosacījumiem par kopējo ekonomisko ārpolitiku un vienoto nodokļu un muitas sistēmu, kas, savukārt, vērtējams kā līdzvērtīgs Vienotā Eiropas Akta nosacījumiem. Tomēr lielākais juridiskais šķērslis līgumā definēto jautājumu izpildes nodrošināšanai ir saistīts ar *nespēju vai nevēlēšanos* deleģēt noteiktu uzdevumu koordināciju pār *visām* dalībvalstīm *neatkarīgām* starptautiskas organizācijas

⁶¹²Edward, J. The Method and Role of Comparative Law. *Washington University Global Studies Law Review*. 2009, vol.8, Nr.3, 455-470 pp. ISSN 1546-6981.

⁶¹³Договор о создании Экономического союза в СНГ 24 сентября 1993 года, международный договор [aplūkots 2013. gada 3. maijā]. Pieejams: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=5465>

institūcijām – līgumam nebija raksturīgs tiešās iedarbības princips un bija nepieciešams panākt kopējas vienošanās par noteiktu līguma nosacījumu īstenošanu. Faktiski jāpiekrīt, ka šis līgums nebija nekas vairāk kā tikai nodomu deklarācija.⁶¹⁴

To pierāda tas, ka *daļa no* NVS sastāvā esošajām valstīm *atsevišķi* ir vienojušās par citiem *pārvaldības mehānismiem*, lai nodrošinātu integrāciju ekonomiskajā un humanitārjā jomā,⁶¹⁵ izveidotu Kopienu, ar mērķi „*celt dalībvalstu ekonomiku, uzlabot tautu ekonomisko labklājību, nodrošināt cilvēka tiesības un brīvības, koordinēt ārpolitiskos jautājumus, sadarboties veselības aprūpes un vides aizsardzības jautājumos, cīņā ar organizēto noziedzību un ārējo robežu apsardzību*”⁶¹⁶ u.c. No NVS Statūtu 3. pantā norādītajiem četrpadsmit principiem deviņi izriet no ANO Statūtiem, savukārt NVS Statūtos noteiktie principi –, piemēram, dalībvalstu interešu un NVS interešu respektēšana, kopējā sadarbība iedzīvotāju politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam progresam, katras dalībvalsts identitātes un kultūras vērtību respektēšana – ir salīdzināmi ar ES definētajiem darbības principiem, izņemot nosacījumu par attiecīgās starptautiskās organizācijas tiesību prioritāti *iekšējās* starptautiski tiesiskajās attiecībās.⁶¹⁷ Protams, arī šo principu varētu atzīt kā NVS Statūtos noteikto tiesību prioritāti pār nacionālajām, tomēr konkrētajā gadījumā šis princips tiek tulkots viennozīmīgi tikai kā starptautisko tiesību pakārtotība dalībvalstu konstitucionālajām tiesībām, t.i., neparedzot *pārnacionāla* regulējuma esamību.

Nemot vērā iepriekš norādīto, iespējams secināt, ka NVS dibināšanas līgumos⁶¹⁸ nav definēti tādi nosacījumi dalībvalstu sadarbības *procesam*, kas vērsti uz „ekonomiskās

⁶¹⁴Шумский, Н. Экономический Союз новых Независимых Государств: предпосылки и перспективы создания. *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. 1999, № 4 [aplūkots 2013. gada 4. martā]. ISSN 2072-0521. Pieejams: <http://evolutio.info/content/view/329/50/>

⁶¹⁵Раздел I. Статья 1-4, Устав Содружества Независимых Государств, международный договор, принят в Минске 22 января 1993 года [aplūkots 2013. gada 4. martā]. Pieejams: <http://www.ved.gov.ru/sng/>; Договор об углублении интеграции в экономической и гуманитарной областях 29 марта 1996 года [aplūkots 2013. gada 4. martā]. Pieejams: http://spravka-jurist.com/base/part-rq/tx_xswffu.htm

⁶¹⁶Договор об учреждении Евразийского экономического сообщества, международный договор, подписан 10 октября 2000 года в Астане [aplūkots 2013. gada 6. martā]. Pieejams: <http://archive.kremlin.ru/text/docs/2000/10/107540.shtml>

⁶¹⁷Dragneva, R., Wolczuk, K. *Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?* Russia and Eurasia Program. REP BP 2012/01, August 2012 [aplūkots 2013. gada 6. martā]. Pieejams: http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0812bp_dragnevawolczuk.pdf

⁶¹⁸Соглашения о создании Содружества Независимых Государств, международный договор 8 декабря 1991 года [aplūkots 2013. gada 4. martā]. Pieejams: <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=176>; Устав Содружества

integrācijas” īstenošanu jeb organizācijas leģitīmi noteiktie mērķi nav atbilstoši iespējām tos īstenot, pastāvot noteiktai sadarbības formai.⁶¹⁹ Līdz ar to pietiekami likumsakarīgi, ka *NVS telpā un ap to – Eirāzijas telpā* – tika izveidotas organizācijas ar *konkrētākiem* mērķiem un konkrētu problēmu risināšanai:

1. Kolektīvās drošības līguma organizācija ar mērķi apvienot spēkus cīņā ar starptautisko terorismu un ekstrēmismu, narkotisko un psihotropo vielu apriti;
2. EirāEK,⁶²⁰ kuras mērķis ir attīstīt ekonomisko sadarbību tirdzniecībā, nodrošināt Muitas savienības un Vienotās ekonomiskās telpas izveidi, koordinēt EirāEK dalībvalstu rīcību integrācijai pasaules ekonomiskajā un starptautiskajā tirdzniecības sistēmā;
3. Muitas savienība, kuras mērķis ir samazināt barjeras preču brīvai aprītei.⁶²¹ Tās sastāvā ir trīs EirāEK dalībvalstis. Šī integrācijas savienība, kuras pamatu līdz 2009. gadam veidoja 40 dažādi starptautiski līgumi, tika iekļauta EirāEK. No 2010. gada jūnija visu EirāEK dalībvalstu teritorijā stājās spēkā vienotais Muitas kodekss, bet no 2011. gada uz dalībvalstu robežām tika atcelta transportlīdzekļu kontrole;
4. Vienotā ekonomiskā telpa, kuras mērķis ir nodrošināt pārvietošanās brīvības precēm, kapitālam, pakalpojumiem un personām.⁶²² Tās sastāvā ir trīs EirāEK Muitas savienības dalībvalstis. Ukraina 2003. gadā politiski atbalstīja iekļaušanos EirāEK vienotajā ekonomiskajā telpā, tomēr vēlākā laika posmā mainīja savu nostāju,⁶²³ izvēloties virzību dalībai ES;

Независимых Государств, международный договор, принят в Минске 22 января 1993 года [aplūkots 2013. gada 4. martā]. Pieejams: <http://www.ved.gov.ru/sng/>

⁶¹⁹Līgums par brīvās tirdzniecības zonu NVS (Договор о зоне свободной торговли в СНГ), kas parakstīts 2011. gada 18. oktobrī, tiek uzskatīts par priekštecī 1993. gada Līgumam par NVS Ekonomiskās savienības izveidi, kas nestājās spēkā. Šobrīd līgumu nav ratificējušas trīs NVS dalībvalstis un divas vēl nav parakstījušas [aplūkots 2013. gada 4. martā]. Pieejams: <http://cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=3183>

⁶²⁰Договор об учреждении Евразийского Экономического Сообщества, международный договор 10 октября 2000 года [aplūkots 2013. gada 6. martā]. Pieejams: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=123807>

⁶²¹Договор о Таможенном союзе и Едином Экономическом пространстве, международный договор 26 февраля 1999 года [aplūkots 2013. gada 6. martā]. Pieejams: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=31914>

⁶²²Соглашение о формировании Единого экономического пространства, международный договор 19 сентября 2003 года [aplūkots 2013. gada 6. martā]. Pieejams: <http://archive.kremlin.ru/text/docs/2003/09/52478.shtml>

⁶²³Arakelyan, L. *The Soviet Union is Dead: Long Live the Eurasian Union!* Platform for academics to share research papers academia.edu [aplūkots 2013. gada 3. aprīlī]. Pieejams: <http://www.academia.edu/2550688>

5. ŠSO, kuras mērķis definēts *tikai* cīņā pret terorismu, ekstrēmismu un separātismu.⁶²⁴

Tomēr netiek noliegta iespēja efektīvai sadarbībai politiskajā, tirdzniecības un ekonomiskajā, zinātniski tehniskajā, kultūras, izglītības, enerģētikas, transporta, ekoloģijas un citās jomās *reģiona* ietvaros. Tās sastāvā ir piecas NVS valstis un Ķīna, tomēr reģionālā piekritība ir attiecināma arī uz vienu no ES kandidātvalstīm – Turciju –, kurai ŠSO piešķirts dialoga partnera statuss.⁶²⁵

Nemot vērā iepriekš norādīto, ka sociālais fakts var būt rezultāts vai perspektīva tiesiskajam noregulējumam, NVS attīstība –, kas tiek prezumēta kā jauna tiesiska un politiska suverēnu valstu apvienošanās forma, kurā katra dalībvalsts saglabā savu suverenitāti un starptautisko tiesībsubjektību,⁶²⁶ – vairāk būtu saistāma ar loģisku pārveidošanos par vienu no EirāEK ietvaros integrētajām nozaru struktūrām, piemēram, drošības un cilvēktiesību jomā. Tas nozīmē, ka ES un NVS turpmākais salīdzinājums būtu vērtējams kā metodoloģiska kļūda.

Starptautiskas organizācijas efektivitāti iespējams adekvāti analizēt un salīdzināt tikai tādā gadījumā, ja pastāv noteikti kritēriji, pēc kuriem atbilstošais starptautisko publisko tiesību subjekts tiek pētīts. No tiesiski politiskā skatījuma starptautisko organizāciju salīdzināšanas kritērijs ir gan faktiskā, gan teorētiskā (legitīmi nostiprinātā) *neatkarība lēmumu pieņemšanā*, kas nodrošina starptautiskās organizācijas kā starptautiskā publisko tiesību subjekta efektīvas funkcionēšanas iespējas un arī tās *dzīvotspēju*.⁶²⁷ Savukārt ekonomiski politiskais salīdzināšanas kritērijs, lai novērtētu, cik efektīvi starptautiska organizācija īsteno savu misiju,⁶²⁸ ir ekonomisko *resursu noteikšana*, lai organizācijas legitimī noteiktie mērķi būtu atbilstoši tās iespējām.⁶²⁹

⁶²⁴Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом, международный договор 15 июня 2001 года [aplūkots 2013. gada 7. maijā]. Pieejams: <http://medialaw.asia/document/-2056>

⁶²⁵Xinhua News Agency, SCO accepts Afghanistan as observer, Turkey dialogue partner. 06.07.2012. [aplūkots 2013. gada 7. maijā]. Pieejams: http://news.xinhuanet.com/english/china/2012-06/07/c_131637206.htm

⁶²⁶Экономический Суд СНГ, Обзор судебной практики по делам о толковании учредительных документов Содружества [aplūkots 2013. gada 23. martā]. Pieejams: <http://sudsng.org/database/sudobzor/review-2012-2>

⁶²⁷Rittberger, V., Kruck, A., Zangl, B. *International Organization*. Palgrave Macmillan, 2011. 88-89 pp. ISBN-10: 0230291880.

⁶²⁸Piemēram, Abulfaz Elchibei (otrais Azerbaidžānas Republikas prezidents) NVS izveidošanu uzskatīja par konceptuāli kļūdainu, kā arī saistīja NVS izveidi Krievijas iespēju saglabāt to ietekmi, kāda tai bija PSRS laikā. Viņaprāt, NVS, neskatoties uz tās statūtos noteikto, nav veikusi nevienu faktisko darbību, lai novērstu konfliktus, kas veidojušies bijušajā postsociālisma telpā. Vairāk: Interview with Abulfaz Elchibey, former President of Azerbaijan and leader of Democratic Congress and People's Front, Russia Will Break Up Anyway, Literaturnaya Gazeta in Russian. ISSN 0233-4305. 4 Mar 98, No 9., 3 pp. [aplūkots 2013. gada 4. maijā]. Pieejams: <http://home.swipnet.se/~w-10652/elchibey.html>

⁶²⁹Barnett, M. Finnemore, M. *Rules for the World: International Organizations in Global Politics*. NY: Cornell UP, 2004. 160-161 pp. ISBN-10: 0801488230.

Lai šī pētījuma ietvaros tiktu sasniegts mērķis un turpmāk teorētiskos apsvērumus varētu piedāvāt plašākai diskusijai, autore piedāvā identificēt *Eirāzijas telpā* ES konkurējošas starptautiskas organizācijas un salīdzināt starptautisko organizāciju darbības kritērijus: *funkcijas, varu un leģimitāti*. Viennozīmīgi, ka starptautiskas organizācijas pastāvēšanas ilgums un starptautiskā ietekme (atpazīstamība) ir būtisks kritērijs kopējā, iepriekš norādīto kritēriju summā, bet šis kritērijs vairāk ir salīdzināms no politisko, nevis juridisko zinātņu skatījuma.

Nemot vērā iepriekš norādīto uzskaitījumu starptautiskajām organizācijām, kuras darbojas *Eirāzijas telpā ap NVS*, tad, piemēram, par *Turcijas un Ukrainas konkurējošo izvēli sadarbībai ES* varētu uzskatīt atbilstoši ŠSO un EirāEK *dibināšanas un integrācijas* līgumus, kas nodrošina šo starptautisko organizāciju dalībvalstu sadarbību saskaņā ar tipveida ekonomikas regulēšanas mehānismiem, kuriem ar nelielām atšķirībām funkcionālajos nosacījumos raksturīga beznodokļu tirdzniecība starp organizācijas dalībvalstīm, zemas ražošanas izmaksas, augsta ražojamo preču konkurētspēja un pietiekami pievilcīgi nosacījumi uzņēmumu sadarbībai un kopējām investīcijām. Piemēram, viena no īpatnībām, kas raksturīga EirāEK un ŠSO *atšķirībā* no ES⁶³⁰ ir tā, ka šo starptautisko organizāciju dalībvalstīm nav noteikti *ierobežojumi* būt citu ekonomisko, t.sk. konkurējošo, starptautisku organizāciju sastāvā.

Protams, ņemot vērā Islandes esamību kandidātvalsts statusā, kā arī tās dalību EBTA, vai arī Norvēģijas noraidījumus iestāties ES un dalību EBTA, varētu rasties jautājums, vai iespējams, ka EBTA arī ir vērtējama kā konkurējoša ES starptautiska organizācija? Tomēr konkrētajā gadījumā jāņem vērā EBTA izveidošanas vēsturiskie aspekti, t.i., tā bija alternatīva tām Eiropas valstīm, kas *nevēlējās* pievienoties Eiropas Kopienām, bet vēlāk ES. Tātad jau sākotnēji nav iespējams konstatēt divus no nepieciešamajiem pamatnosacījumiem, kas norādīti šīs nodaļas ievadā, līdz ar to šāda salīdzinājuma veikšana būtu metodoloģiski nekorekta.

Diskutabls varētu būt jautājums, vai ir iespējams arī iepriekš norādītos starptautisko organizāciju līgumus uzskatīt par *konkurējošiem* vai vismaz nosacīti konkurējošiem.

Autore uzskata, ka konkrētajā gadījumā juridiskais novērtējums *konkurējošiem nosacījumiem* ir saistīts, pirmkārt, ar to, ciktāl iepriekš norādīto organizāciju mērķi un integrācijas *tiesiskais* virziens un līmenis varētu būt *salīdzināms* ar ES mērķiem. Otrs būtisks aspekts ir tas, kāds un cik labvēlīgs tiesību un pienākumu apjoms tiek nodrošināts šo starptautisko organizāciju ietvaros gan dalībvalstīm, gan *potenciālajām* kandidātvalstīm, piemēram, Ukrainai un Turcijai, salīdzinājumā ar ES spēkā esošajos līgumos noteikto, kas savukārt ir vērtējams kā *lēģitīmās iespējas* (nosacījumi) palielināt šo organizāciju dalībvalstu skaitu atbilstoši *reģionālai* piekritībai.

⁶³⁰LES 4. panta 3. punkta trešā daļa, LESD 212. pants.

Autore atzīst, ka salīdzinājums var būt jau *sākotnēji* novērtēts kā *kļūdains*, jo *nosacīti* konkurējošu starptautisku organizāciju – EirāEK un ŠSO⁶³¹ – dibināšanas mērķi tiek raksturoti kā kardināli atšķirīgi no ES, t.i., kā vērsti tikai uz atsevišķu *politisko* ambīciju un *ekonomisko* interešu īstenošanu,⁶³² nevis uz tiesiskās konsekvences un ekonomiskās labklājības nodrošināšanu visiem organizācijas dalībniekiem.⁶³³ Tomēr konkrētajā gadījumā būtisks faktors ir starptautiskā līguma esamība (*kā tāda*), kas noteic starptautiskās organizācijas kā tiesību subjekta esamības leģitimitāti un starptautisko organizāciju *potenciālo kandidātvalstu* (vai potenciālo pretendentu) reģionālā piekritība līguma *darbības telpai*. Piemēram, tas nozīmē, ka salīdzinājumā nav analizējama Eirāzijas Ekonomiskā savienība,⁶³⁴ jo tā noteikta tikai deklarācijas⁶³⁵ veidā, savukārt *kā funkcionāli* salīdzināmas ir EirāEK ietvaros integrētās nozaru struktūras,⁶³⁶ kuras tiek uzskatītas par pamatu (loģiskām stadijām) turpmākās integrētās starptautiskās organizācijas – Eirāzijas Savienības – darbībai, kā arī šo struktūru *līgumi*.

Raksturīgi, ka salīdzināmās reģionālās organizācijas⁶³⁷ izmanto (pat kampilējot nosaukumus) ES institucionālo struktūru nosaukumus un darbības veidus, piemēram, parlamentāro pārstāvju darba organizāciju sesijās, valstu vadītāju tikšanās samitos u.tml. Tomēr,

⁶³¹Барков, А.В. Шанхайская организация сотрудничества. *Московский журнал международного права*. 2003, № 1, с 262–305. ISSN 0869-0049.

⁶³²Vienotās Ekonomiskās telpas izveide EirāEK ietvaros *politiski* tiek skatīta arī ar iespēju sasaistīt to ar ES. Vairāk: Interfax News Wire. Russia. EU could form free space from Lisbon to Vladivostok, Barroso tells Putin, 21.03.1013. [aplūkots 2013. gada 14. maijā] Pieejams: <http://www.interfax.co.uk/ukraine-news/russia-eu-could-form-free-space-from-lisbon-to-vladivostok-barroso-tells-putin-2/>; Единое Экономическое Пространство: возможности, проблемы, перспективы. The London School of Economic and Political Science, 2005 [aplūkots 2013. gada 14. maijā]. Pieejams: http://fundeh.org/files/publications/32/doklad_lse.pdf

⁶³³Kholov, I. Eurasian Union, the CIS and the EU - Similarities and differences. *Journal of the Center for Central Asian, Caucasian and Volga-Urals Studies*. Institute of Oriental Studies of the Russian Academy of Science [aplūkots 2013. gada 21. maijā]. Pieejams: <http://www.central-eurasia.com/eau/?uid=1186>

⁶³⁴Ukraine Signs Memorandum With Eurasian Economic Commission. Radio Free Europe, 31.05.2013., Based on reporting by UNIAN, Interfax, and ITAR-TASS [aplūkots 2013. gada 5. jūnijā]. Pieejams: <http://www.rferl.org/content/ukraine-eurasian-economic-commission/25003634.html>; Camroux, D. The European Union and ASEAN: Two to Tango? *Notre Europe*. 2008, June, 34-35 pp. [aplūkots 2013. gada 10. februārī]. Pieejams: http://www.notre-europe.eu/media/Etude_65EU-ASEAN-en.pdf

⁶³⁵Декларация о евразийской экономической интеграции 18.11.2011. [aplūkots 2013. gada 10. februārī]. Pieejams: http://news.kremlin.ru/ref_notes/1091

⁶³⁶Никуличев, Ю.В. *Содружество Независимых Государств: Очерк современной истории*. М.: Институт социальных наук, 2002. с 14-17.

⁶³⁷Кулматов, Т.Ш. О принципах наделения органов ЕврАзЭС частью наднациональных полномочий государств сообщества и организационно-правовом механизме их реализации. *Проблемы современной экономики*. 2005, № 1 (13), с 32-33. ISSN 1818-3409.

neskatoties uz līdzīgu nosaukumu pielietošanu un esamību, nav loģiski salīdzināt atsevišķu integrācijas *struktūru*, piemēram, muitas savienību EirāKEK ietvaros ar ES,⁶³⁸ jo, piemēram, muitas savienība atbilstoši ES attīstības modelim ir uzskatāma par otro reģionālās ekonomiskās integrācijas *stadiju pēc* brīvās tirdzniecības zonas izveides, kurai raksturīga dalībvalstu vienošanās par tirdzniecības nodokļu tarifu atcelšanu, un *pirms* vienotā tirgus izveides, kad ir panākta vienošanās par četru pārvietošanās nosacījumu izpildi, *pirms* ekonomiskās savienības izveides, kad ir panākta dalībvalstu vienošanās par fiskālās un monetārās politikas koordinēšanu, un *pirms* kopējās ekonomiskās savienības izveides, kā augstākās integrācijas stadijas, kad varētu būt panākta vienošanās par ekonomiskās politikas izstrādi un īstenošanu pārnacionālo konstitūtu ietvaros (skat. 1.2. apakšnodaļā).

Tātad EirāKEK integrāciju sāka no otrā posma un, iespējams, politiskajiem faktoriem bija lielāka nozīme, lai noteiktu ekonomiskās stratēģijas attīstības virzienus. Lai gan EirāKEK lēmumi ir saistoši dalībvalstīm,⁶³⁹ izveidotā sasaiste starp EirāKEK muitas savienību un citiem EirāKEK integrācijas virzieniem tiek veidota, sasaistot virkni divpusējos starpvalstu līgumus, kuros ir bijis noteikts cits lēmumu pieņemšanas mehānisms.

Formāli EirāKEK veic to pašu ceļu kā ES, ar to atšķirību, ka ES integrācijas pakāpeniskumu var pamatot kā *funkcionāli*, nevis politiski nepieciešamu. Protams, nav pamata uzskatīt, ka Eiropas Kopienas sākotnēji īstenoja tikai ekonomisko integrāciju, kas ir vērtējams kā konceptuāli pareizākais risinājums, lai sasniegtu nepieciešamo attīstību. Konkrētajā gadījumā jāņem vērā, ka pēc Otrā pasaules kara NATO garantētā drošība bija viens no iemesliem, lai citas sadarbības platformas ietvaros *nosacīti* varētu atteikties no noteiktiem politiskiem jautājumiem un pievērstos ekonomisko jautājumu risināšanai, bet pakāpeniski juridiski sasaistīt tos, vērtējot atsevišķu politiku nepieciešamību no ekonomikas attīstības viedokļa.

Iespējams, ka sākotnējā politiku integrēšana, kas ir raksturīga EirāKEK un ŠSO, nākotnē būs vērtējama kā loģiskāks risinājums, lai izvairītos no atsevišķiem dalībvalstu strīdiem, kas izriet no EKT judikatūras un sarežģījumiem, kuri iezīmējas ES integrācijas gaitā.

Piemēram, viens no būtiskākajiem nosacījumiem dalībai ES, papildu izvirzītajiem tiesiskajiem un politiskajiem nosacījumiem, ir tieši finanšu ekonomisko ierobežojumu ievērošana kopsakarībā ar valsts budžeta deficītu, inflācijas nosacījumiem, valsts garantētā arējā parāda, bezdarba līmeņa rādītājiem u.tml. Kopumā situācijas ar Portugāli, Īriju, Spāniju, Grieķiju un

⁶³⁸Файзуллаев, Д.А. Тенденции и перспективы формирования Евразийского экономического сообщества: ЕвразЭС. ВАК: 08.00.14., Диссертация. 2008., с 25–34.

⁶³⁹Статья 14, Договор об учреждении Евразийского экономического сообщества, международный договор, принят 10 октября 2000 года, с изменениями от 25 января 2006 года и 6 октября 2007 года [aplūkots 2013. gada 20. martā]. Pieejams: [http:// www.evrazes.com/docs/view/3m](http://www.evrazes.com/docs/view/3m)

Kipru pierāda, ka visi saistošie nosacījumi tiek attiecināti pret *kandidātvalstīm* un tikko pievienojušām dalībvalstīm to darbaspēka tirgus atvēršanas pārejas posmā. Savukārt efektīvi tiesiskie instrumenti pret dalībvalstīm, kuras neievēro līguma nosacījumus un definētās vērtības,⁶⁴⁰ nav radīti. Jāpiebilst, ka šis fakts pierāda, ka ES nepiemīt *originālās* pilnvaras iejaukties noteiktos dalībvalstu iekšējos procesos, kas būtu raksturīgi federālā pārvaldības sistēmā, savukārt ES pierēķināto-oriģinālo pilnvaru īstenošana nav pietiekami efektīva nepieciešamās iekšējās (*administratīvās*) tiesībspējas neesamības dēļ. Ja publisko tiesību subjekts, kuram nav administratīvi procesuālās tiesībspējas, piedalījās noteiktā administratīvajā procesā un izdeva noteikta satura administratīvo aktu vai noslēdza publisko tiesību līgumu, tad šā procesa rezultātā izdots administratīvais akts vai noslēgtais līgums nav spēkā, jo juridiski adresāts vai attiecīgi līguma puse nepastāv.

Jāuzsver, ka arī EirāEK līgumā nav noteikti tiesiskie instrumenti dalībvalstu saistību neizpildes gadījumā. Faktiski tas ir pietiekami būtiski, ņemot vērā 13. pantā noteikto konsensusa principu un kvalificētā balsu vairākuma principu lēmumu pieņemšanas procesā, jo Krievijas Federācijas iekšzemes kopprodukts ir 88% no kopējā šajā organizācijā esošo dalībvalstu iekšzemes kopprodukta.⁶⁴¹ Jautājums par balsu sadalījumu, kā arī finansējuma pārdali tika risināts gandrīz paralēli⁶⁴² attīstot muitas savienību, gan veidojot Vienoto ekonomisko telpu. Tas dod pamatu uzskatīt, ka pakāpeniskums EirāEK integrācijas gaitā vispār netiek ņemts vērā. Turklāt par labāko praksi, kas aizgūta no ES, tiek uzskatīta kandidātvalstu spēja, kuras vēlas pievienoties muitas savienībai, EirāEK vai arī Vienotai ekonomiskai telpai, izpildīt katrai organizācijai kā atsevišķam „integrācijas posmam” noteiktos kritērijus.⁶⁴³

Tiesību aktu harmonizācija un implementācija EirāEK netiek pietiekami kontrolēta, lai nodrošinātu katra posma integrācijas mērķu sasniegšanu.⁶⁴⁴ Iespējams, tas ir viens no faktoriem, kāpēc politiskajā perspektīvā, neskatoties uz viedokļu atšķirību, Ukraina vairāk tiek skatīta kā

⁶⁴⁰LES 7. pants.

⁶⁴¹Федеральная служба по интеллектуальной собственности (Роспатент). Сотрудничество в рамках Евразийского экономического сообщества (ЕврАзЭС) [aplūkots 2013. gada 12. maijā]. Pieejams: <http://www.rupto.ru/rupto/portal/73374f4f-4019-11e1-658a-9c8e9921fb2c?starblind=100>; Евразийское Экономическое Сообщество. М.: Секретариат Интеграционного Комитета, 2010 [aplūkots 2013. gada 12. maijā]. Pieejams: <http://www.evrases.com/i/data/item 7264-2.pdf>

⁶⁴²Головнин, М.Ю. Проблемы и перспективы интеграционной группировки ЕврАзЭС. Евразийская экономическая интеграция. 2008, no.1, с 27-44. ISSN: 2223-9758.

⁶⁴³Таможенный союз и Единое экономическое пространство. МИД Республики Беларусь [aplūkots 2013. gada 16. aprīlī]. Pieejams: <http://mfa.gov.by/multilateral/organization/list/e0e5d8b02b2fd7fc.html>

⁶⁴⁴Jørgensen, K.E. *The European Union and International Organizations*. Taylor & Francis, 2008, 156 pp. ISBN: 0203884418.

EirāEK, nevis ES kandidātvalsts vai dalībvalsts.⁶⁴⁵ Jāpiebilst, ka šajā kontekstā var vērtēt arī Moldovas iespējas atbilstoši tās ārpolitikas virzienam pievienoties ES.⁶⁴⁶ Virkne esošu ierobežojumu – pēc Moldovas iedzīvotāju ienākumu līmeņa, iedzīvotāju emigrācijas līmeņa, sociālās sistēmas problēmām, valdības stabilitātes un citām no *acquis communautaire* izrietošām prasībām – *tiesiski* (atbilstoši Kopenhāgenas kritērijiem) liedz atzīt šo valsti par ES kandidātvalsti. Tomēr Moldovai raksturīgais nacionālais ražošanas potenciāls dod iespējas pievienoties citam *strukturālam veidojumam* (starptautiskai organizācijai), ar mazāk sarežģītiem iestāšanās nosacījumiem, piemēram, EirāEK muitas savienībā, kura arī ir unificējusi virkni tehnisko standartu atbilstoši ES regulējumam.

Savukārt ŠSO veidošanas kontekstā būtisks ir tas fakts, ka nozīmīga un leģitīma reģionālā kooperācija ir iespējama tikai starp liberālām demokrātijām, kuras līdzinās Eiropas rietumu daļā esošajām. Ja daudzas starptautiskas organizācijas atsakās no klasiskā dalībvalstu suverenitātes saglabāšanas modeļa, tad ŠSO tieši uztur suverenitātes nozīmi, īpaši akcentējot režīma leģimitāti un tā uzturēšanu kā būtisku centālās Āzijas valstīm.⁶⁴⁷ Arī institucionālā struktūra, īpaši izveidotu padomju veidā – Valsts vadītāju padome, Valdību vadītāju padome, Ārlietu ministru padome un Starptautisko koordinātoru padome – ir kardināli atšķirīga no ES institucionālās struktūras. Tajā ir konstatējams demokrātiskās pārstāvības trūkums, kas potenciāli nodrošina iespējas ekonomiski un politiski ietekmīgākām valstīm iegūt monopolu lēmumu pieņemšanas procesā. Šie trūkumi un problēmas ir iemesls tam, ka ŠSO starptautiskais statuss tiek novērtēts diezgan zemu, kas atkārtoti pierāda tēzi par to, ka organizācijas, kuru pamata mērķis ir tikai *politiskā* drošība (līdzīgi kā NVS), var būt efektīvas tikai ierobežotu darbības laiku.⁶⁴⁸

ŠSO, iespējams, var būt konkurējoša ES tās kopējā *ģeopolitiskā vērtējumā*, bet, ņemot vērā, ka ŠSO līdzīgi kā EirāEK apvieno valstis ar pietiekami vāji attīstītiem sabiedriskajiem insitūtiem, un, faktiski tikai no valsts nosacījumiem un to izpildes tempiem atkarīgu uzņēmējdarbību, tad ir pietiekams pamats uzskatīt, ka šis reģionālās starptautiskās organizācijas darbības veids, kas

⁶⁴⁵Martsynovski, A. *Ukraine's choice 2013: European or Eurasian Union?* On EU-Ukraine relations, 07.01.2013. [aplūkots 2013. gada 4. aprīlī]. Pieejams: <http://eu-ukraine.blogactiv.eu/2013/01/07/ukraine%E2%80%99s-choice-2013-european-or-eurasian-union>

⁶⁴⁶European Neighbourhood and Partnership Instrument. Republic of Moldova. *Country Strategy Paper 2007-2013*. [aplūkots 2013. gada 4. aprīlī]. Pieejams: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_moldova_en.pdf

⁶⁴⁷Stephen, A. A New Model of Asian Regionalism: Does the Shanghai Cooperation Organisation Have More Potential than ASEAN? *Cambridge Review of International Affairs*. 2009, vol. 22, no. 3., 452 pp. ISSN: 0955-757 [aplūkots 2013. gada 7. aprīlī]. Pieejams: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09557570903104040>

⁶⁴⁸Zhao, H. *The Shanghai Cooperation Organization at 5: Achievements and Challenges Ahead*. *China and Eurasia Forum Quarterly*. ISSN: 1653-4212. Central Asia-Caucasus Institute&Silk Road Studies Program, vol. 4. no.3. 2006. 117 pp.

*pamatots ar reģionālās kooperācijas pamatiem un vērsts uz drošības nodrošināšanu,*⁶⁴⁹ nav vērtējams kā pietiekami leģitīms un demokrātisks.⁶⁵⁰

Iepriekš norādītais nozīmē to, ka ne teorētiski, ne arī praktiski nav iespējams konstatēt *vienlaicīgi* visu minēto kritēriju esamību salīdzinošajās sistēmās:

1. struktūras un pilnvaru apjoma līdzības starptautiskās sadarbības modelī;
2. tiesiska pamatojuma (nosacījumu kopumu) esamību, lai nodrošinātu līdzvērtīgas integrācijas iespējas;
3. pārnacionālu lēmumu pieņemšanai nepieciešamo tiesisko bāzi, kā priekšnosacījumu starptautiskai organizācijai veidoties par starptautiskās integrācijas subjektu.⁶⁵¹

Tātad ir pietiekams pamats atzīt, ka faktiski ES, kurai piemīt īpaša tiesībsubjektība, Eirāzijas kontinentā *nav* salīdzinājumam līdzvērtīgu, konkurējošu starptautisko tiesību subjektu. Tomēr tas nenozīmē, ka ES dalībvalstīm vai citām valstīm Eirāzijas telpā nepastāv starptautiskās ekonomiskās *sadarbības modeļa izvēles* iespējas. Faktiski tā ir atkarīga no tā, ciktāl valsts pieļauj pārnacionālu regulēšanas mehānismu *vispārējās* labklājības īstenošanas kontekstā.

Turklāt būtiski akcentēt to, ka raksturīgākais, vēsturiski izveidotais ES kā tiesību subjekta salīdzinājums ir tās pretstatījums divām politiskajām lielvarām – PSRS un ASV –, veicot gan dzīves kvalitātes līmeņa, gan citu ģeopolitisko rādītāju (teritoriālo resursu, demogrāfiskā, ekonomiskā, aizsardzības, politiskā potenciāla, likumdošanas rezultatīvo rādītāju u.c.) salīdzināšanu.⁶⁵² Iespējams, ka tieši ES vēsturiskais salīdzinājums ar valstīm, kurām raksturīga federālās pārvaldes forma, bija pamats gan uzskatu, gan arī pašas starptautiskas organizācijas pārvaldības sistēmas veidošanai *līdzībā ar* federatīvās pārvaldības sistēmu.

Ja iespējams pieņemt kā faktu, ka:

⁶⁴⁹Chien, C. *China and the Institutionalization of the Shanghai Cooperation Organization. Problems of Post-Communism*. 2006, vol. 53, no.5, 3 pp. ISSN: 1075-8216

⁶⁵⁰Bailes, A.J.K., Dunay, P., Guang, P., Troitsky, M. *The Shanghai Cooperation Organization*. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). 2007, may, 3-4 pp. ISSN: 1653-7548. [aplūkots 2013. gada 16. maijā]. Pieejams: www.voltairenet.org/IMG/pdf/SIPRI-Shangai_Coop_Org.pdf

⁶⁵¹Энтин, Л.М. Лиссабонский договор и реформа Европейского союза. *Журнал российского права*. М.: 2010, № 3, с 66 - 67. ISSN: 1605-6590.

⁶⁵²Rifkin, J. *The European Dream. Utne Reader*. September/october 2004. ISSN: 8750-0256 [aplūkots 2013. gada 4. aprīlī]. Pieejams: <http://www.utne.com/2004-09-01/the-european-dream.aspx>; Quiggin, J. *EU-US convergence?* August 21, 2010 [aplūkots 2013. gada 4. aprīlī]. Pieejams: <http://crookedtimber.org/2010/08/21/eu-us-convergence>; Лебедева, Т.П. *Геополитика*. М.: МГУ, 2007. с 53-62. ISBN: 5883870457.

1. ES kopējie ekonomiskie rādītāji *var būt salīdzināmi* ar tirdzniecības lielvalstu ekonomiskiem rādītājiem – šobrīd arī tādu ekonomisko *lielvaru* kā ASV, Japāna un Ķīna rādītājiem,⁶⁵³
2. starptautiska organizācija kā atvasinātais starptautisko publisko tiesību subjekts ir uzskatāma par sadarbības partneri⁶⁵⁴ līdzvērtīgu valstij kā sākotnējam starptautisko publisko tiesību subjektam, t.sk. politiskās ietekmes ziņā,

tad būtiskākā salīdzinājuma metodoloģiskā kļūda ir tā, ka valsts kā tiesību subjekta un starptautiskas organizācijas kā tiesību subjekta *tiesisko, politisko*, kā arī *ekonomisko* aktivitāšu *struktūra nav salīdzināma*, jo šo tiesību subjektu *esamības* pamatu veido pilnīgi *atšķirīgi* tiesību avoti.

Ir vairāki zinātniski viedokļi par to, ka Māstrihtas līgums attiecībā pret iepriekšējiem dibināšanas un grozījuma līgumiem (līdz Lisabonas līgumam) ir bijis saturiski kvalitatīvāks integrācijas procesam. Tomēr šā brīža ES izvērtējumā no dažādu teoriju skatījuma ir ļoti sarežģīti izprast termina „kvalitāte” *ratio legis*. Pastāvot divām ar ekonomiku un ražošanu saistītā definīcijām – kvalitāte kā labums un atbilstība noteiktām normām⁶⁵⁵ un objekta raksturlielums, kas nosaka tā spēju atbilst noteiktajām un *paredzamajām* vajadzībām⁶⁵⁶, – pirmajā gadījumā, akcentējot ES unikalitāti, gan tiesībsubjektības, gan pārvaldības jomā, to nav iespējams vērtēt kā atbilstošu noteiktām *normām*, jo *unikālas* normas, kā tādas, nepastāv.

Savukārt otrā definīcija ir pamatojums vērtēt ES pamatlīgumus perspektīvā, jo teorētiski ir iespējams konstatēt „*paredzamās vajadzības*” kā rezultātu juridiskam procesam, kurā dalībvalstis realizē gan skaidri definētus uzdevumus, gan tiecas pēc *ideāla*, kuru vērtē *kopējām interesēm atbilstošā* salīdzinājumā, kas diemžēl var būt (*faktiski*, ir) arī metodoloģiski nekorekts.

⁶⁵³Barrozu, Ž.M. Eiropas Komisijas priekšsēdētāja prezentācija Eiropadomes 2011. gada 4. februāra sanāksmē, Eiropas prioritātes inovāciju jomā [aplūkots 2013. gada 3. aprīlī]. Pieejams: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/innovation_lv.pdf; Eiropas Parlamenta informācija. Eiropas Savienība – tirdzniecības lielvara, 2011. gada aprīlis [aplūkots 2013. gada 3. aprīlī]. Pieejams: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/lv/FTU_6.2.1.pdf

⁶⁵⁴Londonas Eiropas pētniecības centra veiktais pētījums norāda, ka 80 valstis (ar kopējo iedzīvotāju skaitu 1,3 miljardi) sadarbojas ar ES, un ES būtiski apstieidz ASV palīdzības nodrošināšanā mazākattīstītajām valstīm. Pieejams: <http://www.resource-centre.org> [aplūkots 2013. gada 14. jūnijā]

⁶⁵⁵Grēviņa, R. Ekonomikas skaidrojošā vārdnīca. Rīga: Zinātne, 2000. 702 lpp. ISBN: 9984698033.

⁶⁵⁶Starptautiskās Standartizācijas organizācijas (ISO) definīcija (ISO-8402) [aplūkots 2012. gada 16. septembrī]. Pieejams: <http://www.iso.org/iso/home/standards.htm>

NOBEIGUMS

Pētījuma rezultātā, sasniedzot darbā noteikto mērķi un izpildot uzdevumus, autore izdarīja astoņpadsmit secinājumus šādu tēžu veidā:

1. Atbilstoši valsts noteiktajām pazīmēm, kas izriet no 1933. gada 26. decembra Montevideo konvencijas par valstu tiesībām un pienākumiem,⁶⁵⁷ ir pietiekams pamats uzskatīt, ka valsts izveidošanās saistīta ar pārvaldības funkciju nodošanu un politiskas varas piešķiršanu pār iedzīvotājiem noteiktā teritorijā īpašam sociālam slānim jeb pilsoniskajam kopumam. Tātad ES nodibinātais pilsonības jēdziens ir sasaistāms ar *teritoriālo, nevis telpisko* piederību, un ES pilsoņa tiesību īstenošanas pamatā ir ES teritorijā nodibinātā konstitucionālā kārtība.
2. ES ekonomiskā attīstība tiek vērtēta teritoriālajā izpratnē kā indivīda labklājībai nepieciešamā *funkcija*, jo sabiedrības labklājība tiek novērtēta subjektīvi, attiecībā no indivīda dzīvesveida un vērtību skalas noteiktā teritorijā.
3. Ar LES un LESD noteiktās kompetences nav iespējams konstruēt tādā veidā, lai neskartu kādas citas nozares vai jomas jautājumus, līdz ar to pārvaldības sistēmā tiek integrēti kā funkcionāli nepieciešami jauni papildu jautājumi.
4. Ja ES ir telpa ar noteiktu konstitucionālu kārtību, šīs kārtības nodrošināšana saistīta ar noteiktu administratīvo (kā valstiski noteiktu) procesu īstenošanu starp šī procesa dalībniekiem. Administratīvais process pastāv ES ar visiem iekšējo pārvaldību raksturojošiem elementiem, kas nepieciešami:
 - a. veicot organizācijas vadības iekšējo uzdevumu izpildi;
 - b. pārstāvībai starp institūcijām, iestādēm un uzņēmumiem;
 - c. pārvaldībai starp pilsoņiem, sabiedriskām organizācijām un varas iestādēm,un izpaužas kā:
 - i. tiesības izdot tiesību aktus,
 - ii. piemērot tiesību aktus,
 - iii. organizatoriskā darbības koordinācija starp izpildvaras institūcijām un iestādēm,
 - iv. atbalsts tehnoloģiskajām darbībām.
5. Ja sākotnējo suverēno starptautisko tiesību subjektu savienība, kuras izveidi pamato vienotu sociālo, ekonomisko, politisko vai cita rakstura *valstiskas* intereses un mērķi,

⁶⁵⁷Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. published December 26, 1933. Council and Foreign Relations [aplūkots 2013. gada 3. maijā]. Pieejams: <http://www.cfr.org/sovereignty/montevideo-convention-rights-duties-states/p15897>

īslaicīgās vai ilglaicīgākas pārvaldības mehānisms, var kļūt par konfederāciju, tad piemērojot minēto atzinumu attiecībā pret ES, var secināt, ka tajā praktiski nav konstatējami trūkumi attiecībā uz kopējām pazīmēm un raksturojumu, kas noteikts konfederatīviem nodibinājumiem, jo ES pārvaldības procesa subjektu (individuālo un kolektīvo) tiesībspēju raksturo to kopējās intereses noteiktu uzdevumu īstenošanai vienotas, *nosacīti slēgtas* sistēmas ietvaros, organizējot tās *publisko* pārvaldību. Ja pamata izšķiršanas kritērijs federācijai no konfederācijas ir tiesību zinātnē atzītā konfederācijas kā *starptautiski tiesisku suverēnu valstu savienības* definīcija, un, faktiski, praksē izšķirt šādu tiesību subjektu dabu ir pietiekami sarežģīti, jo tiek uzskatīts, ka esošās konfederācijas pēc noteiktās pārvaldības sistēmas ļoti līdzinās federācijām, vai pat ir uzskatāmas par tādām, var uzskatīt, ka ES darbība ir pamatota ar federācijai raksturīgiem mērķiem.

6. LESD nav definēta izstāšanās procedūra no eurozonas, kurai ir latentā federālisma pazīmes, savukārt LESD 50. pantā noteiktā procedūra ir definēta kā deklaratīva, radot iespēju šo pantu interpretēt kā ierobežojošu dalībvalstīm īstenot savas suverēnās tiesības.
7. Pamattiesību hartā ir iekļauti vispārējie pamatnosacījumi, kas nepieciešami Eiropas Savienības *iekšējās* pārvaldības sistēmā, veidojot vienotu sociālās drošības sistēmu, kas ir valstij raksturīga garantiju joma.
8. Normas ES ārējās kompetences īstenošanai ir konkurējošas ar valstīm piemītošo oriģinālo tiesībsubjektību. Šāda situācija norāda uz federācijai un federācijas subjektiem raksturīgās konkurējošās kompetences esamību.
9. Pārnacionālas kompetences esamība pamato ES tiesībsubjektivitātes efektivitāti. Pierēķina īstenošanas rezultātā dalībvalstis atvasina sev piemītošās oriģinālās kompetences ES, kuru rezultātā veidojas ES piemītošās oriģinālās kompetences iekšējās pārvaldības nodrošināšanai. Turklāt pārnacionālais pārvaldības mehānisms ir vienots gan ekonomiskai, gan politiskai integrācijai un tā funkcionālā vide praktiski nav diferencējama.
10. ES tiesībsubjektībai, kas atvasināta no dalībvalstu oriģinālās tiesībsubjektības, ir raksturīga funkcionālitate, kura noteic tiesībsubjektības īstenošanas īpatnības un apjomu. Ja starptautiskā līgumā nav iekļauti tieši definēti nosacījumi par tiesībsubjektības apjomu, nav pamata noliegt, ka starptautiskajā nolīgumā ir normas, kuras noliegtu starptautiskas organizācijas tiesībsubjektību.
11. Ja dalībvalstu vienotas politiskas gribas rezultātā ES jānoteic kā vienotu administratīvo telpu noteiktas konstitucionālas kārtības nodrošināšanai, kā obligāts priekšnosacījums šādas kārtības īstenošanai – starptautiskajā līgumā jānoteic gan

atbilstoši procesi, gan arī visus šo procesu dalībnieki, t.sk. indivīdi un organizācijas un to tiesībspēja, jo, tikai ievērojot starptautiskajā līgumā definētos administratīvi tiesiskos nosacījumus, tie var kļūt par pilnvērtīgiem administratīvi tiesisko attiecību subjektiem starptautiskas organizācijas administratīvo tiesību un tiesisko attiecību ietvaros.

12. Neskatoties uz ES vēsturiskajā attīstības gaitā veiktajiem mēģinājumiem veidot vienotu ES pārvaldības struktūru, tas *šobrīd nav izdevies*. ES esošo attiecību esamībai ir pietiekami pamatoti piedēvēt ne tikai divlīmeņu, bet vairāklīmeņu pārvaldības sistēmas esamību, kurās atbilstoši esošajām zinātniskajām teorijām faktiski nav iespējams identificēt vienotu varas centru.
13. Pārnacionālas ekonomiskās regulēšanas formas ir vērtējamas kā efektīvākas, bet ar nosacījumu, lai kopīgie, starptautiskajā līgumā noteiktie un akceptētie mehānismi ir samērīgi, un dalībvalstu *objektīvi nepieciešamais* pienākums piekrist suverenitātes ierobežojumam ir *sasaistāms* ar piešķirtajām *faktiski īstenojamajām* (ne deklaratīvajām) tiesībām *kontrolēt* pārnacionālu institūciju darbību *ierobežotās suverenitātes* jomā.
14. ES darbības rādītāju salīdzinājumā ilglaicīgi tiek pieļauta metodoloģiskā kļūda, salīdzinot šos rādītājus ar valstīm, t.sk. ar federālu pārvaldības sistēmu. Šādai metodoloģiskai kļūdai ir vēsturisks skaidrojums, kas izriet no ES veidošanas procesa pamatvirzieniem – viens no trijiem bija saistīts ar Eiropas valsts dibināšanas ideju –, suverēnā federālā valstiskuma veidošanu, federālo tiesību un federālās sistēmas orgānu radīšanu, federācijas un to subjektu kompetences noteikšanu.
15. Starptautisko tiesību doktrīnā nav vienota viedokļa attiecībā par starptautisko organizāciju tiesībsubjektību, lai gan ir pietiekams skaits starptautisku organizāciju, kuras var raksturot divējādi, no vienas puses, kā valstu koordinētas sadarbības rezultātu starptautiskas organizācijas ietvaros, no otras puses, kā valstu darbību federācijas ietvaros. Ja valsts starptautiskās sadarbības politiskajā sistēmā tiek vērtēta kā galvenais ķēdes posms, saturiski sasaistīts ar nacionālo tiesību sistēmu, tik ilgi ES tiks definēta kā unikāla pārnacionāla tiesību sistēma no starptautisko tiesību viedokļa, norādot uz tiesību politizēšanu noteiktās politiskās sistēmas ietvaros un netiks vērtēta kā tiesību subjektu mijiedarbība vienotā ES administratīvajā telpā.
16. LES un LESD pilnībā nav nostiprinātas visas ES kompetences, kā arī šo kompetenču raksturojums ir definēts neatbilstoši funkcionālajai nepieciešamībai īstenot iekšējās pārvaldības procesus un koordinēt ārējo sadarbību. Tomēr ES tiesībsubjektība ir ierobežota ar to kompetenci, kuru tai ārējās un *iekšējās* pārvaldības procesa *īstenošanai* ir atvasinājušas dalībvalstis. Tātad no citām starptautiskajām tiesībām izrietošās saistības un principi ir attiecināmi uz dalībvalstu tiesībsubjektību, to *piemērošanai un ievērošanai*.

17. Atzīstot, ka faktiski ES, kurai piemīt īpaša tiesībsubjektība, Eirāzijas kontinentā nav salīdzinājumam līdzvērtīgu, konkurējošu starptautisko tiesību subjektu, tas nenozīmē, ka ES dalībvalstīm vai citām valstīm Eirāzijas telpā nepastāv starptautiskās ekonomiskās *sadarbības modeļa izvēles* iespējas. Faktiski tā ir atkarīga no tā, ciktāl valsts pieļauj pārnacionālu regulēšanas mehānismu *vispārējās* labklājības īstenošanas kontekstā.

18. Lisabonas līgumā noteiktie uzdevumi ir veidoti ar mērķi risināt iepriekšējās sadarbības procesā apzinātās problēmas. Tomēr, definējot līgumā mērķus un uzdevumus, vēl nerodas visi juridiskie priekšnosacījumi to sasniegšanai piešķirt visu jautājumu pārvaldības pilnvaras Eiropas Savienības institūcijām (konstitūtiem), it īpaši, ja šo uzdevumu īstenošana ir neatbilstoša dalībvalstu *kopuma*, nevis *vairākkuma* interesēm.

Esošo secinājumu rezultātā ir iespējams izdarīt slēdzienu par to, ka Lisabonas līgums ir *starptautisks līgums*, kurā starptautiskai organizācijai – ES – kompetenču noteikšanas un to īstenošanas procesos ir konstatējamas vienlaicīgi *federālai pārvaldībai, vairāklīmeņu pārvaldībai un starptautiskai sadarbībai raksturīgas iezīmes* savstarpējā mijiedarbībā, kuru rezultātā potenciāli var identificēt *konkurējošu kompetenču* esamību vairākos pārvaldības līmeņos.

Faktiski minētais slēdziens norāda, ka pētījumā izvirzītā hipotēze par Lisabonas līgumu kā sabiedrisku līgumu, kas ES *pārveido* par tiesību subjektu līdzvērtīgu valstij ar federālai valsts pārvaldei līdzīgu pārvaldību ar tam raksturīgiem pārvaldības mehānismiem un funkcijām, neguva apstiprinājumu.

Tomēr hipotēzes pierādīšanas procesā autore ir izstrādājusi *risinājumus*, kuru rezultātā ir iespējams precizēt ES tiesībsubjektības apjomu, *neradot* iespēju salīdzināt piedāvāto pārvaldības modeli ar līdzvērtīgu federālai pārvaldībai, kā arī noteiktos gadījumos nepieļaut konkurējošu kompetenču īstenošanas iespējas. Viennozīmīgi, ka minētie risinājumi lielākoties saistīti ar grozījumu izdarīšanu LES un LESD, kā arī, iespējams, šos risinājumus varētu ņemt vērā, izstrādājot jaunu ES līgumu.

Līgumā jānoteic:

1. ES ir *vairāklīmeņu* pārvaldības sistēma, kurā ES institūcijas (konstitūti) īsteno *iekšējo* un *ārējo* kompetenci atbilstoši šo konstitūtu darbības specifikai.

Pamatojums: Vairāklīmeņu pārvaldības sistēmas *noteikšana* no ES dalībvalstu puses var būt novērtēta kā augsts kompromisa līmenis, it īpaši attiecībā uz atšķirīgām lēmumu pieņemšanas metodēm.

2. Kompetence ir dalībvalstu valstiskās pārvaldības pilnvarojums ES institūcijām (konstitūtiem), noteiktas pārvaldības un ar to saistīto jomu koordinēšanai, uzdevumu formulēšanai pārvaldības subjektiem un uzdevumu izpildes kontrolei.
 - 2.1. ES iekšējās kompetences jautājumi ir saistīti ar personu, preču, pakalpojumu un kapitāla pārvietošanās brīvību, sabiedrisko kārtību un drošību iekšējā teritorijā, kuru veido dalībvalstu teritorijas.
 - 2.2. ES ārējās kompetences jautājumi ir saistīti ar ES pilsoņu, ES ražoto preču, sniegto pakalpojumu un esošā kapitāla apriņķi, drošību un aizsardzību trešajās valstīs un starptautiskajās organizācijā atbilstoši līgumā noteiktajam apjomam, ievērojot ANO Statūtos un ECPAK noteiktos principus.
 - 2.3. Lēmumu pieņemšana ES ārējās kompetences jautājumos ES institūcijām ir ierobežota ar saistībām, kuras dalībvalstis ir nodibinājušas nacionālās kompetences līmenī un saistītas ar dalībvalstu tiesību ekstrateritoriālo ietekmi.
 - 2.4. Saskaņā ar Eiropadomes izvērtējumu par iekšējo un ārējo kompetenču jomas uzdevumu izpildi un jautājumiem lēmuma pieņemšanai, Parlaments, Padome un Komisija vienojas par nākamajā periodā veicamajiem uzdevumiem un iesniedz priekšlikumus par papildu nepieciešamo dalībvalstu pilnvarojumu šo uzdevumu izpildei.

Pamatojums: LES un LESD pilnībā nav nostiprinātas visas kompetences, bet esošo kompetenču raksturojums ir definēts neatbilstoši funkcionālajai nepieciešamībai īstenot iekšējās pārvaldības procesus un koordinēt ārējo sadarbību. Ņemot vērā to faktu, ka iespējama kompetenču saplūšana un kompetenču jomas nav iespējams tieši definēt, tad līgumā ir nepieciešams noteikt termina „kompetence” definīciju attiecībā uz ārējo koordinācijas un iekšējo pārvaldības procesu, nosakot nevis kompetenču virzienus, bet apjomu, līgumā definēt kritērijus, kuri noteic procesu pilnvarojuma izvēlei pēc prioritārā kārtībā īstenošanai noteiktiem mērķiem.

Šīs normas ieviešanas rezultātā nepieciešams izdarīt grozījumus visās LES un LESD normās, kuras attiecas uz ekskluzīvo, dalīto, atbalsta, iekšējo, ārējo u.c. kompetencēm, lai ievērotu konsekvenci vienotu terminu un jomu definēšanai.

3. Ar administratīvo tiesību normām neregulētos jautājumus dalībvalstu teritoriālās jurisdikcijas ietvaros iespējams integrēt kā noteiktas *iekšējās* kompetences lēmumu pieņemšanu ES institūcijām (konstitūtiem).

Pamatojums: Tādā veidā ES institūciju (konstitūtu) izdotie lēmumi (administratīvie akti) vai noslēgtie līgumi darbosies iedomājamās konstitucionālās vai administratīvās telpas ietvaros, kas nosakāma pēc dalībvalstu skaita, kuras saista kopīgais līgums.

4. Eiropadome *reizi gadā* sniedz izvērtējumu Eiropas Parlamentam, Padomei un Komisijai par iekšējo un ārējo kompetenču jomas uzdevumu izpildi un jautājumiem lēmuma pieņemšanai par efektīvāku pārvaldības nodrošināšanas variantu nākamajam periodam.

Pamatojums: Vairāklīmeņu pārvaldības sistēmā jānoteic līdzsvara sistēma, lai nodrošinātu efektīvu informācijas apriti par ES un dalībvalstu īstenotajiem procesiem un šo subjektu turpmākajām interesēm. Eiropadome šo funkciju var veikt efektīvāk, jo nacionālajā līmenī tās pārstāvjiem ir konstitūētas nepieciešamās koordinējošās pilnvaras, savukārt ES pārvaldības sistēmā Eiropadomes nacionālie pārstāvji var koordinēt iekšējo un ārējo pilnvaru koncentrāciju. Šādā veidā būs iespējams identificēt, piemēram, vienotas problēmas sociālās politikas jautājumos, indeksēt ES pilsoņu dzīves kvalitātes līmeni minimālo atbalsta standartu noteikšanai, noteikt ārpolitikas darbības prioritātes u.tml. Var uzskatīt, ka šāds priekšlikums iedibina federālai pārvaldībai līdzvērtīgu sistēmu, tomēr jāņem vērā, ka šis priekšlikums jāskata sistēmiski ar priekšlikumu līgumā *definēt* ES pārvaldības sistēmu.

5. Par ES institūcijām (konstitūtiem) noteikto uzdevumu neizpildes un/vai kompetenču neatbilstošas piemērojamības gadījumā, ja tas tiek norādīts Revīzijas palātas vai Eiropadomes izvērtējumā par iekšējo un ārējo kompetenču jomas uzdevumu izpildi un jautājumiem lēmuma pieņemšanai, Revīzijas palāta vai Eiropadome ir tiesīga ierosināt atbildīgajai institūcijai (konstitūtam) veikt pārbaudi, lai konstatētu neizpildes un/vai neatbilstošas piemērojamības cēloņus un sekas, vai uzdot Tiesai veikt izvērtējumu un noteikt sankcijas.

Pamatojums: Starptautiskajās tiesībās nav nostiprināts starptautisko organizāciju atbildības jautājums. Tomēr, ja tās *ārējās attiecības* darbojas līdzvērtīgi sākotnējam starptautisko tiesību subjektam – valstij –, tad arī atbildības apjoms ir nosakāms līdzvērtīgi. Viens no variantiem, kas arī tiek piedāvāts, *iekšējās kontroles sistēmā* identificēt ar administratīvās pārvaldības jautājumiem saistītās problēmas.

6. Jebkura dalībvalsts var izstāties no ES, ja pēc rakstveida paziņojuma iesniegšanas par izstāšanos Eiropadomei ir apņēmusies un divu gadu laikā izpildījusi visas finanšu saistības, kuras nosaka tās dalība ES.

6.1. Dalībvalsts rakstveida paziņojumā norāda izstāšanās gaitas un finanšu saistību izpildes plānu, kā arī plānoto turpmāko attiecību modeli ar ES.

6.2. Eiropadome mēneša laikā nosūta dalībvalsts rakstveida paziņojumu izvērtēšanai un izstāšanās līguma vai līguma par turpmākajām attiecībām ar ES sagatavošanai Parlamentam, Padomei un Komisijai.

6.2.1. Ne vēlāk kā viena mēneša laikā pēc paziņojuma nosūtīšanas Parlaments, Padome un Komisija izveido Sarunu grupu, kas:

6.2.1.1. ne ilgāk kā trīs mēnešu laikā no tās izveidošanas brīža aprēķina finanšu saistību apjomu un saskaņo ar dalībvalsti izstāšanās gaitas un finanšu saistību izpildes plānu;

6.2.1.2. ne ilgāk kā sešu mēnešu laikā no tās izveidošanas brīža saskaņo un paraksta ar dalībvalsti izstāšanās līgumu vai līgumu par turpmākajām attiecībām ar ES.

6.2.2. Sarunu grupas kompetences tiek noteiktas lēmumā par tās izveidošanu.

6.3. Izstāšanās līguma vai līguma par turpmākajām attiecībām ar ES neesamība nav šķērslis dalībvalstij izstāties no ES, ja tā ir nokārtojusi visas finanšu saistības, kas saskaņotas ar izstāšanās gaitas un finanšu saistību izpildes plānu.

6.4. Ja dalībvalsts kavē Sarunu grupas noteiktos termiņus dokumentu saskaņošanai vai atsakās parakstīt saskaņotos dokumentus viena gada laikā pēc rakstveida paziņojuma iesniegšanas Eiropadomei, tad ir pamats uzskatīt, ka dalībvalsts ir atsaukusi savu paziņojumu, par ko Eiropadome rakstveidā informē dalībvalsti.

6.5. Ja dalībvalsts uztur savu paziņojumu par izstāšanos, pēc Eiropadomes informācijas saņemšanas, izstāšanās procedūra tiek atjaunota un tai piemēroti tie saistību izpildes termiņi, kas noteikti, ja dalībvalsts paziņojumu būtu iesniegusi pirmo reizi.

Pamatojums: LESD 50. pantā noteiktā izstāšanās procedūra nav pārskatāma, radot iespēju šo pantu interpretēt kā ierobežojošu dalībvalstīm īstenot savas suverēnās tiesības.

7. Par dalībvalsts izstāšanos no eurozonas lēmumu pieņem Eiropas Centrālā banka, ja konstatē, ka eurozonas dalībvalsts atkārtoti budžeta gada laikā pēc Eiropas Centrālās bankas un Komisijas paziņojuma nav izpildījusi noteiktās prasības un saistības euro stabilitātei.

- 7.1. Viena mēneša laikā pēc atkārtota Eiropas Centrālās bankas paziņojuma nosūtīšanas Eiropas Komisija veic pārrunas ar dalībvalsti, lai vienotos ar dalībvalsti par konkrētu datumu euro izmantošanas pārtraukšanai.
- 7.2. Dalībvalsts nodrošina pāreju uz nacionālo valūtu atbilstoši Eiropas Centrālās bankas noteiktajam piesaistes kursam ar nākamo dienu pēc euro izmantošanas pārtraukšanas datuma.
- 7.3. Euro izmantošana dalībvalstī ir pieļaujama sešu mēnešu laikā no euro izmantošanas pārtraukšanas datuma tikai transakciju un pirkumu izpildei par summu ne lielāku par _____ (piemēram, *summu noteic atbilstoši stabilitātes rādītāju svārstībām budžeta gada laikā utml*).
- 7.4. Eiropas Centrālā banka kontrolē un atbilstoši dalībvalsts inflācijas rādītājiem pārrēķina euro kursa piesaisti nacionālai valūtai.
- 7.5. Lēmums par euro izmantošanas pārtraukšanu ir ES iekšējās kompetences jautājums. Dalībvalsts to var apstrīdēt Eiropas Savienības tiesā. Dalībvalsts pieteikuma iesniegšana neaptur lēmuma izpildi.
- 7.6. Ja saskaņā ar Eiropas Savienības tiesas lēmumu tiks atzīts, ka lēmums par euro izmantošanas pārtraukšanu ir nepamatots, ES atlīdzina dalībvalstij radušos zaudējumus, saistītus ar euro izmantošanas pārtraukšanu un jaunas nacionālās valūtas ieviešanu.

Pamatojums: Ne LES, ne arī LESD nav noteikta izstāšanās kārtība no eurozonas. Ņemot vērā, ka euro ieviešana ir saistīta ar dalībvalstīm noteikto iekšējo administratīvo procedūru izpildi, tā nevar būt pielīdzināma izstāšanās procedūrai, kas noteikta LESD 50. pantā. Turklāt, ņemot vērā, ka vienotas valūtas nestabilitāte vienā valstī var ietekmēt arī citas ar vienotu valūtu saistītās valstis, konkrētajā situācijā ir nepieciešama pietiekami ātra rīcība stabilitātes nodrošināšanai. Konkrētajā situācijā lēmuma pieņemšanā ir iesaistītas divas atbildīgās institūcijas (konstitūti), kuru darbība tiek pierēķināta Eiropas Savienībai, un nosakot atbildību par nepamatoti pieņemtajiem lēmumiem.

**IZMANTOTĀS LITERATŪRAS, NORMATĪVO AKTU, JURIDISKĀS PRAKSES, CITU
AVOTU UN INTERNETA RESURSU SARAKSTS**
(kārtojums pēc alfabētiem)

Izmantotā literatūra

1. 2006 Yearbook of the United Nations, 1795, United Nations Publications, 2009, vol. 60. ISBN: 9211011701. [aplūkots 2013. gada 4. jūnijā]. Pieejams: <http://unyearbook.un.org/unyearbook.html?name=2006index.html>
2. Aghaie, H. *The Case Study of Shanghai Cooperation Organization: Challenges and theoretical perspectives*. Linköping University, Department of Management and Engineering, 2012, November 22 [aplūkots 2013. gada 12. martā]. Pieejams: http://www.academia.edu/2327832/The_Case_Study_of_Shanghai_Cooperation_Organization_Challenges_and_theoretical_perspectives
3. Albi, A. *Implications of the European constitution. EU enlargement and the constitutions of Central and Eastern Europe*. Cambridge. UK: Cambridge University Press, 2008. ISBN: 9780511494901.
4. Albors-Llorens, A. The European Court of Justice: More than a teleological Court. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*. 1999, vol. 2. ISSN 1528-8870.
5. Alder, J., Haley, M.A., Hough, B., Mullender, R. *General Principles of Constitutional and Administrative Law. Fourth edition*. Palgrave Law Masters, 2002. 593 p. ISBN: 0333971647.
6. Alehno, I., Buka, A., Butkevičs, J. *Ievads Eiropas Savienības tiesībās (tiesu prakse un komentāri)*. Otrais papildinātais izdevums, Jarinovskas K. zinātniskajā redakcijā. Rīga: TNA, 2004. 504 lpp. ISBN: 9984731286.
7. Arakelyan, L. *The Soviet Union is Dead: Long Live the Eurasian Union! Platform for academics to share research papers academia.edu* [aplūkots 2013. gada 3. aprīlī]. Pieejams: <http://www.academia.edu/2550688>
8. Aron, R. *The Dialectics Of Modern Society*. Pall Mall Press, 1968. 230 p. Digital copy, 2006. ISBN: 9780269992919.
9. Ashwill, M., Norton, A. *Building Citizenship through Social Policy in the Eastern Caribbean: The Role of Social Guarantees*. The World Bank, 2011. 36 p. ISBN: 978-1-907288-41-8.
10. Attali, J. *Millennium: winners and losers in the coming world order*. New York: Random House, 1991. ISBN 0-812-91913-0.
11. Babarind, O. *The EU as a Model for the African Union: the Limits of Imitation*. Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series, University of Miami. 2007, april, vol.7, no.2

- [aplūkots 2013. gada 14. martā]. Pieejams: <http://aei.pitt.edu/8185/1/BabarindeEUasModellong07edi.pdf>
12. Bailes, A.J.K., Dunay, P., Guang, P., Troitsky, M. *The Shanghai Cooperation Organization*. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). May 2007. ISSN: 1653-7548 [aplūkots 2013. gada 16. maijā]. Pieejams: www.voltairenet.org/IMG/pdf/SIPRI-Shangai_Coop_Org.pdf
 13. Baldwin, R., Berglof, E., Giavazzi, F., Widgren, M. *Nice Try: Should the Treaty of Nice be ratified?* London: Monitoring European Integration 11. CEPR, 2001. 137 p. ISBN: 1898128561.
 14. Barnard, C. *The Substantive Law of the EU: The Four Freedoms*. 643. Oxford University Press, 2007. ISBN: 0199298394.
 15. Barnes, J. *Challenges and Reform of Administrative Law*. Seville, Spain: Global Law Press, 2006. ISSN: 1464-3596.
 16. Barnes, J. *Transforming Administrative Procedure*. Seville, Spain: Global Law Press, 2009. ISSN: 1464-3596.
 17. Barnett, M., Finnemore, M. *Rules for the World: International Organizations in Global Politics*. NY: Cornell UP, 2004. 240 p. ISBN-10: 0801488230.
 18. Bayne, N., Woolcock, S. *The New Economic Diplomacy: Decision-making and Negotiation in International Economic Relations*. 314. Hampshire: Ashgate. 2003. ISBN-10: 0754618323.
 19. Becht, M. Dewatripont, et Weil Ph. *Commission impossible. Le nouveau modèle européen*. Ed. par P.Magnette et E.Remacle. Vol. 1 Institutions et gouvernance. Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles, 2000.
 20. Bieber, R., Salom, I. Hierarchy of Norms in European Law. *Common Market Law Review*. 1996, vol. 33. ISSN: 0165-0750.
 21. Black, D., Newing, R.A. *The Theory of Committees and Elections*. Kluwer Academic Publishers, 1998. 457 p. ISBN: 0792381106.
 22. Bogdandy, A., Smrkolj, M. Regional organizations, institutions and developments; Subject of international law. *The European Community and Union Law*. 2011, Nr.2. ISSN: 0373 - 6156.
 23. Boos, E. J. *Perspectives in jurisprudence: An analysis of H. L. A. Hart's legal theory*. P.Lang, 1998. 212 p. ISBN: 0820439029.
 24. Borchardt, K.D. *The ABC of European Union law*. EUi collection. Office of the European Union, 2010. 140 p. ISBN: 9278405256.

25. Briedis, E. Par administratīvo tiesībsubjektību. *Jurista Vārds*, 2004.gada 26.oktobris, Nr.41 (346).
26. Brownlie, I. *Principles of public international law*. Oxford University Press, 2008. 784 p. ISBN: 9780199217700.
27. Buchanan, P.J. *Dict of Critical Theory*. Oxford University Press. 2010. ISBN-10: 0199532915.
28. Buchanan, P.J. *The Death of the West: How Dying Populations and Immigrant Invasions Imperil Our Country and Civilization*. NY: St.Martin's Press, 2002. 320 p. ISBN-10: 0312302592.
29. Buchanan, P.J. *The Political Economy of the Welfare State*. Stockholm: Industrial Institute for Economic and Social Research, 1988. ISBN: 9172042966.
30. Buergethal, T., Sean, D. Murphy. *Public International Law: in a Nutshell*. USA: Thomson West, 2007. 403 p. ISBN: 9780314171696.
31. Burgess, M. *Federalism and European Union: Building of Europe 1950-2000*. Taylor & Francis, 2000. 304 p. ISBN: 0415226473.
32. Burgess, M., Pinder, J. *Multinational Federations*. Routledge, 2007. 272 p. ISBN: 1134120869.
33. Burke-White, W. International Legal Pluralism. *Michigan Journal of International Law*. Vol. 25, 2003-2004. ISSN: 1052-2867 [aplūkots 2011. gada 3. oktobrī]. Pieejams: <https://www.law.upenn.edu/cf/faculty/wburkewh/workingpapers/25MichJIntlL963%282005%29.pdf>
34. Cannizzaro, E., Palchetti, P., Remses, A. Wessel. *International Law as Law of the European Union*. Martinus Nijhoff Publishers, 2011. 416 p. ISSN: 1875-0451.
35. Cappelletti, M. Is the European Court of Justice "Running Wild"? *European Law Review*. 1987, vol. 12. ISSN: 0307-5400.
36. Capps, P., Evans, M.D. *Asserting Jurisdiction: International and European Legal Perspectives*. Konstadinidis S.V. (eds.). Portland, Oregon: Hart Publishing, 2003. 313 p. ISBN: 1841133051.
37. Cassese, A. *International law*. 2 edition. USA: Oxford University Press, 2005. 612 p. ISBN: 0199259399.
38. Chung, C. China and the Institutionalization of the Shanghai Cooperation Organization. *Problems of Post-Communism*. 2006, vol.53, no.5. ISSN: 1075-8216.
39. Cipeliuss, R. *Tiesību būtība*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2001. 152 lpp.
40. Cipeliuss, R. *Vispārējā mācība par valsti*. Rīga: AGB, 1998. 355 lpp. ISBN: 9984916979.

41. Clift, D. *Quebec nationalism in crisis*. McGill-Queen's University Press, 1982. ISBN: 0773503838.
42. Coen, D. The evolution of the large firm as a political actor in the European Union. *Journal of European Public Policy*. 1994, vol. 4. ISSN: 1350-1763.
43. Cotterrell, R. *The Politics of Jurisprudence: A Critical Introduction to Legal Philosophy*. University of Pennsylvania Press, 1989. 277 p. ISBN 0812213939.
44. Craig, P. Constitutions, Constitutionalism and the European Union. *European Law Journal*. 2001, June, vol.7, no.2. ISSN: 0307-5400.
45. Crampton, S. *Eurospeak explained*. Hyperion Books, 1990. ISBN-10: 1856310019.
46. Crouch, C. What Will Follow the Demise of Privatised Keynesianism? *Political Quarterly*. 2008, vol. 79, no. 4. ISSN: 1467-923X [aplūkots 2012. gada 17. aprīlī]. Pieejams: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-923X.2008.00970.x/full>
47. Curtin, D., Heukels, T. Institutional Dynamics of European Integration. *Essays in Honour of Henry G. Schermers*. 1994, vol.2. ISBN-13: 9780792331605.
48. Dashwood, A., Dougan, M., Wyatt, D. *Wyatt and Dashwood's European Union Law*. Sixth Edition. Hart, 2011. 985 p. ISBN: 1849461260.
49. De Leon, S.Alonso. Regions and subsidiarity in the European Union; a look at the role of the Spanish and other regional Parliaments in the monitoring of compliance with the principle of subsidiarity. *European Public Law*. Wolters Kluwer, 2012, June, 18(2). ISSN 1354-3725.
50. Deacon, B. Eastern European welfare states: the impact of the politics of globalization. *Journal of European Social Policy*. 2000, vol. 10, no. 2. ISSN: 0958-9287.
51. Dehousse, R. Constitutional Reform in the European Community: Are There Alternatives to the Majoritarian Avenue? *West European Politics*. 1995, 18 (3). ISSN: 0140-2382.
52. Dehousse, R. *Europe after Maastrich . An Ever Closer Union?* Law Books in Europe. Munich:Verlag CH Beck, 1994. 317 p. ISBN: 3406383424.
53. Deksnis, E.B. *Lisabonas līgums un Eiropas Savienības konstitucionālie pamati*. Juridiskā koledža, 2008. ISBN: 978-9984-9913-3-7.
54. Delic, Z. *Globalization and Responsibility*. In Tech, 2012. 166 p. ISBN: 978-953-51-0655-5.
55. Deming, E., Edwards, W. *The New Economics for Industry, Government, Education*. MIT Press, 2000. 247 p. ISBN: 0262541165.
56. Denninger, E. Government Assistance in the Exercise of Basic Rights (Procedure and Organization). *German Law Journal*. 2011, vol.12, Nr.1. ISSN 2071-8322.

57. Dickinson, J. A. *A Short History of Quebec*. 3rd. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2003. ISBN 0-7735-2450-9.
58. Dišlers, K. *Ievads administratīvo tiesību zinātnē*. Rīga: TNA, 2002. 374 lpp. ISBN: 9984671313.
59. Dišlers, K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. R.: A.Gulbis, 1930. 211 lpp.
60. Dupuy, P.M. Reviewing the difficulties of Codification: on Ago's classification of obligations of means and obligations of result in relation to state responsibility. *European Journal of International Law*. 1999, vol. 10, Nr 2. ISSN 0938-5428.
61. Eatwell, J., Milgate, M., Newman, P. *The New Palgrave Dictionary of Economics*. Palgrave Macmillan, 1987. 1025 p. ISBN: 0333372352.
62. Edward, J. The Method and Role of Comparative Law. *Washington University Global Studies Law Review*. 2009, vol.8, Nr.3. ISSN 1546-6981.
63. Eeckhout, P. *External Relations of the European Union. Legal and Constitutional Foundations*. Oxford: Oxford University Press, 2004. 490 p. ISBN: 019928721X.
64. Eide, A., Krause, C., Rosas, A. *Economic, social and cultural rights as human rights*. Dordrech: Martinus Nijhoff Publisher, 1995. 506 p. ISBN: 0792332776.
65. *Eiropas Savienības terminu vārdnīca*. Tulkošanas un terminoloģijas centrs. R.: Madris, 2004. 246 lpp. ISBN: 9984-31-792-7.
66. Epstein, D., O'Halloran, S. *Delegating Powers: A Transaction Cost Politics Approach to Policy Making under Separate Powers*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 319 p. ISBN: 052166960X.
67. Estella, A. *The EU Principle of Subsidiarity and Its Critique*. Oxford Studies in European Law. Oxford University Press, 2002. 210 p. ISBN: 0199242429.
68. Fila, R. Eiropas Savienības attīstības izpētes metodoloģija. *RSU 2010.gada zinātnisko rakstu krājums*, 2011. ISSN: 1691 – 6069.
69. Fligstein, N., McNichol, J. *The Institutional Terrain of the European Union. European Integration and Supranational Governance*. Ed. by Sandholtz W. and Sweet A. S. N.Y.: Oxford University Press, 1998. ISBN: 0198294573.
70. Franchino, F. *The Powers of the Union. Delegation in the EU*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 355 p. ISBN: 0521866421.
71. Goldsmith, J., Posner, E. Does Europe Believe in International Law? *The Wall Street Journal*. 2008, November 25. ISSN: 1069-2851 [aplūkots 2009.gada 23.martā]. Pieejams: <http://online.wsj.com/article/SB122757164701554711.html>
72. Gottmann, J. *The Significance of Territory*. Charlottesville: The University Press of Virginia, 1973. 169 p. Dig.press, 2008. ISBN: 0813904137.

73. Greenwood, J. *Representing Interests in the European Union*. New York: Palgrave Macmillan, 2003. 304 p. ISBN: 0333995724.
74. Grēviņa, R. *Ekonomikas skaidrojošā vārdnīca*. R.: Zinātne, 2000. 702 lpp. ISBN-10: 9984698033.
75. Grīnbergs, O. *Juridisko terminu vārdnīca*. LZA TKterminoloģija 8. R.: Liesma, 1970. 468 lpp.
76. Haas, E.B. *Beyond the Nation-State*. Stanford, 1958. 584 p. ECPR press, digital, 2008. ISBN: 9780955248870.
77. Halberstam, D. *Constitutionalism and Pluralism in Marbury and Van Gend. The past and future of EU law: the classics of EU law revisited on the 50th anniversary of the Rome Treaty*. eds.: M.P. Maduro, L. Azoulai. ISSN: 1479-9472. University of Michigan Public Law Working Paper, 2008 [aplūkots 2011. gada 14. novembrī]. Pieejams: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1103253
78. Harris, J., White, V. *Modernising social work: critical considerations*. Bristol: The Policy Press, 2009. 209 p. ISBN: 1847420052.
79. Harrison, V. Subsidiarity in Article 3b of the EC Treaty, Gobbledygook of Justicable principle? *International and Comparative Law Quarterly*. 1996, vol.45, part I, ISSN: 0020-5893.
80. Hartley, T. *The foundation of European Community Law*. Oxford University Press, 2010. 501 p. ISBN: 0199566755.
81. Harvey, T., Cryer, R., Sokhi-Bulley, B. Legal Research Metodologies in Europe Union and International Law: Research Notes. *Journal of Contemporary European Research*. 2007, part 1, vol.3 (2). ISSN: 1815-347X.
82. Harvey, T., Cryer, R., Sokhi-Bulley, B. Legal Research Metodologies in Europe Union and International Law: Research Notes. *Journal of Contemporary European Research*. 2008a, part 2, vol.4(1). ISSN: 1815-347X.
83. Hay, P. *Federalism and supranational Organizations: Patterns for New Legal Structures*. Urbana: University of Illinois Press, 1966. 335 p.
84. Herwig, C.H.Hofmann, Türk, Alexander H. *EU Administrative Governance, The Challenges of Europe's Integrated Administration*. Hardback, 2006. 640 p. ISBN-10: 1845422856.
85. Hirsch, M. *The Responsibility of International Organizations Toward Third Parties: Some Basic Principles*. London: Martinus Nijhoff Publishers, 1995. 220 p. ISBN: 0792332865.
86. Hobson, J. A. *Work and Wealth*. First ed. 1914. Routledge, 2010. 368 p. ISBN: 0203835557.

87. Hobson, J.A. *Free Thought in the Social Science*. Routledge, 2010. 292 p. ISBN: 0415578825.
88. Holmes, O.W.Jr. *The Common Law*. The Lawbook Exchange, 2004. 422 p. ISBN-10: 1584774991.
89. Hooghe, L. *Cohesion policy and European integration: building multi-level governance*. Oxford: Oxford University Press, 1996. 458 p. ISBN: 0198280645.
90. Hoult, Th.F. *Dictionary of Modern Sociology*. New Yersey: Littlefield Adams&Co, 1969. 408 p. Dig. Press: 20.12.2006.
91. Husa, J. Methodology of Comparative Law Today: From Paradoxes to Flexibility? *Revue Internationale de Droit Comparé*. 2006, January 2, vol. 58, no. 4. ISBN: 0035-3337.
92. Jakubaņecs, V. *Juridiski terminoloģiskā, skaidrojošā vārdnīca*. R., 2001. 288 lpp. ISBN: 9984689026.
93. Jakubaņecs, V. *Tiesību jēdziens, struktūra un formas*. R.: P&Ko tipogrāfija, 2002. 67 lpp.
94. Jakubaņecs, V. *Tiesību normas*. R.: P&Ko tipogrāfija, 2002. 283 lpp. ISBN: 9789984689142.
95. Jarinovska, K. Būtiskas izmaiņas nosacījumos par dalību Eiropas Savienībā. *Jurista Vārds*. 2008.gada 29.janvāris, Nr. 4 (508).
96. Joerges, Ch., Neyer, J. From Intergovernmental Bargaining to Deliberative Political Processes: The Constitutionalisation of Comitology. *European Law Journal*. 1997, vol. 3, no 3. ISSN: 1468-0386.
97. Joerges, Ch., Neyer, J. „*Deliberative Supranationalism*” Revisited. EUI LAW; 2006/20, European University Institute, 2006. ISSN: 1725-6739 [aplūkots 2012.gada 15.martā]. Pieejams: <http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/6251/LAW-2006-20.pdf?Sequence=1>
98. Johansson, B., Karlsson, C., Stough, R.R. *Regional Policies and Comparative Advantage*. Edward Elgar Publishing, 2002. 519 p. ISBN: 1781959846.
99. Jones, M.L. The Legal Nature of the European Community: a Jurisprudential Analysis Using H.L.A.Hart's Model of Law and a Legal System. *Cornell International Law Journal*. 1984, Winter, vol. 17, no.1. ISSN: 0010-8812.
100. Jørgensen, K.E. *The European Union and International Organizations*. Taylor & Francis, 2008. 208 p. ISBN: 0203884418.
101. Kaplan, M.A. *System and Process in International Politics*. N.Y.: ECPR Press, 2005. 252 p. ISBN: 0954796624.
102. Waltz, Kenneth N. *Theory of International Politics (Paperback)*. McGraw-Hill, 1979. 241 p. ISBN: 0-07-554852-6.

103. Keukeleire, S., MacNaughtan, J. *The Foreign Policy of the European Union*. New York, Hampshire: Pelgrave Macmillan, 2008. ISBN: 9781137025746.
104. Knapp, V. *International Encyclopedia of Comparative Law*. Volume 1 (National Reports). Mohr Siebeck, 1987. 212 p. ISBN: 978 90 247 2787 2.
105. Krapohl, S., Zurek, K. The Perils of Committee Governance: Intergovernmental Bargaining during the BSE Scandal in the European Union. *European Integration online Papers*. 2006, vol.10, Nr.2. ISSN 1027-5193 [aplūkots 2012.gada 19.martā]. Pieejams: http://eiop.or.at/eiop/index.php/eiop/article/view/2006_002a/13
106. Kunz, Josef L. Supra-National Organs (Editorial Comments). *American Journal of International Law*. 1952, vol. 46, Nr.4, 690-698 pp. ISSN: 0002-9300.
107. Kunz, Josef L. Treaty Establishing the European Defence Community. *American Journal of International Law*. 1953, vol. 47, Nr.2, 275-281 pp. ISSN: 0002-9300.
108. Lenaerts, K., Desomer, M. Towards a Hierarchy of Legal Acts in the European Union? Simplification or Legal Instruments and Procedures. *European Law Review*. 2005, vol. 11, Nr.6. ISSN: 0307-5400.
109. Lindseth, P.L. The Contradictions of Supranationalism: Administrative Governance and Constitutionalization in European Integration Since the 1950s. *Loyola of Los Angeles Law Review*. 2003, vol. 37, No. 2. ISSN: 0147-9857.
110. MacCormick, N. Risking Constitutional Collision in Europe? *Oxford Journal of Legal Studies*. 1998, vol. 18. ISSN 1464-3820 [aplūkots 2011. gada 4. novembrī]. Pieejams: <http://ojls.oxfordjournals.org/content/18/3/517.extract>
111. Maghroori, R., Ramberg B. Globalism Versus Realism: International Relations' Third Debate. *International Journal*. 1983, autumn, vol. 38, No. 4, The Middle East after Lebanon. ISSN: 00207020.
112. Majone, G.A. *European regularity state? European Union: power and policy-making*. Ed. by Richardson J. London: Routledge, 1996. ISBN: 0415142954.
113. Mancini, F. Europe: The Case for Statehood. *European Law Journal*. 1998, 4 (1). ISSN: 1351-5993.
114. Holler, Manfred J. *European Governance*. Mohr Siebeck, 2003. 311 p. ISBN: 3161482190.
115. Marcussen, M. *Ideas and Elites: The Social Construction of Economic and Monetary Union*. Aalborg University Press, 2000. 313 p. ISBN: 8773076392.
116. Marsh, D., Stoker G. *Theory and Methods in Political Science (Political Analysis)*. Palgrave Macmillan, 2010. 400 p. ISBN-10:023057627.
117. Mastenbroek, E., Veen T. Last Word on Delegation? Examining the Powers of the Union. *European Union Politics*. 2008, Jun 1, volume 9 (2): 295 SAGE. ISSN:1465-1165.

118. Matei, L., Matei, A. The Administrative System of the European Union – from Concept to Reality. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*. no. 33 E/2011. ISSN: 1842-2845 [aplūkots 2012. gada 20. janvārī]. Pieejams: <http://www.rtsa.ro/en/files/TRAS-33E-2011-10Matei-Matei.pdf>
119. Matisone, I., Blumfelde, I. *Angļu-latviešu nodokļu terminu vārdnīca*. R.: RTU, 2006. 160 lpp. ISBN: 9984329461.
120. Mayne, R.J., Pinder, J. *Federal Union: The Pioneers: A History Of Federal Union*. Published by St. Martin's Press, 1998. 278 p.
121. McGrath, C. The ideal lobbyist, Personal characteristics of effective lobbyists. *Journal of Communication Management*. Emerald Group Publishing Limited. 2006, vol. 10, no. 1. ISSN: 1363-254X.
122. McKey, D. *Federalism and the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 1999. 200 p. ISBN: 9780198296775.
123. McNamara, K.R. Rational Fictions: Central Bank Independence and the Social Logic of Delegation. *West European Politics*. 2002, 25 (1). ISSN: 0140-2382.
124. Merton, Robert K. *On Social Structure and Science (Heritage of Sociology)*. University of Chicago Press, 1996. 386 p. ISBN: 0226520714.
125. Moravcsik, A. In Defense of the Democratic Deficit: Reassessing Legitimacy in the European Union. *Journal of Common Market Studies*. 2003, vol. 40, Nr.4. ISSN: 00219886, 14685965.
126. Načisčionis, J. *Administratīvās tiesības*. Biznesa augstskola „Turība”, 2009. 470 lpp. ISBN: 9984828433.
127. Neimanis, J. Administratīvi procesuālā tiesībspēja. *Jurista Vārds*. 2004.gada 7.septembris, Nr.34 (339).
128. Neimanis, J. *Ievads tiesībās*. R.: 2004. 214 lpp. ISBN: 9984977005.
129. Nickel, R. Participatory governance and European administrative law: new legal benchmarks for the new European public order. *EUI Working Paper LAW*. No. 26/2006. ISSN: 1725-6739.
130. Nicoll, W. The Luxembourg Compromise. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 1984, september, volume 23, issue 1. ISSN: 00219886.
131. Ņikuļceva, I. Par Nicas līgumu un Eiropas Savienības reformu. *Jurista Vārds*. 2002.gada 13.augusts, Nr.16 (249).
132. Ott, A., Wessel, R.A. *The Eu's External Relations Regime: Multilevel Complexity in an Expanding Union*. Netherlands, The Hague: T.M.C. Asser Press, 2006. ISBN 9789067042017.

133. Parsons, T. *The system of modern societies*. Moscow: Aspekt-Press, 1997. 270 p.
134. Paveljeva, E. Formation of European Union's International Legal Personality. *Вопросы международного права и сравнительного правоведения*. 2011, Nr.2 (53). ISSN 2071-8144.
135. Pedersen, Th. *Germany, France and the Integration of Europe: a realist interpretation*. London and New York: Pinter, 1998. 229 p. ISBN: 1855675374.
136. Pelkmans, J. The New Approach to Technical Harmonisation and Standardization. *Journal of Common Market Studies*. 1987, vol. 25, no.3. ISSN: 1468-5965 [aplūkots 2011. gada 6. martā]. Pieejams: http://courses.washington.edu/eulaw09/supplemental_readings/pelkmans_New_Approach_Harmonization.pdf
137. Peretó, F.C., Freibert, A. The European Administrative Space and Sigma Assessments of EU Candidate Countries. *Hrvatska Javna Uprava*. 2007, god. 7., br. 1. ISSN: 1331-6443 [aplūkots 2010. gada 5. decembrī]. Pieejams: http://www.logincee.org/remote_libraryitem/27101?lang=lv
138. Peters, B.G., Pierre, J. Multi-level Governance: a View from the Garbage Can. *Manchester Papers in Politics. EPRU Series*. 2002, №1. ISSN: 0960 071X [aplūkots 2012. gada 4. septembrī]. Pieejams: http://www.socialsciences.manchester.ac.uk/disciplines/politics/publications/workingpapers/documents/manchester_working_papers/MPP1.pdf
139. Phoebus, Athanassiou. Withdrawal and expulsion from the EU and EMU: some reflections. *Legal working paper series*. European Central Bank. 2009, Nr.10. ISSN: 1830269-6 [aplūkots 2013. gada 8. martā]. Pieejams: <http://www.ecb.int/pub/pdf/scplps/ecblwp10.pdf>
140. Pierson, P. *The path to European integration: a historical-institutionalist analysis*. European integration and supranational governance. Ed. by Sandholtz W. and Sweet A. S. N.Y. OCLC: 772851425. Oxford University Press, 1998. ISBN/ISSN: 0198294573.
141. Pistor, K., Bermann, G.A. *Law and governance in an enlarged European Union: essays in European law*. Hart Publishing, 2004. ISBN: 978-1-84113-426-0.
142. Pollack, M.A. *Delegation, agency and agenda setting in the European Community, International organization*. 1997, vol. 51. ISSN: 0020-8183.
143. Pollack, M.A. *The Engines of European Integration: Delegation, Agency and Agenda Setting in the EU*. Oxford: Oxford University Press, 2003. ISBN: 0199251185.
144. Polterovich, V. *Economic Equilibrium and the Optimum, Published in Economics and Mathematical Methods* 5.9. Matekon, 1973.
145. Prajakti, K., Saxena, S.S. Shanghai Cooperation Organisation and Prospects of Development in Eurasia Region. *Turkish Policy Quarterly*. 2007, vol 6, no.2. ISSN: 1303-5754.

146. Pridham, G. Change and Continuity in the European Union's Political Conditionality: Aims, Approach, and Priorities. *Democratization*. 2007, vol 14, no.3. ISSN: 1351-0347.
147. Pridham, G. The Effects of the European Union's Democratic Conditionality: The Case of Romania during Accession. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 2007, vol 23, no.2. ISSN:1352-3279.
148. Reitz, J.C. How to do Comparative Law. *American Journal of Comparative Law*. 1998, autumn, vol. 46, no. 4. ISSN: 0002-919X [aplūkots 2010. gada 12. novembrī]. Pieejams: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/840981?uid=3738496&uid=2129&uid=2&uid=70 &ui4&sid=21102431546041>
149. Remses, A. Wessel. *The International Legal Status of the European Union*. European Foreign Affairs Review 2, 1997. ISSN: 1384-6299.
150. Rescher, N. *Value Matters: Studies in Axiology*. Frankfurt: Ontos, 2004. 140 p. ISBN: 3937202676.
151. Rešina, G. *Latvijas Republikas budžets: vakar, šodien, rīt*. R.: Turība, 2003. 263 lpp. ISBN: 9984609839.
152. Rifkin, J. *The European Dream*. Utne Reader. September/october 2004. ISSN: 8750-0256 [aplūkots 2013. gada 4. aprīlī]. Pieejams: <http://www.utne.com/2004-09-01/the-european-dream.aspx>
153. Rittberger, V., Kruck, A., Zangl, B. *International Organization*. Palgrave Macmillan, 2011. 352 p. ISBN-10: 0230291880.
154. Roney, A. *EC/ EU Fact Book. A Complete Guide*. Kogan Page Publishers, 2000. 351 p. ISBN: 9780749431921.
155. Rosamond, B. *Theories of European Integration*. Palgrave Macmillan, 2000. 240 p. ISBN-10: 0312231202.
156. Ruffert, M. *The Transformation of Administrative Law in Europe/La mutation du droit administratif en Europe*. Munich: SellierEuropean Law Publishers, 2007. ISBN: 9783935808910.
157. Ryngaert, C. The Maastricht Principles and Extraterritorial Obligations in the Area of ESC Rights: A Response to Margot Salomon. *The European Journal of International Law*. 2012, november 18. ISSN: 1464-3596 [aplūkots 2012. gada 16. decembrī]. Pieejams: <http://www.ejiltalk.org/the-maastricht-principles-and-extraterritorial-obligations-in-the-area-of-esc-rights-a-response-to-margot-salomon/>
158. Sajo, A. *Limiting Government: An Introduction to Constitutionalism*. Central European University Press, 1999. 292 p. ISBN: 9639116246.

159. Scharpf, F.W. The joint decision-trap: Lessons from German federalism and European integration. *Public Administration*. 1988, september, vol.66, issue 3. ISSN: 1467-9299 [aplūkots 2010. gada 14. oktobrī.. Pieejams: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9299.1988.tb00694.x/pdf>
160. Schimmelfennig, F., Sedelmeier, U. Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research. *Journal of European Public Policy*. 2002, vol.9, Nr.4. ISSN: 1350-1763.
161. Schmidt-Aßmann, E., Wolfgang, Hoffmann-Riem. *Strukturen des Europäischen Verwaltungsrechts*. Baden-Baden: Nomos-Verl.-Ges. Kunststoff, 1999. ISBN: 3-7890-5951.
162. Schwarze, J. *Europäisches Verwaltungsrecht*. Baden-Baden: Nomos, 2005. ISBN: 978-3-8329-1180-5.
163. Senden, L. Soft Law, Self-Regulation and Co-Regulation in European Law: Where do they meet? *Electronic Journal of Comparative Law (EJCL)*. 01.01.2005, no.9. ISSN: 1387-3091 [aplūkots 2012. gada 14. aprīlī]. Pieejams: <http://www.ejcl.org>
164. Sidranski, D. *The Federal Future of Europe. From the European Community to the European Union*. N.Y.: University of Michigan Press, 2003. 488 p. ISBN-10: 0472110756.
165. Sieberson, St. How the New European Constitution Will Allocate Power Between the Eu and its Member states. A Textual Analysis. *Venberbilt Journal of Transnational Law*. 2004, vol.37, Nr.4. ISSN: 0090-2594.
166. Silbey, S.S. *Legal Culture and Cultures of Legality*. eds: John r.Hall. Handbook of Cultural Sociology, 2010. ISBN: 0-631-23174-9.
167. Smith, L.J. *The legal personality of the European Union and its effects on the development of space activities in Europe*. 357 p. Yearbook on Space Policy 2009/2010, Springer-Verlag/Wien, 2012. ISBN: 978-3-7091-0942-7.
168. Stanley, D. Metzger, Restatement of the Foreign Relations Law of the United States: Bases and Conflicts of Jurisdiction. *New York University Law Review* 7. 1966, vol. I, 41 p. ISSN: 0028-7881.
169. Starke, J. G. *An Introduction to International Law*. Reprint, LEXIS Publishing, 1989. 720 p. ISBN-10: 0406513015.
170. Stein, E. Lawyers, Judges, and the Making of a Transnational Constitution. *American Journal of International Law*, 1981. 75 p. ISSN: 0002-9300.
171. Steiner, J., Woods, L., Twigg-Flesner, C. *Textbook on EC Law*. Oxford University Press, Incorporated, 2003. 690 p. ISBN: 0199258740.

172. Stephen, A. A New Model of Asian Regionalism: Does the Shanghai Cooperation Organisation Have More Potential than ASEAN? *Cambridge Review of International Affairs*. 2009, vol. 22, no. 3. ISSN: 0955-757 [aplūkots 2013. gada 7. aprīlī]. Pieejams: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09557570903104040>
173. Stone, D. *Global Public Policy, Transnational Policy Communities and Their Networks*. Journal of Policy Sciences, University of Warwick, 2008. ISSN: 1573-0891.
174. Sweet, A.S., Caporaso, J.A. *From Free Trade to Supranational Polity: the European Court and Integration*. European Integration and Supranational Governance. Ed. by Sandholtz W. and Sweet A.S. N.Y.: Oxford University Press, 1998. April 2004., e-ISBN: 978019160107. [aplūkots 2012. gada 18. augustā]. Pieejams: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0198294646.001.0001/acprof-9780198294641-chapter-4>
175. Tallberg, J. *Executive Power and Accountability in the European Union, in The Illusion of Accountability in the European Union*. ed. Gustavsson S., Karlsson Ch., Persson T. London: Routledge, 2009. 111-125 p. ISBN: 978-0-415-48099-4 [aplūkots 2012. gada 23. aprīlī]. Pieejams: http://www.statsvet.su.se/publikationer/tallberg/tallberg_executive_power_080917.pdf
176. Tanzi, V. The future of fiscal federalism. *European Journal of Political Economy*. 2008, september, vol. 24, issue 3. ISSN: 0176-2680 [aplūkots 2010. gada 14. oktobrī]. Pieejams: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0176268008000219>
177. Teasdale, A.L. The Life and Death of the Luxembourg Compromise. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 1993, december, volume 31, issue 4. ISSN:00219886.
178. *The Yearbook of International Organizations*. 15th Online Edition 2013. Union of International Associations, Brill. 2013, vol. 4, vol. 6. E-ISSN: 2211-2847 [aplūkots 2013. gada 12. februārī]. Pieejams: <http://www.uia.org/yearbook>
179. Thomson, R., Torenvlied, R., Arregui, J. The Paradox of Compliance: Infringements and Delays in Transposing European Directives. *British Journal of Political Science*. 2007, october, vol. 37, no 4. ISSN: 0007-1234 [aplūkots 2010. gada 16. decembrī]. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.1017/S0007123407000373>
180. Toth, A.G. *The Principle of Subsidiarity of the Maastricht Treaty*. Common Market Law Review, Kluwer Academic Publishers, 1992. ISSN: 0165-0750 [aplūkots 2010. gada 26. oktobrī]. Pieejams: https://student.brighton.ac.uk/mod_docs/BBS/miscellaneous/EU%20Law%20Resources%20%20CPE/Assignment/Assignment%20material/LW267Principlesubsidiarity%5B1%5D.pdf
181. Valters, P. *Valsts un tiesību vēsture jēdzienos un terminos*. R.: Divergens, 2001. 359 lpp. ISBN: 9984929612.

182. Van Buitenen, P. *Blowing the Whistle: Fraud in the European Commission*. Politicos Pub., 2000. 264 p. ISBN-10: 1902301463.
183. Van Nuffel, P., Lenearts, K. *Constitutional Law of the European Union*. 3rd edition. Sweet & Maxwell, 2011. 1083 p. ISBN: 0414048164.
184. Verdun, A. The Role of the Delors Committee in the Creation of EMU: An Epistemic Community? *Journal of European Public Policy*, 1999, 6 (2). ISSN: 1350-1763.
185. Von Hayek, F.A. *The Mirage of Social Justice*. Routledge, 1976. 195 p. ISBN: 071008403X.
186. Wallerstein, I. *The Politics of the World-Economy: The States, the Movements and the Civilizations (Studies in Modern Capitalism)*. Cambridge University Press, 1984. 191 p. ISBN: 0521277604.
187. Weidenfeld, W. Wesels, V. *Eiropa no A līdz Z: Eiropas integrācijas rokasgrāmata*. Alberts XII, 2000. 416 lpp. ISBN: 9984645452.
188. Weiler, J.H.H., Haltern, U. The Autonomy of the Community Legal Order - Trough the Looking Glass. *Harvard International Law Journal*. 1996, 37 p. ISSN: 0017-8063.
189. Weiler, J.H.H. *Three Generations of Participation Rights in European Administrative Proceedings*. New York: NY 10012, USA, 2003. ISSN: 1087-2221.
190. Wessel, R.A. *The Inside Looking out: Consistency and Delimitation in EU External Relation*. Common Market Law Reiew 37, 1135-1171 pp., Kluwer Law International, 2000. ISSN 0165-0750 [aplūkots 2010. gada 23. jūlijā]. Pieejams: <http://doc.utwente.nl/cgi/users/login?target=http%3A%2F%2Fdoc.utwente.nl%2F1534%2F1%2Fwessel8.pdf>
191. *Yearbook of the International Law Commission 2001*. United Nations Publications, 2007. 370 p. ISBN: 9214330182.
192. Zemīte, L. Amerikas Savienoto Valstu Pilsoņu karš: 150. gadskārta. *Latvijas vēsture*. 2011, 2.(82.).
193. Zhao, H. The Shanghai Cooperation Organization at 5: Achievements and Challenges Ahead. *China and Eurasia Forum Quarterly*. Central Asia-Caucasus Institute&Silk Road Studies Program. 2006, vol. 4, no. 3. ISSN: 1653-4212.
194. Ziemeļe, I. Sociālās tiesības zem ekonomiskās krīzes spiediena. *Jurista Vārds*. 2009.gada 18.augusts, Nr.33 (576).
195. Ziller, J. *Administrations comparées: les systèmes politico-administratifs de l'Europe des Douze*. Paris: Montchrestien, 1993. 512 p. ISBN: 2707605204.
196. Алексеев, С.С. *Общая теория права*. в 2-х томах. Т.1. М.: Юридическая литература, 1981.

197. Алексеев, С.С. *Теория права*. М.: Бек, 1994. 222 с. ISBN: 3406388787.
198. Аннерс, Э. *История европейского права*. М.: Наука, 1994. 394 с. ISBN: 5-02-0120960.
199. Ансель, М. *Методологические проблемы сравнительного права. Очерки сравнительного права*. Отв. ред. Туманов В.А. М., 2007 [aplūkots 2010. gada 2. maijā].
Pīeejams: <http://dumbmefer.funpic.de/04-20127/81-7.html>
200. Арбатова, Н. *Общее пространство безопасности между Россией и ЕС: императивы и приятия*. Индекс безопасности №3 (86), Т.14, 2008. ISSN:1992-9242.
201. Артамонова, О.Ф. Международная правосубъектность Европейского союза. *Журнал российского права, Норма*. 2002, №8. ISSN: 1605-6590.
202. Барихин, А.В. *Большой юридический энциклопедический словарь*. М.: Книжный мир, 2006. 790 с. ISBN: 5804102575.
203. Барков, А.В. Шанхайская организация сотрудничества. *Московский журнал международного права*. 2003, № 1. ISSN 0869-0049.
204. Барков, А.В. ШОС. *Московский журнал международного права*. 2003/49, № 1. ISSN: 0869-0049.
205. Бахрах, Д.Н. *Административное право*. М.: БЕК, 1996. 355 с. ISBN: 5856391357.
206. Бахрах, Д.Н. Вопросы законности в государственном управлении. *Правоведение*. 1992, № 3. ISSN: 0134-2738.
207. Бахрах, Д.Н. *Советское законодательство об административной ответственности*. Пермь: Пермский гос. университет, 1969. 340 с.
208. Бахрах, Д.Н., Хазанов, С.Д. *Формы и методы деятельности государственной администрации*. Екатеринбург, 1999. 267 с.
209. Борхардт, К.Д. *Азбука права Европейского сообщества*. Серия «Европейский союз: Прошлое, настоящее будущее». Отв. ред. Борко Ю. А. М.: Право, 1994. ISBN: 5-87759-011-1.
210. Бочкарев, В.К., Дорофеев, В.Д. *Основы современного менеджмента*. Пенза: Пензенский государственный университет, 1999.
211. Буйвид, Э. *Латвийский путь: из Российской империи в СССР и ЕС*. Р., 2007. 724 с. ISBN/ISSN: 978-9984-39-184-7.
212. Бурлацкий, Ф.М., Галкин, Л.А. *Социология. Политика. Международные отношения*. М., 1974. 324 с.
213. Бьюкенен, А. *Сецессия. Право на отделение, права человека и территориальная целостность государства*. М.: Рудомино, 2001. ISBN: 5-7380-0145-1.

214. Винюкова, И.В. *Соотношение правовой системы, правовой надстройки и механизма правового регулирования*. Гуманитарные науки. Вестник Астраханского ГТУ, 2002. ISBN: 2073-1574.
215. Вопленко, Н.Н. *Очерки общей теории права*. Волгоград: ВолГУ, 2009. 896 с. ISBN: 9785966906054.
216. Воробьёва, Е. К вопросу о кодификации права международной ответственности: Проект статей об ответственности международных организаций. *Журнал международного права и международных отношений*. 2006, № 3. ISSN: 2072-0513.
217. Габричидзе, Б.Н., Чернявский, А.Г., Кузнецов, С.М. *Административное право*. М.: Велби, 2006. 677 с. ISBN: 5482005224.
218. Гагаев, А.А., Румянцев, А.А. *Философия управления обществом, провинцией, фирмой в этнокультурном и реформационном аспектах в теории и методологии субстратного подхода*. Саранск, 2009. 696 с. ISBN: 978-5-98344-094-4.
219. Гальперин, В.М., Игнатъев, С.М., Моргунов, В.И. *Микроэкономика*. СПб.: Экономическая школа, 1999. 349 с. ISBN: 5900428168.
220. Герчикова, И.Н. *Менеджмент*. М.: ЮНИТИ, 1997. 501 с. ISBN 5-85173-112-5.
221. Головнин, М.Ю. *Проблемы и перспективы интеграционной группировки ЕвразЭС*. Евразийская экономическая интеграция. 2008, по.1. ISSN: 2223-9758.
222. Горинг, Г., Витвицкая, О. *Право Европейского Союза*. СПб.: Питер, 2005. 256 с. ISBN: 5469008185.
223. Горшенев, В.М. *Способы и организационные методы правового регулирования в социальном обществе*. М.: Юридическая литература, 1972. 256 с. Michigan Univesity Digital Press 22.08.2006.
224. Графский, В.Г., Мамут, Л.С., Нерсисянц, В.С. *Проблемы ценностного подхода в праве: традиции и обновление*. М.: ИГиП РАН, 1996. 89 с.
225. Гуляихин, В.Н. *Правовая культура как объект научного исследования: методологические подходы, структура и критерии оценки*. *Вопросы права и политики*. 2013, № 4. ISSN: 2305-9699.
226. Гурвич, Г.Д. *Философия и социология права*. СПб.: Издательский Дом С.-Петерб. гос. ун-та., 2004. 848 с. ISBN: 5-9645-0008-0.
227. Давид, Р. Жоффре-Спинози, К. *Основные правовые системы современности*. Пер. с фр. Туманова В.А. М.: Междунар. отношения, 1996. 400 с. ISBN 57133-0997-5.
228. Дорофеев, В.Д., Шмелева, А.Н. *Менеджмент*. Пензенский государственный университет, 2006. 400 с.

229. Дробот, Г.А. Роль международных организаций в мировой политике: основные теоретические подходы. *Вестник Московского университета. Сер. 18. Социология и политология*. 1999, № 1. ISSN: 0201-7385 [aplūkots 2010. gada 20. augustā]. Pieejams: <http://istina.msu.ru/publications/article/1290342>
230. Зайцева, В.Г. *Международные межправительственные организации*. М.: Наука, 1983. 166 с.
231. Зайцева, О. О методологии изучения международных организаций. *Мировая экономика и международные отношения*. 1992, №12. ISSN: 0131-2227.
232. Зомбарт, В. *Социология: Отто фон-Гирке, Сущность человеческих союзов*. Перепечатано из „Das Wesen der menschlichen Verbande”. Leipzig: Duncker u. Humblot, 1902. 25-33 pp., Библиотека Гумер., 2009. с 89-94.
233. Игнатенко, Г.В., Тиунов, О.И. *Международное право*. Учебник для вузов. М.: Норма, 2005. 624 с. ISBN: 5-89123-778-4.
234. Ирхин, Ю.В. *Социология культуры. Опыт всемирных социологических конгрессов: сотрудничество социологов и проблемы глобализации*. М.: Экзамен, 2006. 525 с. ISBN: 5-472-01217-1.
235. Казимирчук, В.П. *Право и методы его изучения*. М.: Юридическая литература, 1965. 203 с. Dig.press., 2007.
236. Каламкарян, Р.А., Мигачев, Ю.И. *Международное право*. М.: Эксмо, 2004. 688 с. ISBN: 5699051112.
237. Каландаришвили, З. Теоретико-правовой анализ понятийно-категориального аппарата правовой культуры. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*. 2009, №87. ISSN: 1992-6464.
238. Калиниченко, П.А. О гражданстве Европейского Союза. *Московский журнал международного права*. 2000, № 3. ISSN: 0869-0049.
239. Капустин, А.Я. *Европейский союз: интеграция и право*. М.: РУДН, 2000. 436 с. ISBN: 5-209-01042-2.
240. Кашкин, С. Ю., Калиниченко, П. А., Четвериков, А. О. *Введение в право Европейского Союза*. Под ред. Кашкина С. Ю. М.: Эксмо, 2010. ISBN: 5699415270.
241. Кашкин, С.Ю. *Право Европейского Союза*. М.: Проспект, 2008. 298 с. ISBN: 5392003656.
242. Кашкин, С.Ю., Четвериков, А.О., Калиниченко, П.А., и др. *Право Европейского Союза*. М.: Юристъ, 2011. 240 с. ISBN: 978-5-392-01558-0.

243. Каюмова, А.Р. Механизмы осуществления уголовной юрисдикции государствами ЕС в рамках формирования пространства свободы, безопасности и правосудия. 46-52. М.: *Международное публичное и частное право*. Юрист, 2005, № 4. ISSN: 1813-1239.
244. Кечекьян, С. Ф. *Правоотношения в социалистическом обществе*. М.: Академия наук СССР, 1958. 186 с.
245. Ковалевский, М.М. *Историко-сравнительный метод в юриспруденции и приемы изучения истории права*. М.: Типография Ф.Б.Миллера 1880. 72 с. Дигитализация, 2008. ISBN: 978-5-4460-4710-9.
246. Ковалевский, М.М. *Историко-сравнительный метод в юриспруденции и приемы изучения истории права*. М.: тип., Ф. Б. Миллера, 1880. 72 с. Dig.press, 2008. ISBN: 978-5-4460-4710-9 [aplūkots 2010. gada 12. jūnijā]. Pieejams: <http://www.biblioclub.ru/register/login.php?a=unreg>
247. Козлов, Ю.М., Попов, Л.Л. *Административное право*. М.: Юристъ, 2000. ISBN: 5-7975-0138-4.
248. Козырев, А.В. ООН демократия против тоталитаризма. *Мировая экономика и международные отношения*. 1990, №12. ISSN: 0131-2227.
249. Колодкин, Р.А. Фрагментация международного права. *Московский журнал международного права*. 2005, № 2. ISSN: 0869-0049.
250. Колосов, Ю., Кузнецов, В. *Международное право*. М., 2004. 608 с. ISBN: 5-699-05111-2.
251. Колосов, Ю.М., Кривчикова, Э.С. *Международное публичное право*. М.: Международные отношения, 2000. 610 с. [aplūkots 2010. gada 3. februārī]. Pieejams: <http://nashaucheba.ru/v42926>
252. Королев, М.А. Наднациональность с точки зрения международного права. *Московский журнал международного права*. 1997, № 2. ISSN 0869-0049.
253. Кривчикова, Э.С., Колосов, Ю.М., Иванов, Д.В. *Международное право*. МГИМО(У) МИД РФ. М.: Междунар. отношения, 2000. 720 с. ISBN: 5-7133-1004-3.
254. Крылова, И.С. *Правовые аспекты буржуазных интеграционных теорий и проблема суверенитета. Проблемы буржуазной государственности и политико-правовая идеология*. М., Академия наук СССР, Институт государства и права, 1990. 107-135 с. [aplūkots 2010. gada 17. aprīlī]. Pieejams: <http://lawportal.ru/book/book.asp?bookID=21085>
255. Кулматов, Т.Ш. О принципах наделения органов ЕврАзЭС частью наднациональных полномочий государств сообщества и организационно-правовом механизме их реализации. *Проблемы современной экономики*. 2005, № 1 (13). ISSN: 1818-3409.

256. Кулматов, Т.Ш. Развитие межгосударственной интеграции в ЕврАзЭС. *Проблемы современной экономики*. 2005, № 1 (13). ISSN: 1818-3409 [aplūkots 2010. gada 12. septembrī]. Pieejams: <http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=20617>
257. Купцов, В.И. *Философия и методология науки*. М.: Аспект Пресс, 1996. 400 с. ISBN: 5756700625.
258. Лазарев, В. В., Афанасьев, В.С., Герасимов, А.П., Гайман, В.И. *Общая теория права и государства*. М.: Юристъ, 2005. 472 с. ISBN: 5797507390.
259. Лебедева, Т.П. *Геополитика*. М.: МГУ, 2007. 219 с. ISBN: 5883870457.
260. Лепешков, Ю.А. Право Европейских Сообществ: основополагающие принципы. *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. 1998, №3 [aplūkots 2012. gada 7. augustā]. ISSN: 2072-0513. Pieejams: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/30452>
261. Лешуков, И.Е. *Политическая система ЕС и вопросы ее теоритической интерпретации. Десятилетие сотрудничества (1988 –1998): Европейский Союз и Россия в перспективе*. СПб., 1999. 248 с.
262. Лукашук, И.И. *Международное право*. М.: Wolters Kluwer Russia, 2005. 517 с. ISBN: 5466000132.
263. Лукашук, И.И. *Международное право. Общая часть*. М.: Волтерс Клувер, 2005. 432 с. ISBN: 5466001031.
264. Лукашук, И.И. *Международное право: особенная часть*. Изд. 3-е. М.: Волтерс Клувер, 2005. ISBN: 978-5-466-00043-6.
265. Лукашук, И.И. *Функционирование международного права*. М.: Наука, 1992. 223 с. ISBN: 5020129968.
266. Максимцов, М.М., Игнатьева, А.В. *Исследование систем управления. Менеджмент*. М.: Банки и биржи, Юнити, 2000. 157 с. ISBN: 5-238-00213-0.
267. Малеев, Ю.Н. *Международное воздушное право. Вопросы теории и практики*. М.: Междунар. отношения, 1986. 238 с. Michigan Univesity Digital Press 06.03.2007.
268. Малинин, С.А., Ковалёва, Т.М. *Правосубъектность международных организаций*. Правоведение. 1992, №5, 53-62 с. ISSN: 0131-8039.
269. Манохин, В.М. *Органы советского государственного управления: вопросы формирования*. Саратовский университет, 1962. 162 с.
270. Марочкин, С.Ю., Дерябина, Е.М. *Действия норм международного права в правовой системе Российской Федерации*. Тюмень: Тюменский гос. ун-т., 1998. 200 с. ISBN: 978-611-01-0077-9.

271. Марченко, М.Н. *Теория государства и права*. М.: Проспект, 2006. 637 с. ISBN: 5482000591.
272. Марченко, М.Н. *Право Европейского союза. Вопросы истории и теории*. М.: Проспект, 2010. 432 с. ISBN: 978-5-3920-0886-5.
273. Матузов, Н.И., Малько, А.В. *Теория государства и права*. М.: Юристъ, 2005. 541 с. ISBN: 5-7975-0778-1.
274. Матузов, Н.И., Малько, А.В. *Теория государства и права*. М.: Юристъ, 2001. ISBN: 5-7975-0269-0.
275. Махина, С.Н. *Административный процесс: проблемы теории, перспективы правового регулирования*. Воронеж: Изд-во Воронежского гос. университета, 1999. 232 с. ISBN: 5-7455-1071-4.
276. Моисеев, А.А. *Суверенитет государства в международном праве*. М.: Восток-Запад, 2009. 384 с. ISBN: 5478012084.
277. Моисеев, Е. Г., Бекашев, К.А. *Правовой статус Содружества Независимых Государств*. Учебное пособие. М.: Юристъ, 1995. 176 с. ISBN: 5-7357-0094-4.
278. Моравецкий, В. *Функции международной организации*. Перевод с чешского Борин Г.Б., Прудков Н.Г. М.: Прогресс, 1976. 384 с.
279. Московкин, В.М., Раковская-Самойлова, А.Х., Федирко, Л.А. Развитие межгосударственной интеграции в ЕврАзЭС. *Проблемы современной экономики*. 2007, № 3 (27). ISSN: 1818-3409 [aplūkots 2010. gada 12. septembrī]. Pieejams: <http://www.74rif.ru/innov-sng.html>
280. Най, Дж.С. (младший) Взаимозависимость и изменяющаяся международная политика. *Мировая экономика и международные отношения*. 1989, №12. ISSN:0131-2227.
281. Нерсесянц, В. С. *Проблемы общей теории права и государства*. РАН. М.: Норма, 2001. 832 с. ISBN: 5891233614.
282. Нешатаева, Т.Н. *Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании*. М.: Дело, 1999. 270 с. ISBN: 5-7749-0058-4.
283. Никуличев, Ю.В. *Содружество Независимых Государств: Очерк современной истории*. М.: Институт социальных наук, 2002. 108 с.
284. Олейник, А.Н. *Институциональная экономика*. М.: ИНФРА-М, 2000. 415 с. ISBN: 5160001816.
285. Оль, П.А. Политико-правовая сущность суверенитета. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И.Лобачевского*. Власть и право. 2003, вып. 2 (7), 109-113 с. ISSN: 1993-1778.

286. Пиндер, Д. К широкому федеративному сообществу: прочный симбиоз Востока и Западной Европы. *Мировая экономика и международные экономические отношения*. 1991, №12. ISSN: 0131-2227.
287. Плотницкий, М.И. *Курс экономической теории. Социальные гарантии*. Мн.: Мисанта, 2003. 496 с. ISBN 985-6656-83-4.
288. Поляков, А.В., Тимошина, Е.В. *Общая теория права*. СПб.: Издательский Дом Санкт-Петербургского государственного университета, 2005. 472 с. ISBN 5-9645-0013-7.
289. Пучнина, С.А. *Административное право: методические указания*. Тамбов: ББК Х301я73-5. Тамбовский государственный технический университет, 2006.
290. Риккардо, Д. *Начала политической экономии и налогового обложения: избранное*. М.: Эксмо, 2009. 953 с. ISBN: 5699187456.
291. Рявкин, Н.В. Европейское Сообщество как субъект Международного права. *Московский журнал международного права*. 2000, №2. ISSN: 0869-0049.
292. Саидов, А.Х. *Сравнительное правоведение, правовые системы современности*. М.: ИГПРАН, 2003. 448 с. ISBN: 5-7975-0334-4.
293. Саммерс, С.Р. Господствующая правовая теория в США. М.: *Советское государство и право*. Наука. 1989, № 7, 109-116 с. ISSN 0132-0769.
294. Смит, А. *Исследование о природе и причинах богатства народов*. М.: Эксмо, 2007. 960 с. ISBN: 978-5-699-18389-0.
295. Сорокин, В.Д. *Административный процесс и административно процессуальное право*. СПб., 2002. 474 с. ISBN: 5-86247-043-3.
296. Сорокин, В.Д. Правовое регулирование: предмет, метод, процесс. *Правоведение*. 2000, № 4. ISSN 0134-2738.
297. Степашин, С.В. *Конституционный аудит*. М.: Наука, 2006. 816 с. ISBN: 5020351350.
298. Стрежнева, М. *Институциональное развитие ЕС, Европейский союз на пороге XXI века*. Под ред. Борко Ю.А. М.: УРСС, 2001.
299. Стрежнева, М. „Трансправительственные сети” в ЕС. *Международные процессы. Журнал теории международных отношений и мировой политики*. 2008, январь-апрель, том 6, №1. ISSN 1811-2773.
300. Стрежнева, М. Сетевой компонент в институциональном устройстве Европейского Союза. *Международные процессы. Журнал теории международных отношений и мировой политики*. 2005, сентябрь-декабрь, том 3, №3 (9). ISSN: 0201-7385.
301. Тиунова, Л.Б. *Системные связи правовой действительности: Методология и теория*. СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та., 1991. 131 с. ISBN: 9785288009181.
302. Тихомиров, Ю.А. *Юридическая коллизия*. М.: Манускрипт, 1994. 136 с.

303. Тихомиров, Ю.А. *Административное право и процесс: полный курс*. М.: Изд-во Тихомирова М.Ю., 2005. 697 с. ISBN: 5891941783.
304. Толстухин, А.Э. О наднациональном характере Европейского Союза. *Московский журнал международного права*. 1997, №4. ISSN 0869-0049.
305. Томилов, В.В. *Менеджмент*. Учебник для вузов. М.: Юрайт-Издат, 2003. 591 с. ISBN: 5948791076.
306. Топорнин, Б.Н. *Европейское право*. М.: Юристъ, 1998. 456 с. ISBN 5-7975-0061-2.
307. Топорнин, Б.Н. *Европейское Сообщество: право и институты*. М.: ИГиП РАН, 1994. 183 с.
308. Торкунов, А.В. *Современные международные отношения*. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1999. 584 с. ISBN 5-8243-0085-2.
309. Тункин, Г.И. *Теория международного права*. М.: Зерцало, 2000. 397 с. ISBN: 5807800699.
310. Усенко, Е.Т. Проблемы экстерриториального действия национального закона. *Московский журнал международного права*. 1996, № 2. ISSN: 0869-0049.
311. Ушаков, Н.А. *Международное право*. М.: Юрист, 2000. 302 с. ISBN 5-7975-0293-3.
312. Ушаков, Н.А. *Международное право: основные понятия и термины*. М.: Академический правовой университет при Институте государства и права Российской академии наук, 1996.
313. Фаткуллин, Ф.Н. *Проблемы общей теории социалистической правовой надстройки*. Изд-во Казанского университета, 1980. Michigan Univesity Digital Press 14.12.2001.
314. Фельдман, Д.И., Курдюков, Г.И. *Основные тенденции развития международной правосубъектности*. Казань: Изд-во Казанского ун-та., 1974. 129 с.
315. Фещенко, А.С. Наднациональность в деятельности международных организаций. *Советский ежегодник международного права -1987*. М.: Наука, 1988.
316. Фила, Р.В. Социальное право Европейского Союза. *Key instruments of human co-existence organization: economics and law*. Odessa: InPress, 2011. ISSN: 2301-3567.
317. Фила, Р.В. Правовые аспекты объема полномочий Европейского Союза по вопросам пространства свободы, безопасности и правопорядка. *Российское право в Интернете*. 2012, номер (01) [aplūkots 2013. gada 4. martā]. ISSN 1729-5939. Pieejams: http://rpi.msal.ru/prints/201201_32fila.html
318. Фила, Р.В. Сравнительный анализ аннулирования законодательных актов в суде ЕС и административном суде Франции. *Известия Российского государственного педагогического университета им.А.И.Герцена*. 2008, Nr.33 (73). ISSN 1992-6464.

319. Филиппова, М.В., Хохлов, Е.Б. *Возникновение договорного обязательства по российскому гражданскому праву*. Wolters Kluwer Russia, 2010. 253 с. ISBN: 5466004618.
320. Хартли, Т.К. *Основы права Европейского сообщества*. М.: Закон и право, Юнити, 1998. 703 с. ISBN: 5851710373.
321. Цетурян, С.А., Филимонов, Г.Ю. США на страже безопасности ЕС: Глобальное соуправление как необходимость. *Вестник РУДН, Политология*. 2012, № 2, 200-207 с. ISSN: 2073-3305.
322. Цыганков, П. *Политическая социология международных отношений*. М.: Радикс, 1994. 316 с. ISBN: 5-86453-027-6.
323. Четвериков, А.О. *Европейский Союз: новый этап интеграции. Общество, политика, наука: новые перспективы*. М.: Московский общественный научный фонд, 2000.
324. Шабан, И. С. Принципы равноправия и взаимной выгоды в международных экономических отношениях государств. *Международное право и международный правопорядок*. М.: ИГиП АН СССР, 1981. 131-148 с.
325. Шемятенков, В.Г. *Европейская интеграция*. М.: Международные отношения, 2003. 400 с. ISBN: 5-7133-1161-9.
326. Шемятенков, В.Г., Кавешников, Н.Ю. *Европейский союз: прошлое, настоящее, будущее*. М.: Интердиалект, 2001.
327. Шестакова, Л.Н., Талалаева, А.Н., Шибаева, Е.А. *Международное право*. Учебник. М.: Юридическая литература, 1999. 560 с. ISBN: 5-7260-0933-9.
328. Шибаева, Е. А. *Право международных организаций: Вопросы теории*. М.: Международные отношения, 1986. 158 с.
329. Шибаева, Е. А. *Правовой статус межправительственных организаций*. М.: Юридическая литература, 1972. 175 с.
330. Шибаева, Е.А. К вопросу о наднациональном характере универсальных международных организаций. *Советский журнал международного права*. 1992, №4. ISSN 0869- 0049.
331. Шумилов, В.М. *Международное публичное экономическое право*. Учебное пособие. М.: НИМП, 2001. 288 с. ISBN 5-88720-031-6.
332. Шумский, Н. Экономический Союз новых Независимых Государств: предпосылки и перспективы создания. *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. 1999, № 4 [aplūkots 2013. gada 4. martā]. ISSN: 2072-0521. Pieejams: <http://evolutio.info/content/view/329/50/>

333. Шумский, В.Н. Организационно-правовые основы Содружества Независимых Государств: опыт сравнительного анализа. *Государство и право*. 1998, № 11. ISSN: 0132-0769.
334. Энтин, Л.М. *Европейское право. Право европейского Союза и правовое обеспечение риниты прав человека*. М.: Норма, 2005. 957 с. ISBN: 5-89123-918-3.
335. Энтин, Л.М. Лиссабонский договор и реформа Европейского союза. *Журнал российского права*. 2010, № 3. ISSN: 1605-6590.
336. Энтин, Л.М. *Право Европейского Союза. Новый этап эволюции: 2009–2017 годы*. М.: Aksiom, 2009. 300 с. ISBN: 5904032056.
337. Этнин, М.Л. Международное сотрудничество и совершенствование правовой системы Евразийского экономического сообщества. *Материалы международной научно-практической конференции 26 февраля. 2004 года*. Сборник статей. СПб.: Береста, 2004.
338. Яременко, В.М. Проблема правосубъектности Европейского Союза. *Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов*. ПИ № ФС77-24978, 05.07.2006. ISSN: 1991-3087.
339. Ясперс, К. *Философия. Книга 1. Философское ориентирование в мире*. Перевод Судакова А.К. М.: Канон+РООИ Реабилитация, 2012. 384 с. ISBN: 978-5-88373-274-3.

Normatīvie akti

340. Agreement between the European Union and the North Atlantic Treaty Organisation on the Security of Information, OJ L 080, 27.03.2003. [aplūkots 2012. gada 25. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22003A0327%2801%29:EN:HTML>
341. Agreement of the International Monetary Fund, adopted July 22, 1944., entered into force December 27, 1945., last modifications approved by the Board of Governors in Resolution No. 63–2, adopted April 28, 2008 [aplūkots 2012. gada 7. februārī]. Pieejams: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/>
342. Amendments to the Treaty on European Union and to the Treaty Establishing the European Community (Treaty of Lisbon) [aplūkots 2011. gada 5. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12007L/htm/C2007306EN.01001001.htm>
343. Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūti. San Francisko, 1945.gads 27.jūnijs [aplūkots 2011. gada 26. aprīlī]. Pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/anostat.htm>

344. CCNM/SIGMA/PUMA(99)44/REV1 European Principles for Public Administration Sigma Papers: No.27 [aplūkots 2011. gada 25. jūlijā]. Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0428en01.pdf
345. Charter of Fundamental Rights of the European Union, 2000 O.J. (C 364), 1, 07.12.2000. [aplūkots 2012. gada 6. jūnijā]. Pieejams: <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/europeanunion2.html>
346. Charter of Paris A New Europe: A New Era of Democracy, Peace and Unity. Signed Paris, 1990, 19-21 November [aplūkots 2012. gada 14. jūlijā]. Pieejams: <http://www.osce.org/mc/39516>
347. Charter of The United Nations. San Francisco June 27, 1945 [aplūkots 2011. gada 26. aprīlī]. Pieejams: <http://treaties.un.org/doc/Publication/CTC/uncharter.pdf>
348. Commission Opinion (COM (2000) 34, Brussels, 26.01.2000. [aplūkots 2011. gada 26. janvārī] Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2000:0034:FIN:EN:PDF>
349. Communication from the Commission, Europa 2020, A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels, 03.03.2010. European Commission [aplūkots 2011. gada 25. jūlijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>
350. Consolidated Versions of the Treaty on European Union and of The Treaty Establishing the European Community 2006/C 321 E/01, 29.12.2006. [aplūkots 2011. gada 12. martā]. Pieejams: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:321E:0001:0331:LV:pdf>
351. Convention establishing the European Free Trade Association. Consolidated version, last amended on 20 September 2010. [aplūkots 2013. gada 6. maijā]. Pieejams: <http://www.efta.int/~media/Documents/legal-texts/efta-convention/efta-convention-texts/efta-convention-consolidated.pdf>
352. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (as amended by protocols Nr.11 and Nr.14), Rome, 04.11.1950. [aplūkots 2011. gada 25. jūlijā]. Pieejams: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm>
353. Declaration No 21 Qualified majority threshold and number of votes of the blocking minority in an enlarged Union [aplūkots 2013. gada 19. jūnijā]. Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12001C/htm/C_2001080EN.007001.html
354. Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations. G.A. res. 2625, Annex, 25 UN GAOR, Supp. (No. 28), U.N. Doc. A/5217 at 121 (1970) [aplūkots

2013. gada 23. aprīlī]. Pieejams: <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/principles1970.html>
355. Deklarācijas, kas pievienotas Lisabonas līgumu, kas parakstīts 2007.gada 13.decembrī, pieņēmušās Starpvaldību konferences nobeiguma aktam. Deklarācija par Savienības tiesību aktu augstāku spēku, ES OV C83/345, 30.03.2010. [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0335:0360:LV:PDF>
356. Directive 2008/101/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 amending Directive 2003/87/EC so as to include aviation activities in the scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community, OJ L 8/3, 13.01.2000. [aplūkots 2013. gada 25. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:008:0003:0021:en:PDF>
357. Draft General Budget of the European Commission for the Financial Year 2013. Working Document Part I Activity Statements of operational expenditure COM(2012) 300, May, 2012. [aplūkots 2013. gada 17. jūnijā]. Pieejams: <http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/documents/2013/DB2013/DB2013-WDVII-EXTERNALACTIONS.pdf>
358. ECB Opinion CON/2003/20 of 19 September 2003 at the request of the Council of the European Union on the draft Treaty establishing a Constitution for Europe, OJ C229, 25.09.2003. [aplūkots 2013. gada 8. martā]. Pieejams: http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/c_22920030925en00070011.pdf
359. ECSC, EEC, Euratom: Council Decision of 21 April 1970 on the replacement of financial contributions from Member States by the Communities' own resources (70/243), OJ L 94, 28.04.1970. [aplūkots 2013. gada 4. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31970D0243:EN:HTML>
360. Eiropas Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai: „Ceļā uz Vienotā tirgus aktu - par augsti konkurētspējīgu sociālo tirgus ekonomiku - 50 priekšlikumi, lai uzlabotu mūsu darbu, uzņēmējdarbības vidi un savstarpējai apmaiņai”. Briselē, 27.10.2010., COM(2010) 608 [aplūkots 2013. gada 11. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0608:FIN:LV:PDF>
361. Eiropas Parlamenta 04.09.2007. rezolūcija par ieteikuma tiesību instrumentu izmantošanas institucionālo un juridisko ietekmi (2007/2028(INI)), OV C 187 E/75, 24.07.2008. [aplūkots 2013. gada 4. aprīlī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:187E:0075:0079:LV:PDF>

362. Eiropas Parlamenta 06.05.2009. rezolūcija par tādu cilvēku aktīvu integrāciju, kuri ir atstumti no darba tirgus, 2008/2335(INI), 03.10.2008. [aplūkots 2010. gada 23. februārī]. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/summary.do?id=1061736&t=d>
363. Eiropas Parlamenta 02.04.2009. rezolūcija par ES pilsonības problēmām un nākotnes izredzēm (2008/2234(INI)), OV C 137 E/14, 27.05.2010. [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?Uri=OJ:C:2010:137E:0014:0021:LV:PDF>
364. Eiropas Parlamenta 25.10.2011. rezolūcija par darba ņēmēju pārvietošanās brīvības Eiropas Savienībā veicināšanu (2010/2273(INI)), OV C 131E/35, 08.05.2013. [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:131E:0035:0046:LV:PDF>
365. Eiropas Parlamenta atzinums par priekšlikuma juridisko pamatu Padomes regulai, ar ko izveido Ātras reaģēšanas un sagatavotības instrumentu plaša mēroga ārkārtējām situācijām (COM(2005)0113 – C6 0181/2005 – 2005/0052(CNS)) [aplūkots 2012. gada 16. novembrī]. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2006-0027+0+DOC+XML+V0//EN>
366. Eiropas Parlamenta un Padomes lēmums Nr. 2235/2002/EK „Ar ko pieņem Fiscalis programmu 2003.–2007. gadam”, ES OV L 341, 17.12.2002. [aplūkots 2013. gada 2. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2002D2235:20080101:LV:PDF>
367. Eirosamita deklarācija. Briselē, 2011.gada 26.oktobrī (27.10) (OR.en) SN 3993/3/11 REV 3. [aplūkots 2012. gada 28. aprīlī]. Pieejams: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/LV/ec/125657.pdf
368. ES Padomes direktīva 2003/109/EK par trešo valstu pilsoņu statusu, kuri ir kādas dalībvalsts pastāvīgie iedzīvotāji. OV L016, 23.10.2004. [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:016:0044:01:LV:HTML>
369. ES Padomes direktīva 2003/86/EK par tiesībām uz ģimenes atkalapvienošanās. OV L251, 03.10.2003. [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0086:LV:HTML>
370. ES Pamattiesību harta. ES OV C83/389, 30.03.2010. [aplūkots 2011. gada 11. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:lv:PDF>
371. European Commision. Brussels, 03.03.2010, COM(2010) 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. [aplūkots 2012. gada 2. aprīlī]. Pieejams:

<http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>

372. European Commission. Brussels, 16.09.2011, COM(2011) 561 final. Schengen governance - strengthening the area without internal border control. [aplūkots 2013. gada 21. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0561:FIN:EN:PDF>
373. European Council in Copenhagen - 21-22 June 1993. Conclusions of the Presidency, DOC/93/3, Event Date: 22/06/1993. [aplūkots 2013. gada 23. februārī]. Pieejams: http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-93-3_en.htm?locale=en
374. European Council. Brussels, 25 January 2011, conclusions of the European Council 16-17 December 2010, EUCO 30/1/10, REV 1, CONCL 5. [aplūkots 2012. gada 9. maijā]. Pieejams: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/118578.pdf
375. European Governance, A White papers, Brussels, 25.07.2001, COM(2001) 428 final. Commission of the European Communities [aplūkots 2011. gada 25. jūlijā]. Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0428en01.pdf
376. European Parliament. Financial Perspective 2007-2013, Working document Nr.21 on the organisation of the Financial Perspective after 2006: timeframe, structure and flexibility [aplūkots 2012. gada 24. februārī]. Pieejams: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dt/548/548936/548936en.pdf
377. European Social Charter (revised). CETS No.163, Strasbourg, 3.V.1996. [aplūkots 2012. gada 10. jūnijā] Pieejams: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/163.htm>
378. Framework Convention for the Protection of National Minorities. CETS No.157, Strasbourg, 01.02.1995. [aplūkots 2013. gada 14. jūnijā]. Pieejams <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=157&CL=ENG>
379. General Assembly 3281(XXIX) of 12 December 1974. Charter of Economic Rights and Duties of States [aplūkots 2013. gada 23. aprīlī]. Pieejams: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/738/83/IMG/NR073883.pdf?OpenElement>
380. General Assembly resolution 3171 (XXVIII) of 17 December 1973. Permanent Sovereignty Over Natural Resources [aplūkots 2013. gada 23. aprīlī]. Pieejams: <http://www.un.org/documents/ga/res/28/ares28.htm>
381. General Assembly resolution 2131(XX) of 21 December 1965. Declaration On The Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of their Independence and Sovereignty. By Edward McWhinney, Q.C. Professor of International

- Law, United Nations Audiovisual Library of International Law [aplūkots 2013. gada 23. aprīlī]. Pieejams: http://untreaty.un.org/cod/avl/pdf/ha/ga_2131-xx/ga_2131-xx_e.pdf
382. Helsinki Final Act. Helsinki 1 August 1975. Conference on Security and Co-Operation in Europe [aplūkots 2012. gada 14. jūlijā]. Pieejams: <http://www.osce.org/mc/39501?download=true>
383. Human Development Report 2013. UN Plaza, New York, NY 10017, USA [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2013_EN_complete.pdf
384. ILC Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts 2001 [aplūkots 2012. gada 25. aprīlī]. Pieejams: <http://www.un.org/law/ilc/reports/2001/english/chp4.pdf>
385. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 3 January 1976, in accordance with article 27 [aplūkots 2012. gada 24. februārī]. Pieejams: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>
386. International Labour Organization (ILO) Constitution [aplūkots 2013. gada 2. jūnijā]. Pieejams: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:62:0::NO:62:P62_LIST_ENTRIE_ID:2453907:NO#A1
387. Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai, Akts par vienoto tirgu, Divpadsmit mehānismi, kā veicināt izaugsmi un vairost uzticēšanos „Kopīgiem spēkiem uz jaunu izaugsmi”. COM(2011) 206., OV C 024, 28.01.2012. [aplūkots 2013. gada 11. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:024:0099:01:LV:html>
388. Komisijas paziņojums Padomei un Eiropas Parlamentam. Vēršanās pret noziedzību mūsu digitālajā laikmetā: Eiropas Kibernoziedzības centra izveide. COM/2012/0140 final [aplūkots 2013. gada 20. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0140:FIN:LV:HTML>
389. Komisijas personāla darba dokuments. Pievienots pielikumā priekšlikumam Padomes direktīvai par trešo valstu valstspiederīgo ieceļošanu un uzturēšanos augsti kvalificētas nodarbinātības nolūkos. Ietekmes novērtējuma kopsavilkums. Briselē, SEC(2007) 1382, 23.10.2007. [aplūkots 2013. gada 16. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007SC1382:LV:HTML>
390. Likums „Par Eiropadomes lēmumu, ar ko Līguma par Eiropas Savienības darbību 136.pantu groza attiecībā uz stabilizācijas mehānismu valstīm, kuru naudas vienība ir euro”. Publicēts: LV, 71 (4674), 09.05.2012. Pieņemts: 19.04.2012., stājas spēkā: 10.05.2012.

391. Likums „Latvijas Republikas Satversme”. Publicēts: LV, 43, 01.07.1993., stājas spēkā 07.11.1922., ar grozījumiem līdz 08.04.2009., LV, 66 (4052), 29.04.2009.
392. Likums „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu”. Publicēts: LV, 82 (3866), 28.05.2008.; Ziņotājs, 13, 10.07.2008., stājas spēkā 29.05.2008.
393. Likums „Par Līgumu par Konstitūciju Eiropai”. Publicēts: LV, 97 (3255), 21.06.2005., Ziņotājs, 14, 28.07.2005., stājas spēkā 22.06.2005., zaudējis spēku 02.05.2008.
394. Likums „Par Līgumu par stabilitāti, koordināciju un pārvaldību ekonomiskajā un monetārajā savienībā”. Publicēts LV. 92 (4695), 13.06.2012., stājas spēkā 14.06.2012.
395. Likums „Par Pārskatīto Eiropas Sociālo hartu”. Publicēts: LV 40 (4846), 26.02.2013., pieņemts: 14.02.2013., stājas spēkā: 27.02.2013.
396. Likums, Valsts pārvaldes iekārtas likums, LV, 94 (2669), 21.06.2002.; Ziņotājs, 14, 25.07.2002., stājas spēkā 01.01.2003., ar grozījumiem līdz 13.05.2010., LV, 82 (4274), 26.05.2010., stājas spēkā ar 15.06.2010.
397. Limburg Principles on the Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. U.N. Commission on Human Rights, U.N. ESCOR, 43d Sess., U.N. Doc. E/CN.4/1987/17 [aplūkots 2013. gada 11. maijā]. Pieejams: <http://www.escr-net.org/docs/i/425445>
398. Lisabonas līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu. Parakstīts Lisabonā 13.12.2007., stājies spēkā 01.01.2009. ES OV C306 [aplūkots 2011. gada 12. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:LV:HTML>
399. Līguma par Eiropas Savienību un Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētās versijas. ES OV C 83, 30.03.2010. [aplūkots 2013. gada 11. maijā]. Pieejams: <http://www.consilium.europa.eu/treaty-of-lisbon.aspx?lang=lv>
400. Līgums par Konstitūciju Eiropai. ES OV C310, 47.sējums, 16.12.2004. [aplūkots 2013. gada 14. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2004:310:FULL:LV:PDF>
401. Līgums starp Beļģijas Karalisti, Dānijas Karalisti, Vācijas Federatīvo Republiku, Grieķijas Republiku, Spānijas Karalisti, Francijas Republiku, Īriju, Itālijas Republiku, Luksemburgas Lielhercogisti, Nīderlandes Karalisti, Austrijas Republiku, Portugāles Republiku, Somijas Republiku, Zviedrijas Karalisti, Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti (Eiropas Savienības dalībvalstīm) un Čehijas Republiku, Igaunijas Republiku, Kipras Republiku, Latvijas Republiku, Lietuvas Republiku, Ungārijas Republiku, Maltas Republiku, Polijas Republiku, Slovēnijas Republiku, Slovākijas Republiku par Čehijas Republikas, Igaunijas

- Republikas, Kipras Republikas, Latvijas Republikas, Lietuvas Republikas, Ungārijas Republikas, Maltas Republikas, Polijas Republikas, Slovēnijas Republikas un Slovākijas Republikas pievienošanas Eiropas Savienībai, LR starptautiskais līgums. Publicēts: LV 159 (2924), 12.11.2003., Ziņotājs, 23, 11.12.2003., pieņemts 30.10.2003, stājas spēkā 12.11.2003.
402. LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 14. Par termiņiem institūcija, konstitūts un orgāns. Terminoloģijas Jaunumi, 31.05.2002. Pieņemts 31.05.2002.; prot. Nr. 4/1028. Publicēts: LV, 84 (2659), 05.06.2002., stājas spēkā 31.05.2003.
403. LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 24. Par ES dokumentu tulkojumos un EUROVOC tēzaurā lietojamo juridisko terminu saraksta apstiprināšanu. Pieņemts 13.05.2003.; prot. Nr. 5/1037. Publicēts LV, 105 (2870), 16.07.2003., stājas spēkā 13.05.2003.
404. LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 35. Par juridisko terminu saraksta apstiprināšanu. Pieņemts 31.08.2004.; prot. Nr.7/1048. Publicēts: LV, 145 (3093), 14.09.2004., stājas spēkā: 31.08.2004. [aplūkots 2012. gada 20. jūnijā]. Piejams: <http://termini.lza.lv>
405. Maastricht Principles on Extraterritorial Obligations of States in the area of Economic, Social and Cultural Rights. Final Version, 29.02.2012. [aplūkots 2013. gada 26. maijā]. Piejams: <http://www2.lse.ac.uk/humanRights/articlesAndTranscripts/2011/MaastrichtEcoSoc.pdf>
406. Merger Treaty, Treaty establishing a Single Council and a Single Commission of the European Communities. 08.04.1965. [aplūkots 2012. gada 2. maijā]. Piejams: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_ecsc_en.htm
407. Monetary agreement between the European Union and the Principality of Andorra. C 369/01, 17.12.2011. [aplūkots 2012. gada 23. decembrī]. Piejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:369:0001:0013:EN:PDF>
408. Monetary Agreement between the European Union and the Principality of Monaco. OJ C 310, 13.10.2012. [aplūkots 2012. gada 23. decembrī]. Piejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:310:0001:0011:EN:PDF>
409. Monetary Agreement between the European Union and the Republic of San Marino. OJ C 300, 5.10.2012. [aplūkots 2012. gada 23. decembrī]. Piejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:121:0005:0017:EN:PDF>
410. Monetary Agreement between the European Union and the Vatican City State. OJ C 299, 25.10.2009. [aplūkots 2012. gada 23. decembrī]. Piejams: <http://ec.europa.eu/world/agreements/downloadFile.do?fullText=yes&treatyTransId=12021>

411. Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. published December 26, 1933. Council and Foreign Relations [aplūkots 2013. gada 3. maijā]. Pieejams: <http://www.cfr.org/sovereignty/montevideo-convention-rights-duties-states/p15897>
412. Padomes Regula (EEK) Nr. 1408/71 par sociālā nodrošinājuma sistēmu piemērošanu darbiniekiem un viņu ģimenēm, kas pārvietojas Kopienā. OV L 149, 05.07.1971. [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/lexuriserv/lexuriserv.do?uri=celex:31971r1408:lv:html>
413. Padomes Regula (EEK) Nr. 574/72, ar kuru nosaka īstenošanas kārtību Regulai (EEK) Nr.1408/71 par sociālā nodrošinājuma sistēmu piemērošanu darbiniekiem un viņu ģimenēm, kas pārvietojas Kopienā. OV L 074, 27.03.1972. [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31972R0574:lv:html>
414. Padomes regula (ES) Nr. 407/2010, ar ko izveido Eiropas finanšu stabilizācijas mehānismu. OV L118/1, 12.05.2010. [aplūkots 2012. gada 25. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:118:0001:0001:LV:PDF>
415. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council laying down the rules and general principles concerning mechanisms for control by Member States of the Commission's exercise of implementing powers. Brussels, 9.3.2010. COM(2010) 83 final [aplūkots 2013. gada 14. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0083:FIN:EN:PDF>
416. Report in the International Law Commission. Fifty-third session, 2001, A/56/10, 26-46 pp. [aplūkots 2012. gada 17. oktobrī]. Pieejams: <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a5610.pdf>
417. Report Nr.40047-GBL, Realizing Rights Through Social Guarantees, 130. Social Development Departament, The World Bank group, 2008. [aplūkots 2012. gada 14. jūnijā]. Pieejams: http://siteresources.worldbank.org/EXTSOCIALDEVELOPMENT/Resources/244362-1164107274725/3182370-1164107324437/Realizing_Rights_through_Social_Guarantees-web1.pdf
418. Report on European Union. COM (75) 400 final, 25 June 1975. Bulletin of the European Communities, Supplement 5/75 [aplūkots 2010. gada 23. oktobrī]. Pieejams: http://aei.pitt.edu/1761/1/EU_report_1975.pdf
419. Resolution 660 (1990) Adopted by the Security Council at its 2932nd meeting, on 2 August 1990. Security Council resolution 1929 (2010) (on measures against Iran in connection with its enrichment-related and reprocessing activities, including research and development)

- [aplūkots 2013. gada 6. februārī]. Pieejams: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f12240.html>
420. Resolution on the Amsterdam Treaty (CONF 4007/97 - C4-0538/97) A4-0347/97 [aplūkots 2012. gada 17. martā]. Pieejams: http://www.europarl.europa.eu/enlargement/positionep/resolutions/191197_en.htm#
421. Responsibility of international organizations. Comments and observations received from international organizations. 25 June 2004, A/CN.4/545, United Nations [aplūkots 2012. gada 17. oktobrī]. Pieejams: http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_545.pdf
422. Second report on Reform of the Commission Analysis of current practice and proposals for tackling mismanagement, irregularities and fraud: 10 September, 1999. [aplūkots 2012. gada 26. janvārī]. Pieejams: http://www.europarl.europa.eu/experts/default_en.htm
423. Single European Act, signed at Luxembourg on 17 February 1986 and at The Hague on 28 February 1986, OJ L 169 [aplūkots 2013. gada 17. martā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/singleeuropeanact.pdf
424. Special Report of the European Ombudsman concerning his inquiry into complaint 2591/2010/GG against the European Commission [aplūkots 2012. gada 20. augustā]. Pieejams: <http://www.ombudsman.europa.eu/en/cases/draftrecommendation.faces/en/10762/html.bookmark>
425. Starptautisks līgums, Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību. Publicēts: LV, 85 (3243), 31.05.2005., Ziņotājs, 12, 22.06.2005., pieņemts 26.05.2005., stājas spēkā 01.06.2005.
426. Starptautisks līgums, Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, pieņemts 1966.gada 16.decembrī, stājies spēkā 1976.gada 23.martā, Latvijā ratificēts 14.04.1992. Nav publicēts [aplūkots 2012. gada 24. februārī]. Pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/escpakc.htm>
427. Starptautisks līgums, Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Pieņemta: 10.12.1948. [aplūkots 2013. gada 19. maijā]. Pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/vispcd.htm>
428. Starptautisks līgums, Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību. Publicēts: LV 85 (3243), 31.05.2005., pieņemts 01.02.1995., stājas spēkā: 01.10.2005.
429. Starptautisks līgums, Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām. Publicēts: LV, 52 (2817), 03.04.2003., pieņemts: 23.05.1969., stājas spēkā 03.06.1993.
430. Starptautisks līgums, Ziemeļatlantijas līgums. Publicēts: LV, 37 (2985), 09.03.2004., pieņemts: 04.04.1949., stājas spēkā 29.03.2004.

431. Summary records of the first part of the fifty-sixth session, A/CN.4/537, 2004 [aplūkots 2012. gada 17. oktobrī]. Pieejams: http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_sr2792.pdf
432. The draft articles on Responsibility of States for internationally wrongful acts, United Nations, 2005 [aplūkots 2012. gada 17. oktobrī]. Pieejams: http://www.ijf.cjf.gob.mx/cursosesp/2012/derhumancontrolconvencionalidad/LecturasBloque6/International%20Law%20Commission%20Responsibility%20of%20States%20w%20comentarios%20_6_2001.pdf
433. The Schengen acquis – Convention implementing the Schengen Agreement of 14 June 1985 between the Governments of the States of Benelux Economic Union, the Federal Republic of Germany and the French Republic on the gradual abokition of checks at their common borders, OJ L239, 22.09.2000. [aplūkots 2012. gada 21. septembrī]. Pieejams: [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:02:42000A0922\(02\):EN:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:02:42000A0922(02):EN:PDF)
434. Treaty amending, with regard to Greenland, the Treaties establishing the European Communities. OJ L 29, 01.02.1985. [aplūkots 2013. gada 14. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:1985:029:SOM:EN:HTML>
435. Treaty establishing a Constitution for Europe. OJ 2004/C 310/01 [aplūkots 2013. gada 17. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:EN:HTML>
436. Treaty establishing the European Coal and Steel Community, signed 18 April 1951, 11951K/TXT [aplūkots 2011. gada 2. maijā]. Pieejams: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_ecsc_en.htm
437. Treaty Establishing the European Economic Community, signed in Rome on March 25. 1957, Celex Nr. 11957E247 [aplūkots 2012. gada 26. aprīlī]. Pieejams: http://www.proyectos.cchs.csic.es/euroconstitution/library/historic%20documents/Rome/TRAITES_1957_CEE.pdf
438. Treaty establishing the European Stability Mechanism, signed on 2 February 2012, T/ESM 2012/en 4, OJ L 91 [aplūkots 2013. gada 17. martā]. Pieejams: <http://www.european-council.europa.eu/media/582311/05-tesm2.en12.pdf>
439. Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Related Acts. OJ C 340, 10 November, 1997 [aplūkots 2013. gada 3. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html>
440. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 Decemer 2007, OJ C 306, 17.12.2007.

- [aplūkots 2013. gada 17. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12007L/TXT:EN:HTML>
441. Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, signed at Nice, 26 February 2001, OJ C 080 [aplūkots 2013. gada 17. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12001C/TXT:EN:HTML>
442. Treaty on European Union, JO C 191, 29 July 1992. Protocol on social policy, to which is annexed an agreement concluded between the Member States of the European Community with the exception of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, to which two declarations are attached [aplūkots 2012. gada 25. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/lv/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0090000015>
443. Treaty on European Union, signed at Maastricht on 7 February 1992, OJ 92/C 191/01 [aplūkots 2013. gada 17. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:1992:191:SOM:EN:HTML>
444. Treaty on Stability, Coordination and Governance in the Economic and Monetary Union. Signed 2 March 2012 [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: http://european-council.europa.eu/media/639235/st00tscg26_en12.pdf
445. UN Convention on Jurisdictional Immunities of States and their Property, adopted on 02 December 2004 [aplūkots 2013. gada 12. janvārī]. Pieejams: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?mtdsg_no=III-13&chapter=3&lang=en
446. Universal Declaration of Human Rights, adopted by General Assembly resolution 217A, Paris on 10 December 1948 [aplūkots 2013. gada 19. maijā]. Pieejams: <http://www.un.org/en/documents/udhr>
447. Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations. Signed at Vienna, 21 March 1986 [aplūkots 2013. gada 11. maijā]. Pieejams: <http://www.taiwandocuments.org/vienna03.htm>
448. Vienna Convention on the Law of Treaties. Done at Vienna on 23 May 1969. Entered into force on 27 January 1980. United Nations, Treaty Series, vol. 1155, p. 331. UN, 2005 [aplūkots 2013. gada 16. aprīlī]. Pieejams: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf
449. Декларация о евразийской экономической интеграции 18.11.2011. [aplūkots 2013. gada 10. februārī]. Pieejams: http://news.kremlin.ru/ref_notes/1091
450. Декларация Совета Республик Верховного Совета СССР в связи с созданием Содружества Независимых Государств от 26 декабря 1991 года № 142-Н [aplūkots 2013. gada 15. februārī]. Pieejams: <http://ru.wikisource.org>

451. Договор о создании Экономического союза в СНГ 24 сентября 1993 года, международный договор [aplūkots 2013. gada 3. maijā]. Pieejams: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=5465>
452. Договор о Таможенном союзе и Едином Экономическом пространстве, международный договор, подписан 26 февраля 1999 года [aplūkots 2013. gada 6. martā]. Pieejams: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=31914>
453. Договор об углублении интеграции в экономической и гуманитарной областях, международный договор, принят 29 марта 1996 года [aplūkots 2013. gada 4. martā]. Pieejams: http://spravka-jurist.com/base/part-rq/tx_xswffu.htm
454. Договор об учреждении Евразийского экономического сообщества, международный договор, принят 10 октября 2000 года, с изменениями от 25 января 2006 года и 6 октября 2007 года [aplūkots 2013. gada 20. martā]. Pieejams: <http://www.evrazes.com/docs/view/3m>
455. Соглашение о формировании Единого экономического пространства, международный договор, принят 19 сентября 2003 года [aplūkots 2013. gada 6. martā]. Pieejams: <http://archive.kremlin.ru/text/docs/2003/09/52478.shtml>
456. Соглашения о создании Содружества Независимых Государств, международный договор, подписан 8 декабря 1991 года [aplūkots 2013. gada 4. martā]. Pieejams: <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=176>
457. Устав Содружества Независимых Государств, международный договор, принят в Минске 22 января 1993 года [aplūkots 2013. gada 4. martā]. Pieejams: <http://www.ved.gov.ru/sng>
458. Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом, международный договор, принят 15 июня 2001 года [aplūkots 2013. gada 7. maijā]. Pieejams: <http://medialaw.asia/document/-2056>

Juridiskā prakse:

459. Case C-432/05, Unibet (London) Ltd and Unibet (International) Ltd v Justitiekanslern [aplūkots 2012. gada 5. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62005CJ0432:en:html>
460. Case T- 306/01, Ahmed Ali Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities [aplūkots 2011. gada

20. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62001A0306:EN:HTML>
461. European Court of Human Right, Case of Loizidou v. Turkey, Application no. 15318/89, 1995 [aplūkots 2012. gada 28. aprīlī]. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57920>
462. International Court of Justice, Reparation for Injuries Suffered in te Service of the United Nations, 1949 I.C.J. 174 (Apr. 11) [aplūkots 2012. gada 30. aprīlī]. Pieejams: http://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1949.04.11_reparation_for_injuries.htm
463. International Court of Justice, Reports of Judgments, Advisory opinions and orders, Interpretation of the agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt, Advisory Opinion of 20 December 1980 [aplūkots 2012. gada 22. februārī]. Pieejams: <http://www.icj-cij.org/docket/files/65/6303.pdf>
464. Joined Cases 281, 283-85, 287/85, Germany, France, Netherlands, Denmark and United Kingdom v Commission [aplūkots 2013. gada 14. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61985CJ0281:EN:PDF>
465. Joined Cases C-402/05 P and C-415/05 P Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities [aplūkots 2012. gada 3. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62005J0402:EN:HTML>
466. Joined opinion of Mr Advocate General Léger delivered on 26 September 1996. - United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v Council of the European Union. - Case C-150/94. - Kingdom of Spain v Council of the European Union. - Case C-284/94. - Action for annulment - Common commercial policy - Regulations (EC) Nos 519/94 and 1921/94 - Import quotas for certain toys from the People's Republic of China. European Court reports 1998, Page I-07235 [aplūkots 2012. gada 21. aprīlī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61994CC0150:EN:HTML>
467. Judgement of the Court 13May 1997. Case C-233/94, Germany v. Parliament and Council, 1997 E.C.R. I-2405 [aplūkots 2012. gada 22. aprīlī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61994CJ0233:EN:PDF>
468. Judgment of 2 October 1997, Case C-259/95, Parliament v. Council (EHLASS) [aplūkots 2012. gada 17. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61995CJ0259:EN:HTML>
469. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 18 October 2011. Case C-34/10, Oliver Brüstle v Greenpeace eV [aplūkots 2013. gada 12. aprīlī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62011CJ0034:EN:PDF>

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri= OJ%3AC%3A2011%3A362%3A0005%3A0006%3Aen%3APDF

470. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 21 December 2011. Case C-366/10, Reference for a preliminary ruling, Directive 2003/87/EC, Scheme for greenhouse gas emission allowance trading, Directive 2008/101/EC – Inclusion of aviation activities in that scheme, Validity, Chicago Convention, Kyoto Protocol, EU-United States Air Transport Agreement, Principles of customary international law, Legal effects thereof, Whether they may be relied upon, Extraterritoriality of European Union law, Meaning of „charges”, „fees” and „taxes” [aplūkots 2013. gada 25. maijā]. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex=62010CJ0366&lang1=en&type=NOT &ancre=>
471. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 26 June 2012. Case C-336/09P, Republic of Poland v European Commission [aplūkots 2013. gada 12. maijā]. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-336/09%20P>
472. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 8 March 2011. Case C-34/09, Gerardo Ruiz Zambrano v Office national de l'emploi (ONEm) [aplūkots 2012. gada 25. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62009J0034:EN:HTML>
473. Judgment of the Court (Third Chamber) of 11 July 1985. Case 299/83, SA Saint-Herblain distribution, Centre distributeur Leclerc and others v Syndicat des libraires de Loire-Océan [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61983CJ0299:EN:PDF>
474. Judgment of the Court of 10 April 1984. Sabine von Colson and Elisabeth Kamann v Land Nordrhein, Case 14/83 [aplūkots 2012. gada 5. martā]. Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&numdoc=61983J0014&lg=en
475. Judgment of the Court of 10 December 1969. Joined cases 6/69 and 11/6969, Commission of the European Communities v French Republic [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61969CJ0006:EN:HTML>
476. Judgment of the Court of 12 July 1973. Case 8/73, Hauptzollamt Bremerhaven v Massey-Ferguson GmbH. 61973CJ0008 [aplūkots 2011. gada 20. martā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61973CJ0008:EN:HTML>
477. Judgment of the Court of 13 February 1969. Case 14/68, Walt Wilhelm and others v Bundeskartellamt [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61968CJ0014:EN:HTML>

478. Judgment of the Court of 13 November 1991. Case C-303/90, French Republic v Commission of the European Communities [aplūkots 2013. gada 14. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61990CJ0303:EN:HTML>
479. Judgment of the Court of 15 July 1964, Case 6/64, Flaminio Costa v E.N.E.L. [aplūkots 2012. gada 12. janvārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61964CJ0006:EN:HTML>
480. Judgment of the Court of 16 July 1956. Case 8/55, Federation Charbonniere de Belgique v. High Authority, (1956) ECR [aplūkots 2011. gada 3. septembrī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61955CJ0008:EN:NOT>
481. Judgment of the Court of 19 June 1990. Case C-213/89, The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame, Ltd and others [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61989CJ0213:EN:HTML>
482. Judgment of the Court of 22 December 2008. Case C-549/07, Friederike Wallentin-Hermann v Alitalia [aplūkots 2013. gada 20. maijā]. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/documents.jsf?num=C-549/07>
483. Judgment of the Court of 22 May 1990. Case C-70/88, European Parliament v Council of the European Communities [aplūkots 2012. gada 25. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61988CJ0070:EN:HTML>
484. Judgment of the Court of 23 April 1986. Case 294/83, Parti écologiste "Les Verts" v European Parliament [aplūkots 2012. gada 25. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61983J0294:EN:HTML>
485. Judgment of the Court of 23 February 1961. Case 30/59, De Gezamenlijke Steenkolenmijnen in Limburg v High Authority of the European Coal and Steel Community [aplūkots 2012. gada 23. novembrī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61959CJ0030:EN:HTML>
486. Judgment of the Court of 27 April 1994. Case C-393/92, Municipality of Almelo and others v NV Energiebedrijf Ijsselmij [aplūkots 2012. gada 23. novembrī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61992CJ0393:EN:HTML>
487. Judgment of the Court of 30 May 1989. Case C-242/87, Commission of the European Communities v Council of the European Communities [aplūkots 2013. gada 14. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61987CJ0242:EN:HTML>
488. Judgment of the Court of 30 September 2003. Case C-224/01, Gerhard Köbler v Republik Österreich [aplūkots 2013. gada 15. maijā]. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex=62001CJ0224&lang1=lv&lang2=EN&type=NOT&ancre>

489. Judgment of the Court of 31 March 1971. Case 22/70, Commission of the European Communities v Council of the European Communities. European Agreement on Road Transport (AETR) [aplūkots 2012. gada 26. aprīlī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61970J0022:en:HTML>
490. Judgment of the Court of 5 February 1963. - NV Algemene Transport - en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration. Case 26-62 [aplūkots 2011. gada 24. aprīlī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61962CJ0026:EN:HTML>
491. Judgment of the Court of 5 February 1963. Case 26/62, NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration [aplūkots 2012. gada 16. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61962CJ0026:EN:HTML>
492. Judgment of the Court of 6 June 2000. Case C-281/98, Roman Angonese v Cassa di Risparmio di Bolzano SpA [aplūkots 2013. gada 15. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61998CJ0281:EN:HTML>
493. Judgment of the Court of 7 February 1973. Case 39/72, Commission of the European Communities v Italian Republic [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61972CJ0039:EN:HTML>
494. Judgment of the Court of 7 July 1992. Case C-295/90, European Parliament v Council of the European Communities [aplūkots 2013. gada 14. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61990CJ0295:EN:HTML>
495. Judgment of the Court of 9 March 1978. Case 106/77, Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal SpA [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61977CJ0106:EN:HTML>
496. Judgment of the Court of Justice of 12 november 1969. Case 29/69, Erich Stauder v City of Ulm [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61969CJ0029:EN:HTML>
497. Lieta C-60/12, Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu, ko 2012. gada 7. februārī iesniedza Vrchní soud v Praze (Čehijas Republika) - Marián Baláž. 2012/C 109/12 OV, 14.04.2012. [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:109:0007:0008:EN:PDF>
498. Opinion of Advocate General Poiares Maduro, delivered on 16 January 2008, Case C-402/05 P Yassin Abdullah Kadi v Council of the European Union and Commission of the European Communities [aplūkots 2012. gada 26. februārī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62005CC0402:EN:HTML>

499. Opinion of the Court of 19 March 1993. Opinion delivered pursuant to the second subparagraph of Article 228 (1) of the EEC Treaty. Convention N° 170 of the International Labour Organization concerning safety in the use of chemicals at work. Opinion 2/91 [aplūkots 2013. gada 11. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61991V0002:EN:HTML>
500. Opinion of the Court of 26 April 1977, Opinion 1/76 of 22 April 1977 „Draft agreement establishing a European laying-up fund for inland waterway vessels”, 1977, ECR 741 [aplūkots 2011. gada 3. septembrī]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61976CV0001:EN:HTML>
501. Satversmes tiesas 07.04.2009 spriedums lietā Nr.2008-35-01 "Par likuma „Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101.pantam". Publicēts: LV, 56 (4042), 09.04.2009., stājas spēkā 07.04.2009. [aplūkots 2012. gada 21. septembrī]. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2008-35-01.htm
502. Satversmes tiesas 07.07.2004. spriedums lietā Nr. 2004-01-06 „Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 114.² panta atbilstību 1965. gada 9. aprīļa Konvencijai par starptautiskās jūras satiksmes atvieglošanu”. Publicēts: LV, 108 (3056), 09.07.2004., stājas spēkā: 09.07.2004. [aplūkots 2012. gada 14. maijā]. Pieejams: www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2004-01-06.rtf
503. Satversmes tiesas 08.06.2007. spriedums lietā Nr.2007-01-01 ar likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 13. panta pirmās daļas 2. punkta vārdu “līdz 1996. gada 1. janvārim” un 13. panta pirmās daļas 3.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam” [aplūkots 2012. gada 3. martā]. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2007-01-01_pensiju_aplikshana_ar_IIN.pdf
504. Satversmes tiesas 13.03. 2001. spriedums lietā Nr.2000-08-0109 „Par likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” Pārejas noteikumu 1.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109.pantam, 1966.gada 16.decembra Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 9.pantam un 11.panta pirmajai daļai”. Publicēts: LV, 41 (2428), 14.03.2001., stājas spēkā 13.03.2001. [aplūkots 2013. gada 11. maijā]. Pieejams: www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2000-08-0109.rtf
505. Satversmes tiesas 24.03.2000. spriedums Nr.04-07 (99) Par Ministru kabineta 1999. gada 30. novembra lēmuma „Par sabiedrības ar ierobežotu atbildību „WINDAU” Bauskas koģenerācijas stacijā ieguldīto ārvalstu investīciju aizsardzību” (protokols nr. 67, 38. paragrāfs) 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmei, Ministru kabineta iekārtas likuma 3. nodaļai, likuma „Par ārvalstu ieguldījumiem Latvijas Republikā” 1. panta

pirmajai daļai, Enerģētikas likuma 41. pantam, likuma „Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu privatizāciju” 8. panta pirmajai un ceturtajai daļai un likuma „Par akciju sabiedrībām” 49. pantam. Publicēts: LV, 113/114 (2024/2025), 29.03.2000., stājās spēkā Stājas spēkā: 24.03.2000. [aplūkots 2013.gada 14.martā] Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=3548>

506. Supreme Court Judgments, 1998-08-20. Reference re Secession of Quebec, Case: 25506 [aplūkots 2013. gada 7. maijā]. Pieejams: <http://scc.lexum.org/decisia-scc-csc/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do>
507. The position of Union law in relation to the legal order as a whole [aplūkots 2012. gada 17. martā]. Pieejams: http://eur-lex.europa.eu/en/editorial/abc_c05_r1.htm
508. US Supreme Court, United States v. Verdugo-Urquidez, Case No. 88-13, 53494 U.S. 259, 1990 [aplūkots 2013. gada 16. jūnijā]. Pieejams: <http://supreme.justia.com/cases/federal/us/494/259/case.html>

Citi avoti un interneta resursi:

509. A resource-efficient Europe – Flagship initiative under the Europe 2020 Strategy. Brussels, 26.01.2011, COM(2011)21 [aplūkots 2012. gada 26. maijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/resource-efficient-europe/pdf/resource_efficient_europe_en.pdf
510. Akadēmisko terminu datubāzē [aplūkots 2013. gada 3. jūnijā]. Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php>
511. Amos, R. Rule of law or juridicial activism – two perspectives on the European Court of Justice. Master thesis, University of Lund, Sweden, EC law, 2003 [aplūkots 2010. gada 2. aprīlī]. Pieejams: [http://www.jur.lu.se/internet/english/essay/masterth.nsf/0/D7DC64B644921574C1256D2B006B9BDF/\\$File/xsmall.pdf?OpenElement](http://www.jur.lu.se/internet/english/essay/masterth.nsf/0/D7DC64B644921574C1256D2B006B9BDF/$File/xsmall.pdf?OpenElement)
512. Bela-Krūmiņa, B., Eglīte, P., Karnītis, E., Kazāks, M., Ozoliņa, Ž., Rivža, B., Švarckopfa, A., Tīsenkopfs, T., Ušackis, U. Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes indekss, stratēģiskās analīzes komisijas darba grupas atskaite [aplūkots 2012. gada 24. februārī]. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_598_Dzives_kval_indekss.pdf
513. Bonvicini, G. Democracy in the EU and the Role of the European Parliament, Istituto Affari Internazionali, 2009 [aplūkkots 2012. gada 15. septembrī]. Pieejams: http://www.iai.it/pdf/Quaderni/Quaderni_E_14.pdf
514. Boos, E. J. Perspectives in jurisprudence: An analysis of H. L. A. Hart's legal theory, Summary, AAI9634261 [aplūkots 2012. gada 25. aprīlī]. Pieejams: <http://epublications.marquette.edu/dissertations/AAI9634261>
515. Borzel, T.A., Risse, T. Who is afraid of a European Federation? How to Constitute a Multi-Level Governance System. Harvard Law School, Cambridge, MA02138, USA, 2000

- [aplūkots 2012. gada 18. martā]. Pieejams: <http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/00/00f0101.html>
516. Brehnon, N.J., Cardot, P., Collignon, S., Le Cacheux, J., Werpachowska, M., Zsolt de Sousa, H. What Kind of European Budget for 2013? Paris: Institut français des relations internationales, 2005. 49 p [aplūkots 2012. gada 18. martā]. Pieejams: http://www.ifri.org/files/TetR_budget_europeen_GB.pdf
 517. Bukovsky, V. Is the European Union the New Soviet Union? [aplūkots 2009. gada 24. novembrī]. Pieejams: <http://www.redicecreations.com/article.php?id=7323>
 518. Burson-Marsteller pētījums, 2010-2014 Eiropas Komisijas komisāru pirmais darbības gads [aplūkots 2012. gada 26. janvārī]. Pieejams: <http://oursocialmedia.com/wp-content/uploads/2011/02/Barroso-II-1-Year-Report-Card.pdf>
 519. Camroux, D. The European Union and ASEAN: Two to Tango? Notre Europe, June, 2008 [aplūkots 2013. gada 10. februārī]. Pieejams: <http://www.notre-europe.eu/media/Etude65EU-ASEAN-en.pdf>
 520. Commission draft report on European Union 1975, supplement 5/75-Bull/EC [aplūkots 2012. gada 23. novembrī]. Pieejams: <http://aei.pitt.edu/view/euseries/bulletinsupplements.html>
 521. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Implementation of Article 290 of the Treaty on the Functioning of the European Union. Brussels, 9.12.2009. COM(2009) 673 final [aplūkots 2013. gada 14. jūnijā]. Pieejams: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com%282009%290673_/com_com%282009%290673_en.pdf
 522. Countries, languages, currencies. Interinstitutional style guide. The EU Publications Office [aplūkots 2012. gada 12. septembrī]. Pieejams: <http://publications.europa.eu/code/en/en-370300.htm>
 523. Crouch, C. After Privatised Keynesianism. Compass Thinkpiece No 41. 2008 [aplūkots 2012. gada 17. aprīlī]. Pieejams: <http://clients.squareeye.com/uploads/compass/documents/CTP41KeynesianismCrouch.Pdf>
 524. Czuczai, J. The autonomy of the EU legal order and the law - making activities of international organizations. ISSN 2045-0044. European Legal Studies/Etudes Européennes Juridiques, Belgium 2012 [aplūkots 2013. gada 23. janvārī]. Pieejams: <http://yel.oxfordjournals.org/content/31/1/452.extract>
 525. Datu aizsardzības uzraudzītāja atzinums attiecībā uz Eiropas Komisijas paziņojumu Padomei un Eiropas Parlamentam par Eiropas Kibernetizācijas apkarošanas centra izveidi

- [aplūkots 2013. gada 20. maijā]. Pieejams: <http://www.edps.europa.eu/EDPSWEB/edps/engineName/search/EDPS>
526. David, R. The European Union and its Legal Personality [aplūkots 2010. gada 7. maijā]. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1566492>
 527. Deilija, M. Sociālo tiesību pieejamība Eiropā. Belfāsta, Strasbūrā: Karaliskā universitāte, 2002. gada 28.–30. maijs, 99 lpp. [aplūkots 2013. gada 11. aprīlī]. Pieejams: <http://www.coe.lv/tulkojumi.php?id=31>
 528. Desmit bagātāko cilvēku īpašumu vērtība augusi par 50 miljoniem [aplūkots 2012. gada 16. novembrī]. Pieejams: <http://financenet.tvnet.lv/zinas>
 529. Discussion Group meeting held at Chatham House, 2011 [aplūkots 2012. gada 14. maijā]. Pieejams: <http://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/109605>
 530. Dragneva, R., Wolczuk, K. Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry? Russia and Eurasia Program. REP BP 2012/01, August 2012 [aplūkots 2013. gada 6. martā]. Pieejams: http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0812bp_dragnevawolczuk.pdf
 531. Dupate, K. Eiropas Savienības tiesas prakse darba tiesībās. Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 2011 [aplūkots 2012. gada 22. aprīlī]. Pieejams: http://www.lbas.lv/upload/stuff/201112/es_tiesas_prakse_darba_tiesibas.pdf
 532. Eeckhout, P. The European Union and International Law under Treaty of Lisbon [aplūkots 2011. gada 2. aprīlī]. Pieejams: www.ejitalk.org/the-european-union-and-international-law-under-the-treaty-of-lisbon
 533. Eurobarometrs 69 ziņojums par Latviju, pavasaris 2008 [aplūkots 2009. gada 24. novembrī]. Pieejams: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_lv_nat.pdf
 534. Eiropas Parlamenta 07.05.2009. atbilde uz Kathy Sinnott (H-0237/09) [aplūkots 2012. gada 18. jūnijā]. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20090507+ANN-01+DOC+XML+V0//EN&query=QUESTION&detail=H-2009-0237>
 535. Ekonomiskā krīze turpina padarīt visu sabiedrību mazāk turīgu [aplūkots 2012. gada 8. aprīlī]. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv>
 536. EURES. Eiropas darba mobilitātes portāls [aplūkots 2013. gada 4. februārī]. Pieejams: <https://ec.europa.eu/eures/main.jsp?lang=lv&acro=news&catId=20&parentId=0&function=focusOnList>
 537. Eurobarometer survey—measuring public perceptions of poverty, MEMO/10/268, 22/06/2010. [aplūkots 2013. gada 17. martā]. Pieejams: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-268_en.htm?locale=EN

538. European Commission, Conditions for membership [aplūkots 2013. gada 23. februārī].
Pieejams: http://ec.europa.eu/enlargement/policy/conditions-membership/index_en.htm
539. European Commission, Eurostat, Migration and migrant population statistics [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics
540. European Commission, Standard Eurobarometer 77 First Results, Spring 2012, 10-12 pp. [aplūkots 2012. gada 26. maijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb77/eb77_first_en.pdf
541. European Commission. Who can join and when? [aplūkots 2012. gada 12. septembrī].
Pieejams: http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/adoption/who_can_join/index_en.htm
542. European Commission. European platform against poverty and social exclusion [aplūkots 2013. gada 15. maijā]. Pieejams: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=961>
543. European Commission. Eurostat. Unemployment statistics [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā].
Pieejams: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics
544. Ewalt, Jo Ann G. Theories of Governance and New Public Management: Links to Understanding Welfare Policy Implementation. American Society for Public Administration, Newark, NJ, March 12, 2001 [aplūkots 2012. gada 10. jūnijā]. Pieejams: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/aspa/unpan000563.pdf>
545. Extra-territorial jurisdiction of ECHR Member States [aplūkots 2012. gada 28. aprīlī].
Pieejams: www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/DD99396C-3853-448C-AFB4-67240B1B48AE/0/FICHES_Jurisdiction_extra_territoriale_EN.pdf
546. Feldstein, M. (chairman of the Council of Economic Advisers under President Ronald Reagan, is a professor at Harvard and a member of The Wall Street Journal's board of contributors). The Euro Zone's Double Failure [aplūkots 2013. gada 15. februārī]. Pieejams: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052970203893404577098252697593684.html>
547. Fioramonti, L. African Perceptions of the European Union: Assessing the Work of the EU in the Field of Democracy Promotion and Peacekeeping. International Institute for Democracy and Electoral Assistance, Sweden 2009 [aplūkots 2013. gada 14. martā].
Pieejams: <http://www.idea.int/resources/analysis/loader.cfm?csmodule=security/getfile&pageid=35-206>
548. First report on responsibility of international organizations by Mr. Giorgio Gaja, ANO A/CN.4/532. New York: ANO, 2003, 21.pp. [aplūkots 2012. gada 17. oktobrī]. Pieejams: http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_532.pdf

549. Freedom in The World, 2012 [aplūkots 2013. gada 18. maijā]. Pieejams: <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world-2012/methodology>
550. Fridrihsone, M. Informācija par Apvienotās Karalistes ārējo parādu: Lielbritānijas valsts parāds samazinājies. *Dienas Bizness*. 2011. gada 19. augusts. [aplūkots 2012. gada 20. decembrī]. Pieejams: <http://www.db.lv/citas-zinas/lielbritanijas-valsts-parads-samazinajies-243258>
551. Gehring, Th. Institutional Stimulation of Deliberative Decision-Making: Technical Regulation in the European Union. *ARENA Working Paper*. March 2007, no 6 [aplūkots 2012. gada 16. februārī]. Pieejams: <http://www.arena.uio.no>
552. Gender Inequality Index [aplūkots 2013. gada 18. maijā]. Pieejams: <http://hdr.undp.org/en/statistics/gii/>
553. Gene, H. Kizer The Right of Secession [aplūkots 2013. gada 16. maijā]. Pieejams: <http://www.bonniebluepublishing.com/The%20Right%20of%20Secession.htm>
554. Glossary of the 1996 Intergovernmental Conference [aplūkots 2012. gada 12. septembrī]. Pieejams: http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/intergovernmental_conference_en.htm
555. Gordon, D. Is Secession a Right? December 7, 2012 [aplūkots 2013. gada 3. janvārī]. Pieejams: <http://lewrockwell.com/gordon/gordon108.html>
556. Grahn, R. EU Treaty of Lisbon: Legal personality, 2008 [aplūkots 2010. gada 7. maijā]. Pieejams: <http://grahnlaw.blogspot.com/2008/02/eu-treaty-of-lisbon-legal-personality.html>
557. Gualandri, E., Grasso, A.G. Towards a new Approach to Regulation and Supervision in the EU: Post-FSAP and Comitology. MPRA: Munich Personal RePEc Archive. March 2006. MPRA Paper No. 1780 [aplūkots 2011. gada 29. martā]. Pieejams: <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/1780>
558. Informācija nabadzības un sociālās nevienlīdzības rādītājiem [aplūkots 2013. gada 28. aprīlī]. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv>
559. Informācija no Barrozu Ž.M. Eiropas Komisijas priekšsēdētāja prezentācijas Eiropadomes 2011.gada 4.februāra sanāsmē, Eiropas prioritātes inovāciju jomā [aplūkots 2013. gada 3. aprīlī]. Pieejams: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/innovation_lv.pdf
560. Informācija no Eiropad drošības pētījumu institūta [aplūkots 2013. gada 14. maijā]. Pieejams: <http://www.iss-eu.org>
561. Informācija no Eiropas Parlamenta mājaslapas. Eiropas Savienība – tirdzniecības lielvara, 2011.gada aprīlis [aplūkots 2013. gada 3. aprīlī]. Pieejams: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/lv/FTU_6.2.1.pdf

562. Informācija no Eiropas Savienības Satelīta centra [aplūkots 2013. gada 14. maijā].
Pieejams: <http://www.eusc.org>
563. Informācija no ES informācijas aģentūras, kas sagatavota, izmantojot LR Ārlietu ministrijas, ES informāciju un Dekšņa E.B. monogrāfiju „Lisabonas līgums un Eiropas Savienības konstitucionālie pamati” [aplūkots 2012. gada 24. februārī]. Pieejams: www.sam.gov.lv/.../item_2036_Ko_maina_Lisabonas_ligums.doc
564. Informācija no Eurostat mājaslapas [aplūkots 2013. gada 14. jūnijā]. Pieejams: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_lfs/introduction
565. Informācija no Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas mājaslapas. Ceļš uz Lisabonas līgumu [aplūkots 2013. gada 15. februārī]. Pieejams: <http://www.mfa.gov.lv/lv/eu/akti/ligums/cels/>
566. Informācija no Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas mājaslapas. Lisabonas līguma veiktās izmaiņas salīdzinājumā ar esošajiem ES līgumiem [aplūkots 2013. gada 15. februārī]. Pieejams: <http://www.mfa.gov.lv/lv/eu/ligums/izmainas-salidzinajums/>
567. Informācija no LR Ekonomikas ministrijas mājaslapas par SVF kvotām [aplūkots 2013. gada 7. februārī]. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/starptautiska_finansu_sadarbiba/starptautiska_finansu_sadarbiba/starptautiskais_valutas_fonds
568. Informācija no Starptautiskās Standartizācijas organizācijas mājaslapas [aplūkots 2012. gada 16. septembrī]. Pieejams: <http://www.iso.org/iso/home/standards.htm>
569. Informācija pa ŠSO partneriem. Xinhua News Agency, SCO accepts Afghanistan as observer, Turkey dialogue partner. 06.07.2012. [aplūkots 2013. gada 7. maijā]. Pieejams: http://news.xinhuanet.com/english/china/2012-06/07/c_131637206.htm
570. Informācija par Arābu valstu līgu jeb Arābu līgu [aplūkots 2013. gada 9. martā]. Pieejams: http://i-cias.com/e.o/arab_league.htm
571. Informācija par Barrozu paziņojumu par ES kā nacionālu valstu savienību Eiropas Komisijas mājaslapā: Towards a federation of nation states [aplūkots 2013. gada 24. maijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/index_en.htm
572. Informācija par Dienvidamerikas nāciju savienību [aplūkots 2013. gada 9. martā]. Pieejams: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1496583/UNASUR>
573. Informācija par drošības (politiskās stabilitātes) indeksiem dažādās valstīs. Security index, NTI Nuclear [aplūkots 2013. gada 21. martā]. Pieejams: <http://www.ntiindex.org/indicators/societal-factors/political-stability>
574. Informācija par Eirāzijas Savienību [aplūkots 2013. gada 9. martā]. Pieejams: <http://www.tsouz.ru/eeek/Pages/default.aspx>

575. Informācija par Eiropas Komisijas demisiju: Business: The Economy, Euro stabilises after fall, BBC News, Tuesday, March 16, 1999 [aplūkots 2012. gada 26. janvārī]. Pieejams: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/297532.stm.html>
576. Informācija par Eiropas Komisijas demisiju: Entire Commission Quits, Puts EU In Crisis 16.03.1999. [aplūkots 2012. gada 26. janvārī]. Pieejams: gazeta.lenta.ru/daynews/031699/index.html
577. Informācija par Eiropas Komisijas demisiju: EU Executive Body to Resign in Fraud Probe, 1999 [aplūkots 2012. gada 26. janvārī]. Pieejams: <http://www.washingtonpost.com/html>
578. Informācija par Eiropas Ombudu [aplūkots 2012. gada 12. martā]. Pieejams: <http://publications.europa.eu/code/lv/lv-390500.htm>
579. Informācija par ES budžetu [aplūkots 2012. gada 27. jūlijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/budget/figures/fin_fwkw0713/fwkw0713_en.cfm#cf07_13
580. Informācija par ES ieņēmumiem un izdevumiem [aplūkots 2012. gada 27. jūlijā]. Pieejams: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/lv/FTU_1.5.1.pdf
581. Informācija par ES līgumiem un Eiropas Parlamentu [aplūkots 2012. gada 24. februārī]. Pieejams <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/lv/00b82c7869/L%C4%ABgumi-un-Eiropas-Parlaments.html>
582. Informācija par ES nodibinājumiem noteiktajām varas funkcijām [aplūkots 2012. gada 26. martā]. Pieejams: www.europa.eu
583. Informācija par euro valūtas izmantošanu trešajās valstīs. Americas Cuba to adopt Euro in foreign trade, Sunday, November 8, 1998; US row leads Syria to snub dollar, Tuesday, 14 February 2006, BBC News [aplūkots 2012. gada 23. decembrī]. Pieejams: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/210441.stm>
584. Informācija par euro valūtu [aplūkots 2013. gada 4. februārī]. Pieejams: ec.europa.eu/news/economy/101228_lv.htm
585. Informācija par euro valūtu [aplūkots 2013. gada 4. februārī]. Pieejams: http://ec.europa.eu/economy_finance/general/pdf/euro_area_map_lv.pdf
586. Informācija par euro valūtu [aplūkots 2013. gada 4. februārī]. Pieejams: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_309_sum_en.pdf
587. Informācija par euro valūtu [aplūkots 2013. gada 4. februārī]. Pieejams: http://www.eiro.lv/lat/par_eiro/eiro_un_ems/ems_pasreiz
588. Informācija par Grieķijas attieksmi pret ES un Starptautiskajam Valūtas fondu par iekšējo Grieķijas iekšējās lietās [aplūkots 2013. gada 11. februārī]. Pieejams: <http://top.rbc.ru/economics/12/02/2011/542557.shtml>

589. Informācija par interviju ar Abulfaz Elchibeis (otrais Azerbaidžānas Republikas prezidents). Interview with Abulfaz Elchibey, former President of Azerbaijan and leader of Democratic Congress and People's Front, Russia Will Break Up Anyway, Literaturnaya Gazeta in Russian. ISSN 0233-4305. 4 Mar 98, No 9., 3 pp. [aplūkots 2013. gada 4. maijā]. Pieejams: <http://home.swipnet.se/~w-10652/elchibey.html>
590. Informācija par Islāma sadarbības organizāciju [aplūkots 2013. gada 9. martā]. Pieejams: <http://www.oic-oci.org/home.asp>
591. Informācija par Lielbritānijas premjerministrs paziņojumu par Lielbritānijas iespējamo izstāšanos no ES. Hutton R., Donaldson K., U.K. Conservatives Make History Voting Against Cameron on EU, May 16, 2013 [aplūkots 2013. gada 13. jūnijā]. Pieejams: <http://www.bloomberg.com/news/2013-05-15/u-k-conservatives-make-history-voting-against-cameron-over-eu.html>
592. Informācija par Lisabonas līguma nosaukumu no ES tiesību aktu kopsavilkuma [aplūkots 2013. gada 12. martā]. Pieejams: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0033_lv.htm
593. Informācija par Lisabonas stratēģijas īstenošanu [aplūkots 2012. gada 23. aprīlī]. Pieejams: http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/lisbon/article_7207_lv.htm
594. Informācija par Līguma par Brīvās tirdzniecības zonu NVS parakstīšanu [aplūkots 2013. gada 4. martā]. Pieejams: <http://cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=3183>
595. Informācija par Londonas Eiropas pētniecības centra veikto pētījumu [aplūkots 2013. gada 10. aprīlī]. Pieejams: <http://www.resource-centre.org>
596. Informācija par Muitas savienību un Vienoto ekonomisko telpu. МИД Республики Беларусь [aplūkots 2013. gada 16. aprīlī]. Pieejams: <http://mfa.gov.by/multilateral/organization/list/e0e5d8b02b2fd7fc.html>
597. Informācija par Naftas eksportētājvalstu organizāciju [aplūkots 2013. gada 9. martā]. Pieejams: http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/40.htm
598. Informācija par NATO [aplūkots 2013. gada 14. maijā]. Pieejams: http://www.nato.int/docu/review/index_en.htm#3
599. Informācija par nodarbinātību NVS, General Confederation on Trade Unions mājaslapā [aplūkots 2013. gada 14. jūnijā]. Pieejams: www.vkp.ru/upload/global/1108_zanyat2011_1.doc
600. Informācija par NVS ekonomiskās tiesas judikatūru. Экономический Суд СНГ. Обзор судебной практики по делам о толковании учредительных документов Содружества

- [aplūkots 2013. gada 23. martā]. Pieejams: <http://sudsng.org/database/sudobzor/review-2012-2>
601. Informācija par paziņojumiem par nepieciešamību izdarīt grozījumu Lisabonas līgumā [aplūkots 2012. gada 2. februārī]. Pieejams: http://ec.europa.eu/news/eu_explained/111207_lv.htm
602. Informācija par piekrišanas procedūru. Summaries of EU legislation, Glossary [aplūkots 2013. gada 11. martā]. Pieejams: http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/assent_procedure_en.htm
603. Informācija par plānotajiem Lisabonas līguma grozījumiem Eiropas Komisijas mājaslapā [aplūkots 2013. gada 24. maijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/news/eu_explained/111207_lv.htm
604. Informācija par sadarbību ar Moldovu. European Neighbourhood and Partnership Instrument. Republic of Moldova. Country Strategy Paper 2007-2013 [aplūkots 2013. gada 4. aprīlī]. Pieejams: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_moldova_en.pdf
605. Informācija par sadarbību EirāEK. Евразийское Экономическое Сообщество. М.: Секретариат Интеграционного Комитета, 2010 [aplūkots 2013. gada 12. maijā]. Pieejams: <http://www.evrases.com/i/data/item 7264-2.pdf>
606. Informācija par sadarbību EirāEK. Федеральная служба по интеллектуальной собственности (Роспатент). Сотрудничество в рамках Евразийского экономического сообщества (ЕврАзЭС) [aplūkots 2013. gada 12. maijā]. Pieejams: <http://www.rupto.ru/rupto/portal/73374f4f-4019-11e1-658a-9c8e9921fb2c?starblind=100>
607. Informācija par starptautiskām un reģionālām politiskajām un ekonomiskajām organizācijām [aplūkots 2013. gada 9. martā]. Pieejams: http://eeas.europa.eu/organisations/index_lv.htm
608. Informācija par terminu dažādību ES tiesību aktos un citos publiski pieejamos [aplūkots 2012. gada 20. jūnijā]. Pieejams: http://lv.wikipedia.org/wiki/Eiropas_Parlaments
609. Informācija par Ukrainas atbalstu dalībai Eirāzijas Savienībā. Ukraine Signs Memorandum With Eurasian Economic Commission. Radio Free Europe, 31.05.2013. Based on reporting by UNIAN, Interfax, and ITAR-TASS [aplūkots 2013. gada 5. jūnijā]. Pieejams: <http://www.rferl.org/content/ukraine-eurasian-economic-commission/25003634.html>
610. Informācija par Ukrainas izvēli darbībai ES vai EirāEK. Martsynovski A., Ukraine's choice 2013: European or Eurasian Union? On EU-Ukraine relations, 07.01.2013. [aplūkots 2013. gada 4. aprīlī]. Pieejams: <http://eu-ukraine.blogactiv.eu/2013/01/07/ukraine%E2%80%99s-choice-2013-european-or-eurasian-union>

611. Informācija par Vienotās Ekonomiskās telpas izveidi EirāEK ietvaros. Interfax News Wire, Russia, EU could form free space from Lisbon to Vladivostok, Barroso tells Putin, 21.03.1013. [aplūkots 2013. gada 14. maijā]. Pieejams: <http://www.interfax.co.uk/ukraine-news/russia-eu-could-form-free-space-from-lisbon-to-vladivostok-barroso-tells-putin-2/>
612. Informācija par Vienotās Ekonomiskās telpas izveidi EirāEK ietvaros. Единое Экономическое Пространство: возможности, проблемы, перспективы. The London School of Economic and Political Science, 2005 [aplūkots 2013. gada 14. maijā]. Pieejams: http://fundeh.org/files/publications/32/doklad_lse.pdf
613. Informācija par Wolfsona balvas ieguvēju. Moulds J., Euro exit plan wins Wolfson prize, Economist Roger Bootle, from Capital Economics, wins £250,000 award to find least disruptive way to break up euro. The Guardian, Thursday 5 July 2012 [aplūkots 2013. gada 16. februārī]. Pieejams: <http://www.guardian.co.uk/business/2012/jul/05/euro-exit-plan-wolfson-prize>
614. Informācija par Wolfsona balvas piešķiršanu. Oxlade A., £250,000 reward for dismantling the Euro: British businessman offers cash prize for best escape route, 19 October 2011 [aplūkots 2012. gada 7. martā]. Pieejams: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2050930/250-000-Wolfson-Economics-Prize-offered-solution-safely-breaking-euro.html>
615. Informācija: Irish to vote on EU fiscal treaty [aplūkots 2012. gada 5. jūnijā]. Pieejams: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-northern-ireland-17196560>
616. Informācija: Syrian Foreign Ministry: EU Decision Allowing Oil Transactions with 'Opposition' Contradicts the Principle of Non-interference [aplūkots 2013. gada 29. aprīlī]. Pieejams: syrianobserver.com/News
617. Informācija: Резолюция ЕС - вмешательство во внутренние дела Белоруссии? [aplūkots 2013. gada 29. aprīlī]. Pieejams: <http://newsland.com/news/detail/id/619315>
618. Jaros, D. German Constitutional Court on the ratification of the ESM Treaty and of the Fiscal Compact. October 10, 2012 [aplūkots 2013. gada 13. maijā]. Pieejams: <http://europeanlawblog.eu/?p=1057>
619. Kelemen, R.D. *Built to Last? The Durability of EU Federalism?* Delhi, January 23, 2007 [aplūkots 2012. gada 4. jūlijā]. Pieejams: <http://www.princeton.edu/~smeunier/Kelemen%20Memo.pdf>
620. Kenneth, M.Dye. *Corruption and Fraud Detection by Supreme Audit Institutions*. World Bank, 2007 [aplūkots 2013. gada 3. janvārī]. Pieejams: <http://web.worldbank.org>
621. Kholov, I. Eurasian Union, the CIS and the EU - Similarities and differences. *Journal of the Center for Central Asian. Caucasian and Volga-Urals Studies*. Institute of Oriental Studies

- of the Russian Academy of Science [aplūkots 2013. gada 21. maijā]. Pieejams: <http://www.central-eurasia.com/eau/?uid=1186>
622. Komisijas paziņojums „Eiropa 2020” Stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un integrējošai izaugsmei. Brisele, 03.03.2010, COM(2010)2020 [aplūkots 2012. gada 20. jūnijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_LV_ACT_part1_v1.pdf
623. Kuklis, P. *The principle of Subsidiarity, in Fiscal Decentralization Initiative for Central and Eastern Europe*, 2000 [aplūkots 2011. gada 12. janvārī]. Pieejams: <http://www1.worldbank.org/wbiep/decentralization/FDIReadings/untitl3.htm>
624. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrijas 2011.gada 13.janvāra pozīcija Nr.1 „Eiropas Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai: „Ceļā uz Vienotā tirgus aktu - par augsti konkurētspējīgu sociālo tirgus ekonomiku -50 priekšlikumi, lai uzlabotu mūsu darbu, uzņēmējdarbības vidi un savstarpējai apmaiņai”. Mazie un vidējie uzņēmumi Latvijā. ES likumdošana [aplūkots 2012. gada 4. februārī]. Pieejams: <http://www.mvu.lv/pub/?id=8>
625. Lee, P. *Comparative Law Methodology and Sources*. Oklahoma City University Law Library, 2005 [aplūkots 2013. gada 9. martā]. Pieejams: http://www2.okcu.edu/law/lib/pdf/guide_comparative.pdf
626. Legal Responsibility of International Organisations in International Law. Summary of the International Law Discussion Group meeting held at Chatham House, 10 February, 2011 [aplūkots 2012. gada 5. martā]. Pieejams: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/International%20Law/il100211summary.pdf>
627. LETA, 14.02.2012., „Moody's” samazina deviņu ES valstu kredītreitingus un nākotnes perspektīvas [aplūkots 2012. gada 16. februārī]. Pieejams: <http://www.apollo.lv/zinas>
628. Likumprojekta „Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma (anotācijas) I.sadaļas 4.punkts „Tiesiskā regulējuma mērķis un būtība”, TA-1853 [aplūkots 2012. gada 24. novembrī]. Pieejams: titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/.../TA_1853_061211.doc
629. Majore, A. *Čehijas, Igaunijas, Lietuvas, Latvijas, Polijas, Slovākijas, Slovēnijas un Ungārijas pašvaldību interešu pārstāvniecības Eiropas Savienībā no 2004.gada*. Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes pētījums [aplūkots 2012. gada 25. jūlijā]. Pieejams: http://szf.lu.lv/files/petnieciba/Alternativa/1_numurs_2009/Majore_final.pdf
630. Marks, G. *Structural policy and Multi-level governance in the EC*. In Cafruny A.W.and Rosenthal G.G. (eds). *The State of the European Community. Vol. 2. The Maastricht Debates and Beyond*. Burnt Mill: Longman, 1993 [aplūkots 2013. gada 2. jūnijā]. Pieejams:

<http://www.unc.edu/~gwmarks/assets/doc/marks%20-%20Structural%20Policy%20and%20Multilevel%20Governance.pdf>

631. Matei, A. *The Development of the European Administration. Fundamental Concepts and Approaches*. National School of Political Studies and Public Administration. MPRA Paper No. 19765, posted 7. January 2010 [aplūkots 2012. gada 6. maijā]. Pieejams: http://mpa.ub.uni-muenchen.de/19765/1/The_Development_of_the_European_Administration.mht.pdf
632. Member of European Commission, László Andor, Employment, Social Affairs and Inclusion [aplūkots 2012. gada 14. decembrī]. Pieejams: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/andor/index_en.htm
633. Michaels, R. *The Functional Method of Comparative Law*. The Oxford Handbook of Comparative, 2006 [aplūkots 2012. gada 17. augustā]. Pieejams: <https://www.law.kuleuven.be/ccle/pdf/Michaels%20-%20Functional%20Method%20-%20edited.pdf>
634. Monitoring the social impact of the crisis: public perceptions in the European Union. Analytical report, Eurobarometr, 2010 [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_289_en.pdf
635. Paparanskis, M., Repšs, A., Bērziņa-Andersone, I. *Analītiskais darbs par starptautiskajām līgumtiesībām un šo tiesību mijiedarbību ar Eiropas Savienības un tās dalībvalstu tiesībām*. Rīga, 2009, 322 lpp. [aplūkots 2012. gada 27. jūnijā]. Pieejams: <http://www.tm.gov.lv/lv/documents/petijumi/Work.Final-Supplemented.2009-11-23.lv.ievaba.pdf>
636. Parliamentary questions H-0192/10, 6 April 2010 [aplūkots 2012. gada 23. aprīlī]. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=QT&reference=H-2010-0192&language=EN>
637. Pārredzamības reģistra informācija [aplūkots 2012. gada 30. jūlijā]. Pieejams: <http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/statistics.do?locale=lv&action=prepareView>
638. Pearson, International and Regional Cooperation. Chapter 15. The European Union and African Union [aplūkots 2013. gada 14. martā]. Pieejams: http://catalogue.pearsoned.co.uk/assets/hip/gb/hip_gb_pearsonhigheredsamplechapter/M01_Haynes_chapter15.pdf
639. Peoples Lee, Comparative Law Methodology and Sources, Oklahoma City University Law Library, 2005 [aplūkots 2011. gada 2. jūnijā]. Pieejams: http://www2.okcu.edu/law/lib/pdfs/guide_comparative.pdf
640. Plastušenko, J. *Augsti kvalificēts darbspēks – valsts attīstības priekšnosacījums*. Latvijas Banka [aplūkots 2013. gada 16. maijā]. Pieejams: www.bank.lv/publikacijas/augsti-kvalificets-darbaspeks-valsts-attistibas-prieksnosacijums/6117

641. Protests greet Germany's Merkel in Greece [aplūkots 2012. gada 9. oktobrī]. Pieejams: <http://www.aljazeera.com/news/europe/2012/10/201210914115283592.html>
642. Publikācijas Eiropas Parlamenta mājaslapā [aplūkots 2012. gada 16. februārī]. Pieejams: http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/how/evolution/article_7164_lv.htm
643. Quiggin, J. *EU-US convergence?* 2010, August 21 [aplūkots 2013. gada 4. aprīlī]. Pieejams: <http://crookedtimber.org/2010/08/21/eu-us-convergence>
644. Raidījuma „Kas notiek Latvijā?” apskats „Lisabonas līgums: kādā savienībā Latvija nonāks?” [aplūkots 2009. gada 24. novembrī]. Pieejams: <http://www.knl.lv/raksti/468/prin>
645. Ranson, J. *Setting minimum social standards at EU level: Main Issues*. 25. Ireland, VS/2005/0376, 2005 [aplūkots 2012. gada 18. augustā]. Pieejams: www.eapn.ie/standards
646. Raspotnik, A., Jacob, M., Ventura, L. *Discussion Paper the Issue of Solidarity in the European Union*, 12.06.2012. [aplūkots 2013. gada 19. martā]. Pieejams: http://www.cere.public.lu/fr/activites/tepsa/TEPSA_Discussion_Paper_The_issue_of_solidarity_in_the_European_Union.pdf
647. Recent developments in unemployment at a European and Member State level [aplūkots 2013. gada 20. jūnijā]. Pieejams: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics
648. Revīzijas palātas pārskats par 2010. gadu [aplūkots 2012. gada 27. jūlijā]. Pieejams: <http://eca.europa.eu/portal/pls/portal/docs/1/9766748.PDF>
649. Romas līguma (Treaty Establishing the European Economic Community, signed in Rome on March 25. 1957, Celex Nr. 11957E247) tulkojums latviešu valodā [aplūkots 2012. gada 15. jūlijā]. Pieejams: <http://www.lu.lv/materiali/biblioteka/es/pilnieteksti/svarigakie/Romas%20ligumi%20%281957%29.pdf>
650. Ruķers, M. Pilnvara un pilnvarojums administratīvajā procesā. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Konference, 27.03.2009., 30.-31. lpp. [aplūkots 2012. gada 25. augustā]. Pieejams: www.at.gov.lv/files/docs_en/conferences/adm5gadi/teezes.doc
651. Sociālo garantiju definīcijas: LR Finanšu ministrijas mājaslapā [aplūkots 2012. gada 14. jūnijā]. Pieejams: http://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/valsts_parvaldes_darba_samaksas_politika/normativie_akti_kas_nosaka_socialas_garantijas
652. Statistika par pašu resursiem [aplūkots 2012. gada 27. jūlijā]. Pieejams: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-026/EN/KS-SF-11-026-EN.PDF
653. Statistikas un publisko pētījumu dati: Richest People In Europe 2012 – Richest Europeans [aplūkots 2012. gada 8. aprīlī]. Pieejams: <http://www.therichest.org/nation/richest-people-in-europe>

654. Stoker, G. *Governance as theory: five propositions*. ISSJ155/1998, UNESCO, Blackwell Publisher, Oxford OX4, 1998 [aplūkots 2012. gada 6. jūnijā]. Pieejams: <http://classwebs.spea.indiana.edu/kenricha/Oxford/Archives/Oxford%202006/Courses/Governance/Articles/Stoker%20-%20Governance.pdf>
655. Sundholm, M. *The open method of co-ordination: The Linux of European integration? A theoretical and empirical study of the method of the „Lisbon Strategy”*. Bruges: College of Europe, 2001 [aplūkots 2010. gada 23. martā]. Pieejams: <http://eucenter.wisc.edu/OMC/Papers/Archive/sundholm2001.pdf>
656. Sutherland, P. Nice: is the glass half-full or half-empty? *European Policy Centre Report*. 2000, 18 December [aplūkots 2013. gada 3. janvārī]. Pieejams: <http://www.epc.eu>
657. *The Economist Intelligence Unit's Quality-of-Life Index*. The Economist, 2005 [aplūkots 2012. gada 24. februārī]. Pieejams: http://www.economist.com/media/pdf/QUALITY_OF_LIFE.pdf
658. *The Modern Concept of Confederation: Proceedings of the UniDem Seminar Organised in Santorini on 22-25 September 1994 in Co-operation with the Ministry of Foreign Affairs of Greece* [aplūkots 2012. gada 7. jūlijā]. Pieejams: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-STD%281994%29011-e.aspx>
659. Tosiek, P. The European Union after the Treaty of Lisbon – Still an Intergovernmental System [aplūkots 2012. gada 24. jūlijā]. Pieejams: www.jhubc.it/ecpr-riga/virtalpaperrom/072pdf
660. *United Nation Juridical Yearbook*, 1981, Decision No. 1 (5 June 1981): Louise de Merode et al. v. the World Bank Condition of employment [aplūkots 2012. gada 15. februārī]. Pieejams: http://untreaty.un.org/cod/UNJuridicalYearbook/html/volumes/1981/dtSearch/Search_Forms/dtSearch.html
661. Vaczi, P. *A Few Words About The Existence Of Constitutional European Administrative Procedural Law*. COFOLA 2007 Conference. Key points and ideas. Brno, 2007 [aplūkots 2013. gada 24. aprīlī]. Pieejams: <http://www.law.muni.cz/sborniky/Days-of-public-law/files/pdf/sprava/Vaczi.pdf>
662. Vanaga, A., Novikovs, A., Kaševskis, A., Šķibele, E., Balode-Buraka, E., Kokale, E., Kreitus, E., Japiņa, G., Rūse, I., Allika, I., Tuļina, J., Medne, K., Simanoviča, M., Kreitus, M., Ādamsons, R., Danelsons, R., Rozīte, R., Borodiņeca, V., Kaprāle, Z. Rokasgrāmata praktiskam darbam ar Eiropas Savienības jautājumiem. LR Ārlietu ministrija, 2010, 13. Parlamenta iesaistīšana lēmuma pieņemšanas procedūrā [aplūkots 2013. gada 14. jūnijā]. Pieejams: <http://rokasgramata.am.gov.lv/index.php/lv/info/index.html>

663. *World Population Prospect. The 2006 Revisions.* United Nations, Department of Economics & Social Affairs, ESA/P/WP.202, New York, 2007 114 p. [aplūkots 2010. gada 23. septembrī]. Pieejams: http://www.un.org/esa/population/publications/wpp2006/WPP2006_Highlights_rev.pdf
664. Астапенко, В.А. *Эволюция Европейского Союза (Амстердамский договор 1999 года).* Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук, 2000 [aplūkots 2010. gada 14. martā]. Pieejams: <http://www.dissercat.com/cart?nocache=1>
665. Капустин, А.Я. *Международно-правовые проблемы природы и действия права европейского Союза.* Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук, 2001 [aplūkots 2010. gada 20. martā]. Pieejams: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=99696>
666. Кембаев, Ж. *Таможенный союз Белоруссии, Казахстана и России (проблемы и перспективы зарождающегося Евразийского союза)* [aplūkots 2013. gada 23. maijā]. Pieejams: <http://www.zakon.kz/203280-tamozhennyj-sojuz-belorussii.html>
667. Лоханская, О.С. *Реализация международной правосубъектности. Вопросы наднациональности. Объединения государств: общетеоретические и международные вопросы* [aplūkots 2012. gada 12. septembrī]. Pieejams: <http://www.allpravo.ru /diploma/doc33p0/instrum1619/print1625.html>
668. Мамедов, У.Ю. *Международная правосубъектность: основные тенденции развития.* Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук, 2002 [aplūkots 2012. gada 21. augustā]. Pieejams: <http://leb.nlr.ru/edoc/46713>
669. Маргиев, В.И. *Внутреннее право международных организаций.* Майкоп: [Моисеев, А.А. *О соотношении суверенитета и надгосударственности в современном международном праве. International law.* Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук, 2007 Адыгейский государственный университет. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук, 1999. 282 с. [aplūkots 2010. gada 16. septembrī]. Pieejams: <http://clck.ru/4745D>
670. Мещерякова, О. *Наднациональность в праве Европейского Союза и проблема суверенитета.* Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук, 2010 [aplūkots 2012. gada 14. jūlijā]. Pieejams: http://eulaw.ru/files/autoreferat/autoreferat_meshcheryakova.pdf
671. Минаева, М.В. *Применение функционального подхода при рассмотрении места социальной политики или социального государства в Европейском союзе.* Сборник научных статей студентов ФСН ННГУ [aplūkots 2012. gada 16. jūnijā]. Pieejams: <http://www.unn.ru/fsn/k2/students/hopes/12.htm>

672. Моисеев, А.А. *Соотношение суверенитета и надгосударственности в современном международном праве (в контексте глобализации)* [aplūkots 2011. gada 26. jūlijā]. Pieejams: www.dipacademy.ru/doc/avtoref_moiseev.doc
673. Попов, Р. В. *Конфедерация государств: история и современность*. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук, 2002 [aplūkots 2011. gada 2. februārī]. Pieejams: <http://www.dissercat.com/content/konfederatsiya-gosudarstv-istoriya-i-sovremennost>
674. Сеитова, С.А. *Правовое регулирование внешнеэкономических сделок в странах ЕвразЭС*. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук, 2008 [aplūkots 2012. gada 24. augustā]. Pieejams: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1301308>
675. Файзуллаев, Д.А. *Тенденции и перспективы формирования Евразийского экономического сообщества: ЕвразЭС*. ВАК: 08.00.14., Диссертация. 2008 [aplūkots 2011. gada 30. jūnijā]. Pieejams: <http://www.dissercat.com/cart?nocache=1>
676. Шаповалов, Н.И. *Международное публичное право*. М.: Московская финансово-промышленная академия, 2004. 132 с. [aplūkots 2011. gada 25. aprīlī]. Pieejams: <http://biblios.newgoo.net/t4657-topic#8194>
677. Штомпка, П. *Роберт Мертон: динамический функционализм. Современная американская социология. История социологии*. М., 1994 [aplūkots 2011. gada 15. aprīlī]. Pieejams: <http://socioline.ru/pages/sovremennaya-amerikanskaya-sotsiologiya>